

ÅKE HASSLER

FÖRFARANDET I BROTTMÅL
FÖRE DOMSFÖRHANDLING

I POSITIV RÄTT OCH DE LEGE FERENDA

C. W. LINDSTRÖMS BOKHANDEL I LUND

EX LIBRIS

Knut Rodhe

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

FÖRFARANDET I BROTTMÅL FÖRE DOMSFÖRHANDLING

I POSITIV RÄTT OCH DE LEGE FERENDA

AV

ÅKE HASSLER

LUND 1923

C. W. LINDSTRÖMS BOKHANDEL I DISTRIBUTION

Tryckt med bidrag ur Gunnar Swensons fakultetsfond.

LUND
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI
1923

MIN FADERS MINNE

ägnar jag denna bok

FÖRORD.

Förordnad att uppehålla den med professuren i processrätt vid Lunds universitet förenade undervisningsskyldigheten föredrog undertecknad under en del av läsåret 1920—21 en föreläsningkurs i svensk straffprocessrätt. Vid arbetet på dessa föreläsningar uppmärksammade jag det outhärliga skick, vari svensk litteratur lämnat spörsmålen kring den s. k. förberedande undersökningen i brottmål. Icke blott åtskilliga viktiga frågor i vår positiva rätt krävde utredning. En framställning saknades även av modern utländsk lagstiftning och praxis och av de allmänna grunderna för rättsområdets legislativa reglering. Överhuvud hade brottmålsprocessens första och i åtskilliga hänseenden så betydelsefulla stadium icke vunnit förtjänt beaktande. Uppgiften att klarlägga det förberedande förfarandets huvudproblem syntes mig påfordra snar lösning med hänsyn till det pågående arbetet för lagreglering av rättsområdet i fråga.

Under år 1921 erhöll jag tillfälle att med understöd av medel ur Gunnar Swensons vid Juridiska Fakulteten i Lund fästade donationsfond studera brottmålsprocessen och särskilt förfarandet före domsförhandling i Frankrike, Tyskland, Österrike, Norge och Danmark. Tyvärr medgåvo omständigheterna icke studiebesök i England och Skottland. För dessa länders del har jag därför varit hänvisad till läsning av tillgängliga straffprocessrättsliga arbeten i sammanhang med studier i den kontinentala brottmålsprocessens litteratur. Såsom en första frukt av dessa forskningar utsände jag i våras ett arbete med titeln »Förberedande undersökning i brottmål med särskild hänsyn till frågan vilka myndigheter däri böra medverka», skrivet som överläggningsämne till det Tolfte Nordiska Juristmötet i Kristiania förliden sommar. I denna skrift behandlades problemet om det förberedande förfarandets yttre organisation, ehuru väl ämnets sålunda erhållna avgränsning icke lät sig på alla punkter helt

genomföra. Föreliggande arbete avser att vara en reviderad och utökad upplaga av juristmötesuppsatsen. Det material, som i uppsatsen framlades, återfinnes också så gott som i sin helhet i denna bok. Framställningen har dock på åtskilliga punkter korrigerats och gjorts fylligare. Dessutom ha spörsmålen om förberedelsens inre organisation här tagits till behandling, särskilt i kapitlet om förfarandets gestaltning de lege ferenda. Vidare tillkommer redogörelsen för svensk rätt, upptagande arbetets ena hälft. Vid behandlingen av detta ämne har svårighet att begränsa och systematisera framställningen icke uteblivit. Jag har valt att utreda dels de allmänna problemen, dels de särskilda frågor, som icke fått tillräcklig behandling i annan straffprocessrättslig litteratur, såsom SKARSTEDTS och HEDENSKOGS arbeten. Grunderna för framställningens plan torde framgå av meddelanden på ett par ställen i texten.

Det är mig angeläget att här uttala ett tack till de personer, som på olika sätt varit mig till hjälp under arbetet på denna bok. Värdefulla upplysningar om svensk polisorganisation och förberedelsepraxis har jag erhållit av chefen för Stockholmspolisens kriminalavdelning, polisintendenten ERIC HALLGREN, av polisassessorn BIRGER LUNDBERG i Stockholm samt av stadsassessorerna NILS BENGTSSON i Göteborg och GUSTAF HÖGLUND i Malmö. Ledamöterna i processkommissionen professorn DR THORE ENSTRÖMER och hovrättsassessorn NILS VULT VON STEYERN ha välvilligt informerat mig om engelsk och skotsk praxis i det förberedande förfarandet. Beredvillig hjälp vid korrekturläsningen har lämnats av amanuensen i Kommerskollegium fru GRETA ROTHSTEIN-SAHLGREN och hovrättsnotarien EINAR WERNER.

Till Juridiska Fakulteten i Lund stannar jag i förbindelse för det bidrag till kostnaden för arbetets tryckning, jag av Fakulteten erhållit.

Först sedan manuskriptet i sin helhet lämnats till sättning, framlades det bebådade förslaget till ny polisorganisation för riket. Jag har icke av hänsyn till detsamma låtit min framställning undergå förändring.

Stockholm den 22 december 1922.

Åke Hassler.

INNEHÅLL.

Litteraturförteckning s. x. Rättelser s. xx.

FÖRSTA KAPITLET.

Inledning.

Förfarandet före domsförhandling såsom led i brottmålsprocessen s. 1. — Historiska typer av förfarande före domsförhandling s. 5. — Det föreliggande arbetets uppgift och plan s. 9.

ANDRA KAPITLET.

Förfarandet före domsförhandling i ackusatorisk brottmålsprocess.

1. Förfarandets processuella uppgift.

Förhållandet mellan förberedelse och domsförhandling s. 11. — Efterforskning s. 13. — Undersökning för åtal s. 15. — Domsförhandlingens förberedande s. 17. — Det förberedande förfarandets protokoll s. 21. — Tvångsmedlens handhavande före påbörjande av domsförhandling s. 23.

2. Förfarandets organisatoriska problem.

Beskaffenheten av arbetet i det förberedande förfarandet och de organisatoriska konsekvenserna därav s. 23. — De i förberedelsen engagerade statliga myndigheterna s. 27.

TREDJE KAPITLET.

Översikt av utländsk rätt.

1. England och Skottland.

Den engelska brottmålsprocessens historiska betydelse s. 29. — Åtalsinstitutet i engelsk rätt s. 30. — Englands brottmålsdomstolar s. 31. — Den engelska förberedelsens anordning s. 31. — Karaktäristik av det förberedande förfarandet i engelsk brottmålsprocess s. 34. — Skottlands brottmålsdomstolar, åklagar- och polisväsen s. 35. — Förfarandet före domsförhandling i skotsk brottmålsprocess s. 37.

2. Frankrike.

Om den franska brottmålsprocessens utveckling s. 40. — Brottmålsdomstolarna och *les officiers de la police judiciaire* s. 42. — Det förberedande förfarandets anordning s. 43. — Karaktäristik av den franska förberedelsen s. 47. — *Code d'instruction criminelle's* historiska betydelse s. 48.

3. De tyska staterna.

Om den tyska brottmålsprocessens utveckling s. 49. — Brottmålsdomstolar, åklagare och kriminalpolis i Tyska Riket s. 50. — Förfarandet före domsförhandling i den tyska straffprocesslagen s. 51. — Den tyska förberedelsens utvecklingstendens s. 53. — Proceduren i Bayerns *Volksgerichte* s. 54. — Förberedelsen i österrikisk brottmålsprocess s. 54. — Brottmålsprocess och förberedande förfarande i Schweiz' tyska kantoner s. 55.

4. Danmark—Norge.

Om den dansk-norska brottmålsprocessens utveckling s. 56. — Brottmålsdomstolar, åklagar- och polisväsen i Norge s. 57. — Det förberedande förfarandet i norsk brottmålsprocess s. 58. — Den norska förberedelsens karaktär och utvecklingstendens s. 60. — Danmarks brottmålsdomstolar, åklagar- och polisväsen s. 60. — Det förberedande förfarandet i dansk brottmålsprocess s. 62. — Karaktäristik av den danska förberedelsen s. 64.

FJÄRDE KAPITLET.

Svensk rättsutveckling.

Förfarandet före domsförhandling i 1734 års lags brottmålsprocess.

1. Förfarandets organisation.

Rättegång i brottmål och förfarande före domsförhandling i 1734 års lag s. 65. — Målsägandes straffprocessuella initiativ s. 70. — Statsmyndigheter med uppgift att beivra brott: befallningshavande, kronofogdar och länsmän s. 71. — Fiskalerna s. 77. — Undersöknings- och åtalsmyndigheter i Stockholm s. 82. — Domstols initiativ till brotts beivrande s. 85.

2. Förfarandets bedrivande.

Allmänna synpunkter s. 86. — Efterforskning: målsägande och spanande myndighet, anmälan om begånget brott s. 87. — Efterforskningens allmänna regler s. 94. — Dråpsrannsakan s. 99. — Stöldrannsakan s. 101. — Undersökning för inledande av rättegång s. 104. — Häktning och undersökning för häktningsbeslut s. 110. — Domstolsförfarandets förberedande s. 119.

FEMTE KAPITLET.

Svensk rättsutveckling.

Polisväsendets uppkomst. Förfarandet före domsförhandling i gällande rätt.**1. Polisväsendets uppkomst. Förfarandets organisation.**

Det förberedande förfarandets utveckling efter 1734 års lag s. 123. — Stockholms polisväsen: nyorganisationen 1776 s. 125. — Stockholms polisväsen: utvecklingen efter 1776 s. 129. — Det förberedande förfarandets organisation i nutida Stockholmspraxis s. 131. — Landsortens polismästarstäder s. 136. — Städer utan polismästare s. 137. — Förberedelsens organisation på landsbygden s. 139. — Remissförfarande och enhetlig förberedelse s. 142.

2. Förfarandets bedrivande.

Det förberedande förfarandets uppgift i nutida svensk brottmålsprocess s. 147. — Efterforskning: efterforskningsledare, anmälan om brottsligt förhållande, spaningsförhör, protokoll över förberedande undersökning s. 152. — Undersökning av misstänkt dödsfall s. 158. — Husrannsakan, kroppsrannsakan, beslag s. 161. — Undersökning för åtal s. 164. — Häktningsundersökning s. 166. — Domsförhandlingens förberedande s. 167.

SJÄTTE KAPITLET.

De lege ferenda.

1. Reformproblemets läge.

Problemets aktualitet s. 170. — Orsakerna till svårigheten att organisera det förberedande förfarandet s. 172. — Den kontinentala förberedelsens konstruktionsfel s. 174. — Aktuella strävanden till förberedelsens reform i kontinentala länder s. 176. — Den engelska förberedelsen såsom mönster s. 178. — Det svenska 1800-talets arbete på förberedelsens reform s. 180. — Finländska reformförslag s. 184. — Svenska reformsträvanden i senare tid s. 186. — Det förevarande problemet fortfarande aktuellt i Sverige s. 190.

2. Principerna för anordnandet av förfarandet före domsförhandling.

Enhetlighetsgrundsatsen såsom princip för förberedelsens organisation s. 191. — Domstolens ställning i förberedelsen: domaren som undersökare och som kontrollorgan s. 198. — Förhållandet mellan åklagare och polis s. 206. — Det förberedande förfarandets inre anordning: försvar, offentlighet, kontradiktorisk förhandling och protokollföring i förberedelsen s. 212. — Linjerna för reformarbetet i Sverige s. 221. — Slutord s. 226.

Litteraturförteckning.

- ABRAHAMSSON, Swerikes Rijkets Lands-Lag . . . andra gången med Anmärkningar uplagd. Stockholm 1726.
- ADICKES, Grundlinien durchgreifender Justizreform. Berlin 1906.
- ALEXANDER, The administration of justice in criminal matters in England and Wales. Re-issue with supplement 1919. Cambridge 1915—19.
- ALEXANDERSON, Föreläsningar öfver den svenska tryckfrihetsprocessen. Uppsala och Stockholm 1907.
- Allmänna författningar och särskilda stadgar samlade för Örebro stad. Örebro 1890.
- AMSCHL, Beiträge zur Anwendung des Strafverfahrens. H. 1—3. Wien 1911—14.
- ANDERSSON, Några anteckningar rörande straffprocessen vid de tyska underdomstolarna, i Svensk Juristtidning bd 3. Stockholm 1918.
- ARNELL, Swerikes Stadz-Lagh. Stockholm 1730.
- ASCHROTT, Der Entwurf einer Strafprozessordnung und Novelle zum Gerichtsverfassungsgesetze, i Beiträge zur Reform des Strafprozesses bd 1. Berlin 1908.
- ASK, Föreläsningar i svensk förvaltningsrätt. I—III. Lund 1902—06.
- ASSARSSON, Straffprocessen, i Nordisk Retsencyklopædi IV. Kjøbenhavn 1879—80.
- BACHTLER, Der Angeschuldigte im schweizerischen Strafprozessrecht. Seine Stellung, insbesondere seine Rechte. Bümpliz 1909.
- BACKMAN, Ny Lagsamling. H. 1—10, suppl. Örebro m. fl. orter 1831—78.
- BAGGE, Den utländska lagstiftningen angående förberedande undersökning i brottmål samt häktning m. fl. straffprocessuella tvångsmedel ävensom motsvarande svenska stadganden. Bilaga G vid statsrådsprotokollet den 27 februari 1920. Stockholm 1920.
- , De straffprocessuella grundsatsernas tillämplighet å den förberedande undersökningen i brottmål, i Svensk Juristtidning bd 5. Stockholm 1920.
- BALDWIN, The American judiciary. New York 1920.
- BALOGH, L'instruction contradictoire, i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal bd 8. Berlin 1900.
- VON BELING, Strafrechtspflege, i Handbuch der Politik I. Berlin und Leipzig 1912.
- Betänkande rörande omorganisation av fögderiförvaltningen. Stockholm 1912.
- BINDING, Grundriss des deutschen Strafprozessrechts. 5 Aufl. Leipzig 1904.
- BLOMBERG, Den nordiska förvaltningsrätten, i Nordisk Retsencyklopædi V. Kjøbenhavn 1887—89.

- BUDDING, Die Polizei in Stadt und Land in Grossbritannien, i Beiträge zur Reform des Strafprozesses bd 2. Berlin 1909.
- BÅÅTH, Svenska rättegångsväsendets ombildning. Anmärkningar och förslag. I—II. Stockholm 1885—94.
- BÄÄRNHJELM, Anteckningar om det allmänna tviste- och brottmålsförfarandet i Danmark efter Retsreformen, i Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhets-samhälles handlingar, IV: 25: 1. Göteborg 1921.
- CALONIUS, Opera omnia. Denuo edidit ARWIDSSON. I—V, appendix. Holmiæ 1829—36, Helsingforsæ 1870.
- CARLÉN, Kommentar öfver strafflagen. Stockholm 1866.
- CARTER, A History of English legal Institutions. 4th ed. London 1910.
- Civilproceslovene, utgit med hänvisningar av PAULSEN. Kristiania 1917.
- CHARPENTIER, Rättegångsreformen, i Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland, bd 48. Helsingfors 1912.
- Code d'instruction criminelle et code pénal, annotés et publiés par GRIOLET-VERGÉ-BOURDEAUX. 20me éd. Paris 1922.
- Code of criminal procedure of the state of New York. Laws of 1881, as amended by laws of 1882—1921, utg. av PARKER. New York 1921.
- Codice di procedura penale, utg. av JANNITTI DI GUYANGA. Firenze 1921.
- COULON, Den österrikiska straffprocessen, i Svensk Juristtidning bd 6. Stockholm 1921.
- DELAQUIS, Die Voruntersuchung im deutschen Strafverfahren, i Festgabe für Emil Zürcher. Bern 1920.
- Discussion de la question de l'instruction contradictoire, i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal bd 8. Berlin 1900.
- Discussion sur l'organisation de la police, par KAHN e. a., i Revue pénitentiaire bd 44. Paris 1920.
- DOHNA, Das Strafverfahren. Berlin 1913.
- DRANGEL, Anmärckningar til Sweriges Rikes Lag. Stockholm 1766.
- ENGSTRÖMER, Vittnesbeviset. Reglerna för dess värdering i svensk ordinär process. Uppsala 1911.
- , Några typer af förberedande förfarande i tvistemål, i Festskrift för R. A. Wrede. Helsingfors 1921.
- Entwurf einer Strafprozessordnung und Novelle zum Gerichtsverfassungsgesetze nebst Begründung. Berlin 1908.
- Entwurf eines Gesetzes zur Änderung des Gerichtsverfassungsgesetzes und Entwurf eines Gesetzes über den Rechtsgang in Strafsachen nebst Begründung. Berlin 1920.
- ESMEIN, Histoire de la procédure criminelle en France. Paris 1882.
- FAIRALL, Criminal law and procedure of California, including the penal code of California. Los Angeles 1902.
- FAHLCRANTZ, Om rättegångsväsendet i England med svenska paralleller. Stockholm 1885.
- FERLIN, Stockholms stad i juridiskt, administrativt, statistiskt och borgerligt hänseende. I—II. Stockholm 1854—58.
- FLINTBERG, Lagfarenhets-Bibliothek. I—VI. Stockholm och Strengnäs 1796—1807.

- Forhandlingerne paa Dansk Kriminalistforenings femtende Aarsmøde 1920.
København 1921.
- FRÉMICOURT, Les résultats de la loi sur la réforme de l'instruction criminelle.
Lille 1904.
- Förfärdnena till Sveriges Rikes Lag 1686—1736, utg. av SJÖGREN. I—VIII.
Upsala 1900—09.
- Författningssamling för Norrköpings stad, utg. av SCHILLBERG. Norrköping
, 1914.
- Förhandlingar vid Svenska Kriminalistföreningens möten 1918 och 1919.
Stockholm 1920.
- Förslag till Allmän Criminallag. Andra upplagan, med de förändringar,
hvilka Lag-Comiteen vid slutlig granskning af Förslaget infört. Stock-
holm 1839.
- Förslag till Rättegångs-Balk. Stockholm 1849 (cit. Lagberedningen 1849).
- Förslag till reglemente för polispersonalen i riket med motiver, utarbetadt
inom Kungl. Civildepartementet. Stockholm 1907.
- Förslag till polisreglemente för riket, utarbetat inom Kungl. Civildeparte-
mentet av särskilda den 2 maj 1913 tillkallade sakkunniga. Stock-
holm 1913.
- Förslag till lag angående villkorlig straffdom och lag om ändrad lydelse av
1, 6, 7 och 8 §§ i lagen den 22 juni 1906 angående villkorlig frigiv-
ning m. m. (Sakkunniga för utredning av vissa till strafflagstiftningen
hörande frågor III). Stockholm 1917.
- Förslag till reform av rättegångsväsendet, utarbetade af en därtill förordnad
komité. I—IV. Helsingfors 1899—1901.
- Förslag till lag om domstolarna, lag om rättegång i tvistemål och lag om
rättegång i brottmål (utan titelblad). Hälsingfors 1918.
- Förstärkta Lagberedningens betänkande angående hufvudgrunderna för en
ny rättegångsordning. Stockholm 1887.
- GARÇON, Sur la question de l'Instruction préalable contradictoire, i Bulletin
de l'Union internationale de droit pénal bd 10. Berlin 1902.
- GARRAUD, Traité théorique et pratique d'instruction criminelle et de procé-
dure pénale. I—III. Paris 1907—12.
- , Précis de droit criminel. 11me éd. Paris 1912.
- GAUTIER, La réforme de l'instruction préalable, i Bulletin de l'Union inter-
nationale de droit pénal bd 11. Berlin 1904.
- GERLAND, Die englische Gerichtsverfassung. Leipzig 1910.
- GLASER, Das englisch-schottische Strafverfahren. Wien 1850.
- , Das Princip der Strafverfolgung, i Kleine Schriften über Strafrecht
und Strafprocess. 2 Aufl. Wien 1883.
- , Handbuch des Strafprozesses. I—II. Leipzig 1883—85.
- GLEISPACH, Das deutsch-österreichische Strafverfahren. Wien u. Leipzig 1919.
- , Der deutsche Entwurf eines Gesetzes über den Rechtsgang in Straf-
sachen, i Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht bd 33. Bern 1920.
- GNEIST, Vier Fragen zur deutschen Strafprocessordnung. Berlin 1874.
- GOLDSCHMIDT, Zur Reform des Strafverfahrens. Tübingen 1919.

- GOLDSCHMIDT, Die Kritiker der Strafprozessentwürfe, i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft bd 41. Berlin und Leipzig 1920.
- , Staatsanwaltschaft und Kriminalpolizei in Frankreich, i Golddammers Archiv für Strafrecht und Strafprozess bd 67. Berlin 1919.
- GOOS, Strafferetsplejens almindelige Grundsætninger. Kjøbenhavn 1878.
- , Den danske Straffepoces i Forhold til Strafferetsplejens Grundsætninger fra Chr. V.'s Lov til Nutiden. Kjøbenhavn 1880.
- , Den danske Kriminal-Proces. Autograferet af Schreier. Kjøbenhavn 1888.
- GRANFELT, Straffprocessrätt. Föreläsningar. I. Helsingfors 1908—10.
- , Straffrättslig häkning. 3 uppl. Helsingfors 1913.
- , Sammandrag av föreläsningar i straffprocessrätt. 2 uppl. Helsingfors 1915.
- GROSS, Handbuch für Untersuchungsrichter. I—II. 6 Aufl. München 1914.
- GROTFELT, Om målsearebrottets begrepp enligt finsk straffrätt. Viborg 1887.
- GUILLOT, Des principes du nouveau code d'instruction criminelle. Paris 1884.
- HAGERUP, Den norske straffepoces. I—II. 2 udg. Kristiania 1904—05.
- , Lærebog i straffepocesret. Kristiania 1921.
- HAGMAN, Sveriges grundlagar. Stockholm 1902.
- HAGSTRÖMER, Svensk straffrätt. Föreläsningar. I—II. Uppsala 1901—11.
- HAMMARSKJÖLD, Om falsk angivelse och ärekränkning med särskildt afseende å 16 kapitlet af 1864 års strafflag. Upsala 1875.
- HARRIS-WILSHERE, Principles of the criminal law. 13th ed. London 1919.
- HARTMANN, Die Strafrechtspflege in Amerika. Berlin 1906.
- HASSLER, Om ställföreträdarskap i rättegång enligt svensk rätt. Lund 1920.
- , Förberedelserna, några tankar i frågan om processreformens förutsättningar, i Svensk Juristtidning bd 6. Stockholm 1921.
- , Bayerns Volksgerichte, i samma tidskrift bd 7. Stockholm 1922.
- HEDENSKOG, Om offentlig åtalsrätt. Lund 1896.
- HEGLER, Zur Strafprozessreform, i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft bd 33. Berlin 1912.
- HEINEMANN, Gesetzentwurf betreffend die Reform der Voruntersuchung, i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal bd 11. Berlin 1904.
- HILDEBRAND, Sveriges Regeringsformer 1634—1809 samt Konungaförsäkringar 1611—1800. Stockholm 1891.
- HENSCHEL, Zur Reform des Vor- und Zwischenverfahrens, i Gerichtssaal bd 74—75. Stuttgart 1909—10.
- JENKS, A short History of English Law from the earliest times to the end of the year 1911. London 1912.
- JUSLEEN, Samling af Kongl. Maj:ts Bref. Stockholm 1751.
- JØRGENSEN, Kortfattet Fremstilling af Strafferetten og Forbrydelsens Efterforskning. København 1916—19.
- KAHL, Zur Reform des Strafverfahrens, i Golddammers Archiv für Strafrecht und Strafprozess bd 53. Berlin 1906.
- KALLENBERG, Om forum i brottmål. Lund 1896.
- , Föreläsningar öfver lag om ändring i vissa delar af rättegångsbalken den 14 Juni 1901. I—II. Lund 1902—04.
- , Svensk civilprocessrätt. Föreläsningar. I. Lund 1917.

- KALLENBERG, Modern rättsskipning, den nya danska retsplejeloven och dess tillämpning, i Svensk Juristtidning bd 7. Stockholm 1922.
- KELLER, Die Staatsanwaltschaft in Deutschland. Wien 1866.
- KENNY, Outlines of criminal law. 9th ed. Cambridge 1918.
- KJELGREN och TJELLANDER, Stockholms polisförfattningar. Stockholm 1861.
- KLOOT, Processus criminalis ad jus et Forum Svecicum potissimum aptatus. Gothoburgi 1651.
- Kommunal författningshandbok för Gefle stad, utarb. av LINDBERG. Gefle 1912.
- Kommunal författningshandbok för Hälsingborg 1915. I. Helsingborg 1915.
- Kommunal författningssamling för Göteborg 1914, utarb. av HEGARDT. Göteborg 1914.
- Kommunal författningssamling för Jönköpings stad, utg. av EKDAHL. Jönköping 1919.
- Kommunal författningssamling för Malmö 1866—1911. Malmö 1911.
- Kommunal författningssamling för Sundsvalls stad, utg. av ÖDLUND. Sundsvall 1912.
- Kong Christian den femtes Norske Lov, oplagt ved ROTHE. Christiania 1752.
- Kong Christian den femtis Danske Lov, udgivet af SECHER. København 1891.
- Kongl. Förkortnings Commissionens Project til hämmande af widlyftighet i Utsöknings- och Rättegångs mål. Stockholm 1755.
- KRESSIUS, Commentatio succincta in constitutionem Caroli V Imperatoris. Hanoveræ MDCCLX.
- KREÜGER, Försök att framställa den svenska kriminalprocessens utveckling. Stockholm 1884.
- Kriminalpolizei, die. Leitfaden zum Gebrauche für die Sicherheitsorgane herausgegeben von der Polizeidirektion Wien. Wien 1920.
- Lagberedningens förslag till reform af rättegångsväsendet. I—V. Helsingfors 1909—12.
- LAGERSTRÖM, Stockholms Stads-Ordinantier. I—II. Stockholm 1731—34.
- LANG, Die Rechtshängigkeit im Strafverfahren. Leipzig 1910.
- LARSEN, Forelæsninger over den danske Criminalproces, i Samlede Skrifter III: 2. Kjøbenhavn 1857.
- LASSON, Haandbog i den Norske -Processes anden Deel. Christiania 1835—41.
- LEITMAIER, Der serbische Strafprocess. Wien 1884.
- Le POITTEVIN, L'instruction contradictoire, i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal bd 8. Berlin 1900.
- LIEPMANN, Das Vorverfahren im englischen Strafprozesse, i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft bd 6. Berlin und Leipzig 1886.
- , Summarisches Strafverfahren in England, i Beiträge zur Reform des Strafprozesses bd 2. Berlin 1908.
- LINDBERG, Landsstaten i Malmöhus och Kristianstads län 1719—1917. Malmö 1919.
- LINDBLAD, Om prescription enligt Sverges lag. 2 upl. Upsala 1843.
- VON LISZT, Die Reform des Strafverfahrens. Berlin 1906.
- LOCCENIUS, Synopsis juris privati. Ed. III. Gothoburgi 1673.

- LOHSING, Österreichisches Strafprozessrecht in systematischer Darstellung
2 Aufl. Graz und Wien 1920.
- Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager af 1ste Juli 1887, udgivet . . . af
GETZ og HAGERUP. Kristiania 1889.
- Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager af 1 Juli 1887, utg. av KJERSCHOW
Kristiania 1897.
- LUCAS, Anleitung zur strafrechtlichen Praxis. I. 3 Aufl. Berlin 1908.
- Lärobok i rättskunskap för blivande ländsiskaler, utg. av MALMGREN. V—VI.
Lund 1919.
- MACDONALD, A practical treatise on the criminal law of Scotland. 3rd ed.
Edinburgh 1894.
- MALMSTRÖM, Om Centralisation, Embetsmän och Län i Sverige under medel-
tiden, i Tidskrift för Litteratur bd 1. Upsala 1851.
- MANNHARDT, Aus dem englischen und schottischen Rechtsleben. Berlin 1907.
—, Die Strafgerichte in Schottland und ihr Verfahren, i Beiträge zur Reform
des Strafprozesses bd 2. Berlin 1908.
- MANZINI, Trattato di procedura penale e di ordinamento giudiziario. I—II.
Torino 1920.
- MATZ, Om underdomarens materiella processledning i svensk ordinär civil-
process. Stockholm 1919.
- MITTERMAIER, C. J. A., Das deutsche Strafverfahren in der Fortbildung
durch Gerichts-Gebrauch und Partikular-Gesetzbücher. 3 Aufl. I—II.
Heidelberg 1839—40.
- , Das englische, schottische und nordamerikanische Strafverfahren. Er-
langen 1851.
- MITTERMAIER, W., Die Reform der Voruntersuchung och Die Reform des
Vorverfahrens, båda i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal
bd 11. Berlin 1904.
- , Ist die Voruntersuchung im Sinne der gegenwärtigen Strafprozessordnung
beizubehalten und wie würde sie, falls diese Frage bejaht wird, zu
gestalten sein? i Verhandlungen des 29. deutschen Juristentages bd 2.
Berlin 1908.
- MODÉE, Utdrag utur alle ifrån den 7. Decemb. 1718 utkomne Publique
Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner och Publicationer etc.
I—XV. Stockholm 1742—1829.
- MONTAN, Om domstolsorganisationen i Frankrike. I—II. Stockholm 1879—80.
—, Smärre juridiska uppsatser 1884—93. Stockholm 1893.
- MONTELIUS, Om vanhederlighets rättsverkan. En studie över 2 kap. 19 §
strafflagen. Uppsala 1920.
- MORIZOT-THIBAUT, De l'instruction préparatoire. Paris 1906.
- MUNCH-PETERSEN, Retsreformen med Hensyn til vor Strafferetspleje. Kø-
benhavn 1902.
- , Den danske Retspleje. I—V. København 1917—19.
- NAPODANE, Manuale di procedura penale. Milano 1910.
- NEHERMAN, Inledning til then Swenska Processum Civilem. Lund 1732.
—, Inledning til then Swenska Jurisprudenciam Criminalem. Lund 1756.

- NEHRMAN, Inledning til then Swenska Processum Criminales. Lund 1759 (cit. endast NEHRMAN).
- NICEFORO-LINDENAU, Die Kriminalpolizei und ihre Hilfswissenschaften. Berlin 1909.
- NJURLING, Handbok för kronolänsmän. 4 uppl. utg. av UNANDER. Stockholm 1913.
- NORDSTRÖM, Bidrag till den svenska samhälls-författningens historia. I—II. Helsingfors 1839—40.
- NOTHIN, Städernas särskilda skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten. Stockholm 1922.
- Nya Lagberedningens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. I—IV. Stockholm 1884 (cit. Nya Lagberedningen).
- Nya Lagberedningens förslag till lag angående vissa bestämmelser om rättegången i brottmål. Stockholm 1884 (cit. 1884 års senare förslag).
- ODHNER, Bidrag till svenska stadsförfattningens historia. I. Upsala 1861.
- OETKER, Strafprozessbegründung und Strafklagerhebung bei Erlass und bei Wegfall eines Eröffnungsbeschlusses, i Festgabe der Würzburger Juristenfakultät für Dernburg. Leipzig 1900.
- , Das englische, schottische und nordamerikanische summarische Strafverfahren, i Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht bd 34. Bern 1921.
- ORTLOFF, Das Vorverfahren des deutschen Strafprozesses. Giessen 1893.
- PFENNINGER, Die zürcherische Strafprozessreform, i Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht bd 32. Bern 1919.
- PLATOU, Ikke-jurister som politifullmektiger, i Svensk Juristtidning bd 6. Stockholm 1921.
- Projekt till Förändrad organisation af Polisvården inom Hufvudstaden äfvensom till Instruktion för de till den nya Polis-Styrelsen föreslagne Tjenstemän och Betjente af A. F. U. Stockholm 1840.
- Protokolle der Kommission für die Reform des Strafprozesses. I—II. Berlin 1905.
- QVAM, Den norske Straffeproseslov af 1ste Juli 1887 med kommentar. Kristiania 1889.
- RABENIUS, Handbok i Sveriges gällande förvaltningsrätt. I—III. Upsala 1866—73.
- REISS, Manuel de police scientifique I. Paris et Lausanne 1911.
- RENTON-BROWN, Criminal Procedure according to the Law of Scotland. Edinburgh 1909.
- Retsplejelovene af 11. April 1916, 2 Udg. ved MUNCH-PETERSEN. København 1919.
- RETZLAFF-ECHTERHOFF, Polizeihandbuch. 28. Jahrgang. Lübeck 1922.
- REUTERSKIÖLD, Föreläsningar i svensk stats- och förvaltningsrätt. I—II: 1. Uppsala 1914—19.
- ROSENBERG, Die Reform der Voruntersuchung, i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal bd 11. Berlin 1904.
- , Welche Reformen empfehlen sich für die Voruntersuchung im Strafverfahren? i Verhandlungen des 29. deutschen Juristentages bd 1. Berlin 1908.

- ROSENFELD, Der Reichs-Strafprozess. 4—5 Aufl. Berlin 1912.
- RÅLAMB, Observationes juris practicæ. 2 Upl. Stockholm 1679.
- SALOMONSEN, Den norske Straffeprocess. Enkelte Hovedpunkter seet fra praktisk Standpunkt, i Tidsskrift for Retsvidenskab bd 22. Kristiania 1909.
- , Den norske straffeprocesslov med kommentar. I—II. Kristiania 1911—13.
- Samling af kommunala stadganden och reglementen för Falu stad. Falun 1905.
- Samling af författningar, ordningsstadgar, instruktioner m. m., som angå Göteborgs polis, utg. av LUNDBERG. Göteborg 1891.
- Samling af polisförfattningar, kungörelser m. m., utgifven . . . för Göteborgs poliskår. Göteborg 1907.
- Samling af instruktioner, order m. m., som angå Hälsingborgs polis. Hälsingborg 1914.
- Samling af kommunala stadganden och reglementen m. m. för Kristinehamns stad. Kristinehamn 1913.
- Samling af författningar, ordningsstadgar och instruktioner m. m., utgifven . . . för Malmö poliskår. Malmö 1898.
- Samling af gällande författningar rörande Norrköpings stads styrelse- och rättegångswerk etc., utg. av HERTZMAN. Norrköping 1858.
- Samling af författningar, polisorder m. m., som angå Stockholms polis, utg. av HINTZE. Stockholm 1887.
- Samling af lagar, författningar, instruktioner, order m. m., som angå Stockholms polis, utg. av HINTZE 1903, suppl. sammanställt 1913 av WILLERS. Stockholm 1908—1913.
- Samling af lagar, författningar, order m. m., som angå Stockholms polis, utg. av EKSTRÖM. Stockholm 1919.
- Samling af kommunala stadganden för Upsala stad 1890, suppl. I 1893. Upsala 1890—1893.
- Samling af kommunala stadganden för Visby stad. Visby 1904.
- Sammandrag af Författningar, som angå de wid Länsmans-Tjenstens utöfning allmännast förefallande ärender, utg. efter föranstaltande av greve F. A. U. CRONSTEDT. Gefle 1811.
- SAUER, Grundlagen des Prozessrechts. Stuttgart 1919.
- SCHLYTER, Häktning och förundersökning enligt tyska reformförslaget, i Svensk Juristtidning bd 5. Stockholm 1920.
- SCHMEDEMAN, Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner ifrån Åhr 1528 in til 1701 angående Justitiæ och Executions-Ärender. Stockholm 1706.
- SCHMIDT, Staatsanwalt und Privatkläger. Leipzig 1891.
- , Die Herkunft des Inquisitionsprocesses. Leipzig 1902.
- VON SCHULTZ, Polishandbok. II. Kriminalpolis. Uppsala 1913.
- SCHWEIGAARD, Den norske Proces. II. 2 Udg. Christiania 1872.
- SEELMANN, Die Londoner Polizeigerichte, i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal bd 19. Berlin 1912.
- SKARSTEDT, Om straffprocessuella tvångsmedel enligt svensk rätt. I—II. Lund 1895—96.

- STEPHEN, A Digest of the Law of Criminal Procedure in indictable offences. London 1883.
- STIERNMAN, Alla Riksdagars och Mötens Besluth samt Arfföreningar, Regements-Former, Försäkringar och Bewillningar etc. I—III. Stockholm 1728—33.
- , Samling utaf Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar etc. angående Sveriges Rikes Commerce, Politie och Oeconomie. I—VI. Stockholm 1747—75.
- STJERNBERG, Det tolfte Nordiska Juristmötet från kriminalistisk synpunkt, i Nordisk Tidsskrift for Strafferet bd 10. Köbenhavn 1922.
- Strafprozessordnung, die für das deutsche Reich. 15 Aufl. herausgegeben von (LÖWE-HELLWEG-)ROSENBERG. Berlin und Leipzig 1922.
- Strafprozessordnung, die in der Fassung der Novelle vom 5. Dezember 1918, herausgegeben von SUCHOMEL und LISSBAUER. Wien 1919.
- STRÄULI, Die Strafprozessreform im Kanton Zürich, i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal bd 12. Berlin 1905.
- STRÜBEL, Das Criminalverfahren in den deutschen Gerichten. I—V. Leipzig 1811.
- STYFFE, Samling af instructioner för högre och lägre tjenstemän vid Landt-regeringen i Sverige och Finland. Stockholm 1852.
- SUNDSTEDT, Anteckningar afseende rättsskipningen i brottmål uti konungariket Italien, i Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhetssamhälles handlingar, IV: 9. Göteborg 1906.
- Sveriges Rikes Lag, gillad och antagen på Riksdagen år 1734. Helsingfors 1894.
- Sveriges Rikes Lag . . . med tillägg av de stadganden, som från trycket utkommit till den 1 januari 1922. 43 uppl. utg. av WESTRING. Stockholm 1922.
- VON SYDOW, Om Stockholms rättsskipning, polis och fångvård. Separattryck ur »Stockholm, Sveriges hufvudstad, skildrad med anledning af Allmänna Konst- och Industriutställningen 1897». Stockholm 1897. (cit. VON SYDOW, Stockholms polis).
- , Öfversigt af stadsfiskalernas i Stockholm ställning från äldsta till närvarande tid. Stockholm 1897.
- THYRÉN, Kommentar till strafflagen kap. 16. Lund 1919.
- Tolf Frågor wid ämnet til Rättegångars förkårtande; framgifne til trycket år 1756. Stockholm 1756.
- UDDÉN, Landsstaten enligt 1917 års organisation. Stockholm 1919.
- AF UGGLAS, Samling af Kongl. Maj:ts Bref och Förklaringar 1767—75. Stockholm 1780 (cit. UGGLAS I).
- , Samling af Kongl. Maj:ts Bref och Förklaringar 1776—92. Stockholm 1794 (cit. UGGLAS II).
- UGLA, Samling af Kongl. Maj:ts Bref och Förklaringar 1760—66. Stockholm 1776.
- UPPSTRÖM, Öfversigt af den svenska processens historia. Stockholm 1884.
- , Öfversigt af straffprocessrätten enligt främmande och svensk rätt. Stockholm 1884.

- Utkast till lag angående polisundersökning i brottmål samt häktning m. m., bil. A vid statsrådsprotokollet den 27 februari 1920. Stockholm 1920.
- Utlåtande, afgifvet den 23 maj 1902 af de för utredning af frågan om erforderliga förändrade anordningar beträffande landtpolisen af Kongl. Maj:t den 22 november 1901 utsedde komiterade. Stockholm 1902.
- VIDAL-MAGNOL, Cours de droit criminel et de science pénitentiaire. 6me éd Paris 1921.
- VINCENT, The Police Code. 15th ed. London 1912.
- WACH, Struktur des Strafprozesses, i Festgabe der Leipziger Juristenfakultät für Binding 1913. München und Leipzig 1914.
- WACHTMEISTER, Utredning rörande de ridderskapet och adelns privilegier, förmåner, rättigheter och friheter, hvilka böra anses ännu ega gällande kraft. Stockholm 1886.
- WAHLBERG, Åtgärder för lagförbättring 1633—65, i Upsala Universitets Årsskrift 1877—78. Upsala 1878.
- WEIDLICH, Die englische Strafprozesspraxis und die deutsche Strafprozessreform. Berlin 1906.
- , Die Polizei als Grundlage und Organ der Strafrechtspflege in England, Schottland und Irland, i Beiträge zur Reform des Strafprozesses bd 2. Berlin 1908.
- WEINGART, Kriminaltaktik. Leipzig 1904.
- WESTRING, Straffprocessens ledande grundsatser och deras tillämplighet å den svenska processen enligt gällande rätt, i Svensk Juristtidning bd 7. Stockholm 1922.
- Wetboek van Strafvordering, wet van 15 Januari 1921, utg. av TAVERNE Zwolle 1921.
- WILHELM, Die französische Gerichtsorganisation, bilaga till Der Gerichtssaal bd 78. Stuttgart 1911.
- WREDE, Några synpunkter i fråga om ny rättegångsordning för Finland, i Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland, bd 31. Helsingfors 1896.
- , Grunddragen af bevisrätten enligt gällande lag. Helsingfors 1894.
- , Finlands gällande civilprocessrätt. I—II. 2 uppl: Helsingfors 1911—12.
- , Grunddragen af Finlands processrätt. Helsingfors 1919.
- WULFFEN, Stellung und Aufgabe der Polizei im Strafverfahren, i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal bd 15. Berlin 1908.
- , Staatsanwaltschaft und Kriminalpolizei in Deutschland, i Beiträge zur Reform des Strafprozesses bd 1. Berlin 1908.
- ZUCKER, Über einige Reformen des Vorverfahrens im modernen Strafprozesse. Wien 1902.
- , Die Reform der Voruntersuchung, i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal bd 11. Berlin 1904.

Rättelser.

- S. 11 not 2: Finländska Lagberedningens förslag till lag om rättegången i brottmål är av år 1909.
- S. 17: not 2 hänför sig till ordet »bevisförteckning» å rad 14 i texten.
- S. 33 noten: enligt privat meddelande till förf. (dec. 1922) har *the grand jury* nu åter trätt i funktion.
- S. 48 not 3 står »*Strafvordering*»; skall vara »*Strafvordering*».
- S. 52 rad 10 nedifrån: »åklagare» skall vara »åklagare».
- S. 82 rad 8: vid ordet »anhållan» hänvisas till KRes ^{29/6} 1752 (MODÉE V s. 3211) på allmogens besvär p. 26.
- S. 82 rad 10 står »landsfiskalsinstruktionens»; skall vara »landsfiskalsinstitutionens».
- S. 119 rad 4 står »rätts-»; skall vara »rätts».
- S. 120 rad 18: kommat placeras efter »överhuvud».
- S. 126 rad 2 står »bestämmelser om tjänstgöring»; skall vara »bestämmelser om polisens inrättning och tjänstgöring».
- S. 162 not 2: orden »där sådan» å rad 1 nedflyttas efter ordet »verkställande» å rad 2.
- S. 168 not 2: å rad 7 utgår ordet »den».
- S. 175 rad 6: står »lagbestämmelsen»; skall vara »lagbestämmelser».
- S. 191: å rad 8 i noten insättes efter »s. 92 ff.»: TOPSØE-JENSEN i Svensk Juristtidning bd 7 s. 325 ff.
- S. 204 rad 11 står »i stället för åklagare»; skall vara »i stället för domare».
- S. 214 rad 4 nedifrån skall texten efter punkten lyda: »Kontradiktorisk rannsaking förutsätter dessutom, att förhör med den misstänkte ej göres till en integrerande del av förberedelsen. I ett land med svensk uppfattning av den misstänktes ställning och plikt att medverka till sakens uppkarande och som saknar» etc.
-

FÖRSTA KAPITLET.

Inledning.

Den verksamhet, som statens organ ha att utöva för att i det konkreta fallet fastställa förhandenvaron av ett statligt straffanspråk, är betydligt mera omfattande och till dels av annan karaktär än de offentliga myndigheternas arbete i tvistemålsförfarandet¹. I civil- som i brottmålsprocess vill man nå fram till att få fastställd den juridiska beskaffenheten av ett givet aktuellt rättsläge². Denna fastställelse, domen, innebär ett auktoritativt uttalande om existensen av ett visst anspråk, ett uttalande, som måste grundas på en undersökning av relevanta faktiska förhållanden. Bedömandet av dessa förhållandens rättsliga betydelse måste i allt processuellt förfarande vara den med domsrätt beklädda statsmyndighetens sak. Icke så med det arbete, som består i klarläggande av de faktiska omständigheter, vilka böra komma i betraktande. Till en viss grad måste detta utredningsarbete visserligen tillkomma domsmyndigheten, med nödvändighet såvitt angår det passiva inhämtandet av kännedom om de ifrågavarande fakta, därutöver lämpligen även en verksamhet till föreliggande upplysningars ordnande och fullständigande. Sådantillvida blir statsorganens uppgift densamma i tvistemål som i

¹ Om skillnaden mellan civilprocess och brottmålsprocess och om brottmålsprocessens allmänna grundsatser KALLENBERG, Svensk civilprocessrätt I s. 28 ff., WREDE, Grunddragen af Finlands processrätt s. 3 ff., s. 131 ff., GRANFELT, Straffprocessrätt I s. 1 ff., Goos, Strafferetsplejens almindelige Grundsætninger s. 1 ff., GLASER, Handbuch des Strafprozesses I s. 6 ff., WACH, Struktur des Strafprozesses, i Festgabe für Binding 1914. — I det följande utgå vi från den ackusatoriska brottmålsprocessen såsom tänkt straffprocessuell normaltyp.

² Vi bortse här och i det följande från verkställighetsprocessen såväl som från konstitutiv dom och förfarandet till vinnande av sådan dom.

brottmål. Men när det gäller själva den aktiva undersökningen, hopbringandet och förmedlandet till domsmyndighetens kännedom av det relevanta bedömningsmaterialet, träder i dagen skillnaden mellan de båda processarterna på grund av olikheten i de syftemål, som de tjäna och till vilkas vinnande de var för sig anpassats. Denna åtskillnad visar sig också med hänsyn till initiativet till det processuella förfarandets igångsättande och i fråga om företagandet av åtgärder, utöver undersökningen nödvändiga för processens ändamålsenliga genomförande. I civilprocessen överhuvud och i synnerhet i det på förhandlingsprincip byggda moderna tvistemålsförfarandet överlämnar lagstiftaren åt parternas självverksamhet såväl initiativet till rättegångs anställande som också det huvudsakliga anskaffandet av processmaterialet; statsmakten anses endast böra draga försorg om att den rättsskydd behövande medborgaren har tillgång till kvalificerad hjälp för detta arbetes utförande samt ekonomisk möjlighet att anlita sådan hjälp. Men i fråga om tillvaratagandet av statens straffanspråk är läget ett annat. Statens direkta och objektiva intresse av att dess anspråk på straff fastställs och förverkligas medför nödvändigheten av en processuell sakernas ordning, som garanterar, att initiativ till straffprocessuellt förfarande tages i varje fall av föranledande och att alla åtgärder vidtagas, som äro av nöden för att klarlägga straffanspråket grundande fakta och för att säkra det konstaterade anspråkets uppfyllande genom exekution. Med andra ord: staten har att sörja för upptagande och genomförande av undersökning angående förment brott, för anhängiggörande av åtal i brottmål och för användande av straffprocessuella tvångs- och säkerhetsmedel såväl före som efter det dömande rätt tagit saken under behandling.

Är sålunda den statliga uppgiften i straffrättsskipningen vidsträcktare och delvis en annan än i den civilprocessuella rättsvården, så får också det straffprocessuella förfarandet en annan utsträckning än förfarandet i tvistemål¹. En civilprocess börjar med det ögonblick domstol får saken om hand, målet blir anhängigt, genom vilken processakt detta nu

¹ Jfr OETKER, Strafprozessbegründung und Strafkammerhebung bei Erlass und bei Wegfall eines Eröffnungsbeschlusses s. 85 ff., i Festgabe für Dernburg 1900, WACH s. 6 ff., SAUER, Grundlagen des Prozessrechts s. 118 ff.

sker. Före nämnda moment kan man icke tala om någon process. Modern processlagstiftning har visserligen i syfte att koncentrera och underlätta domstolsförhandlingen skapat ett förberedande förfarande i tvistemål¹. Att detta förfarande är att anse såsom process i den mån processlagen reglerar detsamma är lika tydligt som att utanför det processuella förfarandet falla de handlingar av förberedande natur, undersökning genom upplysningars inhämtande, på olika sätt (samtal med personer, korrespondens, besiktningar av skriftliga bevis och andra i rättegången relevanta föremål), förhandlande med motparten, överläggning och beslut om talans väckande, vilka handlingar företagas av part eller hans medhjälpare utan medverkan av judiciell myndighet och utan stöd av processuella lagbestämmelser. Men det förberedande förfarandet i tvistemål har sin plats i tiden efter talans anhängiggörande. Det är endast ett led i den dömande rättens behandling av ett mål, som redan överlämnats till densammans prövning, och dess syfte är blott parternas föranledande att på ett tidigare stadium vidtaga åtgärder, som de eljest kunde ha uppskjutit till något tillfälle längre fram under processens gång. Helt annorlunda är brottmålsprocessen konstruerad. Den bygger icke på begäran om rättsskydd utan på misstanke om att brottslig handling begåtts. Så snart en sådan misstanke uppkommit och föranlett vidtagande av åtgärder till fastställande av dess sanningshalt, så har därmed ett straffprocessuellt förfarande satts i gång. Och detta förfarande fortsätter till dess att misstankens berättigande klarlagts i positiv eller negativ riktning². Anhängigheten³ har här icke samma betydelse som i civilprocessen. Den markerar visserligen den punkt, då dömande rätts behandling av saken vidtager, och vissa rättsverkningar äro därtill anknutna.

¹ Se ENGSTRÖMER, Några typer av förberedande förfarande i tvistemål, i Festskrift för Wrede 1921.

² Möjligheten av ett *non liquet* (KALLENBERG, a. a. I s. 17 f.) är dock icke i brottmålsprocessen utesluten i samma grad som i civilprocessen. Den i texten uppställda satsens principiella giltighet influeras emellertid varken härav eller av den s. k. opportunitetsprincipens upptagande i positiv rätt, varom se HEDENSKOG, Om offentlig åtalsrätt s. 115 ff., GRANFELT, a. a. I s. 404 ff., GLASER, Das Princip der Strafverfolgung, i Kleine Schriften über Strafrecht und Strafprocess s. 521 ff., och Handbuch I s. 218 ff.

³ Om anhängigheten i brottmålsprocessen LANG, Die Rechtshängigkeit im Strafverfahren, särskilt s. 3 ff.

Men det processuella förfarandet börjar icke med sakens anhängiggörande¹. I regel, åtminstone i de viktigare kriminalfallen, föregås inledandet av rättegång vid domstol av ett förfarande, ofta mera vidlyftigt, mera tid och arbete krävande än själva processen i dömande rätt. Undantag gör i detta avseende förfarandet då enskild målsägande för talan². Här är läget mera likt det, vartill civilprocessen är anpassad. Avvikelsen från brottmålsförfarandets allmänna struktur betingas av det förhandenvarande straffanspråkets natur och de faktiska förhållandenas särskilda beskaffenhet.

Men detta undantag inkräktar icke på den ovan framställda satsens allmänna giltighet. I den vanliga, typiska brottmålsprocessen, som anställs på omedelbart offentligt initiativ, är statsintresset i brottets beivrande så starkt, att det processuella förfarandet sträcker vitt utöver den egentliga domstolsverksamhetens ram. Varje skäligen misstanke om att brottslig handling begåtts bör föranleda det allmänna att vidtaga nödiga processuella åtgärder i repressiv riktning. Det är inte nog med att hålla domstolar tillgängliga för upptagande av processmaterial och för bedömning av förebragt materials rättsliga värde. Statsverksamheten måste gå vida härutöver. I arbetsuppgiften ingå även undersökning av aktuella kriminalfall, hopbringande och sovrande av material, användande av tvångsmedel, tagande och fullföljande av initiativ till domstolsprocedur i saken samt förberedande av denna procedur. Statens straffprocessuella verksamhet omfattar sålunda en sammanhängande behandling av ett förment kriminellt fall från uppkomsten av misstanke fram till förfarandets upphörande genom dom eller på annat sätt. Hela denna behandling av kriminalsaken har karaktären av process, oavsett åt vilka myndigheter förfarandets bedrivande anförtros.

¹ Efter NEHRMANS förebild, då han i kap. VII av sin Inledning til then swenska processum criminalem, s. 100 ff., uppställer »stemning och then brottsligas fasttagande» såsom de akter, varmed »rättegången begynner» (§ 1 ibm), plägar man i nutida svensk straffprocessuell doktrin och lagstiftning (strafflagen 5: 15) jämställa stämning och häktning såsom olika sätt att anställa rättegång i brottmål. Av det i texten utförda framgår, att detta icke kan anses teoretiskt riktigt. Man bör noga särskilla tidpunkten, då det straffprocessuella förfarandet börjar, från det moment, som betecknar sakens anhängighet vid domstol.

² Se härom särskilt SAUER s. 121 f.

Dömande rätts handläggning av ett brottmål är därför ingalunda liktydig med brottmålsprocess.

Det gäller att klart fatta i sikte denna brottmålsprocessens säregna struktur och utsträckning, när man går att betrakta förfarandet i brottmål före domsförhandling. Under denna beteckning sammanfattas den processuella verksamhet, som äger rum i brottmål, innan förfarandet vid i första instans dömande rätt tar sin början¹.

Huru denna förberedande verksamhet i kriminella affärer är ordnad och i vilken omfattning staten genom sina organ tar befattning med densammans bedrivande, beror nu på konstruktionen av det i varje fall förevarande positiva brottmålsförfarandet. Helt kan dock svårligen det allmänna skjuta åt sidan den uppgift, som i detta avseende föreligger; ej heller torde i någon konkret processordning ett förberedande förfarande ha fullständigt saknats. Men väl kan detta förfarande vara rudimentärt och dess betydelse begränsad till ett minimum, liksom också den förberedande verksamheten kan i huvudsak överlämnas åt enskilda medborgares bedrivande.

Vidden av statens åliggande med hänsyn till rättsskipningen i brottmål har först i senare tid blivit klar för det processuella tänkandet, detta i samman-

¹ Definitionen avser, som det förut sagda ger vid handen, det normala officialförfarandet i brottmål, sådant detta utformats i modern straffprocessrätt. Vi fråse därför sådana processuella institut som exempelvis den norsk-danska rättens »straffesagers paadømmelse af forhørsretten uden tiltalebeslutning», se norska straffprocesslagen § 283, danska retsplejeloven § 925. — Den processuella materia, som ingår i den givna begreppsbestämningen, plägar i svenskt rättsspråk betecknas såsom »förberedande undersökning i brottmål», ovanligare torde termen »förundersökning i brottmål» vara. Båda dessa uttryck äro emellertid onöjaktiga såsom beteckning på den undersökning, som föregår en ackusatorisk domsförhandling. De föra tanken till en inkvisitorisk process, som sönderfaller i två undersöknings-skeden, ett preliminärt och ett definitivt. Det »förberedande förfarandet» omfattar vidare ett flertal handlingar, som icke äro av undersöknings natur. Det har därför synts riktigast att som titel på förevarande arbete sätta termen »förfarandet i brottmål före domsförhandling». Synonymt härmed användas uttrycken »förberedande förfarande» och »förberedelse», vilka dock i och för sig äro mindre adekvata, då ju icke i hela det före domsförhandlingen gående förfarandet den förberedande synpunkten dominerar.

hang med erkännandet överhuvud av statsuppgiften i avseende å kriminalitetens repressiva bekämpande. Långe och segt bibehöll sig den privaträttsliga synpunkten på kriminella förhållanden i såväl materiellrättsligt som processuellt hänseende¹. En äldre tid såg ej med skarpt öga skillnaden mellan civil- och brottmålsprocess, om än det praktiska behovet av särskilda straffprocessuella regler på vissa områden icke lämnades obeaktat av den erfarna lagstiftaren. Den materiella bevisuppfattningen bar emellertid i sig fröet till uppdelningen av processen i dess två nutida huvudtyper. Den växande statsmakten gav möjligheten till en särgestaltning av brottmålsprocessen ut ifrån den gemensamma, från ursprunget kriminellt betonade grundtypen. Redan 1600-talets svenska processuella nybildning står tydligt i detta tecken. Bibehåller man än, formellt kanske i högre grad än reellt, det gamla systemet på partsverksamhetens grund, så erkännes dock statens subsidiära skyldighet att ersätta vad som brister hos eller försummas av de egentliga intressenterna. Och så är det avgörande steget taget till en utveckling fram emot en särartad processordning i brottmål, till huvudsaklig del byggd på statliga organs verksamhet, därmed också till utbildandet av ett verkligt förberedande förfarande.

Men ännu den dag som är står den processuella karaktären hos förfarandet i brottmål före domsförhandling icke klar för svensk juridisk åskådning. Det är ganska naturligt. Ty vår gamla lag bygger på en annan konstruktion än den vi ovan framställt. Rättegång, den procedur som regleras i rättegångsbalken, är enligt 1734 års lags uppfattning förfarande inför domstol. Och domstol är såväl rannsakande som dömande myndighet². De åtgärder, som böra och ofta måste vidtagas innan domstolens verksamhet kan börja, äro i den mån de utföras av statlig myndighet icke några processuella handlingar, utan hänförliga till den art av administrativt-exekutiv verksamhet, som benämnes »beivrande av brott». Och på denna legislativa

¹ Om sambandet mellan straffrättslig åskådning och straffprocessuell ordning Nya Lagberedningen III s. 7 ff.

² Domsförhandling i brottmål benämnes ju också i såväl äldre som nutida svenskt rättsspråk »rannsaking», någon gång förekommer termen »undersökning», ex. i den numera delvis upphävida förordningen den 18 april 1810 angående tiden, inom vilken häktad person bör ställas inför rätta.

grund stå vi ännu kvar, detta föreställningssätt behärskar oss fortfarande. Härtill bidrager givetvis, att vi ännu sakna en sammanhängande legal reglering av det före domstolsförhandlingen gående förfarandet och att alltfört i stor utsträckning de allmänt-administrativa myndigheterna bland övriga tjänsteåligganden handha företagandet av de före domstolsförhandlingen gående processuella akterna. Dock har den processuella utvecklingen sedan 1700-talets senare del småningom, jämsides med uppkomsten av en ny straffprocessuell organisation, kriminalpolisen, skapat ett förberedande förfarande av i vissa fall betydande omfattning och vikt. Utvecklingen har gått långsamt, naturligt betingad av det organisatoriska underlagets framväxt. Men i närvarande tid existerar i svensk rätt förfarandet i brottmål före domsförhandling såsom ett viktigt om än av doktrinen föga uppmärksammat och av lagstiftaren försummat processled.

De sistförflutna trehundra årens svenska straffprocesshistoria visa en utveckling från medeltida, av parterna bedrivet, på den formella bevisningens grund fotat förfarande fram till en procedur med utvecklade förberedelse och alltmera ackusatoriskt färgad domsförhandling. Denna utveckling har försiggått organiskt, betingad av de sociala förhållandenas jämna förändring. Utländskt inflytande har, om än märkbart särskilt under vissa perioder, icke förmått väsentligt rubba de inhemska institutionerna eller förändra det praktiserade rättegångssättet. Bland de västeuropeiska staterna står vårt land i detta avseende jämte England¹ i en särställning. Brottmålsprocessen är i båda länderna frukten av en obruten nationell utveckling. Huru stor olikheten än må vara mellan det förberedande förfarandets gestaltning i svensk rätt och i engelsk, ett är gemensamt: förfarandet har i båda rättsordningarna framvuxit till fyllande av praktiskt förnumna processuella behov, det utgör ej en pro-

¹ Om den engelska brottmålsprocessens utveckling FAHLCRANTZ, Rättegångsväsendet i England s. 7 ff., HEDENSKOG s. 26 ff., GRANFELT, a. a. I s. 87 ff., HAGERUP, Den norske straffeproses I s. 22 ff., GLASER, Handbuch I s. 130 ff., SCHMIDT, Staatsanwalt und Privatkläger s. 71 ff., BINDING, Grundriss des deutschen Strafprozessrechts s. 11 ff., JENKS, A short History of English Law, s. 150 ff., s. 340 ff., CARTER, A History of English Legal Institutions, särskilt s. 195 ff.

dukt av lagstiftarens systematiska reglerande av ett givet rättsområde. Och båda länderna sakna en kodifikation av reglerna om förfarandet före domsförhandlingen.

Väsentligen annorlunda ha förhållandena gestaltat sig i Väst-europas kontinentala stater¹. Den naturliga utvecklingen påverkades och bröts från nyare tidens början av ett övermäktigt främmande inflytande. Det var den kanoniska rättens inkvisitionsförfarande, senantikens av den katolska kyrkan upptagna och vidare utbildade brottmålsprocess. Detta den kyrkliga absolutismens mäktiga vapen togs i det världsliga enväldets tjänst, småningom omgestaltande de nationella, på samgermansk grund uppvuxna processordningarna. Den franska och tyska inkvisitionsprocessen erkände visserligen i vid utsträckning statens uppgift med hänsyn till brotts beivrande. Misstanken om att brottslig handling begåtts togs till utgångspunkt för det straffprocessuella inskridandet. Icke desto mindre utbildades intet egentligt förberedande förfarande. Ty den inkvisitoriska processens konstruktion innehåller icke något sådant processled. Förberedande förfarande förutsätter existensen av en fristående domsförhandling. Men inkvisitionsprocessen har karaktären av en enhetlig och sammanhängande undersökning från uppkomsten av misstanke och fram till doms avkunnande. Visserligen kan man särskilja olika stadier i undersökningens framåtskridande², allteftersom misstanken framstår mer och mer grundad. Men något verkligt förberedande förfarande kan icke ha plats i en process-typ, som saknar egentlig domsförhandling.

Förfarandet före domsförhandling kommer till full och medveten utbildning först i den franska revo-

¹ Se HEDENSKOG s. 9 ff., s. 65 ff., GRANFELT, a. a. I s. 59 ff., HAGERUP, a. a. I s. 13 ff., GLASER, Handbuch I s. 49 ff., SCHMIDT s. 95 ff., BINDING, s. 5 ff., s. 18 ff., ESMEIN, Histoire de la procédure criminelle en France, GARRAUD, Traité théorique et pratique d'instruction criminelle et de procédure pénale-I s. 28 ff. Särskilt om den dansk-norska utvecklingen Goos, Den danske Straffproces i Forhold til Strafferetsplejens Grundsætninger fra Chr. V.'s Lov til Nutiden, MUNCH-PETERSEN, Retsreformen med Hensyn til vor Strafferetspleje s. 4 ff., HAGERUP, a. a. I s. 33 ff. med därstädes angiven litteratur.

² Härav särskiljandet i den gemeinrättsliga teorien mellan general- och specialundersökning, se GLASER, Handbuch I s. 97, NEHRMAN, Inledning til then svenska processum criminalem s. 56 ff., s. 131 ff.

lutionsepokens brottmålsprocess. Revolutionsmännen göra rent hus med den gamla förhatliga inkvisitionsproceduren och recipiera engelsk straffprocessrätt. På så vis föres den muntliga och ackusatoriska domsförhandlingen över till kontinenten. Och därmed uppstår behovet av ett ordnat och effektivt förberedande förfarande. Detta behov söker man fylla genom att till ett utvecklat polis- och åklagarväsen foga den engelska förberedelsens institut. Men denna ordning visar sig ej nöjaktigt användbar. Så återvänder man för det förberedande förfarandets del till den gamla inkvisitoriska processformen. Ett särskilt förfarande av inkvisitorisk typ före den ackusatoriska domsförhandlingen, i vilket polis, åklagare och rannsakande domare samarbeta i förberedelsens tjänst, blir resultatet av den franska revolutionsepokens straffprocessuella reformarbete på förevarande område. Det franska systemet recipieras sedan under det sistförflutna århundradet i det stora flertalet europeiska stater.

Förfarandet i brottmål före domsförhandling företer sålunda i positiv rätt tvenne huvudtyper. Å ena sidan den på nationell grund uppvuxna, historiskt bestämda förberedelsen, av vilken varianter finnas i Sverige, England och Skottland. Å andra sidan den kanoniska inkvisitionsprocessens avkomling, den franska förberedelsen, med mer eller mindre modifikation i detaljerna praktiserad i flertalet kontinentala stater.

Den kommande framställningen vill företrädesvis vara en behandling av det förberedande förfarandet såsom svenskt reformproblem. För detta huvudsyfte få andra intressen träda åt sidan. Särskilt har översikten av förberedelsens gestaltning i utländska processordningar intet självändamål. Den åsyftar endast att ge nödigt material för den svenska reformfrågans dryftande.

Under den angivna synpunktens ledning gå vi först till ett skärskådande av det förberedande förfarandets uppgift och ställning i ackusatorisk brottmålsprocess. Därefter ha vi att i ett följande kapitel efterse huru det förberedande förfarandets problem lösts i främmande processordningar. Härtill ansluter sig naturligt en redogörelse för den svenska brottmålsprocessens förberedelseregler. Slutligen skall i ett sista kapitel framläggas dels en kritik av hittills använda förberedelseformer, dels också ett

förslag till positiv lösning av det föreliggande problemet med särskild hänsyn till svenska förhållanden.

Yttermera torde inledningsvis böra påpekas, att den följande framställningen regelmässigt har för ögonen endast officialproceduren i svårare brottmål. Såväl bagatellförfarandet som processen på enskilt åtal lämnas därför å sido.

ANDRA KAPITLET.

Förfarandet före domsförhandling i ackusatorisk brottmålsprocess ¹.

1. Förfarandets processuella uppgift.

Den ackusatoriska brottmålsprocessens tyngdpunkt utgöres av den muntliga och offentliga domsförhandlingen med genomförd omedelbarhetsprincip och domarens funktion inskränkt till mottagande och värdering av processmaterialet.

Det gäller att klart fatta i sikte denna domsförhandlingens processuella karaktär och betydelse, när man går att bestämma det förberedande förfarandets uppgift ² i den moderna ackusatoriska

¹ Vi åsyfta i detta kapitel icke förberedelsen i någon viss positiv processordning utan vilja ge en översiktlig framställning av det förberedande förfarandets uppgift och dess organisatoriska problem i en på genomförd muntlighet och omedelbarhet byggd ackusatorisk brottmålsprocess.

² För det följande se WREDE i Finska Juridiska Föreningens tidskrift bd 31 s. 309 ff., HAGERUP, Den norske straffeprocess II s. 32 ff., MUNCH-PETERSEN, Retsreformen med Hensyn til vor Strafferetspleje s. 94 ff., GNEIST, Vier Fragen zur deutschen Strafprozessordnung s. 58 ff., GLASER, Handbuch II s. 314 ff., 359 ff., ORTLOFF, Das Vorverfahren des deutschen Strafprozesses s. 78 ff., ZUCKER, Über einige Reformen des Vorverfahrens im modernen Strafprozesse s. 153, KAHL i Archiv für Strafrecht und Strafprozess bd 53 s. 1 ff., ROSENBERG i Verhandlungen des 29. deutschen Juristentages bd 1 s. 6 ff., MITTERMAIER ibm 2 s. 158 ff., ASCHROTT i Beiträge zur Reform des Strafprozesses bd 1 s. 356 ff., SAUER, Grundlagen des Prozessrechts s. 123 ff., GLEISPACH i Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht bd 33 s. 275 f., GUILLOT, Des principes du nouveau code d'instruction criminelle, MORIZOT-THIBAUT, De l'instruction préparatoire. Vidare *Code d'instruction criminelle* art. 8, österrikiska straffprocessordningen §§ 87, 88, 91, tyska straffprocessordningen §§ 158, 188, norska straffprocessordningen §§ 264, 274, danska rättegångslagen §§ 172, 806, 818, 1920 års tyska Entwurf eines

brottmålsprocessen. Tre huvudtankar innehållas i den framställda satsen. Domsförhandlingen är processens tyngdpunkt och viktigaste del. Det förberedande förfarandet får icke rubba denna domsförhandlingens ställning, inkräkta på dess roll att vara domens egentliga underlag¹. Så uppmärksammas omedelbarhetens betydelse i detta sammanhang. Det material, som förebringas omedelbart i domsförhandlingen, skall vara domens enda underlag. Det förberedande förfarandets resultat böra ej direkt komma domsförhandlingen till godo. Förberedelsens protokoll få regelmässigt icke spela någon roll i förhandlingen inför dömande rätt; domaren har att på annat håll söka den för förhandlingens ledning nödiga informationen. Slutligen kräver domsförhandlingens processuella karaktär, att all egentlig utredning och samlande av faktiskt material göras undan på det förberedande stadiet, så att förhandlingen inför dömande rätt icke betungas därmed. Således bör ej endast efterforskningen, utredandet av brottets närmaste omständigheter samt uppspanandet av den misstänkte gärningsmannen, vara undangjord till domsförhandlingens påbörjande. Utan därutöver skall ha verkställts även rannsaking med den misstänkte till klarläggande av alla i målet relevanta fakta.

Härmed har i princip fastställts förhållandet mellan domsförhandling och förberedelse. Vidare har antytts arten och omfattningen av det arbete, som är att utföra i förfarandet före domsförhandlingen. Utredningen av de faktiska förhållanden, vilka föreläggas domstolen till dess avgörande, måste vara klar, innan domsförhandlingen börjar, dessutom skola övriga åtgärder, nödiga för att säkra rättegångens genomförande och eventuellt exekution, ha vidtagits. I första hand har man således att i det förberedande förfarandet upptaga efterforskning, så snart misstanke uppkommit om att brott begåtts. Sedan före-

Gesetzes über den Rechtsgang in Strafsachen § 187, finländska lagförslaget av år 1900 § 77, Finländska Lagberedningens förslag av år 1907 § 74, Nya Lagberedningen III 3:4, 1920 års förslag till lag om polisundersökning 1:1.

¹ Här om särskilt ROSENBERG, a. a. s. 13 ff. jämte sammastädes angivna förf., jfr SAUER 128 f. Se vidare den intressanta diskussionen mellan SROOSS och GROSS i Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht bd 27 s. 411 ff. och bd 28 s. 93 ff., samt VON KRIES i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft bd 9 s. 1 ff. och KRONECKER ibm bd 10 s. 487 ff.

tagna spaningar lett till det resultat, att misstanken mot viss person såsom gärningsman fått någorlunda fast form, skall genom vidare undersökning anskaffas tillräckligt och tillförlitligt material för bedömande av frågan om åtal skall väckas samt för formulering av åtalsbeslutets (stämningens¹) innehåll. Jämsides med och utöver denna undersökning har man att förbereda den eventuella förhandlingen inför dömande rätt. Åklagaren skall ha materialet i ordning att föredragas för rätten; bevisning, som kan försvinna eller förstöras, måste ha tillvaratagits. Den misstänkte och hans försvarare böra å sin sida vara beredda att i förhandlingen möta anklagelsen, de böra ha kännedom om det material, som från åklagarsidan kommer att framläggas samt ha vidtagit mått och steg för ordnande av ett effektivt försvar. Slutligen har man som oftast att i det förberedande förfarandet fatta ståndpunkt till frågor om användande av tvångsmedel, företrädesvis då riktade mot den misstänktes personliga frihet. Genom undersökning skall anskaffas material för sådana frågor avgörande liksom förfarandets organisation bör erbjuda garantier för betryggande användning av tvångsmedlen.

Vi finna sålunda, att arbetet i det förberedande förfarandet har fyra olika riktpunkter: efterforskning angående misstänkt kriminellt förhållande, undersökning för och avgörande av spörsmål om åtals väckande, förberedande av domsförhandling, tvångsmedels handhavande. Vi skola skärskåda en var för sig av dessa det förberedande förfarandets olika arbetsuppgifter.

Den egentliga efterforskningen², spaningen, är såsom

¹ Vi använda denna term för att beteckna den skriftligen avfattade anklagelse, som regelmässigt inleder förfarandet i dömande rätt (så även Nya Lagberedningen III 6: 1 ff.). Benämningarna »åtalskrift» (1920 års förslag till lag om polisundersökning) »anklagelseskrift» (Finländska Lagberedningen), jfr »Anklageschrift» (Tyskland), »anklageskrift» (Danmark), ha ingen hävd i vårt rättspråk, och införande av något nytt namn på den processinledande akten i brottmål synes oss ej av behovet påkallat.

² Det torde uppmärksammas, att vi i denna framställning icke använda ordet »efterforskning» i samma mening som de norska och danska lagarna. Ej heller stämmer vår terminologi överens med de finländska lagförslagens. Efterforskning och rannsaking särskiljas här efter den undersökande verksamhetens olika beskaffenhet och som gräns mellan de båda arterna av undersökning antas misstankens inriktande mot viss person som

straffprocessuell verksamhet föga uppmärksammas i processrättslig lagstiftning och doktrin¹. Man har i allmänhet ansett denna gren av arbetet på brottslighetens bekämpande vara av administrativ natur, repressiv politi. Efterforskningens metoder behandlas av den särskilda moderna vetenskap, som av dess egentlige grundläggare Gross benämnts kriminalistik². Rättsreglerna om efterforskningens bedrivande äro till dels att finna i administrativa stadganden³. Beträffande vissa särskilda institut ger också straffprocessrätten bestämmelser, tillämpliga även på förfarandet i efterforskning. Så finner man anlitaudet av tvång reglerat i processlagarna. Detsamma gäller i viss mån även om förhöret med den misstänkte⁴. Men såsom enhetligt och fristående problem har efterforskningen ej underkastats legal reglering. Orsaken härtill ligger dels i den omnämnda gängse uppfattningen av efterforskningen såsom icke-processuell verksamhet, dels även däri, att den moderne lagstiftaren på det förberedande förfarandets område koncentrerat sitt huvudsakliga intresse på rannsakingen, särskilt i dess form av domares undersökning. Härigenom har den av polisen bedrivna spaningen kommit att trängas i skymundan.

I förevarande avseende är en försummelse att gottgöra. Spaningsförfarandet med dess stora processuella betydelse vid

gärningsman. Den gjorda distinktionen framgår av utredningen i kapitlets senare del.

¹ Jfr här BAGGE i Svensk Juristtidning bd 5 s. 73 ff.

² Se GROSS, Handbuch für Untersuchungsrichter, WEINGART, Kriminaltaktik, NICEFORO-LINDENAU, Die Kriminalpolizei und ihre Hilfswissenschaften, RETZLAFF-ECHTERHOFF, Polizeihandbuch, Die Kriminalpolizei, Leitfaden zum Gebrauche für die Sicherheitsorgane, herausgegeben von der Polizeidirektion Wien 1920, REISS, Manuel de police scientifique, VON SCHULTZ, Polishandbok II, JØRGENSEN, Kortfattet Fremstilling af Strafferetten og Forbrydelsers Efterforskning.

³ Se sålunda för den norska rättens del föreskrifterna i kap. II av »Närmere regler om påtalemyndighetens ordning» 6/2 1920 (»påtaleinstruksen»).

⁴ De tyska, österrikiska och norska straffprocesslagarna ävensom danska rättegångslagen behandla i särskilda kapitel förhöret med den misstänkte inför domstol, undersökningsdomare och dömande rätt. Den franska rätten ger bestämmelser om förhör inför undersökningsdomare. Särskilda föreskrifter direkt om spaningsförhör saknas i de nämnda ländernas straffprocessuella lagstiftning. I engelsk och skotsk rätt finnas allmänna regler om förhör med misstänkt person.

sidan av rannsakingen förtjänar otvivelaktigt att av processlagstiftningen uppmärksammas i vidare mån än hittills i utlandet varit fallet¹. Det är icke tillräckligt att var för sig reglera tvångsmedlen och förhöret med den misstänkte såsom fristående straffprocessuella institut. Man måste taga särskild hänsyn till det praktiska behovet av att just i spaningen kunna anlita tvång. Och vidare erfordras särskilda bestämmelser om spaningsförhöret, om förhørsledarens befogenheter och den hördes rättsställning. Överhuvud bör efterforskningen såsom enhetligt processuellt problem tagas upp till skärskådande. Hittills har man fått hjälpa sig fram med grundsatserna, att vad som ej uttryckligen i lag förbjudits, är tillåtet, och att på efterforskningens bedrivande äro analogiskt tillämpliga reglerna om domares rannsaking². Det ligger i öppen dag, att ett sådant tillstånd icke är nöjaktigt. Därför blir det en uppgift för lagstiftaren på det förberedande förfarandets område att skapa former för ett effektivt och tryggande bedrivande av efterforskning. Först om detta problem upptages till särbehandling, kommer man till en riktig syn på frågan om det förberedande förfarandets reglering i dess helhet. Rannsakingen får ej skymma bort förfarandets första och i vissa avseenden viktigaste stadium.

Efterforskningens syfte är att utreda det förmenta brottsfallets läge därhän, att misstanke kan riktas mot bestämd person såsom gärningsman, ävensom att uppspana denna person och trygga hans medverkan till sakens vidare behandling. Men undersökningsarbetet kan ej stanna härmed. En principal arbetsuppgift i det förberedande förfarandet är att ytterligare klarlägga relevanta sakförhållanden för besvarande av spörsmålet om åtal skall väckas för viss brottslig handling

¹ De svenska lagförslagen, som icke upptagit institutet undersökningsdomare och arbeta med en i alla brottsfall enhetlig undersökning, ha undgått den moderna processlagstiftningens ensidighet i högre grad än de finländska förslagen, som trots frånvaron av förhørsdomare mera luta åt det kontinentala systemet.

² Ätminstone i Österrike torde dessa åsikter omfattas av de praktiserande juristerna, enligt vad som meddelas förf. av i Wien tjänstgörande åklagare och polismän. Det är betecknande för doktrinens ringa intresse för detta straffprocessuella område, att man ej finner några uttalanden i litteraturen i förevarande viktiga spörsmål.

eller ej¹. Därpå skall fattas beslut i åtalsfrågan och eventuell stämning uppsättas och motiveras.

Det gäller således att tillse, huruvida »sannolika skäl» till åtal äro för handen (SL 16: 6, SP 19: 8)². Innebörden av detta uttryck³ torde svårigen kunna bestämt fixeras. Man kommer näppeligen här längre än till satsen, att i det förberedande förfarandet måste utrönas, huruvida viss misstanke, antagande att viss person begått viss brottslig handling, är tillräckligt välgrundad för att densammans sanningshalt må kunna underställas domstols prövning. Med uppställandet av denna formel har man dock icke nått långt utöver det subjektivs obestämda område. Men något objektivt har väl dock vunnits. I det förberedande förfarandet har man i första hand att fastställa, om den förevarande handlingen har objektiv och subjektiv karaktär av brott⁴. Därjämte skall konstateras — och här kommer ett i hög grad subjektivt moment in — huruvida viss person kan skäligen misstänkas för att ha begått gärningen. Vidare har man att klarlägga andra omständigheter av betydelse för åtalsfrågans bedömande, lösa spörsmål om åtals underlåtande på grund av opportuna skäl, på grund av den misstänktes sinnestillstånd etc.

¹ Detta nämnes i allmänhet i straffprocesslagarna såsom det förberedande förfarandets egentliga uppgift, se de i not 2 till s. 11 ovan angivna lagrummen. För den engelska rättens del se BINDING, Grundriss des deutschen Strafprozessrechts s. 198. En fylligare bestämning ges exempelvis i 1920 års förslag till lag om polisundersökning 1: 1.

² De moderna straffprocesslagarna innehålla inga ingående stadganden om åtalsbeslutets grundval; vägledande äro liksom i svensk rätt den materiella straffrättens regler om falskt åtal. Något särskilt processuellt intresse erbjuda dessa regler ej. Jfr HEDENSKOG s. 115, HAGERUP, Den norske straffeprocess II s. 57 f.

³ Här om HAMMARSKJÖLD, Om falsk angivelse och ärekränkning s. 102, HEDENSKOG s. 148, THYRÉN, Kommentar till strafflagen kap. 16 s. 18 f.

⁴ HEDENSKOG antar, s. 115, att »hvad angår sakens rättsliga sida, bör villrådighet om handlingens subsumtion under strafflagen alltid föranleda till talans anhängiggörande vid domstol, ty åklagaremyndigheten kan icke anses vara behörigt forum för lösande af denna fråga i tvifvelaktiga fall» (jfr HAGERUP, a. a. II s. 58). Även om denna ståndpunkt skulle vara positiv svensk rätts, torde dock dess riktighet rent teoretiskt sett kunna ifrågasättas. En annan sak är, att det kan befinnas praktiskt lämpligare att förfara i enlighet med HEDENSKOGS regel. Spörsmålets besvarande de lege ferenda beror på den förhandenvarande faktiska kompetensen hos den om åtal beslutande myndigheten.

Hur långt undersökningen bör drivas för att tillräckligt material för åtalsfrågans avgörande skall anses föreligga, låter sig således icke bestämt ange. Det blir alltid en diskretionär fråga för den åtalsbeslutande myndigheten. Åtalsfrågans bedömande har karaktären av en sannolikhetsprövning, som naturligt undandrar sig objektiva bestämningsgrunder. Så mycket kan dock sägas, att undersökningens omfång och prövningens noggrannhet böra stå i förhållande till den ifrågavarande sakens vikt och saklägets beskaffenhet. Ju allvarigare brottet är, ju svårare straffet kan bli, desto grundligare måste undersökningen vara, desto större sannolikhetsgrad kräves för åtals anställande¹. En annan synpunkt av vägledande betydelse är också den, att ett åtalsbeslut måste sättas i skrift, motiveras och förses med bevisförteckning; detta arbete skall utföras i det förberedande förfarandet och faktiskt material därtill anskaffas genom undersökning.

I förfarandet före domsförhandlingen har man alltså att klarlägga det förevarande brottsfallet så att ett juridiskt bedömande av sakläget blir möjligt, att fatta position i frågan om åtals anställande och slutligen att i fall av föranledande uppsätta stämning.

Beträffande åtalsprövningens anordning vilja vi här framhålla en synpunkt. Det är ytterst angeläget, att den om åtal beslutande myndigheten icke går till avgörande av spörsmålet om åtals väckande utan att först ha muntligen hört såväl den misstänkte som i mera invecklade fall även huvudvittnen och försvarare. Det räcker icke med en blott genomläsning av undersökningsakten. Omedelbarhetsgrundsatsen kräver, att åtalsmyndigheten stöder sitt beslut på personlig och omedelbar känedom om sakens beskaffenhet.

Jämte och utöver de redan nämnda ingå i förfarandet före domsförhandlingen också arbetsuppgifter av rent förberedande

¹ SAUER s. 127.

² Om bevisförteckning se längre fram i kapitlet. Uppsättande av stämning och bevisförteckning höra till åtgärderna för domsförhandlingens förberedande; denna det förberedande förfarandets uppgift har här endast omnämnts såsom direktiv för åtalsundersökningens utsträckning.

natur. Vi kunna sammanfatta verksamheten för dessas lösande under beteckningen domsförhandlingens förberedande.

Den akusatoriska brottmålsprocessens domsförhandling kännetecknas med nödvändighet av en stark koncentration. Förhandlingen måste då försiggå på grundval av ett i viss mån förut fixerat material. Jämväl i andra avseenden måste vidtagas förberedande åtgärder i koncentrationssyfte¹.

Ett fastställande på förhand av det material, som erfordras för förhandlingens genomförande, såväl som av detta materials allmänna beskaffenhet och innebäll, blir därför oavvisligen nödvändigt. Anklagelsens representant skall vara så förberedd, att han utan att behöva begära eller medgiva uppskov kan lägga fram åtalets faktiska och rättsliga grund, nöjaktigt styrka påstådda fakta och motivera rättsliga deduktioner samt gendriva svarssidans argumentering och bevisning. Åklagaren skall kort sagt vara rustad att på stället föra anklagelsen igenom fram till fällande dom. Men han må icke gå för långt och göra undersökningen grundligare än för detta ändamål nödvändigt kräves. Han skall endast vara beredd på det, som kan med säkerhet förutses inträffa. Koncentration är en god sak, men kulten av denna princip bör hållas inom måttliga gränser. Ett uppskov med domsförhandlingen är i och för sig icke någon olycka, tvärtom låter användningen av detta institut under vissa förhållanden och inom snäva gränser väl förena sig med en snabb och säker process. Ty skall uppskov under alla omständigheter undvikas, kommer det förberedande förfarandet att svälla ut vida utöver vad lämpligt och nyttigt är. En förberedelse, som vill göra de i förhandlingen uppträdande beredda på allt upptänkligt, som kan inträffa, som vill för domsförhandlingens iscensättande preparera en plan i de minsta detaljer, en sådan förberedelse går långt utöver vad som är dess uppgift. En förberedelse av dylika dimensioner inkräktar ofelbart på domsförhandlingens ställning, trycker småningom ned förhandlingen till en formalitet, till en uppvisning inför dömande rätt av förberedelsens resultat. En sådan förberedelse hotar den oförytterligaste av alla straffprocessuella grundsatser, ömedelbar-

¹ För det följande särskilt MITTERMAIER, a. a. s. 159 ff., ROSENBERG, a. a. s. 13 ff.

hetsprincipen. Domsförhandlingen måste omsorgsfullt skyddas såsom processens tyngdpunkt och huvudsakliga del. Därför måste man räkna med att uppskov då och då blir av nöden. Och vid brottmålsdomstolarnas organiserande måste hänsyn tas härtill¹. Ett ytterligare skäl till begränsning av förberedelsen till förhandling utgör sakens allmänt ekonomiska och processekonomiska sida. En fullständig förberedelse kräver ett oerhört arbete av den förberedande myndigheten. Ett överlopsarbete, icke blott skadligt till sin tendens utan dessutom i det stora flertalet konkreta fall onödigt. Det skall i allmänhet visa sig vara bättre ekonomi att med risk av ett uppskov vänta till domsförhandlingen för att se om vidtagande av den ena eller andra åtgärden verkligen är nödvändigt, än att på förhand utföra en mängd arbete, vilket med sannolikhet kan antas bli onödigt för anklagelsens genomförande i förhandlingen. Det gäller att finna en förnuftig medelväg. Åklagaren har här liksom åtalsmyndigheten vid åtalsfrågans avgörande framför sig en uppgift, för vars lösning icke kan uppställas några absolut fixerade regler. De invecklade sakerna kräva givetvis mera och grundligare förberedelse än de enklare. Men i motsats till vad fallet är vid avgörandet av åtalsfrågan torde här kunna uppställas som generell regel: hellre för litet förberedelse än för mycket, hellre uppskov och bevarande av domsförhandlingens centrala ställning än onödig kraftförbrukning i förberedelsearbetet och huvudförhandlingens reducerande till en uppvisning av under förberedelsen vunna resultat.

Som allmän regel bör därför vidare gälla, att processmaterialets innehåll icke bör i detalj fixeras i förberedelsen. Särskilt vittnesutsagor skola komma så friska och färska som möjligt till domsförhandlingen². Städe bör man hålla för ögonen, att det gäller att åstadkomma så god bevisning som möjligt i *domsförhandlingen*. Bevisupptagandet i dömande rätt får inte bli blott och bart en reproduktion av vad i förberedelsen förekommit; då trädde omedelbarhetsprincipen för nära. Understundom kan emellertid avsteg från dessa viktiga grund-

¹ Härvidlag visar juryn såsom form för lekmannamedverkan i brottmålsrättsskipningen en av sina svaga sidor. Vår svenska nämnd däremot är vida mindre känslig för uppskov i domsförhandlingen.

² MITTERMAIER, a. a. s. 162.

satser påkallas. Ett närmare förberedande av bevisföringen är i vissa fall erforderligt. Så böra i regel sakkunnigutlåtanden i mera komplicerade frågor föreligga utarbetade till domsförhandlingen. Syn bör också i allmänhet vara verkställd, där den ej kan ske i den dömande rättens lokal. Vittnesutsagor, som äro vidlyftiga eller röra invecklade förhållanden, kan det bli behöfligt att på förhand preparera, varvid dock bör noga aktgivas på faran av förvanskning genom suggestion från den förberedande myndighetens sida. Slutligen måste i vissa undantagsfall verkligt bevisupptagande äga rum under förberedelsen. Bevisning, som hotar att försvinna eller förstöras, måste tillvaratagas. Så måste på lämpligt sätt för användning under domsförhandlingen protokolleras utsagor av svårt sjuka eller döende personer. Det behöver ej särskilt påpekas, att sådant anteciperat bevisupptagande bör inskränkas till det absolut oundgängliga.

Till domsförhandlingens förberedande hör också, att de i förhandlingen uppträdande personerna erhålla tillfälle att bereda sig till utförandet av sina roller¹. Åklagaren skall ha noggrann kännedom om det faktiska och rättsliga läget i saken. Han måste känna till motsidans huvudsakliga försvarsmedel och ha sin kritik av dessa färdig. Är åklagaren tillika åtalsbeslutande myndighet, har han redan vid åtalsfrågans prövning haft tillfälle göra sig bekant med saken. Här måste emellertid påpekas angelägenheten av att åklagaren icke begränsar sin information för domsförhandlingen uteslutande till studiet av den skriftliga undersökningsakten. Det är särdeles viktigt, att han stiftar personlig bekantskap med övriga i saken handlande personer, främst givetvis den misstänkte, men även försvarare och huvudvittnen. Endast därigenom förvärvar han nöjaktig insikt för anklagelsens framförande. Även på denna punkt måste omedelbarhetsgrundsatsen få erkännande.

Under förberedelsen böra även den misstänkte och hans försvarare erhålla tillfälle att bereda sig till uppträdandet i domsförhandlingen². Förfarandet skall ordnas så, att

¹ Vi bortse i det följande från målsäganden ävensom från rättens ordförande, om vars information ur stämningen och den därvid fogade bevisförteckningen se nedan s. 22 och i kap. 6.

² Denna fråga innefattar problemen om försvar och partsoffentlighet i det förberedande förfarandet, varom se nedan i kap. 6.

försvarets representanter kunna följa utredningens gång och därunder få sina synpunkter beaktade. Härvid är dock icke nödvändigt, ofta icke ens tillrådligt att låta försvaret följa undersökningen i en var detalj, så att den misstänkte och försvararen i varje stund ha noggrann kännedom om hur saken ligger. Däremot kan man fordra, att försvaret i god tid före domsförhandlingen, så tidigt att påkallade åtgärder hinna vidtagas, skall få veta vad som lägges den tilltalade till last och vilken bevisning, som finns mot honom. Det räcker icke, att den tilltalade först i stämningen får reda på anklagelsens innehåll och grund. Försvarets lämpliga förberedande kräver, förutom en viss parts-offentlighet i förfarandet, i viktigare mål hållandet av ett slutförhör¹, varvid förberedelsemyndigheten summariskt men för ändamålet tillräckligt tydligt meddelar den misstänkte utredningens väsentliga resultat, varefter denne har tillfälle framkomma med sin slutliga förklaring. Därjämte bör sörjas för, att den misstänkte erhåller möjlighet till försvarets ordnande i så måtto, att de maktmedel, som stå undersökningsmyndigheten till buds, också i fall av behov kunna tas i anspråk för försvarsändamål. Undersökningsledaren har ju visserligen skyldighet att bedriva sin undersökning objektivt. Och är han tillika åklagare, måste han ju ha ett bestämt intresse av att utredningens resultat blir så hållbart som möjligt². Men i varje fall bör denna det förberedande förfarandets uppgift, den misstänktes nöjaktiga beredande till försvar under en eventuell domsförhandling, komma till bestämt uttryck i doktrin och lagbud.

I detta sammanhang torde också böra något beröras den processuella betydelsen av det förberedande förfarandets protokoll³. Det är ju ofta uppmärksammat faktum, att skriftligheten överallt, där icke ööverstigligen hinder ställas i vägen,

¹ Om detta institut ROSENBERG, a. a. s. 35, MITTERMAIER, a. a. s. 186, Protokolle der Kommission für die Reform des Strafverfahrens I s. 180, II s. 96, s. 475. Institutet är infört i kantonen Zürichs straffprocessordning § 160, jfr även PFENNINGER i Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht bd 32 s. 370.

² Jfr nedan i kap. 6.

³ Härtill MITTERMAIER, a. a. 188 ff., ROSENBERG, a. a. s. 6, s. 14 f., KAHL s. 10, s. 14.

tenderar att tränga undan den muntliga formen och därmed omedelbarheten. Man bemödar sig också i den moderna processen om att mota denna tendens. På få punkter är denna strävan angelägnare än just här, där det gäller att skydda domsförhandlingen i brottmål. Ty varje brottmålsdomare har en naturlig och mäktig benägenhet för att ta förberedelseprotokollet till hjälp till underlättande av arbetet i förhandlingen inför rätta. Det torde icke behöva närmare utföras hurusom häri ligger en utomordentlig fara för domsförhandlingens betydelse och därmed också för hela förfarandets processuella värde. Den ackusatoriska brottmålsprocessen kräver den vidsträcktaste omedelbarhet genomförd såsom ledande grundsats, och detta icke minst i domsförhandlingen. Domens grundval måste vara den dömande rättens på eget arbete grundade omedelbara iakttagelse. Förberedelsens protokoll får därför icke ha någon direkt betydelse i domsförhandlingen. Det får icke komma i den dömande rättens eller dess ordförandes hand. Ordföranden skall ur stämningen hämta den information han behöver för att leda förhandlingen. Stämningen bör därför innehålla icke blott den fixerade anklagelsen utan också en för ändamålet tillräckligt ingående redogörelse för det material, åklagaren har att i saken framlägga. Denna redogörelse torde lämpligen böra i form av en bevisförteckning bifogas stämningen. Så skall man noga aktgiva på, att icke bevisförteckningen missbrukas utöver sitt egentliga syfte. Den får ingalunda svälla ut till något slags rapport i målet, på vilken förhandlingen stödes. Risken härför är givetvis större, om avhörandet av den tilltalade och andra upplysningspersoner anförtros åt rättens ordförande, än därest förhandlingen gestaltas kontradiktorisk mellan parterna under ordförandens presidium. Dock torde även för det förra fallet nödiga garantier kunna åstadkommas. Således skall i det förberedande förfarandet protokolleras endast för förfarandets eget behov och för åtalets. Givetvis kan det bli svårt att i lagbud uttrycka denna sats. Men själva principen måste ingå i såväl lagstiftning som rättsmedvetande. Endast i vissa undantagsfall, då omedelbar bevisföring genom någon omständighet omöjliggjorts, kan förberedelsens protokoll få direkt betydelse i domsförhandlingen.

Handhavandet före domsförhandlingens påbörjande av tvångsmedlens¹ användning blir slutligen en av det förberedande förfarandets viktigaste uppgifter². Begagnande av dylika åtgärder, anhållande och häktning, hämtning, beslag, hus- och kroppsrensningen ifrågakommer i ackusatorisk brottmålsprocess företrädesvis på det förberedande stadiet. Vid förfarandets anordning har man givetvis att ta avsevärd hänsyn till detta förhållande. Möjligheter måste skapas för ett på samma gång smidigt och rättssäkerheten betryggande användande av förevarande betydelsefulla åtgärder. Den i förberedelsen arbetande myndigheten måste tillerkännas vissa ganska långt gående maktbefogenheter. De få endast lämnas i händerna på personer, till vilka man kan hysa vidsträckt förtroende. Vidare måste förfarandet inrättas så, att användningen av tvångsmedlen står under noggrann kontroll av en lättillgänglig, i förhållande till förfarandets personer och resultat fullkomligt opartisk myndighet. Denna myndighet bör ha tillfälle att i en på omedelbarhetsgrundsats byggd förhandling mellan tvångsmedlens handhavare och den, mot vilken tvångsåtgärd tillgripits, pröva huruvida medlet ifråga använts lagligt eller ej.

De materiella reglerna om tvångsmedlen sysselsätta vi oss ej med i detta sammanhang. På grund av sin processuella betydelse och karaktär behandlas dessa institut i en särskild avdelning av straffprocessrätten. Så är förhållandet i modern såväl lagstiftning som doktrin.

2. Förfarandets organisatoriska problem.

Sedan vi sålunda skärskådat det förberedande förfarandets ställning och uppgift i den ackusatoriska brottmålsprocessen, skola vi kasta en blick på förfarandets organisatoriska förutsättningar.

¹ Under denna beteckning sammanfatta vi alla straffprocessuella åtgärder, som innehålla något tvångsmoment, jfr terminologien hos SKARSTEDT I s 53 f., GRANFELT, Sammandrag av föreläsningar i straffprocessrätt s. 62, WREDE, Grunddragen af Finlands processrätt s. 165.

² Jfr MUNCH-PETERSEN, Retsreformen s. 64 ff.

Till fyllande av de uppgifter, som ovan angivits vara det förberedande förfarandets, ha statens myndigheter att samverka med den misstänkte¹. Denne bör, som förut påpekats, erhålla möjlighet att, om han så aktar nödigt, bidra till utredningens resultat. För att kunna tillvarata denna möjlighet behöver den misstänkte ha vid sin sida en försvarare; i fall av behov bör sådan anskaffas åt honom av det allmänna. Garantier måste emellertid sökas mot risken att försvarets verksamhet äventyrar förfarandets positiva resultat. Offentligt försvar kan ju dock ifrågakomma endast i de viktigare målen. I saker av mindre betydelse får man anförtro utredningen åt den misstänkte själv samt åt den i förberedelsen arbetande myndigheten i förlitande på att denna myndighet icke förfaller till ensidigt samlande av fällande material. Domsförhandlingen innefattar under alla omständigheter verksamma korrektiv mot ensidigt driven förberedelse.

Den misstänktes medverkan till uppnåendet av det förberedande förfarandets syften är visserligen viktig och isynnerhet i mera maktpåliggande fall oumbärlig. Men denna medverkan blir med nödvändighet ensidig och mestadels subsidär i förhållande till de i förberedelsen verksamma statsorganens². Huvudparten av det förberedande arbetet måste städse utföras av statstjänstemän på ämbetes vägnar. Såväl spaningsarbetet som ytterligare undersökning för åtalsfrågans lösning ävensom egentlig förberedelse till förhandlingen utgör statlig verksamhet. Vidare måste beslut av skilda slag i det förberedande förfarandet, om användande av tvång, om åtals väckande etc., alltid fattas av statsmyndighet, som då blir ansvarig för det vidkommande beslutets laggillhet.

De statliga organens arbete för brottsfalls utredning torde, om än till sin karaktär ganska skiftande, kunna uppdelas i två huvudarter, motsvarande det förberedande förfarandets båda stadier. Den ena av dessa arter är efterforskningen, driven efter den moderna kriminalistikens regler från den första svaga för-

¹ Från målsägandes eventuella utredningsarbete bortse vi här. Det torde i viktigare brottsfall sakna avsevärd betydelse.

² På efterforskningsstadiet skötes givetvis spaningen av statsmyndigheten ensam; först sedan rannsakingen påbörjats, kan den misstänkte lämna egentlig medverkan.

modan om att ett brott begåtts och fram till det misstanken mot en viss person tagit någorlunda fast form. Under detta stadium av förfarandet har man ofta anledning att tillgripa såväl tvång mot i saken invecklade personer, hämtning, böter, vite i ändamål att inställa någon till förhör, anhållande för att provisoriskt försäkra sig om misstänkt person till dess misstankens hållbarhet hunnit närmare undersökas, som också med tvångsmoment förbundna spaningsåtgärder, rannsakan, beslag, besiktning. Det egentliga spaningsarbetet utföres av därför särskilt skolade tjänstemän, spanare, förtrogna med lokala och personförhållanden såväl som med den moderna apparaten för upptäckande av brott och uppspannande av brottslingar. Praktisk utbildning och naturlig fallenhet för yrket äro här viktigare än teoretiska juridiska kunskaper. Användandet av tvångsmedel kan emellertid endast i begränsad omfattning och under vissa garantier anförtros tjänstemän av denna typ. Medverkan av lagfarna befattningshavare blir därför oundgänglig redan på efterforskningsstadiet. Dessa jurister böra dock ej endast inneha allmän juridisk bildning utan även besitta förutsättningar för bedömning av de frågor om spaningsarbetets anordning, som föreläggas dem. Vidare måste de för säkrandet av efterforskningens jämna och snabba genomförande ställas i nära kontakt med spaningspersonalen¹. Verkligt samarbete mellan spanarna och juristerna måste komma till stånd, ej blott rekvisition från de senares sida av vissa åtgärders vidtagande. Spaningens effektivitet blir i hög grad beroende av det sätt, varpå denna samverkan mellan spanare och kontrollmyndighet anordnas.

Har företagen efterforskning givit som resultat en till synes något så när grundad misstanke mot viss person om skuld i brottsligt förhållande, så vidtar rannsaking med denna person för att dymedelst få fastslaget, huruvida åtal bör anställas mot den misstänkte eller ej, så ock för att förbereda eventuell domsförhandling. I enklare fall kan rannsakingen göras särdeles summarisk, exempelvis efter erkännande inskränkas till slutförhör med vederbörande. Det egentliga rannsakningsarbetet består företädesvis av upptagande av förhör med den misstänkte och andra personer, som antas kunna meddela upplysningar i saken, inför-

¹ Jfr nedan i kap. 6.

skaffande och granskning av sakkunnigutlåtanden och andra skriftliga handlingar samt anställande av syneförrättningar i övrigt. På grundval av det sålunda åstadkomna materialet gäller det så att fatta beslut i olika avseenden — processledande avgöranden, beslut om användande av tvångsmedel, särskilt om häktning av den misstänkte —, åtalsfrågan skall prövas och i fall av föranledande stämning formuleras och bevisförteckning uppsättas. Vid sidan av det egentliga rannsaksarbetet förekommer också på detta stadium fortsatt spaning, uppspårande av ytterligare bevisning, medbrottslingar etc. Denna verksamhet, som är av ren efterforskningsnatur, bedrivs naturligen lämpligast av de förut omtalade spanarna i samarbete med övriga i rannsakingen sysselsatta myndigheter. Beser man nu närmare rannsakingen i egentlig mening, arbetets natur, beskaffenheten av de maktbefogenheter, som rannsaksledaren till uppnående av förfarandets syfte måste utrustas med, vikten av de beslut han har att fatta, ligger det i öppen dag, att endast en person med full juridisk bildning och därtill särskild övning i praktiskt handhavande av rannsaket äger förtusättningar att nöjaktigt fylla den uppgift, som tillkommer en rannsaksledare, åtminstone försåvitt rör saker av någon vikt och svårighet. Men även om man för detta ändamål har att tillgå en kår av väl kvalificerade jurister, kan rättssäkerheten icke anses tillräckligt tryggad med mindre i det förberedande förfarandet engageras ännu en myndighet, som i olika avseenden, särskilt beträffande tvångsmedlens användning, har att hålla uppsikt på de lagfarna rannsaksledarnas ämbetsutövning, i fall av behov överta någon del av deras funktioner.

Vår granskning av det förberedande arbetets beskaffenhet har givit följande resultat. För detta arbetes nöjaktiga utförande erfordras först en organisation av för efterforskningstjänst särskilt utbildade spanare. Vidare ett antal rättsbildade och i rannsaksarbete förfarna tjänstemän, som skola dels handha kontrollen på användningen av tvångsmedel under efterforskningen och även leda denna, dels ock personligen föra rannsakingen, fatta beslut om användning av tvång i allmänhet, avgöra åtalsfrågan och utföra det ytterligare arbete, som kan krävas för domsförhandlingens förberedande — vare sig nu samtliga dessa funktioner i en var sak förenas på samma hand eller en delning

av uppgiften mellan flera olikställda befattningshavare finnes böra äga rum. Slutligen påfordras medverkan av en över rannsaktionspersonalen stående myndighet, som har att kontrollera denna personals verksamhet, förnämligast genom att upptaga och avgöra klagomål över de underställda tjänstemännens åtgärder.

De statliga myndigheter, som kunna tänkas tagna i anspråk för och som också i nutida kulturländer äro engagerade i det förberedande förfarandet, äro kriminalpolisen, åklagarmakten och domstolarna.

Kriminalpolisen utgör en avdelning med särskilda uppgifter av den allmänna polisorganisationen. Kriminalpolisens inrättning och arbetssätt är givetvis mycket växlande i skilda länder, till och med i olika delar av samma land, lätt att förstå då man betänker, hur mycket lokala och geografiska förhållanden härvidlag spela in. I regel består kriminalpolisen av ett större antal icke rättsbildade spanare, av vilka ett mindre antal (vanligen med *kommissarietitel*) ha chefsställning i förhållande till manskapet. Endast de högre chefsposterna äro besatta med lagfarna tjänstemän. Undantagsvis förekommer emellertid, att ett så stort antal jurister äro engagerade i polisorganisationen, att av dessa kan utföras verkligt direkt utredningsarbete¹. Eljest utöva polisämbetsmännen mestadels blott administrativ ledning av tjänsten i kriminalpolisen.

I länder med modern brottmålsprocess — i andra saknas gemensligen egentlig åklagarorganisation — är åklagarväsendets inrättning ganska ensartad, ehuru väl betydande olikheter förefinnas mellan de olika staterna. Genomgående är uppdelningen i över- och underåklagare, av vilka de senare (*commissaires de police, Amtsanwälte, anklagere*), i regel icke med nödvändighet rättsbildade², som oftast polistjänstemän, utföra åtal i mindre saker vid de första instansens domstolar, som avdöma sådana mål. Dessa åklagare leda ofta efterforskningen i egenskap av polismyndighet. Över dessa lägre åklagare stå åklagarna vid första instansens domstolar för svårare brottmål, överåklagare (*procureurs de la république, Staatsanwälte, statsadvokater*). Dessa äro utan undan-

¹ Så kan sägas vara förhållandet i Norge och Danmark. I staden Wiens polisnrättning äro kommissarieposterna besatta med jurister.

² I Norge och Danmark fungera i regel endast jurister som åklagare.

tag lagfarna personer med domarkvalifikationer. De ha, i vissa land begränsad, befogenhet att besluta om åtals väckande, representera anklagelsen i domsförhandlingen och utöva åtminstone formellt ledningen av rannsakingen i viktigare saker, där ej annan undersökningsform anlitas. Tvångsrätt ha åklagarna endast i mycket inskränkt omfattning.

Domstolsorganisationen är givetvis olika i skilda länder. Dock kan man i stater med modern kontinental processordning urskilja ett i dess huvuddrag tämligen allmänt förekommande system¹. För mindre brottmåls avdömande äro verksamma underätter av ensamdomartyp (*Amtsgerichte, herreds- och byretter, underretter*) med eller utan lekmannabisittare. Den lagfarne ordföranden i denna domstol är i regel beklädd med rätt att använda tvångsmedel och har att utföra ett flertal förrättningar av rannsakingens natur, understundom övertar han helt det personliga genomförandet av viss rannsaking (*gerichtliche Voruntersuchung, retslig forundersøgelse, forundersøgelse ved retten*). Denna funktion kan ibland också utövas av domare, anställd särskilt för detta ändamål eller fästad vid den kollegiala i domsförhandling emellanåt med jury sammansatta förstainstansdomstolen (*Landgericht, lagmandsret, landsret*). Denna domstol, som i första instans avdömer svårare brottmål, utövar kontroll på det förberedande förfarandets bedrivande i allmänhet och särskilt på vederbörande domares handhavande av tvångsmedlen, varjämte en avdelning av densamma i vissa länder utgör beslutande myndighet ifråga om åtals anställande i svårare brottsfall. Som av det sagda framgår fungera domstolarna i allmänhet såsom kontrollmyndighet på förberedelsens lagenliga och betryggande genomförande men ta även därutöver emellanåt aktiv del i undersökningen genom rannsakingens förande i större eller mindre utsträckning; dessutom arbeta de understundom som åtalsbeslutande myndigheter i viktigare mål.

¹ Vi lämna här åsido det franska systemet, som icke på alla punkter täcker det tysk-norsk-danska inom sig tämligen enhetliga schemat. Principiell överensstämmelse råder mellan inrättningarna i samtliga de fyra länderna.

TREDJE KAPITLET.

Översikt av utländsk rätt.

1. England och Skottland.

Englands nationella brottmålsprocess¹ har betydelse och intresse såsom förebild vid strävandena från 1700-talets sista decennier till reform av den inkvisitoriska procedur i brottmål, vilken sedan medeltiden utbildats i flertalet europeiska länder, bland andra Frankrike, de tyska staterna och Danmark-Norge. Under det sista århundradet ha den engelska juryn och den engelska muntliga, offentliga och på omedelbarhetsgrundsats byggda domsförhandlingen införts i så gott som alla Europas stater. Ett undantag bildar det svensk-finländska rättsområdet, varest sedan gammal tid funnits folkdomstolar med nämnd och

¹ För den följande framställningen se UPPSTRÖM, Öfversigt af straffprocessrätten enligt främmande och svensk rätt s. 178, s. 192 f., FAHLCRANTZ, Om rättegångsväsendet i England med svenska paralleller, HEDENSKOG s. 26 ff., GRANFELT, Straffprocessrätt I s. 86 ff., STEPHEN, A digest of the law of criminal procedure in indictable offences, VINCENT, The police code, ALEXANDER, The administration of justice in criminal matters, KENNY, Outlines of criminal law s. 409 ff., HARRIS-WILSHERE, Principles of the criminal law s. 273 ff., GARRAUD, Traité théorique et pratique d'instruction criminelle et de procédure pénale I s. 61 ff., s. 113 ff., GLASER, Das englisch-schottische Strafverfahren och i Handbuch I s. 130 ff., MITTERMAIER, Das englische, schottische und nordamerikanische Strafverfahren, LIEPMANN, Das Vorverfahren im englischen Strafprozesse i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft bd 6 s. 413 ff., WEIDLICH, Die englische Strafprozesspraxis und die deutsche Strafprozessreform, ADICKES, Grundlinien durchgreifender Justizreform s. 50 ff., MANNHARDT, Aus dem englischen und schottischen Rechtsleben, WEIDLICH, Die Polizei als Grundlage und Organ der Strafrechtspflege in England, Schottland und Irland. Om den engelska brottmålsprocessens historiska utveckling se vidare de i noten till s. 7 ovan angivna arbetena av JENKS och CARTER samt BINDING, Grundriss des deutschen Strafprozessrechts s. 11 ff.

där rättegångens tyngdpunkt legat i en offentlig, principiellt muntlig rannsaking inför dömande rätt. Här ha förutsättningar för upptagande av de engelska inrättningarna saknats. Men så gott som överallt annorstädes, på områden där inkquisitionens hemliga domareundersökning varit brottmålsprocessens väsentliga del, har den engelska formen för domsförhandling i svårare brottmål i sin franska gestaltning vunnit insteg. Den kan numera sägas vara ett den europeiska rättskulturens commune bonum.

Det förberedande förfarandets utgestaltning i modern brottmålsprocess har icke på samma sätt påverkats från England. De franska revolutionsmännens försök att till kontinenten överflytta den engelska förberedelsens institut misslyckades. Nedärvd inkvisitorisk ordning visade sig starkare. Dåtidens engelska förberedelse hade icke samma processuella värde som domsförhandlingen; förhållandet kan numera efter polisväsendets ombildning och reformer i domstolsorganisationen vara ett annat. I varje fall torde nu som under revolutionstiden gälla, att det förberedande förfarandets gestaltning i engelsk rätt är av alltför nationellt särbetonad karaktär för att en överflyttning till annat rättsområde skulle kunna ge tillfredsställande resultat.

Säregen för engelsk brottmålsprocess är åtalets anordning¹. Åtalsrätt tillkommer i regel varje enskild medborgare, ej endast målsäganden. Av största praktiska betydelse är att polisen även har befogenhet väcka talan om ansvar för brott i allmänhet. Den egentliga åklagarmakten utgöres väsentligen av *the director of public prosecution* jämte medhjälpare, vilken myndighet har att ombesörja åtal i vissa grupper av viktigare mål; dess verksamhet har under senare tid småningom tilltagit i betydelse, men innefattar icke något egentligt utredningsarbete. Frånsett privata personers och föreningars arbete utföres åklagarmaktens processuella roll ännu till största delen av kriminalpolisen, som med egna tjänstemän eller för ändamålet engagerade jurister, advokater, sköter åklagarens, *the prosecutor*, funktion i förberedelse och domsförhandling.

¹ Se härom särskilt HEDENSKOG s. 26 ff., LIEPMANN, Summarisches Strafverfahren in England s. 102 ff. och den instruktiva framställningen hos GERLAND s. 851 ff.

Domstolsförfattningen¹ är ganska invecklad. Såsom första instansens domstolar i mindre brottmål fungera i allmänhet *courts of summary procedure*, besatta vanligen med minst två ej nödvändigt lagfarna *justices of peace* utan fast lön, i de större städerna med en rättsbildad och avlönad *stipendiary magistrate*²; vid sidan av *the justice of peace* är anställd en sekreterare, *clerk*, som är jurist och därför utövar ett betydande inflytande på proceduren i domstolen. De förevarande underrätternas kompetens, i viss utsträckning beroende på den tilltalades uttryckta vilja, är ganska omfattande, de kunna ådöma upp till 12 månaders frihetsstraff och 500 pounds böter. Domsrätten i svårare brottmål utövas väsentligen av *Courts of Assizes* och *General Quarter Sessions*, i London av förutom de senare *the Central Criminal Court*, vilka domstolar i regel äro sammansatta av lagfaren domare och jury. I det förberedande förfarandet arbeta *courts of summary procedure*, vilkas domare utöva vissa funktioner med hänsyn till tvångsmedels användning samt åtalsprövning. Av betydelse för förberedelsen äro vidare den med ordförande, ej nödvändigt lagfaren, och jury besatta *coroner's court*, som har till uppgift att verkställa undersökning angående misstänkta dödsfall, samt åtalsjurn, *the grand jury*, vilken skall pröva frågan om åtals anställande i svårare mål.

En utomordentligt viktig faktor i det förberedande förfarandet är polisen³, vilkens organisation i England nått en hög grad av utveckling. Den består av en central organisation i London, *the metropolitan police* samt av polisorganisationerna i grevskapen och de större städerna, *county* och *borough police forces*. Något betydande antal jurister äro ej anställda i polistjänst, de högre befattningshavarna äro ofta förutvarande officerare eller ha arbetat sig upp genom graderna.

Den engelska brottmålsprocessen har två huvudarter, *the ordinary* och *the summary procedure*. Den förra är den ursprungliga, numera endast i svårare saker använda processtypen, ur vilken *the summary procedure* utvecklats sig såsom en särskild

¹ Utförligt behandlad i GERLANDS i föregående not angivna arbete.

² Se närmare SEELMANN, Die Londoner Polizeigerichte.

³ ALEXANDER s. 158 ff., s. 247 f., KENNY s. 439 f., BUDDING, Die Polizei in Stadt und Land in Grossbritannien, WEIDLICH, Die Polizei als Grundlage und Organ der Strafrechtspflege in England, Schottland und Irland, GERLAND s. 872 ff.

förkortad form för avdömande av mindre mål. Vi gå att kasta en blick på konstruktionen av *the ordinary procedure*.

Förberedande undersökning, spaning och även delvis rannsaking utföres av *the prosecutor*, i vanliga fall polisen¹, hos vilken anmälan om begånget brott i regel göres. Polisen har en långt gående rätt att anhålla, vilken den också i stor utsträckning använder. För övrigt handhas tvångsmedlen av *the justice of peace (stipendiary magistrate)*, inför vilken anhållen person omedelbart skall inställas. Det egentliga processuella förfarandet börjar med detta den anhållnes ställande inför domaren jämte ingivande till denne av en *information*, angivelseskrift, vilken är processens grundval i så måtto, att den bestämmer anklagelsens omfång genom att ange den brottsliga handling, för vilken vederbörande ställes till ansvar. Befinner sig den misstänkte på fri fot, begär *the prosecutor* i sin *information* antingen utfärdande av häktningsorder, *warrant*, på honom eller hans inkallande inför rätta, *summons*. Inför domaren anställles så förberedande förhör, *preliminary examination (preliminary inquest)*, *the prosecutor* framställer sin sak muntligen och låter avhöra sina vittnen, varefter domaren frågar den misstänkte om han är skyldig, samtidigt upplysande honom om att han ej har någon plikt att svara. Den misstänkte, som icke har rätt men i praxis ej förvägras att använda försvarare², kan antingen underlåta att uttala sig med anledning av anklagelsen eller avge förklaring, *statement*, varefter hans vittnen avhöras. Domaren har så att besluta om den misstänktes häktande, *commitment to prison*, eller lössläppande, eventuellt mot borgen, *bail*. Meddelas ej uppskov³, har domaren ytterligare att avgöra, om saken på grund av det före bragta materialet skall gå vidare till förhandling inför jurydomstolen, i vilket fall han ger *commitment for trial*. Samtidigt med beslut härom bestämmes forum för domsförhandlingen och till den dömande rätten översändas de under *the preliminary exami-*

¹ Om den engelska polisundersökningen särskilt BAGGE, Den utländska lagstiftningen angående förberedande undersökning i brottmål m. m. s. 115 f., WEIDLICH, a. a. s. 51 ff.

² Om offentlig försvarare i engelsk brottmålsprocess särskilt ALEXANDER s. 35 ff., s. 237 f.

³ Sådant får endast ges på en vecka i sänder; vid varje rättegångstillfälle prövar domaren häktningsstrågan och mottar den ytterligare utredning, som samlats i pågående undersökning.

nation uppsatta protokollen över förhandlingen, innehållande den misstänktes *statement* och vittnenas utsagor, *depositions*. Dessa protokoll ha stor betydelse i proceduren. De tjäna parterna, understundom även domaren, till information för domsförhandlingen, utgöra i händelse av vittnes död eller inträffade svåra sjukdom surrogat för vittnesmål inför dömande rätt och kunna i dylikt fall läggas till grund för *the grand jury's* avgörande av åtalsfrågan. Domaren avslutar sin *examination* genom att förplikta, *bind over*, dels vittnena att inställa sig till domsförhandlingen för avgivande av vittnesmål dels ock *the prosecutor* att inför *the grand jury* presentera en *bill of indictment*, ett förslag till anklagelse att föreläggas domsjury.

Därefter går saken till handläggning av *the grand jury*¹, historiskt sett den egentliga åtalsmyndigheten, numera en instans för prövning av framställda anklagelsers riktighet innan de framläggas i domsförhandling. *The grand jury* sammansättes av en lagfaren domare och 12—23 *jurors*, utlottade bland ett antal personer, för ändamålet utsedda av vederbörande *sheriff*. Förfarandet vid prövningen av den framlagda *bill of indictment* är följande. Sedan domaren instruerat jurymännen om deras funktion, draga dessa sig tillbaka till en hemlig förhandling under ledning av juryns förman. Till denna förhandling ha den misstänkte och hans försvarare ej tillträde, *the prosecutor* blott i egenskap av vittne. Proceduren innefattar endast hörande av vittnen, som stödja anklagelsen, och avslutas när juryn finner sig ha hört ett tillräckligt antal vittnesmål till den misstänktes nackdel. Understundom, dock ej regelmässigt, uppläsa protokollen från *the preliminary examination*. *The grand jury's* utslag kan gå ut på att »*no true bill*» kan finnas, i vilket fall *the prosecutor* kan lämna saken åt en jury med annan sammansättning. Om däremot juryn efter sin undersökning tror sig kunna »*find a*

¹ Om dennas sammansättning GERLAND s. 523 ff. — Genom *the Grand Juries (Suspension) Act, 1917*, har åtalsjuryns verksamhet inställts intill dess sex månader förflutit efter världskrigets slut. Se notis i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft bd 41 s. 461 f. samt ALEXANDER s. 241 ff., som på grund av de gynnsamma verkningarna av den tillsvidare blott provisoriska reformen, vilken sedan länge anbefallts av Englands kriminalister, förväntar det definitiva slopandet av *the grand jury*. Ännu våren 1921 hade den ej inträtt i funktion.

true bill», framlägger den en definitiv anklagelse, *indictment*¹, mot den misstänkte. Därefter går saken till domsförhandling, *trial*, inför den med *the petty jury*, domsjury, sammansatta dömande rätten.

I sällsynta undantagsfall förekommer, att *the prosecutor* förbigår domaren och vänder sig direkt till *the grand jury*, i visst fall kan även juryförfarandet överhoppas och domsförhandling påbörjas utan förprovning av anklagelsen. För upplärande av misstänkta dödsfall anställes, förutom den vanliga *preliminary examination*, ex officio en *coroner's inquest*², i vilken *the coroner* fungerar såsom verklig undersökningsdomare. Förfarandet har sålunda en helt annan karaktär än *preliminary examination*, det försiggår under medverkan av jury, vilken är befogad besluta om åtal på grund av vad *the coroner's* inkvisitoriska undersökning givit vid handen. I regel anlitas dock även i detta fall en *grand jury* för anklagelsens prövning.

Ur fredsdomarens *preliminary examination* har *the summary procedure* utvecklats sig. I detta förenklade förfarande avdömes numera den stora massan av förseelser och mindre brott³. *The prosecutor* (således vanligen polisen) verkställer den förberedande undersökningen och bringar genom *information* saken under domarens prövning. Förfarandet inför rätta försiggår helt i *the preliminary examination's* former, det har sålunda karaktären av en kontradiktorisk förhandling mellan parterna under domarens presidium, varefter i regel utan vidare plädering skrides till dom. Proceduren är enkel och snabb, byggd på genomförd muntlighet och omedelbarhet. Protokollföringen är inskränkt till ett minimum, uppskov förekommer sällan och då endast på någon dag.

Vid ett betraktande av den engelska förberedelsens system finna vi, att däri ej ingår någon egentlig legalt ordnad förberedande undersökning. Anklagaren, reellt således polisen, utför själv efterforskningen och delvis rannsakingen. Polisens ar-

¹ Om innehållet av *indictment* enligt 1915 års lagstiftning i ämnet ALEXANDER s. 243 ff.

² Närmare härom HARRIS-WILSHIRE s. 318 ff., GERLAND s. 270 ff.

³ Statistik hos ALEXANDER s. 200 ff., s. 224 ff., s. 248 ff. Om *the summary procedure* särskilt LIEPMANN, Summarisches Strafverfahren in England, OETKER, Das englische, schottische und nordamerikanische summarische Strafverfahren.

bete är det bärande i undersökningen. Den misstänkte behandlas i polisförfarandet på samma sätt som i proceduren inför rätta, något formligt förhör hålles ej med honom, han skall tvärtom genast av polismyndigheten göras uppmärksam på, att någon plikt att uttala sig i saken icke åligger honom. Den kontradiktoriska förhandlingen inför fredsdomaren ger givetvis tillskott till rannsakningsresultatet; domaren har också att vidtaga en del åtgärder till domsförhandlingens förberedande, därest saken skall gå vidare till jurydomstols handläggning. Men den egentliga utredningen göres utanför domsalen. Det inses redan därav, att förfarandet inför fredsdomaren har formen av en kontradiktorisk förhandling, och således väsentligen innebär ett framläggande av redan vunna undersökningsresultat¹. Detta hindrar givetvis ingalunda, att domarens *examination* kan vara värdefull i utredningsavseende, liksom densamma ger försvaret detaljerad kännedom om sakens material och domaren möjlighet att kontrollera förberedelsens bedrivande. Men utan polisens noggranna och insiktsfulla förarbete skulle en sådan form av »undersökning» icke kunna praktiseras. *The preliminary examination* är ingen verklig rannsaking. Polisförfarandet innefattar fastmera den egentliga förberedelsen vad brottfallets uppklarande angår.

En jämförelse mellan engelskt och skotskt förberedande förfarande erbjuder åtskilligt intresse². Skottland besitter nämligen en egenartad nationell brottmålsprocess³,

¹ GERLAND s. 29, jfr BINDING, Grundriss des deutschen Strafprozessrechts s. 198.

² Vi ingå ej på förberedelsen i den på grundvalen av engelsk rätt uppvuxna nordamerikanska brottmålsprocessen, varom se BALDWIN, The American judiciary, FAIRALL, Criminal law and procedure of California, including the penal code of California, The code of criminal procedure of the State of New York, Laws of 1881, as amended by Laws of 1882—1921, utg. av PARKER, GARRAUD, Traité I s. 120 ff., MITTERMAIER, Das englische, schottische und nordamerikanische Strafverfahren, särskilt s. 199 ff., HARTMANN, Die Strafrechtspflege in Amerika.

³ För den följande framställningen se MACDONALD, A practical treatise on the criminal law of Scotland s. 247 ff., RENTON-BROWN, Criminal procedure according to the law of Scotland, GLASER, Das englisch-schottische Strafverfahren och i Handbuch I s. 133 ff., MITTERMAIER, Das englische, schottische und nordamerikanische Strafverfahren, särskilt s. 182 ff., MANNHARDT, Aus dem englischen und schottischen Rechtsleben och Die Strafgerichte in Schottland und ihr Verfahren.

som visserligen i mycket visar likhet med den engelska men skiljer sig från denna i åtskilliga viktiga hänseenden. Den står såsom en övergångsform mellan engelsk och kontinental process. Man antar också, att ett betydande franskt inflytande¹ gjort sig gällande från 1500-talet, då förbindelserna mellan Skottland och Frankrike voro livliga. En inrättning av franskt ursprung är otvivelaktigt det skotska åklagarväsendet, vars bärande kraft, *the procurator-fiscal*, tagit namn av det gamla Frankrikes *procurateur du roi* och *fiscal du roi*.

De skotska brottmålsdomstolarna äro dels lägre, i bagatellmål dömande, *sheriff's summary courts*, *petty sessions* med *justices of peace*, *courts of burgh magistrates* och *police courts*, samtliga enmansdomstolar, dels de högre, *sheriff's (ordinary) courts* och *the High Court of Justiciary*, vilka äro sammansatta med domare och jury². De svåraste brottmålen upptas i första instans av *the High Court*, de mellansvåra av *sheriff's courts*. I det förberedande förfarandet fungerar regelnässlgt som domare endast *the sheriff* eller hans *substitute*, lagfarna ämbetsmän, vilka jämsides med sin funktion i förberedelsen utöva domsrätt i *sheriff's summary* och *sheriff's ordinary courts*. Den skotska rätten känner icke *the coroner* och hans *inquest*, endast i enstaka undantagsfall sker åtalsprövning av *grand jury*³.

Åklagarmakten består av *the Crown Office*, den centrala chefsmyndigheten, omfattande *the Lord Advocate*, åklagarväsendets högste ledare, och honom underställda *the Solicitor General* och fyra *advocate-deputes*, vilka utföra åtal i *the High Court of Justiciary*. Vidare finnas anställda *procurator-fiscals* med assistenter, *deputes*, samt ett antal *justice of peace fiscals*, *burgh fiscals* (*burgh prosecutors*) och *police fiscals*. De tre sista slagen av åklagare äro ej med nödvändighet rättsbildade, ibland polistjänstemän, ofta advokater; de utföra åtal i mindre viktiga saker i de lägre enmansdomstolarna. *The procurator-fiscals* handha åtalsfunktionen i mål, som handläggas av *sheriff's summary* och *ordinary courts*; de äro på livstid anställda, väl avlönade jurister. Åklagarväsendet är starkt centraliserat under överledning av *the Lord Advocate*.

¹ GARRAUD, *Traité* I s. 115, BUDDING, a. a. s. 126.

² I appellförfarande fungerar *the High Court of Justiciary* i form av ett kollegium av fackdomare.

³ KENNY s. 456 not 3 in fine.

Liksom England har Skottland ett utvecklat och högtstående polisväsen¹. Befälet över det talrika polismanskapet utgöres av i regel bildade, ehuru oftast ej lagfarna tjänstemän. För utredning av brottsfall arbeta i de större städerna ett antal kriminalavdelningar.

Den skotska brottmålsprocessen bygger på offentligt åtal med i praxis starkt begränsad opportunitetsprincip som regel. Åklagaren förfogar fritt över åtalsrätten, anhängiggör och nedlägger åtal efter gottfinnande. Målsägandes subsidiära åtalsrätt begagnas sällan, aldrig i brottmål av grövre slag, som handläggas av jurydomstol. Liksom i England skiljer man på *summary* och *ordinary procedure*.

I *the summary procedure*² utföres den förberedande undersökningen av polisen, som mottar förklaring av den misstänkte därest han vill avge sådan, förhör vittnen etc. Över undersökningen upprättas ett kortfattat protokoll, som tillika med sakens övriga handlingar överlämnas till vederbörande åklagare. Denne införskaffar om så behövs vidare utredning, beslutar i fall av föranledande åtal och sätter därefter upp stämningen, *the complaint*, som innehåller ett angivande av den brottsliga handling, åtalet avser. Är den tilltalade på fri fot, instämnes han jämte förefintliga vittnen. Anhållen person inställes senast dagen efter anhållandet inför dömande rätt. Domsförhandlingen, som måste övervaras av åklagaren samt domarens *clerk*, är offentlig, muntlig och kontradiktorisk samt utmärker sig för enkelhet och snabbhet. Förklarar den tilltalade sig skyldig, går omedelbart dom i saken. Plädering förekommer ej i större utsträckning. Vittnesutsagor upptecknas icke, som oftast ej heller domsmotiveringen.

Förfarandet inför jurydomstol i *the ordinary procedure* fordrar ett noggrannare förberedande av domsförhandlingen. Den första undersökningen utföres av polisen och först sedan denna slutfört sin utredning övertar i vanliga fall *the procurator-fiscal* rannsakingen. Endast i de svåraste brottsfallen, mord, mordbrand, uppror och dylika, ingriper *the procurator-fiscal* på ett ti-

¹ Här om BUDDING, a. a. s. 125 ff., WEIDLICH, Die Polizei als Grundlage und Organ der Strafrechtspflege in England, Schottland und Irland s. 69 ff.

² Här om särskilt OETKER, Das englische, schottische und nordamerikanische summarische Strafverfahren s. 24 ff.

digare stadium. Praxis är härvidlag för övrigt växlande, då bestämd lagregel saknas angående tidpunkten för *the procurator-fiscal's* övertagande av rannsakingen. I alla viktigare brottsfall skall emellertid *the procurator-fiscal* genomgå hela bevismaterialet, avhöra samtliga vittnen och protokollera deras utsagor. Endast sådana *precognitions* kunna läggas till grund för åtalsbeslut av *the Crown Office*. Uteblir av *the procurator-fiscal* inkallat vittne, utfärdar på begäran vederbörande domare en *warrant*, varefter vittnet tvångsvis inställes till förhör inför domaren. Den av *the procurator-fiscal* förda rannsakingen är hemlig och inkvisitorisk. Försvaren förvägras emellertid i praxis ej tillgång till undersökningsakten. Rannsakingens uppgift är rent förberedande, den åsyftar således icke att anskaffa material för direkt användning i domsförhandlingen.

Anhållna personer skola ofördröjligen ställas inför domare, *sheriff* eller *sheriff's substitute*, till förhör, *judicial examination*¹. Detta förhör försiggår i form av muntlig och kontradiktorisk, men icke-offentlig förhandling mellan *the procurator-fiscal* och den anhållne. Åklagaren andrager vad som lägges den anhållne till last, *the charge*, varefter den anhållne, vilken har full rätt att använda försvarare och att obehindrat kommunicera med denne, tillfrågas om han har något att säga. I regel förklarar den anhållne, att han icke önskar uttala sig med anledning av *the charge*, varefter utan vidare beslutes *commitment to prison*. Domarförhöret är således en ren formalitet utom i de relativt sällsynta fall, då den anhållne avger förklaring, och verklig prövning av häktningsfrågan därför kommer till stånd. I sådant fall protokolleras den anhållnes förklaring och kan sedan användas såsom bevis mot honom i domsförhandlingen. Övriga tvångsmedel handhas regelmässigt av domare, vissa polismyndigheter kunna dock med vederbörandes begivande an-

¹ I vissa större städer praktiserar polisen (enligt privat meddelande till förf.) med kringgående av lagen ett förlängt anhållande efter medgivande av en polisdomare. Först sedan den av nämnda myndighet bestämda tiden utgått inställes den anhållne till *judicial examination*. Detta förfarande åsyftar givetvis att möjliggöra ingående utredning före formulering av *the charge*. Härigenom blir det också möjligt för polisen att en längre tid hålla *the procurator-fiscal*, vilken måste underrättas om hållande av *judicial examination*, utanför undersökningen.

ställa hus- och kroppsrannsakan. Polisen har liksom i England en vittgående befogenhet att anhålla misstänkta personer.

I lindrigare saker bestämmer åklagaren själv om anhängiggörande av åtal. Däremot förekommer i viktigare mål en särskild prövning av spörsmålet om åtal skall anställas. Vederbörande *procurator-fiscal* har att efter slutad rannsaking insända sakens handlingar till *the Crown Office*, varest åtalsfrågan avgöres av någon där anställd funktionär. Beslutet i saken kan gå ut på, förutom anställande av åtal vid vederbörlig domstol eller sakens nedläggande, remiss till den *procurator-fiscal*, som haft saken om hand, för anskaffande av ytterligare utredning.

Sedan beslut om åtals anhängiggörande fattats uppsättes stämningen, *the indictment*, om saken skall upptagas av *the High Court* av tjänstemän i *the Crown Office*, eljest av vederbörande *procurator-fiscal*. *The indictment*¹ innehåller en fixering av anklagelsen genom betecknande av den brottsliga handling, som lägges den tilltalade till last. Vid *the indictment* fogas bevisförteckningen, *the list of witnesses and productions*, med uppgift på de bevis, åklagaren vill framlägga i domsförhandlingen. Stämning och bevisförteckning skola i god tid före domsförhandlingen delges den tilltalade.

Domsförhandlingen försiggår efter huvudsakligen samma regler som i England, i vissa fall kan förfarandet påskyndas genom förenkling i formaliteterna. Omedelbarhetsgrundsatsen är på det hela taget väl genomförd. Det anses icke tillåtet att vid vittnesförhör i domsförhandling förehålla vittne något dess tidigare uttalande i saken. Förberedelsens handlingar ha regelmässigt ingen betydelse som direkt material i förhandlingen. I själva det förberedande förfarandet är omedelbarheten såtillvida eftersatt, som åtalsprövning i viktigare saker sker på enbart skriftligt material. Detsamma gäller också om framförandet inför rätta av åtalet i saker, som omedelbart upptas av *the High Court*.

Det förberedande förfarandet i skotsk brottmålsprocess är, som av det sagda framgår, till sin konstruktion väsentligen olikt den engelska förberedelsen. Åklagarmaktens viktiga roll och förfarandets enkelhet äro den skotska rättens särmerken. Efterforskningen är en polisundersökning, rannsakingen skötes i viktigare saker regelmässigt av åklagaren i

¹ Formulär till *indictment* och *list* hos RENTON-BROWN s. 317.

målet. Domarens roll i förberedelsen är tämligen obetydlig. Utöver det formella avgörandet i tvångsrättsfrågor sträcker sig hans verksamhet egentligen ej. Åklagaren har i Skottland övertagit det rannsakningsarbete, som åligger den engelske fredsdomaren, och även en del av polisens undersökning.

2. Frankrike.

Den äldre franska brottmålsprocessen, ursprungligen ackusatorisk på gammalgermansk grund, utvecklar sig småningom från 1300-talet till ett markerat inkvisitoriskt förfarande¹. Kanoniskt inflytande och växande konungamakt samverka i denna utvecklingsgång, gemensam för flertalet kontinentala europeiska stater. En inrättning är emellertid säregen för den franska processen: den sedan mitten av medeltiden framträdande åklagarmakten. *Le procureur du roi (le fiscal du roi)*, den franska monarkiens särskilda organ för beivrande av brott vid sidan om domaren-inkvisitorn, är stamfadern till de åklagare, som nu arbeta i den reformerade europeiska straffprocessens länder. Under det att *les procureurs* ha i sin hand det egentliga initiativet till inledande av process, representera *les avocats du roi* åtalet i domsförhandlingen, en arbetsfördelning i överensstämmelse med hävdvunnen uppfattning om den processuella partsverksamhetens olika arter. Småningom minskar emellertid domsförhandlingen i betydelse och därmed också den av *les avocats* bedrivna verksamheten. Offentligheten försvinner och procedurens tyngdpunkt glider över i den hemliga och inkvisitoriska domarundersökningen. Den kodifikation av straffprocessrätten, som innehålles i Ludvig XIV:s bekanta ordonnans av år 1670, upptar ett förfarande, där på åklagares eller målsägandes initiativ följer en hemlig, skarpt inkvisitorisk rannsaking, verkställd av en domare, beklädd med vidsträckt tvångsrätt, däri ingående även befogenhet att med tvång frampressa bekännelse. Efter rannsakingen går så dom i saken, grundad på genomläsning av rannsakingens protokoll och legal värdering av däri nedlagd bevisning.

¹ Om den franska brottmålsprocessens historia ESMEIN, *Histoire de la procédure criminelle en France*, GARRAUD, *Traité* I s. 28 ff., VIDAL-MAGNOL, *Cours de droit criminel et de science pénitentiaire* s. 769 ff., GRANFELT, *Straffprocessrätt* I s. 84 ff., HAGERUP, *Den norske straffeprocess* I s. 17 ff., GLASER, *Handbuch* I s. 145 ff.

Detta straffprocessuella system, den enväldiga konungamaktens verktyg för upprätthållande av den bestående ordningen, synes ej under 1600-talet ha varit föremål för någon ovilja hos massan av det franska folket. Med upplysningstiden börja angreppen. Upplysningens män studera engelska samhällsförhållanden och föra till sitt land kännedomen om den engelska brottmålsprocessen och dess inrättningar. Och när de konservativa krafterna brutits ned av revolutionen, sker en nästan fullständig reception av engelsk straffprocessrätt. Enligt 1791 års lagstiftning sköta folkvalda *juges de paix* den förberedande undersökningen tillsammans med polisen, åtalsfrågan avgöres av en *jury d'accusation*, domsförhandlingen äger rum inför en med *jury de jugement* sammansatt domstol. Av Frankrikes inhemska institutioner bibehållas endast åklagarmakten (*l'accusateur public, le commissaire du roi*); lagstiftaren, som ej skänker denna inrättning något större förtroende, inskränker dess maktsfär till en relativ obetydlighet. Den kvarstår dock med funktion dels vid prövning av åtalsbeslutet dels som åtalets representant i domsförhandlingen.

Revolutionstidens senare och det första kejsardömet's straffprocessuella utveckling innebär för det förberedande förfarandets del i viss mån en återgång till äldre processform. *Le jury d'accusation* avskaffas och såsom särskilt organ för förberedelsen skapas *la police judiciaire* med dess olika tjänstemän. Bland dessa kommer den gamle domaren-inkvisitorn snart att inta förnämsta platsen under benämningen *le juge d'instruction*. De engelska formerna för domsförhandling i svårare brottmål bibehållas emellertid. Utvecklingens resultat, en hopsmältning av den gamla inkvisitionsproceduren med importerade engelska rättstankar, kodifieras så i *Code d'instruction criminelle* av år 1808. I huvudsak är detta lagverk ännu gällande rätt¹. De viktigaste nyheterna i vad angår det förberedande förfarandet äro den år 1863 införda särskilda proceduren *en cas de flagrant délit* och 1897 års reform av domarundersökningen i akusatorisk riktning.

¹ ZUCKER, Über einige Reformen des Vorverfahrens im modernen Strafprozesse, ger s. 11 ff. en redogörelse för ändringar, genomförda intill 1902. Den aktuella texten innehålles i 1922 års edition av *Code d'instruction criminelle*, utg. av GRIOLET-VERGÉ-BOURDEAUX.

Code d'instruction criminelle är indelad i två huvudavdelningar, den ena handlande om »la police judiciaire, et des officiers de police qui l'exercent», den andra bärande titeln »de la justice». I överensstämmelse med denna uppdelning består det processuella förfarandet¹ av två skarpt åtskilda delar, *la police judiciaire et l'instruction* (*préparatoire* eller *préalable*) samt *le jugement* eller *l'instruction définitive*, domsförhandlingen. Denna senare är efter engelsk förebild muntlig, offentlig och ackusatorisk, men ej kontradiktorisk mellan parterna. Åtalsrätten tillkommer i princip offentlig myndighet.

Den franska straffrätten känner tre slag av lagöverträdelser, *contraventions*, *délits* och *crimes*. För varje grupp av brott finnes en förstainstansdomstol². *Les contraventions* handläggas av *tribunaux de simple police*, besatta med ensamdomare, vanligen *juges de paix*. *Le tribunal de police correctionnelle*, en avdelning av arrondissementsdomstolen, besatt med tre eller flera jurister, avdömer *les délits*. För de svåraste brotten, *les crimes*, finnas slutligen jurydomstolar, *cours d'assises*, som sammansätts med tre lagfarna domare och tolvmannajury.

La police judiciaire handhas av tre grupper tjänstemän, polismyndigheterna i egentlig mening, åklagarmakten, *le ministère public*, och undersökningsdomarna, *les juges d'instruction*.

De i förberedelsen arbetande polistjänstemännen³ äro inordnade i den allmänna polisorganisationen, vars befattningshavare indelas i ett flertal olikbenämnda grupper. I sin egenskap

¹ För den följande framställningen se UPPSTRÖM, Öfversigt af straffprocessrätten s. 165 ff., s. 174 ff., HEDENSKOG s. 45 ff., GRANFELT, a. a. I s. 103 ff., BAGGE, Den utländska lagstiftningen angående förberedande undersökning i brottmål m. m. s. 109 ff., GUILLOT, Des principes du nouveau code d'instruction criminelle, MORIZOT-THIBAUT, De l'instruction préparatoire, GARRAUD, Traité théorique et pratique d'instruction criminelle et de procédure pénale I—III samt Précis de droit criminel s. 533 ff., VIDAL-MAGNOL s. 767 ff., GLASER, Handbuch I s. 150 ff., ZUCKER s. 11 ff.

² Om den franska domstols- och åklagarorganisationen särskilt MONTAN, Om domstolsorganisationen i Frankrike WILHELM, Die französische Gerichtsorganisation, om åklagarväsende och kriminalpolis GOLDSCHMIDT, Staatsanwaltschaft und Kriminalpolizei in Frankreich.

³ Se angående kriminalpolisens organisation GARRAUD, Traité II s. 555 ff. samt Discussion sur l'organisation de la police par KAHN e. a. i Revue pénitentiaire bd 44 s. 21 ff., s. 42 ff., s. 129 ff.

av *officiers de la police judiciaire* stå emellertid polistjänstemännen under chefskap av åklagarna, äro skyldiga att utföra deras order och vara dem behjälpliga vid utövandet av deras ämbetsverksamhet. De avdelningar av polisen, som företrädesvis arbeta med utredning av brottsfall, äro *les gendarmes* och *les agents de la police mobile*. I polisens undersökningsverksamhet användas företrädesvis icke-rättsbildade lägre tjänstemän, underofficerare och manskap, befälet har i regel icke tillfälle att personligen deltaga i utredningsarbetet.

Åklagarväsendet, *le ministère public*, är en enhetlig organisation av under justitieministerns överledning stående, av-sättliga tjänstemän. Vid *les tribunaux de simple police* fungera som åklagare i polistjänst anställda *commissaires de police*. Över dessa stå de lagfarna *procureurs de la République*, åklagarna vid arrondissementsdomstolarna. Alla åklagare och övriga *officiers de la police judiciaire* vid eller under samma appelldomstol (*la cour d'appel*, vars avdelning för brottmål är *la cour d'assises*) stå under ledning av *le procureur général près la cour d'appel*, som jämte sina *substituts* och *les avocats généraux* utföra åtal inför jurydomstolarna. *Les procureurs de la République* äro jämte *les commissaires de police* de åklagare, som företrädesvis arbeta i det förberedande förfarandet.

Undersökningsdomaren, *le juge d'instruction*, är en liksom andra domare oavsättlig, i denna sin egenskap förordnad, men eljest i regel ordinarie medlem av arrondissementsdomstolen. Han förordnas på tre års tid men fortsätter i praxis sin verksamhet såsom undersökningsdomare utöver denna tid, tills förordnandet återkallas. I egenskap av *officier de la police judiciaire* står han under *le procureur général*, men hans ämbetsåtgärder kunna endast bringas under prövning av domstol. Vid sidan av sin undersökande verksamhet fungerar han som domare i den domstol han tillhör, dock kan han icke deltaga i domsprövning av saker, i vilka han företagit undersökningsåtgärd.

Code d'instruction criminelle utgår ursprungligen från den förutsättning, att åtal och undersökning skola ligga i skilda myndigheters händer¹. Polis och domare skola bedriva under-

¹ GARRAUD, *Traité* II s. 540.

sökningen, åklagaren tillvarataga åtalsfunktionen och i sådan egenskap efterse, att utredningen blir tillräckligt grundlig och noggrann. Men detta system har icke visat sig praktiskt. Åklagaren har i senare rättsutveckling kommit att ta en betydligt mera aktiv del i själva undersökningen. Särskilt har förhållandet mellan honom och undersökningsdomaren blivit ett förhållande av allt mera markerat över- och underordnande. Domaren är numera i själva verket åklagarens hantlangare, vilken under noggrant och ständigt övervakande av åklagaren utför de undersökningshandlingar, som denne senare föreskriver. Till dels beror detta på åklagarens företräde med hänsyn till ålder och ställning i tjänsten. Men den viktigaste orsaken torde vara, att det skarpa åtskiljandet mellan åtalsfunktion å ena och undersökande verksamhet å andra sidan visat sig oförenligt med en effektiv anordning av det förberedande förfarandet.

Den legala ordningen innefattar en av polisen verkställd efterforskning, kompletterad av domarens verksamhet, som i viktigare och i mera invecklade fall tar form av sammanhängande rannsaking, *l'instruction préparatoire*. Åklagaren leder polisens arbete och begär anställande av domarundersökning, om polisutredningen ej är tillfyllest. Gäller det ett fall av *crime*, grövre brott, måste rannsakingen verkställas av domare. Sedan undersökningen slutförts, varvid dess fullständighet kontrolleras av åklagaren, fattar denne beslut i åtalsfrågan, i grövre brottsfall anställes åtalsprövning av domstol.

Polisens undersökande verksamhet är ej föremål för reglering i processlagen utan försiggår enligt administrativa bestämmelser och i praxis vedertaget bruk. Förfarandet är på det hela taget formlost; vad som ej uttryckligen är i lag förbjudet, anses tillåtet. Det är på grund av den franska lagens underlåtenhet att reglera polisförfarandet och föreställningen om detta förfarandes administrativrättsliga natur som förevarande rättsområde försumrats i senare tillkomna straffprocessordningar¹.

Den av polisen verkställda undersökningen har av lagstiftaren avsetts skola utgöra en ren efterforskning, vilken i alla fall av någon betydelse borde kompletteras med av domare verkställd rannsaking. Men rättsutvecklingen har i detta avseende väsentligt rubbat det legala systemet. Ur polisens efterforsk-

¹ Jfr ovan s. 14.

ningsarbete och åklagarens befogenhet att i sin tjänsteutövning verkställa s. k. *prise de renseignements*, samla upplysningar utan legalt värde, har utvecklats sig den särskilda undersökningsform, som benämns *l'enquête officieuse*¹. Undersökningen bedrivs här av polisen under åklagarens personliga ledning. Den är hemlig och inkvisitorisk, försvarare förekommer icke. Tvångsmedel få ej användas mot misstänkta personer eller vittnen, som ej inställa sig frivilligt; protokollen ha ej instruktionsprotokolls juridiska betydelse. *L'enquête officieuse* har trots frånvaron av tvångsmoment — domare kan givetvis anlitas när behov av tvångsmedels användande uppstår — visat sig vara en så praktisk och effektiv undersökningsform, att densamma numera till största delen utträngt *l'instruction préparatoire* från användning i de fall, då dennas begagnande är fakultativt. Tendensen att lägga förberedelsen i den av åklagaren ledde och kontrollerade polisens hand är så stark, att, därest icke domarundersökning vore legalt nödvändig i förfarandet före domsförhandling angående *crimes*, praxis snart skulle inskränka domarens roll i förberedelsen till ett blott och bart handhavaande av tvångsmedlen.

L'instruction préparatoire är den moderna avkomlingen av den gamla inkquisitionens domarundersökning. Enligt 1808 års ordning var densamma hemlig och rent inkvisitorisk, den misstänkte lämnades ensam med domaren, som var utrustad med fullständig tvångsrätt. Med den år 1897 genomförda reformen² av *l'instruction préparatoire* har en viss grad av partsoffentlighet införts, varjämte den misstänkte erhållit rätt att låta sig biträdas av försvarare och att fritt meddela sig med denne. Förhöret är fortfarande inkvisitoriskt med domaren som förhørsledare. Försvararen får närvara vid förhör med den misstänkte, men varken denne eller försvararen har rätt att övervara vittnesförhör. Åklagaren får däremot närvara vid sådant förhör men ej vid förhör med den misstänkte. Partsoffentligheten är således starkt begränsad, men försvararen har möjlighet att följa

¹ Här om särskilt BAGGE, a. a. s. 109 ff., GARRAUD, *Traité* II s. 625 ff. och den i not 3 till s. 42 ovan citerade diskussionen i *Revue pénitentiaire*.

² Om denna lag och dess verkningar se, förutom det ovan angivna arbetet av MORIZOT-THIBAUT, även FRÉMICOURT, *Les résultats de la loi sur la réforme de l'instruction criminelle*.

förfarandets gång och kontrollera undersökningen, för vilket än damål han är befogad att dagen före varje förhör med den misstänkte ta del av akten i målet, *le dossier*. Försvaren kan vidare hos domaren anhålla om företagande av viss undersökningsåtgärd, men får icke utan denne senares tillstånd yttra sig under pågående förhör med den misstänkte. Undersökningens resultat nedläggas i noggrant förda protokoll med bestämt legalt värde. Dessa såväl som andra sakens handlingar stå givetvis till förfogande för *le procureur de la République*, som utövar ledningen av det förberedande förfarandet överhuvud och även av *l'instruction préparatoire*. På hans begäran igångsätter domaren sin undersökning. *Le procureur* följer rannsakingens fortskridande och riktar på förekommande anledning sina *réquisitions* till domaren. Slutligen får rannsakingen ej avslutas utan tillstånd av *le procureur*, som skall beredas tillfälle att framställa ytterligare *réquisitions* för utredningens fullständigande.

Tvångsmedels användande står i regel endast domare till buds¹. Anhållande, *arrestation*, kan emellertid under vissa omständigheter verkställas av polismän och enskilda personer; den anhållne skall i sådant fall, därest han ej släppes, inom kort frist ställas inför domare, som har befogenhet att förordna om hans häktande, *détention*. Husrannsakan, *perquisition*, och beslag, *saisie*, kunna i regel endast verkställas efter domarbeslut. Högre polismyndighet har dock en viss befogenhet att anställa rannsakan.

I fall av *flagrant délit* gälla särskilda bestämmelser². Angår saken ett mindre brott, *contravention* eller *délit*, kommer

¹ Enligt *Code d'instruction criminelle* art. 10 ha departementens prefekter ävensom polisprefekten i Paris en vidsträckt tvångsbefogenhet. Ända sedan 1870-talet har frågan om upphävandet av detta lagrum varit aktuell. Ett förslag i denna riktning antogs redan 1909 på CLÉMENCEAU's förslag av senaten, men föll då emedan deputeradekammaren ej före 1914 års nyval hann behandla ärendet. Sedermera har förslaget upptagits ånyo och 1919 gillats av kammaren. Se notis i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft bd 41 s. 239 och VIDAL-MAGNOL s. 910. Enligt meddelande i dagspressen (Aftonbladet ^{28/6} 1922) har kammarens beslut i frågan numera biträttats av senaten. Några smärre skiljaktigheter i formuleringen göra det emellertid nödvändigt att åter låta ärendet gå till kammaren, som dock antas komma att påskynda dess slutliga avgörande.

² GARRAUD, *Traité* III s. 229 ff.

ett förkortat förfarande till användning. Rannsakingen skötes här helt och hållet av *le procureur*, som med den misstänkte anställer ett hemligt och inkvisitoriskt *interrogatoire obligatoire*, är beklädd med häktningsrätt och har befogenhet att använda andra tvångsmedel, allt inom vissa bestämda gränser. Försvarare kan ej medverka i denna procedur. Vid behandlingen av *crimes* är visserligen icke domaren utesluten ur det förberedande förfarandet, men hans funktioner övertas till en del av *le procureur*. Denne eller, om han ej är tillstädes, underlydande polismän ha en betydande tvångs rätt och kunna överhuvud under förfarandets första stadier ersätta domaren, intill dess det blir möjligt att erhålla dennes medverkan. De i saken uppsatta protokollen skola då överlämnas till domaren, som sedan tar utredningen om hand och utövar tvångsrätten. I praktiken tillämpas dessa regler isynnerhet i trakter med spridd befolkning så, att domarens rannsaking endast blir en formalitet, en upprepning av vad förut i saken förekommit. De i proceduren angående *flagrant délit* av andra än domaren uppsatta protokollen ha stor praktisk betydelse, legalt värde tillkommer dem också under vissa omständigheter.

Kontrollen på det förberedande förfarandets bedrivande handhas av *la cour d'appel*. Denna domstols medlemmar tjänstgöra skiftesvis till ett antal av fem samtidigt i *la chambre des mises en accusation*, en avdelning av *la cour d'appel*, vilken dels utgör rättsmedelsmyndighet i förhållande till det förberedande förfarandets övriga organ, dels också har att besluta om åtal i mål angående *crimes*. *La chambre d'accusation*, ättlingen av den engelska *grand jury*, behandlar sina mål på ungefär samma sätt som sin engelska motsvarighet. Förfarandet är hemligt, åklagaren är närvarande men ingen representant för försvaret, proceduren består i en uppläsning av sakens handlingar jämte åklagarens på grundval av dessa uppsatta rapport. Efter slutad uppläsning fattar *la chambre* sitt beslut.

En återblick på den ovan givna framställningen av det förberedande förfarandets gestaltning i fransk rätt visar oss bilden av ett legalt system, som undergått väsentliga förändringar genom påverkan av praxis. Den franska förberedelsen består ej längre av polisspaning och domarrannsaking under åklagarens ledning och eftersyn. Åklagare- och polisundersökningen har både genom

l'enquête officieuse och i förfarandet vid *flagrant délit* trängt långt in på det område, som lagen reserverat åt domaren. Denne har, härvidlag stödd på uttrycklig lagbestämmelse, lyckats hävda sin ställning endast i proceduren angående *crimes*. 1897 års reform av domarens rannsaking, vilken förvisso icke ökat denna undersökningsforms effektivitet, har ej åstadkommit någon vändning i utvecklingen. Den moderna franska förberedelsen tenderar till att erhålla karaktären av en med polisens tillhjälp verkställd åklagarundersökning, vilken i svårare saker kompletteras med av domareföretagen rannsaking.

*Code d'instruction criminelle*s brottmålsprocess har under det senaste århundradet varit förebilden för det straffprocessuella reformarbetet i de flesta av Europas länder. På fransk grundval bygga sålunda utom processordningarna i det förrevolutionära Ryssland samt Belgien, franska Schweiz, Spanien, Ungern och Balkanstaterna¹ även ett par av de nyaste europeiska straffprocesslagarna, för vilkas innehåll här ej skall redogöras, nämligen den italienska av år 1913² och den holländska av år 1921³. För denna framställning är av största intresset brottmålsprocessen i de tyska staterna samt Norge och Danmark,

¹ En redogörelse för dessa länders straffprocessuella lagstiftning ger GARRAUD, *Traité* I s. 101 ff., jfr också GLASER, *Handbuch* I s. 156 ff. Även Egypten, Japan och ett flertal sydamerikanska stater ha infört fransk brottmålsprocess. I »Sammlung ausserdeutscher Strafgesetzbücher in deutscher Übersetzung, herausgegeben von den Schriftleitungen der Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft und der Mitteilungen der Internationalen Kriminalistischen Vereinigung» finnas till tyska översatta följande straffprocesslagar, nämligen den turkiska av ²⁵/₈ 1879, den japanska av ⁷/₁₀ 1890, den ungerska av ⁴/₁₂ 1896 jämte lagar ²⁶/₉ 1909 angående förfarandet i ordningsmål och ³¹/₈ 1913 om rättegången i mål mot ungdomliga förbrytare samt den bulgariska av ³/₄ 1897. Om den serbiska brottmålsprocessen LEITMAIER, *Der serbische Strafprozess*.

² *Codice di procedura penale* ²⁷/₂ 1913, utg. av JANITTI DI GUYANGA, i tysk översättning i *Sammlung ausserdeutscher Strafgesetzbücher*. Det förnämsta systematiska verket över den nya italienska brottmålsprocessen är MANZINI, *Trattato di procedura penale italiana*. För äldre rätt NAPODANE, *Manuale di procedura penale*, och SUNDSTEDT, *Anteckningar afseende rättskipningen i brottmål uti konungariket Italien*.

³ *Wetboek van Strafvordering, wet van 15 Januari 1921*, utg. av TAVERNE.

vilken ävenledes tillkommit med den franska processen såsom mer eller mindre direkt mönster. Vi skola nedan redogöra för huvudpunkterna av det förberedande förfarandets gestaltning i dessa länders processsystem.

3. De tyska staterna.

Den gammaltyska brottmålsprocessen¹, ackusatorisk av samma typ som i andra germanska länder, börjar under medeltidens senare skede bemängas med inkvisitoriska element av kanoniskt ursprung. Den förvirring i rättstillståndet, som förorsakas genom de båda olika processtypernas sammanblandning, avhjälptes delvis i nyare tidens början genom den bekanta *Constitutio Criminalis Carolina* av år 1532, en kodifikation av rikets straff- och straffprocessrätt². *Carolina's* brottmålsprocess är ännu ackusatoriskt konstruerad med självständig anklagelse och även vissa ansatser till försvar mot denna. Men till sitt materiella innehåll är denna process dock utpräglad inkvisitorisk. Domarens verksamhet går ut på att förmå den misstänkte till bekännelse och för detta ändamål får tvång ända till tortyr användas. I undersökningen med den misstänkte som dess förnämsta objekt ligger förfarandets tyngdpunkt.

Från denna grundval utvecklar sig fram till 1800-talet der *gemeine Prozess*³, ett inkvisitoriskt förfarande liknande det samtida franska. Procedurens ackusatoriska form försvinner småningom, domsförhandlingen kommer ur bruk eller nedsjunkar till en formalitet. Förfarandets väsentliga del blir den av domaren-inkvirenten med anlitande av allehanda tvångsmedel för framtvingande av erkännande tämligen formlöst bedrivna undersökningen. Domen fälles sedan av ett domarkollegium på grund-

¹ Om den tyska brottmålsprocessens historiska utveckling se HEDENSKOG s. 9 ff., s. 83, GRANFELT, Straffprocessrätt I s. 77 ff., KELLER, Die Staatsanwaltschaft in Deutschland s. 2 ff., GLASER, Handbuch I s. 49 ff., s. 78 ff., BINDING, Grundriss des deutschen Strafprozessrechts s. 5 ff.

² KRESSIUS, *Commentatio in constitutionem criminalem Caroli V Imperatoris*, innehåller en upplaga av *Carolina's* text med kommentar i 1700-talsjurisprudensens anda. Se vidare GLASER, a. a. I s. 78 ff.

³ Se GLASER, a. a. I s. 91 ff., STÜBEL, *Das Criminalverfahren in den deutschen Gerichten*, och från tiden efter kodifikationerna MITTERMAIER, *Das deutsche Strafverfahren in der Fortbildung durch Gerichts-Gebrauch und Partikular-Gesetzbücher*.

val av undersökningens i skrift nedtecknade resultat. De i början av 1800-talet tillkomna kodifikationerna, den österrikiska av år 1803, den preussiska av år 1805 och den bayerska av år 1813, återge i det väsentliga detta system, vad angår den bayerska lagen dock under någon påverkan av franska revolutionens straffprocessuella rättsbildning.

Samtidigt med tillkomsten av dessa kodifikationer sätta de liberala reformsträvandena in, riktande sina blickar mot Frankrike. Detta land kommer nu att för Tyskland spela samma roll som England tidigare för den franska reformen. Under hård kamp med konservativa ideer genomföres, särskilt sedan absolutismen kapitulerat 1848, det franska systemet genom partikulärlagar i de olika staterna. Denna utvecklings slutresultat blevo 1870-talets ännu på det hela i kraft varande straffprocessordningar, den österrikiska av år 1873 och den rikstyska av år 1877. Båda äro ganska trogna kopior av den franska förebilden, vilken dock i Österrike begagnats med större frihet än i Riket. Mer eller mindre självständiga i förhållande till det franska mönstret äro även straffprocesslagarna i Schweiz' tyska kanton.

I Tyska Riket¹ utövas domsrätten i brottmål i första instans av tre olika slags domstolar. *Die Schöffengerichte*, besatta med ortens underdomare, *der Amtsrichter*, och två lekmän, *Schöffen*, avdöma de mindre svåra förbrytelsena. Mellangruppen av brottmål handläggas av *die Strafkammer des Landgerichts*, som äro domföra med 3—5 fackdomare. Domsförhandling i grova brottmål försiggår inför den med tre jurister och tolvmannajury besatta *Schwurgericht*. Såsom undersökningsdomare fungera *der Amtsrichter* samt särskilt därtill i regel på ett år i sänder förordnade medlemmar av *das Landgericht*.

¹ För gällande tysk rätt se UPPSTRÖM, a. a. s. 165 ff., HEDENSKOG s. 139 f., s. 162 f., GRANFELT, a. a. I s. 112 ff., ANDERSSON i Svensk Juristtidning bd 3 s. 195 ff., s. 336 ff., GLASER, a. a. II s. 311 ff., ORTLOFF, Das Vorverfahren des deutschen Strafprozesses, ZUCKER s. 44 ff., BINDING, a. a. s. 186 ff., LUCAS, Anleitung zur strafrechtlichen Praxis I, ROSENFELD, Der Reichs-Strafprozess särskilt s. 203 ff., DOHNA, Das Strafverfahren särskilt s. 134 ff., och LÖWE-ROSENBERG, Die Strafprozessordnung für das deutsche Reich.

Åklagarmakten ¹, *die Staatsanwaltschaft*, organiserad efter franskt mönster, har sin spets i *der Oberreichsanwalt* jämte ett antal *Reichsanwälte*, anställda vid *das Reichsgericht* i Leipzig. Dessa åklagare stå under ledning av *der Reichskanzler*. Alla övriga åklagare äro underställda icke riksmyndigheterna utan regeringen i den förbundsstat, där de ha sin tjänst, *Staatsanwälte* finnes vid *die Oberlandesgerichte* och *die Landgerichte*; vid *die Amtsgerichte* fungera *Amtsanwälte*, som i regel äro polistjänstemän, ej med nödvändighet rättsbildade. Chefskapet över samtliga åklagare vid en *Landgericht* och underlydande domstolar utövas av den förnämste åklagaren vid *das Landgericht*, benämnd *Oberstaatsanwalt* eller *Erster Staatsanwalt*, vid varje *Oberlandesgericht* finnes en högre åklagare, vanligen kallad *Generalstaatsanwalt*. Antalet av de juridiskt bildade *Staatsanwälte* är i allmänhet så begränsat, att åklagarna sakna tid att personligen deltaga i arbetet med utredning av brottsfall. Endast Sachsen samt i viss mån Baden och Hessen utgöra undantag härifrån, i det antalet *Staatsanwälte* i dessa länder står i en bättre proportion till mängden av på åklagarnas handläggning ankommande brottmål.

Liksom delvis åklagarväsendet är polisorganisationen reglerad genom de särskilda staternas lagstiftning. Rikets straffprocessordning innehåller endast den föreskriften ², att kriminalpolisens tjänstemän äro skyldiga att efterkomma order, givna i tjänsten av *die Staatsanwaltschaft*. Det juridiskt bildade polisbefälet deltar icke i någon större utsträckning i direkt undersökningsarbete. Förhållandet mellan åklagare och polis är olika i olika stater. I regel återfinner man det system, som även praktiseras i Norge och Danmark: åklagare och polis äro ganska strängt skilda åt och något personligt samarbete dem emellan förekommer icke; kommunikationen sker genom skrift. I några stater, Baden, Sachsen och Hessen, är förhållandet ett annat. Åklagare och polis samverka mera intimt, ofta äro särskilda spanare avdelade att arbeta under åklagarens personliga ledning.

Det processuella förfarandet sönderfaller i två delar: *das Vorverfahren* och *die Hauptverhandlung*.

¹ Särskilt om det tyska åklagarväsendet HEDENSKOG s. 83 ff., om åklagare- och polisorganisationen samlingsverket av WULFFEN, *Staatsanwaltschaft und Kriminalpolizei in Deutschland*.

² *Strafprozessordnung für das deutsche Reich* § 159.

Das Vorverfahren är av två slag, den av åklagaren ledda, i regel av polis och domare verkställda undersökningen, *das Ermittlungsverfahren* och domarens självständiga undersökning, *die gerichtliche Voruntersuchung*.

Åklagaren har att tillse, att brott beivras, och är pliktig att på förekommande anledning igångsätta undersökning. Förhör och andra undersökningshandlingar kan han företa själv eller genom polismyndighet. Även behörig domare kan för detta ändamål anlitas. Domarens medverkan är nödvändig, såsnart användande av tvångsmedel ifrågasättes, vidare vid anteciperat bevisupptagande samt då någon skall höras på ed. Den misstänkte har i detta förfarande rätt att använda sig av försvarare; han kan vidare vända sig till domaren med begäran om att få bestämda undersökningshandlingar företagna. Förfarandet är för övrigt hemligt och inkvisitoriskt med polisman, åklagare eller domare som förhørsledare. Då åklagaren anser, att *das Ermittlungsverfahren* genomförts tillräckligt långt, inställer han detsamma och fattar beslut antingen om sakens nedläggande eller om väckande av åtal. Åtalets anhängiggörande sker genom hänvändelse till dömande rätt eller genom anhållan till domare om anställande av *gerichtliche Voruntersuchung*.

Sådan undersökning är obligatorisk i mål, som skola handläggas inför jurydomstol, och fakultativ i *Strafkammersachen*, men får ej användas i mål hörande till *Schöffengericht's* kompetens. Undersökningen igångsättes på rekvisition av åklagaren och omfattar endast brott, som angivits i denna rekvisition. Men i utförandet av sin undersökningsuppgift är domaren ganska självständig. Han har betydligt bättre än den franske undersökningsdomaren lyckats hävda sin ställning gent emot åklagaren som dock är att betrakta som hans uppdragsgivare. De respektive funktionärernas ämbetsställning har här övat väsentligt inflytande. Undersökningen är hemlig och inkvisitorisk, partsoffentlighet råder endast vid anteciperat bevisupptagande, den misstänkte har emellertid rätt att använda försvarare och samråda med denne. Allt vad som förekommer under rannsakingen protokolleras noga av *der Gerichtsschreiber*, som vid alla förhör skall vara tillstädes. Protokollen ha legalt bevisvärde och kunna komma till användning vid domsförhandling; detsamma gäller

om protokoll, uppsatta av domare utanför *die gerichtliche Voruntersuchung*, däremot ej om åklagar- och polisprotokoll.

Sedan domaren avslutat sin undersökning, vilket dock ej får ske utan att åklagaren erhåller tillfälle till att ombesörja ytterligare utredning, förelägges åtalsfrågan vederbörande *Strafkammer* till avgörande. Proceduren härvid, *das Zwischenverfahren*, motsvarar förfarandet i den franska *chambre d'accusation*. I lindrigare fall bestämmer åklagaren själv om åtals anställande. Kontroll på det förberedande förfarandet utövas av *die Beschlusskammer des Landgerichts*, bestående av tre jurister.

Rätt att använda tvångsmedel tillkommer i regel endast domare. Anhållande, *vorläufige Festnahme*, får på häktningsskäl företas av åklagare och polismän vid fara i dröjsmål. Den anhållne skall sist nästa dag ställas inför domare, som kan besluta om hans häktande, *Verhaftung*. Häktningstiden är en vecka men kan i fall av behov ytterligare utsträckas. Andra tvångsmedel kunna vid *Gefahr im Verzug* tillgripas av åklagare och polismyndighet, men frågan om sådant medel rätteligen använts skall inom viss tid underställas domares prövning.

Undersökningsakten har stor betydelse vid domsförhandlingen. Akten tillställes jämte *die Anklageschrift* den dömande rätten för att tjäna som ledning vid förhandlingens genomförande. Förhandlingsformen är liksom i Frankrike inkvisitorisk. Domarprotokoll kunna komma till uppläsning vid rätten. Överhuvud ha det förberedande förfarandets utredningsresultat en dominerande betydelse i förhandlingen inför dömande rätt; omedelbarhetsgrundsatsen blir därigenom i väsentlig mån illuderad.

Det förberedande förfarandets legala ordning är, som av det sagda framgår, i Tyskland i huvudsak densamma som i Frankrike. I praxis har det tyska systemet visat samma utvecklingstendenser som det franska. *Die gerichtliche Voruntersuchung* anlitas i allt mindre utsträckning, numera betydligt mera sällan än lagstiftaren avsett. I stället breder »*das staatsanwaltschaftliche Verfahren*» ut sig och tilltar i betydelse¹. Särskilt är detta fallet i stater, där förhållandet mellan åklagare och polis har karaktären av verkligt samarbete. Men även i

¹ ZUCKER s. 127 ff., MITTERMAIER i Verhandlungen des 29. deutschen Juristentages II s. 174 f. med statistik.

andra delar av riket sjunker frekvensen av domarundersökningar märkbart.

Av särskilt intresse med hänsyn till det förberedande förfarandets anordning är proceduren i de bayerska *Volksgerichte*¹, sedan världskrigets avslutning för grövre brottmåls avdömande verksamma specialdomstolar. I detta förfarande förekommer icke *die gerichtliche Voruntersuchung*, förberedelsen har i alla mål formen av en under åklagarens personliga ledning bedriven polisundersökning. För undersökningens genomförande är åklagaren beklädd med tvångsrätt, även häktningsrätt. Anhängiggörandet av åtal tillkommer åklagaren, något *Zwischenverfahren* äger ej rum, ej heller uppsättes någon *Anklageschrift*. Kontroll på det förberedande förfarandets bedrivande utövas av ett domstolskollegium på tre jurister. I domsförhandlingen är omedelbarhetsprincipen strängt genomförd, förberedelsens protokoll komma ej till direkt användning i förhandlingen.

Den österrikiska brottmålsprocessen² på grundval av 1873 års av GLASER redigerade straffprocessordning överensstämmer i sina huvuddrag med det tyska ovan skildrade systemet. Domstols- och åklagareorganisationen är i det väsentliga konstruerad efter samma principer som motsvarande tyska inrättningar. Polisväsendet³ avviker däremot till sin organisation i vissa avseenden rätt betydligt från det rikstyska, särskilt anmärkningsvärd är den stora mängden i polistjänst anställda jurister, så äro exempelvis i staden Wiens polisinrättning kommissarieposterna besatta med lagfarna tjänstemän. Förhållandet mellan åklagarna, *die Staatsanwaltschaft*, och polisen gestaltar sig på liknande sätt som i flertalet rikstyska stater. Det förberedande förfarandets struktur är väsentligen överensstämmande med den tyska ordningen. Så skiljer man mellan de av åklaga-

¹ Här om närmare HASSLER i Svensk Juristtidning bd 7 s. 55 ff.

² För det följande se GLASER, Handbuch I s. 197 ff., II s. 408 f., GLEISPACH, Das deutsch-österreichische Strafverfahren, LOHSING, Österreichisches Strafprozessrecht, SUCHOMEL-LISSBAUER, Die Strafprozessordnung in der Fassung der Novelle vom 5. Dezember 1918, ZUCKER s. 66 ff., ANSCHL, Beiträge zur Anwendung des Strafverfahrens.

³ Die Kriminalpolizei, Leitfaden zum Gebrauche für die Sicherheitsorgane, herausgegeben von der Polizeidirektion Wien, s. 7 ff.

ren ledda *Vorérhebungen* och domarens *Voruntersuchung*. Den senare undersökningsformen, i vilken den rannsakande domaren intar en ganska självständig ställning, är mera bruklig än *die gerichtliche Voruntersuchung* i rikstysk praxis¹. Kontroll på det förberedande förfarandets bedrivande utövas av *die Ratskammer*, den tyska *Beschlusskammer des Landgerichts*. Egendomlig för österrikisk rätt är åtalsprövningens anordning. Åklagaren har att bestämma om åtals väckande. Men mot åtalsbeslut kan den misstänkte göra *Einspruch* inom stadgad frist med den påföljd, att frågan om domsförhandlings anställande kommer under prövning av vederbörande *Oberlandesgericht*, som efter hörande av en representant för åklagaremakten avgör åtalsfrågan i ett hemligt och skriftligt förfarande. Den sparsamma förekomsten av dylika *Einsprüche*² visar onödigheten av den oständliga åtalsprövningen i juriesaker i fransk och tysk rätt³.

Brottmålsprocessen i Schweiz' tyska kantoner har under det gångna århundradet ombildats efter franskt, senare efter rikstyskt och österrikiskt mönster. Förfarandet gestaltar sig dock på grund av de nationella förhållandena enklare än i de större kontinentala länderna. De nyaste av dessa kantoners straffprocesslagar äro St. Gallens av år 1912⁴ och Zürichs av år 1919 med lag om domstolsförfattningen av år 1911⁵. I båda kantonerna saknas institutet undersökningsdomare⁶. Den förberedande undersökningen bedrivs av en med tvångsrätt beklädd *Untersuchungsbeamter* i polismans ställning, i Zürich är denne

¹ Se i noten till s. 53 angivna förff.

² Enligt meddelande till förf. från i Wien tjänstgörande åklagare.

³ Om den senaste straffprocessuella utvecklingen i Österrike COULON i Svensk Juristtidning bd 6 s. 34 ff., GLEISPACH i Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht bd 33 s. 68 ff.

⁴ *Gesetz über die Strafrechtspflege bei Verbrechen und Vergehen* ²⁷/₂ 1912.

⁵ *Gesetz betreffend den Strafprozess (Strafprozessordnung)* ⁴/₅ 1919 och *Gesetz betreffend das Gerichtswesen im allgemeinen (Gerichtsverfassungsgesetz)* ²⁹/₁ 1911, se vidare STRÄULI, Die Strafprozessreform im Kanton Zürich, i Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht bd 16 s. 348 ff., och PFENNINGER, Die zürcherische Strafprozessreform, ibm bd 32 s. 340 ff. — Ytterligare material för studium av den schweiziska straffprocessrätten erbjuder BACHTLER, Der Angeschuldigte im schweizerischen Strafprozessrecht.

⁶ Den *Untersuchungsrichter*, som omtalas i St. Gallens straffprocessordning § 4, är ingen undersökningsdomare i detta ords vanliga mening.

merendels också åklagare i målet¹. Åtalsprövningen sker regelmässigt genom domstol i ett tämligen invecklat och tidsödande förfarande. Bruket att inställa häktad person inför domare är okänt. Egendomligt för det förberedande förfarandet i Zürich är anordnande av ett slutförhör med den misstänkte i mera vidlyftiga mål².

4. Danmark—Norge.

Den brottmålsprocess, som regleras i Christian V:s lagböcker³, är till strukturen tämligen lik det svenska 1600-talets. Till sitt väsen ackusatorisk förutsätter den i regel privatåtal med subsidiärt, endast i vissa undantagsfall primärt, offentligt åtal. Den tilltalade har ställning av part, visserligen utsatt för tämligen stark inkquisition av den i domstolsförhandlingen förhörande domaren. Någon egentlig förberedelse före åtalets anställande förekommer icke. Ej heller finnes verklig åtalsmyndighet. Försvarsinstitutet är okänt.

Att denna processform, ackusatorisk men med bristande organisation av förberedande förfarande och offentligt åtal, snart kommer till korta med sin uppgift i 1700-talets samhälle, är ingalunda ägnat att förvåna. Också gör man redan tidigt försök att förstärka åtalsfunktionen, liksom även åtgärder vidtagas för anordnande av försvar åt den misstänkte. Men dessa strävanden förmå icke hindra procedurens utveckling i inkvisitorisk riktning. Domaren, i större delen av riket även polismyndighet, övertar i växande utsträckning arbetet med brottsfallens utredning. Processens tyngdpunkt blir hans inkvisitoriska förhör med den misstänkte. Det förberedande förfarandet utvecklar sig sålunda till en på efterforskningen följande hemlig och inkvisitorisk, av domaren

¹ PFENNINGER, a. a. s. 368.

² Zürichs straffprocessordning § 160, härtill PFENNINGER, a. a. s. 370.

³ För äldre dansk-norsk rätt se BÄÄRNHJELM, Anteckningar om de allmänna tviste- och brottmålsförfarandet i Danmark efter retsreformen s. 3 ff., LASSON, Haandbog i den Norske Processes anden Deel s. 277 ff., LARSEN, Samlede Skrifter III: 2, SCHWEITGAARD, Den Norske Proces II s. 153 ff., GOOS, Den danske Straffeprocess i Forhold til Strafferetsplejens Grundsaetninger fra Chr. V's Lov til Nutiden, och Den danske Kriminal-Process autograferet af H. Schreier, særskilt s. 7 ff., s. 135 ff., MUNCH-PETERSEN, Retsreformen med Hensyn til vor Strafferetspleje s. 4 ff., HAGERUP, Den norske Straffeprocess I s. 33 ff.

verkställd rannsaking med den misstänkte. De resultat, som vinnas i denna förberedelse, *den criminelle undersøgelse*, nedläggas i vidlyftiga protokoll. Sedan *den criminelle undersøgelse* avslutats, äger i fall av föranledande mestadels inför samme domare, som be drivit undersökningen, rum en offentlig, formellt ackusatorisk, men rent skriftlig *domsbehandling* av saken. Denna resulterar i en dom, grundad omedelbart på det skriftliga, i förberedelsen hopbragta materialet. Domaren är beklädd med tvångsrätt och har sålunda bland annat obegränsad häktningsrätt. Åtal beslutes av administrativ myndighet, som också förordnar åklagare, *aktor*, vanligen en advokat. På motsatta sidan företrädes försvaret av en annan advokat.

Detta processsystem, vars uppkomst möjliggjorts av under rätternas sammansättning utan lekmannadomare och vars utveckling befordrats av tyskt inflytande och av en autokratisk statsförfattning, har sålunda samma karaktär som den kontinentala inkvisitionsproceduren. Det är därför ganska naturligt, att den fransk-tyska förebilden följts vid genomförandet av de norska och danska reformerna på brottmålsprocessens område. Föregående och förutsättningar voro alltför lika för att några väsentligare avvikelser skulle kunna ske.

Norge blev först färdigt med sin nya brottmålsprocess. Den 1 juli 1887 erhöll det sin väsentligen efter tysk förebild redigerade straffprocesslag, *Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager*¹ (»*juryloven*»), vars bestämmelser om domstolsförfattningen numera innehållas i *lov om domstolene* av den 13 augusti 1915².

De i brottmål dömande norska underrätterna äro av två slag. *Herreds- og byretter*, förr *meddomsretter*, besatta med en fackdomare och två *domsmænd*, avdöma såsom första instans regelmässigt mål, som ej tillhöra den kollegiala underrättens kompetens. Underdomaren fungerar därjämte i närvaro av två *retsviðner* såsom *forhørsret* och avhåller i denna egenskap *retsmøder under efterforskningen*, anställer *retslig forundersøgelse* och utövar även en viss dömande myndighet. *Lagmandsretten*, som

¹ Lagen finnes utgiven och kommenterad av QVAM 1889, GETZ och HAGERUP 2 uppl. 1890, KJERSCHOW 1897 och SALOMONSEN två band 1911—13.

² Utgiven av PAULSEN 1917 tillsammans med lagarna om processen i tvistemål.

består av tre jurister jämte jury, *lagretten*, på tio personer, har domsrätt i grövre brottmål, i allmänhet sådana, där brottet kan medföra svårare straff än tre års *fængsel*¹.

Åklagarväsendet är ordnat efter kontinentalt mönster. Samtliga åklagare stå såsom sådana under *riksadvokaten*. Vid underrätterna fungera som åklagare 12 mestadels i de större städerna bosatta lagfarna *statsadvokater*. Dessa skola personligen utföra åtal inför *lagmandsret*, men kunna överlämna utförande av åtal inför *herreds-* eller *byret* åt *aktorer*. På landet tjänstgör i allmänhet vederbörande *politimester* som *aktor*, eljest och i de större städerna äro därtill förordnade ett antal av de på platsen praktiserande advokaterna. I mål angående *forseelser*, lindriga brott, äro *politimestrene* i denna sin egenskap åklagare.

Polismyndigheten utövas av 52 lagfarna *politimestre*, var, och en inom det honom anvisade distriktet. Till sin hjälp har *politimesteren* en eller flere *politifuldmægtige*, yngre jurister², samt underordnade tjänstemän utan juridisk bildning och ofta mindre användbara som spanare. *Politimestrene*, vilkas huvudsakliga tjänstegöromål äro av polisverksamhets natur, fungera dessutom som åklagare i ovan nämnd utsträckning. De kunna överlåta sina funktioner åt sina *fuldmægtige*. Ett stort antal jurister äro engagerade i polistjänst, i Kristiania sålunda 18, i Bergen 9, i Trondhjem 7, i landet i dess helhet omkring 120³.

Den normala undersökningsformen är *efterforskning*, verkställd av polisen under nominell ledning av *statsadvokaten* och understundom domarens (*forhørsrettens*) medverkan. Den förberedande undersökningen har således merendels karaktären av en polisundersökning. Medverkan av domare är principiellt

¹ För gällande norsk straffprocessrätt se, utom de i föregående noter nämnda lageditioner, BAGGE, Den utländska lagstiftningen angående förundersökning i brottmål m. m. s. 101 ff., HAGERUP, Den norske straffeprocess och Lærebog i straffeprocessret, SALOMONSEN, Den norske Straffeprocess; enkelte Hovedpunkter seet fra praktisk Standpunkt i Tidsskrift for Retsvidenskab bd 22 s. 32 ff. samt *Nærmere regler om påtalemyndighetens ordning (påtaleinstruksen)* av 6 februar 1920 och *Almindelig instruks for rikets polititjenestemenn (Politi-instruksen)* av 6 februar 1920 (båda separattruck). — Terminologi och stavning rätta sig efter HAGERUPS Lærebog.

² Jfr PLATOU i Svensk Juristtidning bd 6 s. 220 ff.

³ Siffrorna ur Norges Statskalender 1922.

nödvändig vid anlitan de av tvångsmedel. Dessutom kan sådan medverkan påkallas i rent rannsakingssyfte, om målet synes ägna sig för avdömande av *förhørsret*. När erkännande föreligger, kan nämligen under vissa förutsättningar *förhørsretten* omedelbart fungera som dömande rätt; detta summariska förfarande har stor praktisk betydelse. Vid sådana *retsmöder under efterforskningen* har den misstänkte samma rättigheter, som tillkomma honom under *retslig förundersøgelse*. Han kan i vidsträckt mån anlita försvarare; principiell partsöfentlighet råder också om än med vissa inskränknin gar. Under polisens efterforskning har den misstänkte i regel ej dessa partsrättigheter.

Mot en viss misstänkt person anställs *retslig förundersøgelse* på begäran av *paatalemyndigheden*, polis eller *statsadvokat*. Domaren företar då en självständig, sammanhängande rannsaking. *Retslig förundersøgelse* är obligatorisk i mål, som skola handläggas inför *lagmandsret*; med den misstänktes begivande kan den emellertid även i sådana mål underlåtas. Den misstänktes rättsliga ställning är som nämnt densamma under *förundersøgelse* som vid *retsmöder under efterforskningen*.

Åtalsbeslut, *tiltalebeslutning*, fattas av *statsadvokaten*; i bagatellmål kan dock *politimesteren* i denna sin egenskap väcka talan. Särskild prövning av åtalsfrågan utöver åklagarens förekommer icke. Opportunitetsprincip råder.

Rätt att använda tvångsmedel tillkommer, som nämnt, i princip endast domare (*förhørsret*). Anhållande, *paagrivelse*, kan emellertid i vissa fall verkställas av polis och åklagare, men den anhållne skall genast ställas inför domare, som kan besluta om häktning, *varetagtsfængsel*. Andra tvångsmedel kunna endast vid fara i dröjsmål användas av åklagare och polis; domares godkännande av den företagna åtgärden skall i regel inhämtas.

I domsförhandlingen är omedelbarhetsgrundsatsen i allmänhet ganska väl genomförd. Uppläsning av förberedelseprotokoll förekommer endast i synnerligen begränsad omfattning. Dock är akten tillgänglig för den dömande rättens medlemmar, och vittnen och tilltalade förehållas understundom sina i det förberedande förfarandet gjorda uttalanden. Denna sakernas ordning främjas också av *tiltalebeslutningens* knappa avfattning.

Förfarandet före domsförhandling visar i norsk rätt samma utvecklingstendenser¹ som vi redan uppmärksammat i andra den kontinentala brottmålsprocessens länder. Sedan straffprocesslagens tillkomst har *den retslige forundersøgelse* väsentligt minskat i betydelse och användning. Det har visat sig, att den tilltalade i allmänhet icke lägger någon vikt på att bli rannsakad av domare. *Paatalemyndigheden* har alltmåra sällan funnit anledning att begära *forundersøgelse*. Vi finna således i Norge samma fenomen som iakttagits i andra länder med kontinental brottmålsprocess: domarens förundersökning befinner sig på retur överallt där den icke stödes av en tvingande lagbestämmelse. Även i form av medverkan under efterforskning tenderar i Norge domarens egentliga rannsaktionsarbete att minska i betydelse. På detta område skyddas emellertid domarens ställning av bestämmelsen om erkända sakers avdömande under rannsaktionen.

Det förberedande förfarandet i norsk praxis har sålunda regelmässigt karaktären av en polisundersökning, följd av åklagarens på förberedelsens protokoll grundade beslut i åtalsfrågan. *Statsadvokatene* ta ytterst sällan personlig del i undersökningsarbetet. Redan deras begränsade antal förbjuder detta. Dessutom är ju undersökningens bedrivande anförtrott åt rättsbildade polistjänstemän, som i kompetens för detta arbete torde fullt mäta sig med *statsadvokatene*, varför dessa bli en överflödig instans i undersökningens system. Omedelbarhetsgrundsatsen blir på detta sätt ej tillbörligt tillgodosedd i den norska förberedelsen. *Statsadvokaten* är en ren skrivbordstjänsteman, som fattar sina beslut och stöder sin anklagelse på grundvalen av uteslutande skriftligt material. Detta gäller givetvis i särskild grad om *aktorerne* i städerna, vilka endast ha åklagartjänsten som en bisyssla vid sidan av vanliga advokatgöromål.

Danmarks nya processlag, *Loven om Rettens Pleje* av den 11 april 1916², är med hänsyn till brottmålsprocessen i hög grad

¹ Här om särskilt SALOMONSEN i Tidsskrift for Retsvidenskab bd 22 s. 45 ff., HAGERUP, Lærebog s. 192.

² Lagen föreligger i en officiell edition av år 1916 samt har dessutom utgivits med senare tillkomna kompletterande stadganden av MUNCH-PETERSEN, 2 uppl. 1919.

påverkad av norsk rätt¹. Naturligen finnas dock olikheter, beroende på särartade historiska föregående och organisatoriska förhållanden. Det förberedande förfarandets anordning är väsentligen densamma som i Norge. Ett särdrag är att finna i den betydande roll, som den danske domaren spelar i rannsaksarbetet. Detta förhållande står i samband med den i hög grad kringskurna omedelbarheten i domsförhandlingen.

Första instansens domstolar äro av två slag. *Underretterne*, besatta med en lagfaren domare, fungera inom tämligen små domkretsar såsom dömande domstolar i mindre brottmål. Vidare är *underdommeren* principiellt beklädd med tvångsrätt, avhåller *retsmøder under efterforskningen* och anställer *forundersøgelse ved retten*. Liksom enligt norsk rätt kan *underret* i sin egenskap av *undersøgelsesret* utöver sin ordinära kompetens med tilltalads medgivande avdöma mål, däri erkännande föreligger (»aflesningssager», »tilstaaelsessager»). Domsförhandling i mål, som icke avdömas av *underret*, försiggår inför *landsret*. *Landsretter* finnas till ett antal av tre och äro domföra med tre jurister, i vissa fall medverkar jury på tolv personer, *nævninger*. *Landsretterne* äro för stora delar av landet tämligen svåråtkomliga domstolar, särskilt med hänsyn till deras funktion såsom dömande i första instans.

Åklagarmakten, *anklagemyndigheden*, har som chef *rigsadvokaten*, vilken jämte en medhjälpare utför åtal i brottmål inför Højesteret. Under rigsadvokaten tjänstgöra vid *landsretterne* sju *statsadvokater*, vilka biträdas i sin tjänsteutövning av ett antal »medhjälpare». Samtliga dessa åklagare äro naturligen lagfarna. *Statsadvokaterne* skola med tillhjälp av sina assistenter utföra åtal inför *landsret*, i viss utsträckning också inför *underret*; de ha emellertid vidsträckt möjlighet att överlåta åklagarfunktionerna vid *underret* åt särskilt anställda *anklagere*, advokater eller *politimestre*. Dessa senare uppträda i kraft av sitt ämbete såsom åklagare inför

¹ Om modern dansk brottmålsprocess BAGGE, a. a. s. 104 ff., BÄÄRNHJELM särskilt s. 13 ff. s. 8 ff. MUNCH-PETERSEN, Den danske Retspleje I och V, Forhandlingerne ved dansk Kriminalistforenings femtende Aarsmøde 1920 och *Instruks for Statspolitiet af 30te December 1919* (Lovtidende 1919 nr 697). KALLENBERG, Modern rättsskipning, den nya danska retsplejeloven och dess tillämpning, i Svensk Juristtidning bd 7 s. 289 ff., behandlar endast processen i tvistemål.

underret i alla mål av mindre betydelse. Liksom i Norge tjänstgöra i allmänhet endast jurister såsom åklagare.

För Köpenhamn finnes inrättad en särskild polisorganisation, under en *politidirektør* med ett femtontal underlydande polisbefäl och tolv *politiassessorer*, som leda efterforskningsarbetet i brottmål och överhuvud ha samma funktion som *politimestre*. Dessa, som äro anställda en i var av de till ett antal av 70 uppgående *politikredse*, vari riket utanför Köpenhamn är uppdelat, ha till hjälp vid polismyndighetens utövande 67 *politifuldmægtige*¹. Samtliga de nämnda polistjänstemännen äro rättsbildade. Vid sidan av de kommunala polisorganisationerna finnes en för hela landet gemensam kriminalpolis, *statspolitiet*, som ledes av en särskild chef och under denne av de ovannämnda *politimestrene*, som ha till sitt förfogande var och en ett antal spanare, s. k. *statsbetjente*. Då *politimesteren* utöver sin befattning med utredning i brottmål är betungad med ett stort antal administrativa göromål av olika slag, har han icke mycken tid att personligen företa undersökningshandlingar, varför detta i regel ankommer på *statspolitiets* personal.

I det förberedande förfarandet praktiseras två undersökningsformer, *efterforskning* och *forundersøgelse ved retten*.

Ledare av *efterforskning* är under formellt överinseende av *statsadvokaten* vederbörande *politimester* eller *politiassessor*. *Efterforskningsförhöret* är till sin karaktär inkvisitoriskt och hemligt, den misstänkte har ej rätt att använda försvarare, förrän tvångsmedel tillgripits mot honom. Tvångsrätt tillkommer ej *efterforskningens* ledare i annan måtto än att han är befogad med fyra kronors böter bestraffa personer, som underlåta att på kallelse inställa sig till förhör. Domares medverkan i *efterforskningen* kan begäras såväl av undersökningsledaren som av den misstänkte. Sådan medverkan påkallas givetvis i första hand vid behov av att anlita tvångsmedel. Men därutöver arbetar domaren för att uppteckna vittnesmål, ty dessa skola i andra än jury mål i regel avges inför *undersøgelsesret*. Vidare fungerar

¹ Siffran enligt meddelande från rigsadvokat TOPSØE-JENSEN. Övriga siffror ur Dansk Hof- og Statskalender 1922. BÄÄRNHJELM s. 63 uppger antalet *politikredse* till 66, vilket avser förhållandet före Nordslesvigs inlemmande i riket.

domaren som kontroll- och rättsmedelsmyndighet i förhållande till det förberedande förfarandet. Vid *retsmöder under efterforskningen* härskar offentlighet från det ögonblick, undersökningen får karaktären av rannsaking, riktas mot en bestämd person såsom misstänkt. *Retsvidne* skall alltid närvara, om *retsskrivaren* eller försvarare ej är tillstädes. Representant för *paatalemyndigheden*¹ bör vara närvarande. Den misstänkte har vidsträckt rätt att använda försvarare. Förböret ledes i regel inkvisitoriskt av domaren, dock kan denne överlåta förhörs verkställande åt annan. Möjlighet att anordna kontradiktorisk förhandling finnes således.

Forundersøgelse ved retten kan inledas på begäran av *politimester* eller *statsadvokat*. Anlitande av denna undersökningsform är alltid fakultativt; den misstänkte har ingen rätt att begära *forundersøgelse*. I allmänhet gälla för *forundersøgelsen* samma regler som beträffande *retsmöder under efterforskningen*. Sålunda härskar vidsträckt offentlighet. Domaren intar emellertid som undersökningens självständiga ledare en delvis annan ställning än under *efterforskning*. Parterna kunna och böra till domaren rikta anhållan om företagande av vissa åtgärder i undersökningens syfte; även därutöver kan domaren handla efter vad han finner sakens fullständiga utredande fordra. Domarens åligganden omfatta ej blott förberedelse i egentlig mening utan också att »tilvebringe Bevismaterialet til Brug ved Oplæsning for den dømmende Ret»². Domaren är befogad anlita polisens hjälp vid undersökningens genomförande. Den danske undersökningsdomarens ställning är på det hela taget särdeles självständig.

Åtal beslutes av *statsadvokaten* på grundval av undersökningsakten, i *politisager* avgöres åtalsfrågan av *politimesteren*. Någon ytterligare prövning av åtalsbeslut förekommer icke.

Rätten att använda tvångsmedel är reglerad efter samma

¹ Retsplejelovens terminologi är ej fix på denna punkt. Medan rubriken å tredje avdelningen i lagens första bok lyder »Anklagemyndigheden» och överskriften till kap. 64 »Den offentlige Anklagemyndighed», talas i kap. 75 flerstädes (se §§ 816, 821, 822, 823, 824, 825, 829) om »Paatalemyndigheden» utan att man synes göra någon skillnad mellan de två termerna. Den senare av dessa är otvivelaktigt tagen ur den norska lagen, jfr denna lag kap. 22. Samma skiftande terminologi hos MUNCH-PETERSEN, Den danske Retspleje V s. 51 ff., som t. o. m. ibm s. 59 använder ordet »Paatalemyndighed» i betydelsen »åtalsrätt».

² Retsplejeloven § 818.

grunder som i den norska lagen. Av intresse är den på grundlagsföreskrift stödda bestämmelsen¹, att anhållen person senast inom 24 timmar skall inställas för domare, som efter hans hörande (»grundlovsförhör») har att besluta om hans häktande.

Ovan har framhållits, hurusom omedelbarhetsgrundsatsen icke kommer till sin rätt vid domsförhandlingen i *landsretssager*, vid vilkas avdömande jury icke medverkar. I dessa mål har förhandlingen merendels formen av uppläsning ur undersökningsakten. Traditionen från äldre processordning kvarstår på denna viktiga punkt obruten.

Det förberedande förfarandet överhuvud och särskilt domarens roll i detsamma komma på grund av nyssnämnda och andra omständigheter att i dansk brottmålsprocess få en betydelse, som går väsentligt utöver vad som är förenligt med förfarandets processuella ställning och principiella syftemål. I detta avseende skiljer sig den danska rätten från vad som gäller i flertalet länder med liknande processystem. I Danmark är domaren mera, åklagaren däremot mindre verksam i det förberedande förfarandet än vad fallet är i de flesta andra land. Förfarandet har karaktären av en kombinerad polis- och domarundersökning, på vars i skrift nedlagda resultat åklagaren grundar sitt beslut i åtalsfrågan. Liksom i norsk rätt är omedelbarhetskravet ej väl tillgodosett i förberedelsen. Då den danska processlagen varit i tillämpning endast i tre års tid, har någon markerad utveckling i riktning från den ursprungliga legala ordningen icke gjort sig förnimbar.

¹ Retsplejeloven § 774, jfr Grundloven 5/6 1915 § 78; liknande bestämmelse i äldre grundlag.

FJÄRDE KAPITLET.

Svensk rättsutveckling.

Förfarandet före domsförhandling i 1734 års lags processordning.

1. Förfarandets organisation.

Den brottmålsprocess, som regleras i 1734 års lags RB, är såsom särskild processart tämligen outvecklad. Lagens behandling av hela fastställelseförfarandet i en enhetlig framställning utan systematiskt särskiljande av processens båda huvudtyper är i detta avseende talande nog. Domstolsorganisationen såväl som huvudprinciperna för förfarandets anordning äro gemensamma. Den inre väsensolikheten mellan processen i brottmål och i tvistemål motsvaras endast i mindre mån av en åtskillnad i rättegångsförfarandets yttre framträdande.

I avsevärd mån är detta förhållande att tillskriva den konservativa hållning, som i allmänhet kännetecknar 1734 års lag. Såväl för den materiella rättens del som vad angår rättegångsförfarandet utgör lagen i det väsentliga en kodifikation av gällande rätt¹. Den är icke någon nybildningsprodukt, endast ett fixerande av den fortlöpande och alltjämt obrutna utvecklingens resultat. Vad processrätten beträffar framgår detta ovedersägligt av det faktum, att lagen icke gör några förändringar i de bestående processuella organisationerna. Processuell nybildning är ju väsentligen organisation; några ingripande förändringar i förfarandet kunna icke genomföras utan motsvarande omdaning av det organisatoriska underlaget.

¹ Bland processrättsliga författare se härom UPPSTRÖM, Öfversigt af den svenska processens historia s. 159, ENGSTRÖMER, Vittnesbeviset s. 135, SKARSTEDT, Om straffprocessuella tvångsmedel I s. 79.

Den rättsuppteckning, som innehålles i en kodifikation, återger emellertid sällan det vid kodifikationens lagfästande aktuella, oftare ett åtminstone delvis redan passerat rättstillstånd. Isynnerhet är detta fallet, om uppteckningen såsom 1734 års lag utgör det omfattande resultatet av ett långvarigt lagstiftningsarbete. Med lagens allmänna hållning överensstämmer väl det principiellt enhetliga reglerande av brottmåls- och civilprocess, som bottnar i hävdvunnen föreställning om allt rättegångsförfarandes enhetliga natur. Men med denna åskådning står lagen dock kvar på en ståndpunkt, som redan en god tid före dess tillblivelse passerats av den processuella utvecklingen och övergivits av den juridiska teorien¹. Från mitten av 1600-talet blir särslagstiftningen på brottmålsprocessens område av allt större betydelse. Och i sin 1732 utgivna framställning av den svenska civilprocessen ger NEHRMAN klart uttryck åt nödvändigheten av att särskilja de båda processarterna såväl i praxis som vid processrättens systematiska behandling². Brottmålsprocessens egenart står fullt klar för juristerna alltifrån 1600-talets mitt. De gamla lagarnas uppställning har dock intill NEHRMAN hindrat uppkomsten av en särskild lära om rättegången i brottmål³.

Ansluter sig sålunda 1734 års lag med sin systematiska behandling av processen till en äldre rättsuppfattning, så måste dock rättvisligen medgivas, att lagen här som på andra rättens områden väl tillgodoser det praktiska behovet av särskilda regler för rättsliga förhållanden av egenartad beskaffenhet. RB inne-

¹ Jfr SKARSTEDT I s. 74 f.

² NEHRMAN, Inledning til then svenska processum civilem, 1732 års uppl., s. 13 § 6, s. 14 § 7.

³ LOCCENIUS (Synopsis juris privati, tit. XXX de actionibus et processu judiciali) och RÅLAMB (Observationes juris practicæ, andra boken Om Rättegångs Process) behandla i huvudsakligen civilprocessuella framställningar hela rättegångsförfarandet enhetligt. ABRAHAMSSON uttalar sig icke om brottmålsprocessens särart, men framhäver vid behandlingen av processuella institut alltid tydligt skillnaden mellan civil- och brottmålsprocess, se ex. i fråga om stämning Sveriges Rijkets Landslag s. 608. Samma är förhållandet med ARNELL. — I sin 1651 utgivna »Processus Criminalis ad Jus et Forum Svecicum potissimum aptatus» lämnar den även av samtiden som juridisk författare föga uppmärksammade borgmästaren i Vänersborg KLOOT en på huvudsakligen romerska och gemeinrättsliga källor byggd framställning av brottmålsprocessen, vilken såsom svenskt rättshistoriskt dokument är av ringa värde.

håller vid sidan av de för rättegången i allmänhet gällande föreskrifterna ett ganska stort antal särbestämmelser, avseende endast brottmålsprocessen¹. Och dessa stadganden ha varit så väl avpassade för sitt ändamål, att de till största delen kvarstå ännu i dag såsom underlag för gällande rättegångsordning i brottmål. Endast i ringa mån har under den sedan 1734 förflutna tiden nybildning ägt rum på det av förevarande bestämmelser reglerade processuella området².

Emellertid saknas i RB så gott som fullständigt stadganden om förfarandet i brottmål före domsförhandling. Sådana viktiga straffprocessuella institut som efterforskningen och undersökningen före åtals anställande, åtalsrätten, tvångsmedlen, förbigår RB med tystnad. Balken innehåller överhuvud endast bestämmelser om domstols behandling av brottmål. Man kan näppeligen skriva detta förhållande på lagstiftarens konservatism och bundenhet av äldre processuell åskådning. Ty det betingas av den samtida uppfattningen av brottmålsprocessens konstruktion. Endast domstolsförfarandet är enligt detta föreställningssätt rättegång. Och domstolen är den egentliga undersökningsmyndigheten³, som har att både rannsaka och döma,

¹ Vi anteckna här 3: 4, 4: 1, 5: 1, 6: 3, 4 (domstolarnas yttre organisation), 10: 21—27 (forum), 11: 10 (stämning och uteblivande), 14: 10 (vrångeod), 15: 1 (rätt att använda fullmäktig och biträde), 17: 7, 9, 17, 20, 30, 32, 34, 36, 37 (bevisning), 20: 4 (förlikning), 23: 3, 4 (omröstning till dom), 24: 12, 13 (doms avkunnande och meddelande), 25: 5, 27: 7, 8, 30: 19 (rättsmedel och underställning) m. fl. Vid sidan av dessa bestämmelser innehålla Domarreglerna en rad straffprocessuella grundsatser, om än i allmänhet icke uttryckligen anges, att reglerna gälla endast för brottmål (se dock t. ex. nr 31, nr 38 m. fl.).

² På detta gebit torde reformbehovet ha gjort sig starkast gällande med hänsyn till stämningen och förfarandet vid den tilltalades uteblivande, vilka institut också omreglerats genom KF ^{30/10} 1866, lagen ^{8/11} 1889 och lagstiftningen av ^{10/7} 1899, jfr SKARSTEDT I s. 83 ff. Någon genomgripande betydelse för det straffprocessuella rättsmedelsförfarandet kan icke tilläggas lagen ^{14/6} 1901, som upphävt RB:s gamla bestämmelser i detta ämne. Se KALLENBERG, Föreläsningar öfver lagen den 14 juni 1901 om ändring i vissa delar af rättegångsbalken I s. 3 f.

³ Denna domstolens uppgift betonas skarpt såväl av NEHRMAN, *Processus criminalis* kapp. V och IX (anklagarens utredningsplikt framhålles likafullt, s. 33 § 23: »sakägaren måste vara försedd med skiäl och vitnen») som i 1700-talsförfattningarna, se ex. KBr ^{20/6} 1741 (JUSLEEN s. 84), KBr

subsidiärt även taga initiativ till rannsaknings anställande. Anordningen av förfarandet inför rätta kräver ej heller någon verklig förberedelse av åtalet eller av rättens inskridande ex officio. För ett förberedande förfarande av större omfattning och betydelse saknas emellertid inte bara legislativa utan också organisatoriska förutsättningar. Principiellt ankommer alla förberedande åtgärders vidtagande, i brottmål som i tvistemål, på den private saksökarens initiativ. Och om man än i praktiken sedan länge övergivit denna ståndpunkt, så är dock steget långt till ett legalt reglerande av förfarandet före domsförhandling såsom processuellt institut och särstående processled. Det sedan 1600-talets förra del i betydelse och omfång alltmera tilltagande arbete, som offentliga myndigheter nedlägga i det förberedande förfarandets tjänst, hänför man under beteckningen »beivrande av brott»¹ till dessa myndigheters allmänna administrativt-exekutiva verksamhet. Så mycket mer förklarligt är detta som i allmänhet inga särskilda statsorgan skapats för det offentliga åtalets, tvångsmedlens och den förberedande undersökningens handhavande, utan detta arbete anförtrotts åt de allmänna förvaltningsmyndigheterna.

Det är vid detta sakernas läge klart, att källorna till reglerna om det förberedande förfarandets anordning och funktion väsentligen äro att finna i andra delar av lagstiftningen än den egentliga processrätten. I första hand böra upplysningar om dessa förhållanden kunna hämtas ur instruktioner och anvisningar för de i förberedelsen arbetande myndigheterna, således i lagstiftningsprodukter av närmast administrativ-rättslig karaktär. Men det är också tydligt, att de mest grundläggande och principfästade bestämmelserna på förevarande område ej kunnat nedläggas i rättskällor av denna mera efemära, stadgemässiga natur. Grundreglerna måste fixeras i lag.

I själva verket innehåller också 1734 års lagbok en rad bestämmelser, berörande det förberedande förfarandets materia. Dessa stadganden äro emellertid spridda över de delar av lagen, som

¹⁸/s 1749 (ibm s. 230), KBr ¹⁰/1 1755 (MODÉ VI s. 3648), vilken sistnämnda författning innehåller noggranna regler om efterforskningen i barnamordsfall.

¹ Även domstolarnas funktion i brottmål kan naturligtvis sägas ingå i statens verksamhet för »brotts beivrande». Uttryckets omfång har dock ingen betydelse för uppfattningen av det förberedande förfarandets juridiska karaktär.

behandla den materiella rätten. De förekomma på sådana ställen i de straff- och privaträttsliga balkarna, där lagstiftaren funnit direkta anknytningspunkter till förfarandet i brottmål utan att han dock ansett sig vara inne på det tekniskt processuella området. Av helt naturliga skäl återfinnas bestämmelserna ifråga företrädesvis i MB och SB, huvudkällorna till den materiella kriminalrätten. Vi påträffa här reglerna om åtal och angivelse¹, bestämmelserna om rannsakan angående dråp, misshandel och tjuvnad² samt föreskrifterna om tvångsmedel³. Bland de civila balkarna innehåller BB några spridda stadganden⁴.

Vi kunna i korthet karaktärisera 1734 års lagstiftares principiella syn på brottmålsprocessen sålunda: denna processart har sin grundform gemensam med civilprocessen; domstolsförfarandet, särskilt i grövre brottmål, avviker emellertid från det allmänna rättegångssättet på ett flertal viktiga punkter och innefattar även undersökningen och utredningen av det ifrågakomna målets faktiska omständigheter; målsäganden har att taga initiativ till brotts beivrande och att under medverkan i vissa fall av statsorgan ombestyrja företagandet av domstolsproceduren föregående åtgärder; administrativ myndighet och i sista hand även domstol skola subsidiärt inskrida i detta hänseende; det förberedande förfarandet är till omfång och betydelse begränsat och uppfattas ej som process; det regleras summariskt i utanför RB fallande mestadels straffrättsliga stadganden samt ytterligare i administrativa instruktioner och specialförfattningar.

Vid en undersökning av förfarandet före domsförhandling i 1734 års lags och därtill anknytande författningars processordning i brottmål, har man, som det ovan sagda ger vid handen, framför sig ett rättsområde, som endast flyktigt behandlats av lagstiftaren och där varje systematisk reglering av de processuella frågorna saknas. Emellertid finnas ju dock ett antal rättssatser, till vilka den senare utvecklingen anknutit i den uppbyggnadsprocess, som försiggått fram till vår tid och lämnat som resultat det förberedande förfarandet i nuvarande brottmålsprocedur. Det gäller att klarlägga dessa anknytningspunkter och skissera deras

¹ SB 1: 1, MB 4: 3, 4, 22: 2, 35: 6, 40: 9, 51: 1, 53: 2, 55: 6, 60: 1—3, 61: 3.

² MB 27: 1, 28: 6, 30: 2, 39: 1, 52: 2—4.

³ SB 1: 2—4, MB 20: 7, 8, 40: 8.

⁴ BB 11: 4, 15: 5, 6, 25: 15, 28: 14.

organisatoriska underlag för att dymedelst få fram den grundval, på vilken vi ännu stå kvar.

Framställningen av det äldre 1700-talets rättsregler om förfarandet före domsförhandling bör helt naturligt delas i två avdelningar. I första hand ha vi att betrakta de i förberedelsen handlande, enskilda personer och statliga myndigheter, det förberedande förfarandets organisatoriska stomme. Därefter inställer sig uppgiften att granska själva förfarandets bedrivande, sådant detta bestämmes i lag och utformas i författningar.

Processordningen i brottmål är byggd på målsägandens initiativ¹ och samarbete med domstolen såsom primär princip. Målsäganden tillkommer därför att vidtaga eller föranleda vidtagandet av alla åtgärder, som föregå domstolsförhandlingen. Han har sålunda att upptaga efterforskning och bedriva denna i allmänhet på egen hand, i fall av befogenhet gripa och till offentlig myndighet överlämna för brott misstänkt person, slutligen genom anmälan till domstol eller administrativ myndighet föranleda anställande av rannsaking inför rätta med av honom uppgiven person. Detta den enskilde medborgarens åliggande att beivra mot honom såsom målsägande begången förbrytelse skärpes ifråga om »lifssaker och andra grofwa missgierningar» till en juridisk plikt vars åsidosättande medför bötesansvar (SB 1: 1). Underlåtenhet, i andra fall att verkställa undersökning angående kriminellt förhållande och att lagföra brottsling är väl icke straffbar, men torde dock åtminstone under äldre tid ha betraktats såsom en försummelse av medborgerlig skyldighet; genom att med andel i böter premiera målsägandens initiativ vill lagstiftaren uppmuntra honom att fylla denna hans plikt i samhällets tjänst². I vissa fall överlämnas åt målsäganden att avgöra om beivrande av begånget brott skall ske eller ej³. Härvidlag ankommer givetvis

¹ Jfr NEHRMAN kap. III, KRÜGER, Försök att framställa den svenska kriminalprocessens utveckling s. 149 ff., HEDENSKOG s. 53 ff., GRANFELT, Straffprocessrätt I s. 163 ff.

² NEHRMAN s. 32 §§ 19 ff.

³ MB 35: 3, 4, 6, 51: 1, GB 3: 1, 6: 3, JB 16: 7, BB 24: 1, HB 1: 8, 9: 11, 15: 4, KBr 11/6 1740 (JUSLEEN s. 64), jfr NEHRMAN, Processus criminalis s. 29 §§ 11 ff., Jurisprudentia criminalis s. 41 f., GROTFELT, Om målsegarebrottets begrepp enligt finsk straffrätt s. 29 ff.

på målsäganden att företaga eller begära företagande av nödiga förberedelseåtgärder, utan att någon rättslig eller allmänt medborgerlig plikt därtill kan sägas åligga honom.

Lagens principiella konstruktion av brottmålsförfarandet med målsäganden som initiativtagare och domstolen såsom rannsakaende och dömande myndighet representerar emellertid en ordning, som sedan länge brutits av den samhälleliga och straffprocessuella utvecklingen. Målsägandens verksamhet i det före domstolsrannsakingen gående förfarandet övertages redan långt före 1734 i allt väsentligare utsträckning av offentlig myndighet¹, i samma mån som det privata initiativet visar sig oförmöget att fylla den uppgift processordningen anförtrott åt detsamma. I 1700-talets början har målsägandens straffprocessuella roll i vidsträckt omfattning övergått i andra händer.

På olika sätt söker samhällsmakten ersätta målsägandens avtagande processuella aktivitet. I första linjen står givetvis strävandet att engagera de administrativt-exekutiva myndigheterna i arbetet för brotts beivrande och skaffa dem nödig kompetens för denna funktion; jämsides härmed söker man efter råd och lägenhet skapa särskilda åtals- och undersökningsorgan. Därnäst åläggas domstolarna att utöva en energisk rannsakaende verksamhet och att i fall av behov själva ta initiativ till undersökning och dom. Slutligen vill man med växlande medel förnä åven andra enskilda personer än målsäganden att medverka till straffprocessuellt initiativ.

Vi skärskåda nu de statliga myndigheter, som utanför domstolarna verka för utredning av kriminella förhållanden och lagförande av brottslingar.

Här torde böra framhållas 1600-talsrättens uppfattning av samhällsverksamhetens natur. Denna uppdelas i dömande och

¹ Särdeles upplysande härutinnan äro bestämmelserna i den för kändöden om brottmålsprocessen under 1600-talets senare del viktiga förordningen ²/₃ 1683 (SCHMEDEMAN s. 828) om General- och Regementz Rätterne, se pp. 14—16, Reglorna angående Laga Process, ransaking och dom i samma förordning p. 1 samt Instruction för General-Gewaldigern s. d. (ibm s. 843) pp. 11, 13. Av helt naturliga skäl är ju dock statsorganens verksamhet i krigsrättsproceduren betydligt mera energisk än i den allmänna brottmålsprocessen.

exekutiv, motsvarande den funktionsdelning mellan domstolar och administrativa myndigheter, som kommer till uttryck i 1635 års och senare landshövdinginstruktioner¹. Exekutiv myndighet har att tillse, att grövre brott beivras, samt ombesörja verkställande av dom i brottmål. I den förra verksamheten framstår ej åtalsfunktionen såsom någon fristående uppgift, liksom överhuvud åtal och åtalsrätt näppeligen ännu i rättsuppfattningen tagit form såsom särskilda processuella institut. Undersöknings- och åtalsverksamheten är därför en enhetlig administrativ funktion. Åklagarens uppgift omfattar sålunda vidtagande av alla åtgärder, nödiga och ägnade att sätta domstol i tillfälle att påbörja rannsakning².

Det är därför ingalunda förvånande, att det första försöket att i Sverige inrätta en hela landet omfattande undersöknings- och åtalsorganisation göres i en författning som 1669 års exekutionsstadga³. Befallningshavandena förständigas i stadgans 26 punkt att över hela länet förordna »wisse personer för upsyningsmän», vilka skulle efterspana förbrytelser, »ther om the sig noga erkundiga, jämwäl thet anteckna, och af alt en särdeles förteckning til Wåre Befallningzhafwande, och en annan lijka lydande åt then, som til anklagare satt är, lefwerera måste». Alltså en fullständig polisorganisation för efterforskning i brottmål. Vid sidan av denna ställas åklagare, som med ledning av uppsyningsmännens rapporter och egna iakttagelser skola väcka och utföra talan i brottmål, därvid »anklagaren» har att saken »til Rätta föra och til Doms fullfölja, af the skiäl och bewijs, som han sielf med wåre Befallningzhafwandes tilhielp kan tilhopa

¹ Se landshövdinginstruktionerna 5/1 1635 (STYFFE, Samling af instruktioner för tjenstemän vid Landtregeringen I s. 191) pp. 9—11, 14 och 28/1 1687 (ibm s. 300) pp. 5, 6. Jfr för det följande NEHRMAN kap. III, NORDSTRÖM, Bidrag till den svenska samhällsförfattningens historia II s. 500 f., HEDENSKOG s. 55 ff.

² Denna regel torde fortfarande gälla i positiv svensk rätt, jfr s. 152 nedan. HEDENSKOGS påstående, s. 105 till not 3, att åklagaren såsom sådan icke kan anses skyldig spana efter brott, gäller därför endast såsom allmän teoretisk princip. Särskilt 1700-talsrättens författningar uttala tydligt textens mening, se ex. bland en mängd liknande KBr 29/5 1747 (JUSLEEN s. 179), KF 7/6 1749 (MODÉE IV s. 2869) pp. 7, 11, KK 2/3 1767 (ibm VIII s. 582). Härtill NEHRMAN s. 44 § 48.

³ SCHMEDEMAN s. 593.

hämta». Såsom åklagare skola under befallningshavandens tillsyn fungera dels »Fiscalerne, som allareda hwar för sig förordnade äro» i hovrätterna och vid stadsdomstolarna, »men ther ingen Fiscal är, såsom i somlige Städer och å Landet, ther skal Landsskrifwaren ställas til åklagare». Därjämte ges befallningshavanden befogenhet att i fall av föranledande förordna särskilda åklagare.

Stadgan tillsyftar sålunda intet mindre än åstadkommandet av en fullständig organisation för omhändertagande av undersökning och åtal i brottmål. Hade dessa bestämmelser omsatts i praxis, så skulle följderna därav för brottmålsprocessens utveckling blivit av utomordentligt genomgripande betydelse. Men hela ordningen har i det väsentliga stannat på papperet. Dess genomförande skulle krävt uppoffringar, som man dåför tiden varken kunde eller ville avse för detta ändamål. När lagstiftaren nöjde sig med att huvudsakligen i företaget engagera endast redan förefintliga organisatoriska krafter¹, kunde effekten av stadgans bestämmelser icke bli omfattande. Dessa bestämmelser äro dock av stort intresse för förståelsen av hur man på denna tid tänkte sig det förberedande förfarandets organisation och bedrivande.

De myndigheter, som i praxis kommit att utföra det i förberedelsen nödiga arbetet, ha blivit de allmänna administrativa myndigheterna, de i vissa städer anställda stadsfiskalerna och därstädes befintlig vaktpersonal samt slutligen landsfiskalerna. För Stockholm, som innefattade det mest svårösta problemet på detta området, inrättades en särskild ordning, som varit av betydelse för den vidare utvecklingen på förevarande område, och som vi därför skola ägna en särskild undersökning.

De egentliga i det förberedande förfarandet arbetande myndigheterna benämnas i samtida rättsspråk »Cronans Ombudsmän och Fiscaler»². Det är dessa som jämlikt SB 1:1 1734

¹ De ovan omnämnda »upsyningsmännen» skulle ju inneburi en betydande organisatorisk nyhet. Såvitt vi kunnat finna av samtida källor, ha emellertid sådana polismän ej förordnats i större utsträckning, i varje fall icke på landet. Några medel för dessa tjänstemäns avlöning torde ej ha anvisats. — Om »Landsskrifware» se NEHRMAN s. 37 § 32.

² NEHRMAN s. 44 § 48, »Våre Ombudsmän och Fiscaler» i KBr 26/11 1736 (JUSLEEN s. 280), »Crono-Betiänte och Fiscaler» i KF 8/11 1731 (MODÉE II s. 925) p. 15, jfr KFörkl 5/11 1772 (ibm X s. 87) p. 16.

års lag skola »kära å missgierningar å Konungens vägnar». Ty det är icke antagligt, att man med det ovannämnda uttrycket avser att skilja upp det straffprocessuella initiativets myndigheter i två fristående grupper. Snarare innefattar termen ifråga en gemensam beteckning på alla ämbetsmän, som å Konungens vägnar beivra förbrytelser¹. Bland dessa inta dock fiskalerna en särställning såsom varande tillsatta särskilt med den nämnda verksamheten som huvudsaklig ämbetsuppgift.

Konungens ombudsman är givetvis i första hand hans befallningshavande, som inom sitt län är Konungens närmaste representant. Honom åligger därför en allmän skyldighet att dra försorg om rättsordningens upprätthållande, endast den egentliga rättsskipningen får han ej blanda sig i. Denna senare grundsats uttalar 1734 års lag i UB 1:2, medan landshövdinginstruktionen av samma år², härvidlag upptagande äldre författningars bestämmelser i ämnet³, ger föreskrifter om landshövdingens allmänna plikt att tillse förbrytelsers beivrande. Instruktionens punkt 6 bestämmer, att »om all rätts fullbordan, utmätning och execution föranstaltar Landshövdingen i Länhet, särdeles in ackttagandes, at inga missgierningar blifwa fördolde och nedertystade, utan måste Landshövdingen genast, så snart de blifwa honom kunnoge, låta dem komma til sine behörige Domstolar». Stadgandet bär vittne om dåtida uppfattning av den förberedande verksamhetens natur; bestämmelsen hör systematiskt hemma i 1 kapitlet UB 1734 års lag. Befallningshavandens tvångsrätt jämlikt detta kapitel § 9 är därför otvivelaktigt användbar även i det förberedande förfarandet i brottmå⁴. På ett flertal ställen i lagen kommer också den befallningshavande ålagda verksamheten för brotts beivrande till synes. Här anteckna vi stadgandet i MB 60:1, som häntyder på medborgare i allmänhet tillkommande befogenhet att till befallningshavandes åtgärd anmäla begången

¹ 1734 års lag begagnar uttrycken »then sôm å Konungens vägnar kära bör» (RB 20:4, SB 1:1), »then, som å Konungens vägnar kära äger» (MB 40:9, 53:2), »then som äger å embetes vägnar kära och söka» (RB 15:16). Termen »Konungens Ombudsman» i RB 20:3 betecknar kronans representant i tvistemål (jfr RB 15:5).

² Landshövdinginstruktionen ⁴/₁₁ 1734 (MODÉR II s. 1071).

³ Angivna i not 1 till s. 72 ovan.

⁴ Jfr KBr ³/₁₂ 1719 hos ABRAHAMSSON s. 240.

förbrytelse; anmälan kan alternativt riktas även till domstol. Enligt samma balk 28: 6 har befallningshavande eller domare att upptaga undersökning angående misstänkt dödsfall. Till samma myndigheter vänder sig jämlikt MB 52: 1 den, som genom förbrytelse frånhänts egendom; endast i undantagsfall äger medborgare själv taga sådan egendom i beslag.

Emellertid ligger ju förhållandet så, att befallningshavande icke i större utsträckning kan utöva någon omedelbart aktiv verksamhet i förfarandet till brotts beivrande. Endast i större saker av mera allmän betydelse, exempelvis upprors-¹ och förräderifall, torde befallningshavande inskrida direkt, merendels verkar denna myndighet genom att föranleda underlydande tjänstemän att igångsätta undersökning och skriva till åtal. Lag och författningar avse ingalunda att föreskriva befallningshavande omedelbar självverksamhet, denne har endast att handla i de förevarande bestämmelsernas syfte på sätt i det praktiska fallet synes lämpligt. I ordinära fall komma därför befallningshavandens underlydande, fogdar och länsmän, i betraktande vid förberedande åtgärders vidtagande.

NEHRMAN² anknuter dessa tjänstemäns skyldighet att beivra förbrytelser till stadgandet i RB 2: 5 om kronofogdes och länsmans skyldighet att vara närvarande vid tinget och »gå Rätten tilhanda i thet, som til theras embete hörer». Häre skulle då ingå brottmåls angivande till rättens åtgärd. Frånsett nämnda stadgande torde dock SB 1: 1 vara tillräcklig grund att konstituera en generell skyldighet för ifrågavarande tjänstemän till straffprocessuellt initiativ.

Samtida källor ha ganska litet att säga om fogdars och länsmäns arbete i det förberedande förfarandet. Deras verksamhet i detta avseende torde också på grund av andra tjänsteåligganden och bristande kvalifikationer för undersöknings- och åtalsfunktionen icke ha varit alltför omfattande eller energisk. Kronofogdarna äro ju kamerala tjänstemän, tillsatta av kammar-

¹ Se t. ex. KBr ^{22/11} 1749 (JUSLEEN s. 233) angående Rättegångens förkortande i the mål, som röra uppror och orolighet i Riket. 1700-talsförfattningarna omnämna ytterst sparsamt KB såsom direkt verksam i det förberedande förfarandet.

² NEHRMAN s. 36 § 30.

kollegium¹; deras instruktion av år 1687, som innehåller vidlyftiga föreskrifter om uppbördstjänsten, omnämner blott i förbigående åliggandet att uppvakta vid tingen², en bestämmelse som övergått i RB 2: 5 1734 års lag. Några nya tjänsteföreskrifter för fogdarna utfärdas icke under perioden³, vilket förhållande i sin mån belyser dessa ämbetsmäns ringa aktivitet i den kriminella tjänsten. I grövre brottmål har kronofogde att på domarens tillsägelse kalla till urtima ting »Nämnd så ock them som nödige äro» (RB 4: 1). Denna bestämmelse torde dock i vad den avser inkallande av vittnen och övriga upplysningspersoner⁴ gälla ej endast fogde utan överhuvud varje offentlig tjänsteman, vilken såsom åklagare för talan i brottmål. Väcker annan än fogde åtal, torde åklagaren vara förpliktad vidtaga samtliga de i RB 4: 1 nämnda förberedande åtgärderna⁵. För övrigt ger lagen fogde rätt att tillåta husrannsakan (MB 52: 2) och föreskriver hans närvaro vid prästerskapets förhör angående spädbarns misstänkta dödsfall (MB 30: 2); i båda fallen kan fogden ersättas av länsman. Vidare har fogde skyldighet att infinna sig vid skogseld och anställa efterforskning angående orsaken till dess uppkomst (BB 15: 4—6).

Länsmannens verksamhet för brotts beivrande har gamla anor. Enligt Kristoffers Landslag Tingmala B 17⁶ skall han kära i brottmål, om målsäganden underlåter att anställa talan; på denna bestämmelse bygger SB 1: 1 1734 års lag. Länsman förordnas för vart härad av landshövdingen »utaf bofaste och beskedligaste Bönder, som i häradet finnes, och intet främmande

¹ KInstr för Kammarkollegium ^{11/10} 1734 (MORÉE II s. 1035) § 20. Först genom KBr ^{28/9} 1822 (BACKMAN IV s. 269) bestämmes, att Kungl. Maj:t själv tillsätter kronofogde.

² KInstr för »Häradsfougderne» ^{9/10} 1688 (STYFFE s. 42) p. 17.

³ Den i 1734 års landshövdinginstruktion § 24 omnämnda avsikten att utfärda nya instruktioner för bl. a. fogdarna ledde ej till något resultat. Jfr BACKMAN IV s. 276.

⁴ Se nedan s. 121 f.

⁵ Jfr formuleringen av det på grundval av RB 4: 1 utfärdade KBr ^{18/10} 1750 (JUSLEEN s. 259) om Rättegångens förkortande i brottmål. Senare praxis har gått i denna riktning.

⁶ ABRAHAMSSON s. 622. Om länsmansinstitutionen i medeltidsrätten MALMSTRÖM i Tidskrift för Litteratur 1851 s. 272 ff.

och löse, som Allmogen ingen hjelp kan hafwa af»¹. Av denna bestämmelse torde kunna slutas, att länsmannens användbarhet såsom undersöknings- och åtalsorgan ej varit alltför stor². Allmänna tjänsteföreskrifter saknas. 1688 års fogdeinstruktion nämner på ett ställe³, att fogden har »at bruka sig til hielp Lähns- och Fierdingzmän samt Broofogden och Fogdetienaren». I landshövdinginstruktionen av 1734 talas ej om några särskilda länsmansåligganden. Bestämmelser om länsmans tjänsteverksamhet⁴ finnas dels på spridda ställen i 1734 års lag, dels i ett stort antal författningar av växlande innehåll. Lagen ger länsman samma åliggande som fogde ifråga om undersökning vid skogseld och spädbarns dödsfall (BB 15: 4–6, MB 30: 2) och samma befogenhet att tillåta anställande av husrannsakan (MB 52: 2). Länsman skall vidare åtala förseelser mot föreskrifterna om läggande av humlegård och om vägars och broars byggande och underhåll (BB 7: 2, 25: 15). I de vid sidan av lagen utfärdade författningar, som innehålla föreskrifter om åtgärder till efterlevnad av det i varje fall stadgade, nämnas länsmännen vanligen ej direkt, utan ingå i beteckningen »Crono-Betiente och Fiscaler». Understundom anbefalles dock länsman särskilt att anställa undersökning och åtal⁵.

Vid sidan av landsstatens myndigheter, vilkas verksamhet huvudsakligen sträcker sig över landsbygden, står en annan i det förberedande förfarandet verksam organisation, fiskalerna, med ett för riket gemensamt överhuvud i justitiekanslern.

¹ KRes ²⁵/₅ 1675 (BACKMAN IV s. 270, ABRAHAMSSON s. 622) § 32, KRes ²⁵/₅ 1720 (BACKMAN ibm) § 24.

² Se vidare notiser hos LINDBERG, Landsstaten i Malmöhus och Kristianstads län 1719—1917 s. 22 ff.

³ Se den i not 2, till föregående sida omnämnda instruktionen ⁹/₁₀ 1688 p. 23.

⁴ En sammanfattning från senare tid (1811) »af Författningar, som angå de wid Länsmans-Tjenstens utöfning allmännast förefallande ärender» har föranstaltats av landshövdingen greve CRONSTEDT i Gävle. Den innehåller dock endast vanliga och kända författningsställen och kan ingalunda göra anspråk på någon fullständighet.

⁵ Se ex. KF ¹²/₁₂ 1734. (MODÉE II s. 1115) p. 13, KStadgan ²¹/₈ 1739 (ibm s. 1583) art. 1 § 5.

Justitiekanslern tillkommer 1719¹ såsom Konungens högste ombudsman med uppdrag att övervaka lagars och författningars efterlevnad samt tillse att förbrytelser, särskilt ämbetsbrott, vederbörligen beivras². Endast i undantagsfall skall han emellertid personligen upptaga undersökning och anställa åtal³. I allmänhet kan han för detta ändamål anlita »alle Ombuds-Män och Fiscaler», vilka »böra lyda hwad Han dem å Ämbetes wägnar, til Kongl. Maj:ts tjänst kan hafwa at befalla» och som ställas under hans överinseende i tjänsten⁴. Justitiekanslern utgör således en med befallningshavandena konkurrerande central övermyndighet för det utomrättsliga straffprocessuella initiativets statsorgan. Emellertid framstår han dock närmast såsom chef för fiskalerna, vilka småningom komma att direkt underordnas och tillsättas av justitiekanslern. Vi övergå till att betrakta fiskalsorganisationen. Härvid lämna vi åsido de vid särskilda domstolar, styrelser och verk fästade tjänstemännen⁵, såväl som de i Stockholm verksamma myndigheterna, vilka skola bli föremål för särskilt omnämnande.

Från mitten av 1600-talet börja författningarna omnämna stadsfiskaler (»fiscal», »stadsens fiscal»), vilka tillsättas i städerna med uppdrag att verka för brotts beivrande⁶. 1669 års exekutionsstadga inordnar dessa befattningshavare i den tilltänkta allmänna undersöknings- och åtalsorganisationen. Stadsfiskalerna ha således att efterkomma de i denna stadga givna föreskrifterna. För övrigt saknas allmänna bestämmelser om stadsfiskals tjänstgöring med undantag av stadgandet i ett kungligt brev av 1694⁷, som föreskriver, att »så länge sakerne hanteras wid the under staden hörande Instantier, drifwer Stadz-Fiscalen som Actor them samma»; kommer mål till högre rätt, övertas åtalsfunktionen av i denna rätt tjänstgörande åklagare. 1734 års lag omtalar ingen-

¹ Om ämbetets äldre historia se art. Justitiekanslern i Nordisk Familjebok, 2 uppl., bd 13.

² Se instruktioner för JK ²⁵/_s 1719 (MODÉE I s. 109), ²⁶/_s 1720 (ibm I s. 188), ¹⁷/_s 1739 (ibm II s. 1579) och ⁹/_s 1770 (ibm IX s. 262).

³ 1739 års instruktion p. 10.

⁴ Samma instruktion p. 7.

⁵ NEHRMAN s. 38 §§ 33, 34, HEDENSKOG s. 56.

⁶ ARNELL, Swerikes Stadz-Lagh s. 642 f. till RådshufwB 9, NORDSTRÖM II s. 500 f., HEDENSKOG s. 56 f.

⁷ KBr ³⁰/₄ 1694 (SCHMEDEMAN s. 1372).

städes stadsfiskalernas verksamhet. I administrativa författningar erhålla de, ofta med särskilt omnämnande, ibland ingående i den allmänna beteckningen på åklagarna, uppdrag att tillse de meddelade bestämmelsernas efterlevnad. Dessutom regleras stadsfiskalernas tjänsteutövning genom skrivelser från justitiekanslern, vilka riktas till samtliga fiskaler¹. Ursprungligen torde stadsfiskal ha tillsatts av magistraten i vederbörande stad. 1745 stadgas, att förordnande skall meddelas av landshövdingen på förslag av magistraten². Slutligen erhåller justitiekanslern 1780 befogenhet att till- och avsätta fiskal³. En förordning av 1749⁴ föreskriver, att »ej någor skal förordnas til Fiscal, som et sådant (academiskt) witnessbörd ei kan uppte», en bestämmelse som dock näppeligen gällt stadsfiskaler och i varje fall ej fått någon större betydelse i praxis⁵. Genom en författning av 1767⁶ medges fiskalerna i större städer »af första Classen» att såsom tjänste-tecken bära en ebenholtsstav. I ett flertal städer, givetvis de mindre, finnas emellertid inga stadsfiskaler förordnade. I dessa har domaren att »å Ämbetz-wägnar ställa den brotzliga til Rätta»⁷, en tillämpning av den allmänna regeln om domstols inskridande ex officio vid anklagelses uteblivande.

Ovan har framhållits hurusom landstatstjänstemännens kvalifikationer för arbete med brotts beivrande och deras energi i denna verksamhet näppeligen torde ha varit nöjaktiga⁸. Behovet

¹ Den viktigaste hithörande författningen torde vara JK:s brev 17/1 1770 (MODÉE IX s. 134), som innehåller föreskrifter om fribrevsrätt, om halvårsredovisning för anställda åtal etc. Se vidare JK:s brev 24/10 1768 (ibm IX s. 42). Någon gång riktar justitiekanslern anmaning endast till stadsfiskalerna, se ex. brev 30/4 1762 (ibm VIII s. 5127). Jfr KK 27/9 1753 (ibm VI s. 3881): »Stadsens Fiscaler och Upsyningmän».

² KBr 13/3 1745, citerat hos NEHRMAN s. 37 § 32, ej återfunnet i författningssamlingarna. Instruktionen för JK 25/6 1719 (MODÉE I s. 109) bestämmer, att vid fiskals tillsättande JK:s yttrande skall inhämtas.

³ KBr 7/4 1780 (UGGLAS II s. 194); i denna författning undantagas uttryckligen stadsfiskalerna i Stockholm såsom innehavande en särskällning.

⁴ KF 10/3 1749 (MODÉE IV s. 2857) angående »de Studerandes Academiska Wittnesbörder, som tänka söka sin befordran wid Rättegångswerken».

⁵ Jfr HASSLER, Om ställföreträdarskap i rättegång enligt svensk rätt s. 164.

⁶ KBr 13/2 1767 (UGGLAS I s. 8).

⁷ ARNELL s. 642 f., s. 645 f., NEHRMAN a. st.

⁸ Jfr även NEHRMAN s. 36 § 30.

att öka den straffprocessuella aktiviteten hos landsbygdens åklagare medför redan på 1600-talet tillsättande genom kammarkollegium av särskilda fiskaler, närmast såsom inspektörer över uppbördsmyndigheternas verksamhet¹. Dessa »Lands Fiscalers» åligganden regleras ingående genom en av kammarkollegium utfärdad instruktion av den 3 december 1714². Enligt denna författning har landsfiskalen, som förordnas för visst län, att i första hand bevaka kronans kamerala intressen samt att efter noggrann undersökning och samråd med landshövdingen åtala förbrytelser, som röra kronans rätt. Dessutom skall han övervaka övriga kronobetjäntes verksamhet, tillse efterlevnaden av ett stort antal uppräknade författningar och ha uppsikt på »Land-Strykare, Fördächtige Personer och annat slikt löst pack samt onödigt inhyses Folck». Slutligen stadgas, att landsfiskal har allmän befogenhet att beivra å landsbygden inträffade brott efter inhämtat tillstånd av landshövdingen³, vars order i tjänsten han är skyldig att efterkomma. 1719 ställas landsfiskalerna jämte övriga fiskaler i justitiekanslerns lydno⁴. Kammarkollegium bibehåller dock utnämningrätten ända till år 1780, då justitiekanslern erhåller denna befogenhet⁵. Redan dessförinnan utfärdar emellertid justitiekanslern tjänsteföreskrifter för landsfiskalerna⁶. Den verksamhet i undersöknings- och åtalsarbetet, som landsfiskalerna kunna komma att utöva, är givetvis till omfattning och kvalitet väsentligen beroende på kompetensen hos till forfogande stående personer och på de vid fiskalstjänsterna fästade ekonomiska förmanerna. Någon fast lön erhålla landsfiskalerna emellertid ej. 1714 års ovannämnda instruktion tillerkänner dem en tredjedel av på deras talan utdömda bötesbelopp samt vissa expenser. Helt naturligt blir det under sådana förhållanden svårt att nöjaktigt besätta de krävande sysslorna och få den landsfiskalerna

¹ LINDBERG s. 15 f.

² Särtryck, Werner, Stockholm 1715.

³ Samtiden har uppfattat bestämmelsen ifråga som skulle landsfiskal ha allmän åklagarbefogenhet, så NEHRMAN s. 37 § 31. Jfr KBr 18/12 1746 (JUSLEEN s. 174).

⁴ Se de i not 2 till s. 78 ovan angivna instruktionerna för JK.

⁵ KInstr för kammarkollegium 11/10 1734 (MODÉE II s. 1035) p. 20, jfr not 3 till föregående sida.

⁶ Det i not 1 till föregående sida omtalade brevet 17/1 1770 är även riktat till »LandtFiscalerne».

uppdragna verksamheten tillfredsställande förrättad. I varje fall kunna icke befattningshavarna leva på inkomsterna av tjänsten, utan måste ha annan anställning eller sysselsättning bredvid. I sin ämbetsberättelse till ständerna 1726¹ anför justitiekanslern, »at Fiscals Embetet i Provincierna intet blifwer förrättadt med det efftertryck och nytta, som sig borde och orsaken förnämbligast, at ganska få hafwa någon löhn, och ingen är för Embetet skull med heders Rang försedder, hwaraf händer, at icke håller någon skickelig Person wil det förhateliga Embetet antaga; De såsom nu finnas skickelige och Capable blifwa nu ledsne och trötta af, samt beklaga, at de aldrig blifwa till något bättre befordrade; warandes således största dhelen af Landz-fiscalerne simpelt folck, af hwilcka ingen särdheles och efftertryckelig Embetes drifft är at förwänta; Det wore altså önskeligit, och skulle ofehlbart skaffa mycken nytta, om Ricksens Ständer wille förordna, at Landzfiscalerne, som andra Betiente, kunde blifwa med Kongel. fullmactt försedde, och niuta en Embetet anständig löhn och heder.» Men ständerna ha ingen förståelse för vikten av att tillfredsställa dessa rimliga krav och dymedelst åstadkomma förutsättningar för ett funktionsdugligt åklagarväsen på landsbygden. »Emedan», heter det i ständernas skrivelse till Kongl. Maj:t i ärendet² »Ricksens Ständer icke velat samtycka till någon ändring uti det, som tillförende landzfiscalerne angående är förordnad och wanligit warit, ty lærer Eders Kongl. Maj:t täckias låta derwid bero». Senare försök att utveckla landsfiskalsinstitutionen till en effektiv åklagarorganisation blir också utan väsentliga resultat. En förordning av 1739³ tillägger landsfiskal rätt till ersättning för rättegångskostnad av tappande svarandepart, »dock ej i grofwe missgiärningsmål»; en förmån av mestadels illusoriskt

¹ »Till Ricksens högl. Ständer ödmiuk berättelse om Justitiæ Cantzlers Embetetz förrättningar sedan sista Rijcksdag till denna tiden» 27/9 1726 (JK:s registratur 1726 s. 393, otryckt, Riksarkivet).

² Riksdagsskrivelse 4/8 1727 i Svenska Riksdagsakter, serien II: 2 s. 500.

³ KF 12/10 1739 (MODÉE II s. 1601), som i motiveringen innehåller att landsfiskalerna »i gemeen, utan en och annan allena, ei bestås någon ständig löhn, och de elliest ei niuta mera, än en trediedel af böterne i de saker, som af dem angifne warda, som merendels är mycket ringa, och icke kan ersättia den giorde resekåstnad.» Se vidare Svea hovrätts brev 18/9 1750 (MODÉE V s. 2963).

värde. 1749 års förordning om akademiska vittnesbörd gäller möjligen även landsfiskalerna. Att författningen ej för dem fått någon betydelse¹ framgår med otvetydighet av det förhållandet, att allmogen ett par år senare gör framställning till Kungl. Maj:t om att till landsfiskal måtte antagas endast den, »som igenom Studier och öfning wid högre och nedre Domstolar förvärfvat sig tilräckelig insikt uti Lagfarenheten». Kungl. Maj:t lovar att framdeles särskilt utlåta sig över denna anhållan, ett löfte, som emellertid ej synes ha infriats. Ansatserna till förbättring av landsbygdens åklagarväsen genom landsfiskalsinstruktionens utbyggande och förstärkande ha sålunda ej lett till några resultat av betydelse.

Det återstår att kasta en blick på de i Stockholm verk-samma undersöknings- och åtalsmyndigheterna².

Intill senare delen av 1600-talet verka borgmästare och råd i Stockholm som i andra rikets städer för brotts beivrande i enlighet med stadslagens bestämmelser³. Överståthållaren, vars ämbete inrättas genom 1634 års regeringsform, har icke samma åliggande som landshövdingarna i rikets län att övervaka lagförändret av grövre brott; i detta avseende bevarar Stockholm intill 1776 sin kommunala självstyrelse oförkränkt⁴. Överståthållaren utövar under denna tid endast en rådgivande och inspekterande funktion, stadens myndigheter sköta själva kriminalpoliti såväl som rättsskipning i brottnål. Närmare bestämmelser om åtgärder för brotts beivrande saknas under 1600-talets tidigare del. Stadsfiskaler omnämnas redan vid århundradets mitt, men om deras verksamhet ha författningarna ej något av allmän

¹ Mot LINDBERG s. 16.

² Se för det följande VON SYDOW, Stockholms polis, i »Stockholm, Sveriges hufvudstad, skildrad med anledning af Allmänna Konst- och Industriutställningen 1897» s. 253 ff., och samme författares Öfversigt af stadsfiskalernas i Stockholm ställning från äldsta till närvarande tid.

³ ARNELL s. 645 f. till RådhusfwuB 10, ODHNER, Bidrag till Svenska Stadsförfattningens historia s. 49 f.

⁴ Se 1634 års regeringsform p. 24 hos HILDEBRAND, Sveriges Rege-ringsformer 1634—1809 samt Konungaförsäkningar 1611—1800, s. 20. In-struction för Öfwer-Ståthållaren Grefwe Claes Tott ²⁸/₂ 1664 (otryckt, Riks-arkivet), Kongl. Majtzt Reglemente för Öfwer-Ståthållaren samt Borgmästare och Råd i Stockholm ²⁰/₁₂ 1693 (otryckt, ibm).

betydelse att förmåla¹. De ha troligen tillhört stadsvaktens befäl och tillsatts av magistraten².

En fast grund för kriminalpolitiets ordning och vidare utveckling lägges genom förordningen den 12 december 1672 om Stockholms stads styrelse³. Denna författning, som synes icke blott kodifiera gällande praxis utan även torde vara i vissa avseenden nybildande, har fått utomordentlig betydelse för det förberedande förfarandets organisation i Stockholm och därmed medelbart för inrättningarna i ett stort antal andra städer och landet överhuvud.

Förordningen föreskriver, att för politiärendenas vård inrättas ett särskilt »Politie-Collegium» med »Politie-Borgmästaren» såsom ordförande och tre rådmän som bisittare, därjämte ett nödigt antal underordnade tjänstemän för expeditionens handhavande, slutligen stå under politikollegium »Stadsens betiente», fiskal, gevaldiger och uppsyningsmän. Politikollegium har att »beställa medh Politie-wäsendet»; utom en mängd civilt administrativa ärenden och avdömande av ordningsmål räknas till denna verksamhet »Stadsens bewachtande och säkerhet om nätterne, samt alt annat, som til godh skick och ordning requireras och Politien widkommer». En av de i politikollegium sittande rådmännen skall ha inseende »medh alla Politie-Ordningars rätta exeqverande och til then ändan vnder sin inspection the Personer och Betiente, som ther til höra och brukade blifwa», alltså ett slags polismästare, ehuru icke med självständigt beslutande ställning.

Fiskalen, vilken har ställning av »ordinarie stadzens betiänt» med fast lön å stat, nämner förordningen överallt i

¹ Embetzdeelingen emellan Borgmästarna i Stockholm 1636 (LAGERSTRÖM, Stockholms Stads-Ordinantier I s. 26) innehåller inga regler om sättet för förbrytelsers beivrande, ej heller magistratsstadgorna ^{20/6} 1637 (ibm I s. 61) och ^{12/7} 1654 (ibm I s. 100). Stadgan ^{10/6} 1661 (ibm I s. 177) bestämmes i § 7, att »Fiscalen» skall anklaga part, som begår brott mot rättegångspolitiet. En i den nedannämnda förordningen av 1672 om Stockholms styrelse citerad, av Schering Rosenhane 1661 upprättad ordning för justitiäväsendet i staden ha vi ej kunnat återfinna. Möjligen är densamma identisk med ovan omförmälda 1661 års magistratsstadga.

² VON SYDOW, Stadsfiskalerna i Stockholm s. 5 f.

³ Kongl. Maj:tz Förordning öfwer Stockholms Stads Styrelse ^{12/12} 1672 hos STIERNMAN, Samling utaf Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar etc. III s. 1051.

singularis. Dock synes troligt, att även en eller flere extra fiskaler funnits¹, i varje fall är så förhållandet senare, vid 1700-talets mitt². Det förefaller näppeligen antagligt, att den ordinarie fiskalen kunnat medhinna alla honom ålagda tjänstegöromål. Han skall nämligen föra talan i alla vid stadens domstolar (tre kämnärsrätter, rådstuvurätten) samt i magistratens fyra kollegier förekommande brottmål³ ävensom städse uppvakta i rådstuvurätten för att tilltala domare för försumlighet och parter och vittnen för förseelse mot rättegångsförfattningarna. Fiskalen tillsättes av magistraten⁴, han skall vara en »Studerat Person», jämställas i rang med kämnärerna och har samma rätt att befordras till rådmantjänst som dessa.

Förordningens bestämmelser om det förberedande förfarandets anordning äro särdeles intressanta. Anmälningar om begångna brott, evad de göras av stadsbetjänt, annan tjänsteman eller enskild person, upptagas till behandling av politikollegium; vissa förseelser mot författningar, fallande inom något av de övriga kollegiernas ämbetsområde, kunna angivas omedelbart till vederbörande kollegium och där avdömas. De av politikollegium behandlade sakerna äro av tre slag. Ordningmål undersökas och avdömas omedelbart av kollegium vid ordinarie session på tisdagarna. Faller den ifrågavarande förbrytelsen icke under kollegiets domsrätt, remitteras målet till kämnärsrättens rannsaking; denna domstol har att ombesörja den egentliga undersökningen i saken. Kämnärsrätten dömer slutligen i mål angående ringare förbrytelser⁵, i svårare saker (förordningen för-

¹ VON SYDOW, a. a. s. 7.

² KK 14/12 1762 (MODEÉ VII s. 5427) föreskriver, att i Stockholm »Stadsens Fiscaler och Politie-Gewaldigare» skola i tjänstgöring bära »något Authorerat tekn», jfr det i not 6 till s. 79 ovan omförmälda KBr 18/2 1767.

³ Dock synes fiskal ej ha varit närvarande vid rannsakingar i kämnärsrätterna; VON SYDOW, Stockholms polis s. 255, antar, att även gevaldiger och uppsyningsmän kunnat föra talan i ordningmål under politikollegii domsrätt.

⁴ VON SYDOW, Stadsfiskalerna i Stockholm s. 6.

⁵ Jfr ARNELL s. 626 f. till Rådhusfwb 5. Förändring härutinnan sker genom författningar av 1699 och 1720, vilka ligga till grund för stadsgandet i 1734 års lag RB 5:1 om att kämnärsrätterna i Stockholm med förbigående av rådstuvurätten sända sina rannsakingar i livssaker direkt till hovrätten.

utsätter, att den tilltalade i dessa fall är häktad) skickar rätten undersökningsakten till fiskalen. Denne har nu att ur akten uppsätta en skriftlig berättelse till ledning för den dömande rådstuvurätten. Berättelsen skall bland annat innehålla uppgift på tidigare bestraffningar samt en sammanfattning av vad under rannsakingen framkommit. Fiskalen har så att i samband med justitieborgmästaren bestämma tid för domsförhandling i målet, »beställandes ther effter hoos Cämnräs Cammaren, hwar ifrån Ransakningerne komne äro, at på samma dagh alla til berörde Ransakning nödige Personer och Wittnen i rättan tidh tilstüdes äro, på thet Rätten, när saker företages, intet må ther effter vänta, och tijden fåfångt förlöpa». Rannsakingen i kämnärsrätten har således karaktären av en verklig förberedande undersökning i syfte att färdigställa målet till den koncentrerade domsförhandlingen i rådstuvurätten. Fiskalens arbete motsvarar ej en verklig åklagarfunktion, han har intet självständigt initiativ utan skall blott följa saken, författa det ovannämnda referatet av rannsakingens akten, uppvakta i rätten och efter förhandlingens slut överlämna fällande dom till överståthållaren för underställning och exekution. Politikollegium är däremot åtalsbeslutande myndighet, och kämnärsrätten handhar den egentliga undersökningen.

Vi ha redogjort för detta det förberedande förfarandets system i 1600-talets Stockholm, emedan det är av största intresse för gällande rätt¹. I sina huvuddrag återfinnes det ännu efter tvåhundraårtio år i Stockholm och har därifrån lånats till ett stort antal av rikets övriga städer. Nuvarande ordning på detta område i våra större städer kan endast förstås och förklaras ut ifrån dessa historiska förutsättningar. Bestämmelserna i 1672 års förordning fortfara att i det väsentliga vara gällande rätt fram till 1776 års reform av polisväsendet i Stockholm.

Utom målsägande och vissa administrativa myndigheter engagerar 1734 års lag även domstol i arbetet för brotts beivrande genom upptagande av undersökning i kriminalaffärer². Det bekanta stadgandet i RB 4:1 föreskriver domstols initiativ

¹ Jfr nedan s. 127 ff.

² ABRAHAMSSON s. 625 f., ARNELL s. 646, NEHRMAN kap. V, s. 280 § 26, HEDENSKOG s. 60 ff.

till rannsaking då »almänt rychte kommer up om groft brott och ther finnes skiälig misstanka til, äntå at ingen ther å kärer». Ovan har visats, hurusom denna regel gäller särskilt i städer, där stadsfiskal ej finnes anställd. Då detta rent inkvisitoriska förfarande kommer till användning, kan man emellertid tala om ett förberedande förfarande endast i den mån domaren, innan han anställer specialinkvisition med viss misstänkt person, förvissar sig om att misstanken är »skiälig». Men i regel torde detta resultat vinnas utan någon ingående undersökning. Anställande av sådan före häradsrättens handläggning av saken är näppeligen förenlig med den svenske häradshövdingens traditioner och ställning. Förfarandet jämlikt RB 4: 1 torde delvis av denna orsak, förnämligast på grund av nämndens inflytande¹ och de extrajudiciella myndigheternas arbete, förekomma på landsbygden endast i sällsynta fall². I städerna undantränges denna procedur i mån av stadsfiskalsinstitutionens utbredning. Samtida källor ge inga upplysningar av betydelse om domarinitiativets användning efter 1734 års lag³.

2. Förfarandets bedrivande.

Sedan vi sålunda undersökt de organisatoriska förutsättningarna för det förberedande förfarandets funktion i 1734 års lags processordning i brottmål, inställer sig uppgiften att undersöka reglerna om detta förfarandes bedrivande, sådana dessa framträda i lag och författningar. Som ovan framhållits, ha vi här att syssla med rättsregler, vilkas processrättsliga karaktär långtifrån står klar för samtida juridisk uppfattning och

¹ Det förhållande, att en noggrann undersökning av målet skall anställas vid domsförhandling i nämndens närvaro, hindrar givetvis, att domarens föregående undersökning får någon större omfattning och betydelse och bringar småningom denna undersökning ur bruk.

² Lagkommitténs uttalande, Motiver till Förslag till Allmän Criminallag 1839 s. 103, att de fall då RB 4: 1 i senare tid tillämpats, säkerligen varit sällsynta, torde gälla även tiden närmast efter 1734 års lags tillkomst.

³ En speciell form för domares förberedande undersökning är den skriftväxling, som nämnes i KBr 2/s 1748 (JUSLEEN s. 193) »angående delinquenter, som bekänna på sig flera missgärningar».

med ett institut, vars processuella betydelse är begränsad, varför detsamma föga och i varje fall icke såsom någon rättslig enhet uppmärksammas av lagstiftning och doktrin.

Huru utvecklade förfarandet före domsförhandlingen än är, kan man dock i 1734 års lags rättegångsordning lika litet som i andra processsystem helt undvara förberedande åtgärder, handlingar tjänande ett straffprocessuellt ändamål, vilka till tiden föregå domstolsförfarandet. Visserligen placerar man domstolen såsom den egentliga undersökningsmyndigheten och reducerar därigenom det förberedande arbetet till ett minimum samtidigt som man avsäger sig all verklig möjlighet till koncentration i domsförhandlingen. Men icke en gång på detta sätt kan man göra all förberedande verksamhet överflödig. De straffprocessuella behov, som driva fram och forma det förberedande förfarandet, låta spåra sig även i 1734 års lag. Och dessa behov ha frambragt de grundvalar, på vilka den följande utvecklingen haft att bygga. Anknytningspunkterna till en, blivande ordning av det förberedande förfarandet finnas. Det gäller att klarlägga dessa.

De nämnda processuella behoven äro, som vi i ett föregående kapitel utrett, huvudsakligen av fyra olika slag. Först måste spaningen rörande begångna brott och efter deras föröware organiseras. Så kommer nödvändigheten att utöver spaningsresultatet anskaffa ytterligare material för att möjliggöra beslut om inledande av domstolsförfarande, rannsaking, mot för brott misstänkt person. Vidare har man ofta behov av att på det förberedande stadiet, innan domstols medverkan kan erhållas, använda tvångsmedel. Slutligen och i den mån anspråk ställas på koncentration i domstolsförhandlingen, bör handläggningen av saken inför rätta förberedas. På var och en av dessa punkter skola vi nu undersöka 1734 års lags ställning i belysning av samtida ytterligare rättskällors meddelanden i förevarande ämne.

Principiellt tillkommer liksom förberedande åtgärder överhuvud även efterforskning målsäganden. Han antas ha den kännedom om saken, att någon ytterligare direkt spaning i regel icke är av nöden. I fall av behov tänkes målsäganden anställa undersökning¹ och äger för dennas bedrivande i vissa

¹ NEHRMAN s. 57 §§ 4, 5

hänseenden anlita offentlig myndighets hjälp. Så reglerar lagen spaningsförfarandet i stöldsaker (MB 52: 2—4), ett praktiskt fall, och beslagttagandet av genom brott åtkommen egendom (MB 52: 1). Vidare meddelas föreskrifter för proceduren i misshandelsfall innan domstol får saken under behandling (MB 39: 1). Något tvång kan målsäganden ej använda i undersökningssyfte utöver vad i MB 52 stadgas, dock har han rätt att på laga skäl¹ gripa och till offentlig myndighet överlämna för brott misstänkt person (SB 1: 2, 3, MB 40: 8). Såsom allmän regel² torde gälla, att målsäganden utan att därigenom beröva sig målsäganderätten kan genom hänvändelse till tvångsberättigad myndighet få vidtagen efterforskningsåtgärd, vars genomförande kräver anlitande av tvång; dock torde denna möjlighet ej stå till buds i fall, då initiativ till brottets beivrande tillkommer målsäganden ensam. Samtida rättskällor innehålla i övrigt inga upplysningar av vikt om målsägandes efterforskningsarbete.

Det är ju tydligt, att man under så jämförelsevis utvecklade samhällsförhållanden som det äldre 1700-talets icke kan låta efterforskningen ankomma uteslutande på målsägandes bedrivande. Samhällets intresse och den allmänna säkerheten äro icke därmed tillräckligt skyddade. Vi ha också redan funnit, att i de offentliga åtalsmyndigheternas tjänsteåligganden även ingår skyldighet att efterspana brott och brottslingar. Dessa myndigheter äro därför pliktiga att i varje fall av föranledande på den allmänna åtalsrättens område upptaga efterforskning till supplerande av eventuell målsägandes verksamhet.

Ett sådant föranledande ligger, utöver i vad myndighetens egen iakttagelse ger vid handen, i meddelande till myndigheten från målsägande eller annan person³ om förment brottsligt förhållande. Målsägandes anmälan om att brott begåtts får emellertid karaktären av en anhållan om myndighetens hjälp till efterforsknings bedrivande; då målsägande har legal skyldighet att beivra mot honom begången

¹ Se nedan s. 110 ff.

² Grunderna för MB 52.

³ Vi benämna i det följande sådan person »anmälare» då det med hänsyn till det numera allmänt använda uttrycket »angivelsebrott» ej synes lämpligt följa terminologien hos HAMMARSKJÖLD, Om falsk angivelse och årekränkning s. 91, och THYRÉN, Kommentarer till strafflagen kap. 16 s. 15 ff.

förbrytelse, kan något myndighets självständiga initiativ icke grunda sig på en dylik anmälan¹. Håri ligger vad officialbrotten betråffar en väsentlig skillnad mellan 1734 års lags stållning och nutida uppfattning. Anmälan från annan än målsåganden kan däremot förånleda åtalsmyndighet att på egen hand upptaga undersökning. Vi gå att redogöra för 1700-talsrättens regler om sådan anmälan.

Anmälan från annan än målsåganden om förment begånet brott (den franska rättens *dénonciation*²) saknar ånnu i nutida svenskt rättsspråk självständigt namn³. Så mycket mindre kan man vänta att i 1734 års lag finna en sådan beteckning, som denna företeelse nåppeligen av lagstiftaren fattas såsom ett fristående råttsinstitut; begreppsbildningen på det förberedande förfarandets område är ju överhuvud outvecklad. Uttrycken »angifwa», »angifware»⁴ avse i lagen dels person, som i egenskap av åtalsberåttigad, målsågande eller åklagare, för kårandetalan i brottmål, dels användas dessa beteckningar på den, vilken till domstol eller åtalsberåttigad, företrädesvis åklagare, anmäler begånet brott. Lagstiftaren har nåppeligen gjort någon medvetet bestämd skillnad mellan dessa olika företeelser, å ena sidan en ren åtalsfunktion, å andra ett blott faktiskt meddelande till den till åtals anställande beråttigade. Uppställningen korsas ju också därigenom att domstolen tillågges straffprocessuellt initiativ. Med bortseende härifrån och betraktande 1734 års lags brottmålsprocess såsom det formellt ackusatoriska förfarande det i realiteten är vilja vi undersöka i vilken omfattning lagstiftaren för möjliggörandet av efterforskning tar av visst brott icke krånkta privatpersoners kånedom om detsamma i sin tjänst. Det är frågan om den enskildes skyldighet att till åtalsberåttigad göra meddelande om

¹ Jfr HEDENSKOG s. 180. Ett angivelsebrott av nutida typ konstitueras i KF 7/6 1749 (MODÉE IV s. 2869) »til hånmande af hwarjehanda med Ungdomen föröfwade bedrågerier» p. 6: förbrytelsen lyder under allmånnt åtal, men på angivelse av målsågande skola »Kongl. Maj:ts Ombudsmån och Fiscaler wara förplichtade, saken emot den angifne sig til laga utförande antaga». Hår ha vi otvivelaktigt en av utgångspunkterna för det moderna angivelsebrottets utveckling.

² *Code d'instruction criminelle* artt. 30, 31.

³ Se 16 kap. gånllande strafflag och till detta HAMMARSKJÖLD s. 90 ff., THYRÉN a. st. Med sådan anmälan är i gånllande rätt att likstålla målsågandes meddelande om mot honom begånet officialbrott.

⁴ Jfr nedan s. 105 till not 3.

kriminella fakta och om den straffprocessuella anmälanens rättsliga ställning.

ABRAHAMSSON¹ konstituerar en vidsträckt skyldighet att anmäla brott. Han citerar i detta hänseende såsom allmän regel bestämmelsen i 1687 års hovartiklar² punkt 26³: »skal hwar och en, så wida han kan och förmår, wid Arbitralt straf, skyldig wara at then fängzla, hindra och röja, som han wet en missgiärning, särdeles lifzsak, giort hafwa.» Det är emellertid ganska otvivelaktigt, att en regel av denna räckvidd icke kunnat allmänt tillämpas under närmaste tiden före 1734 års lag. Vi finna i det anförda stadgandet endast en specialbestämmelse, gällande på det särskilda område, som regleras av hovartiklarna.

1734 års lag har i varje fall icke upptagit någon dylik regel. Huvudbestämmelsen i MB 61:3 om delaktighet i brott⁴ ger intet stöd för antagandet av en allmän skyldighet att uppenbara begångna förbrytelser. Endast den positiva verksamheten för »ogieringars nedtystande»⁵ kriminaliseras. SB 1:1 ålägger endast målsäganden att beivra grova missgärningar⁶. Lagens ståndpunkt i frågan belyses av bestämmelserna i MB 4:3 och 4 om förrådiska stämplingars upptäckande. Här stadgas en särskild plikt till anmälan, givetvis beroende på det ifrågavarande brottets karaktär. NEHRMAN⁷ ger tydligt uttryck åt meningen, att någon juridisk anmälningskyldighet ej i allmänhet åligger medborgare: MB 61:3 kan ej »lämpas til them som ej angifwa brott». Icke förty betraktas upptäckande av grövre brott såsom en moralisk plikt; kyrkolagen 10:6 stadgar, att om svårt brott föröfvats, men gärningsmannen är okänd, församlingen bör »af Predikstolen förmanas, at röja syndaren, om han är någon af åhörarena bekant, eller ock, at bedia Gud, thet han må uppenbaras»⁸.

¹ ABRAHAMSSON s. 656 f. Såvitt vi kunnat finna uttalar sig ARNELL icke i denna fråga (s. 678 ff.).

² SCHMEDEMAN s. 1150.

³ ABRAHAMSSON s. 657 anger »§ 27».

⁴ Jfr specialbestämmelsen angående stöld i MB 41:3.

⁵ NEHRMAN, *Jurisprudentia criminalis* s. 53 § 27.

⁶ Jfr stadgandets avfattning i 1723 års förslag till SB, Förarbetena VI s. 445. Vidare KStadgan ⁵/₄ 1737 (MODÉE II s. 1323) p. 9.

⁷ NEHRMAN s. 45 § 51.

⁸ SB 1:1 ger otvivelaktigt i sin första punkt uttryck åt denna medborgarplikt, se ock NEHRMAN s. 273 § 6

Rättslig plikt att anmäla begånget brott konstitueras emellertid i undantagsfall¹. Bestämmelserna i MB 4:3 och 4 ha redan omnämnts. I förslagen till HögmålaB² finnas beträffande myteri och uppror liknande stadganden, vilka emellertid ej fått plats i MB. Om barn finnes dött, men modern ej kan uppspanas, utgår enligt kungl. brevet den 10 januari 1755³ särskild lysning, varefter var och en som har kännedom om saken skall vid straffansvar meddela vad han vet. I specialförfattningar stadgas anmälningsskyldighet beträffande vissa förseelser och underlåtenhet att anmäla kriminaliseras⁴.

På olika sätt söker man under 1700-talet sporra medborgare till upptäckande av begångna brott. I vissa fall erhåller anmälaren andel i ådömda böter, understundom i beslagttaget gods⁵. Vidare förekommer ofta utfästelse, att anmälares »namn skal förtigas», om han så önskar⁶. Straffrihet utlovas åt delaktig, som anmäler brottet och uppger sina medgärningsmän; denna trafik, som med tiden tar en betydande omfattning, förbjudes slutligen genom förordningen den 20 januari 1779⁷. Slutligen förekommer utfästande av belöningar för brotts upptäckande, emellanåt uppgående till ansevärliga belopp⁸. Understundom kom-

¹ Jfr NEHRMAN s. 273 § 7.

² Förslag till HögmålaB 1713 11:5, Förarbetena V s. 291, 1723 11:5, Förarbetena VI s. 322.

³ Hos MODÉE VI s. 3648; FLINTBERG V s. 233 daterar 10/1 1754. Jfr KFörbudet mot barnamord 12/7 1750 (MODÉE V s. 2955).

⁴ Se ex. KF 15/11 1750 (MODÉE V s. 3021) »om Boskapssiukans hämmande».

⁵ KF 22/8 1770 (MODÉE IX s. 294) »emot Lurendrägerier eller förbudne Utrikes Warors införsel i Riket» art. III:1. Utom i tullförfattningar träffas dessa bestämmelser på en mångfald ställen i dåtida brännvinslagstiftning, se bl. a. KF 7/9 1741 (MODÉE III s. 1717) p. 10, KFörbudet 26/11 1756 (ibm VI s. 4117) p. 3, KFörbudet 11/9 1772 (ibm X s. 65), KK 14/9 1775 (ibm X s. 487) p. 6, KK 28/11 1785 (ibm XIII s. 251) m. fl. Förmår »den angifne» ej böta, ersätter kronan anmälares.

⁶ Så flerstädes i de i föregående not citerade brännvinsförfattningarna, dock stadgas ofta, att »angifvaren» i så fall mister halva bötesandelen.

⁷ Tillägg till RB 17:9 (MODÉE XI s. 587).

⁸ 100 daler silvermynt för upptäckande av vållande till skogseld (KBr 7/12 1748, JUSLEEN s. 219), 500 daler till den som uppger och övertygar författaren till en »pasquill» (publikation 22/2 1751, MODÉE V s. 3070), 1000 daler åt den som anmäler förövaren av visst mord och tjugonedelen av det stulnas värde (jfr MB 52:8) åt varje anmälare av stöld i Stockholm

bineras flera av dessa påtryckningsmedel i samma författning¹. Den ständiga förekomsten av utfästelser av ovannämnda innehåll belyser spaningsväsendets bristande effektivitet².

Någon allmän skyldighet för offentliga tjänstemän att anmäla till deras vetskap komna brott förefinnes icke³. Angående prästerskapets åliggande i detta avseende ger kyrkolagen kap. 7 utförliga föreskrifter för det fall att präst i hemligt skriftermål fått kännedom om begånget brott; i allmänhet⁴ anses präst ha skyldighet att anmäla »förargelse, som sträfvar emot Gudz Ord och Kyrko-Lagen samt därtill hörige Stadgar», han må dock därvid »intet ansees såsom en Actor och förpliktigas till någon Process», andra tjänstemän ha i detta fall att utföra talan inför rätta. Beträffande ombudsmän och fiskaler⁵ bör en allmän plikt för dessa befattningshavare att till varandra anmäla förbrytelser kunna grundas på den generella spaningsplikten, som även innefattar ombesörjande av att åtal anställes; fjärdingsmän, uppsyningsmän, vakter och annan polisbetjäning ha givetvis också anmälningskyldighet.

Allmänna regler om anmälanens form och innehåll förekomma icke. Givetvis innefattar anmälan namngivande av viss för brott misstänkt person och meddelande av övriga förhandenvarande relevanta upplysningar. Innehåller anmälan icke

(KBr ⁹/₆ 1766, UGLA I s. 215, i samma brev omförmåles en begäran av överståthållarämbetet om befogenhet att i förekommande fall utfästa belöningar och om anslag för detta ändamål, vilken anhållan dock ej bifalles). Frihet från militärtjänst såsom belöning förekommer ex. i KBr ¹⁸/₆ 1770 (UGGLAS I s. 109).

¹ Ett typiskt exempel i KF ²⁹/₅ 1747 (MODÉE III s. 2386) »angående en på Svenska tryckt Smädeskrift»: »den som om missdådaren någon kundskap ägde och det uptäckte, låfwades en belöning af 3000 daler S:mt, och skulle des namn blifwa förtegat, fast än han wore på något sätt i brättet delaktig, allenast han wore den förste, som den angåfwe, då han äfven för alt straff skulle niuta förskoning.»

² Att premierandet av anmälningar om brott medför betänkliga följder framgår av uttalanden hos NEHRMAN s. 46 § 54, jfr KK ²⁸/₈ 1778 (MODÉE XI s. 495) »huru de skola anses, hwilka förleda andra till brott och förseelser, i uppsåt att genom brottets angifwande, förmön och winning sig förskaffa.»

³ Några härtill syftande uttalanden ha vi ej funnit i använda källor.

⁴ KRes ¹⁷/₁₂ 1697 (STIERNMAN, Alla Riksdagars och Mötens Besluth III s. 2132), NEHRMAN s. 46 § 53.

⁵ Jfr 1687 års hovartiklar (SCHMEDEMAN s. 1150) p. 26.

uppgift på viss person såsom antagen gärningsman, torde man ej uppfatta densamma såsom en *denunciatio* i teknisk mening¹. NEHRMAN² rekommenderar den mottagande myndigheten att låta avfatta anmälan skriftligen.

De rättsliga verkningarna av gjord anmälan äro, frånsett rätten till eventuellt utfäst belöning, dels vittnesjäv för anmälaren jämlikt RB 17: 7³, dels straffansvar för falsk anmälan. I denna senare punkt är 1734 års lags ställning ej fullt klar, beroende på att lagen ej arbetar med anmälan såsom medvetet utformat institut. MB 52⁴ bygger sålunda ej på skillnaden mellan åtal och anmälan utan förutsätter i § 1 »arghet» och uppsåt att »binda» den misstänkte till gärningen, i § 2 återigen saknas rekvisitet »arghet», under det att intet säges om uppsåt att få den misstänkte fälld. Huruvida båda lagrummen äro tillämpliga på såväl anklagare, målsägande och åklagare, som anmälare torde kunna ifrågasättas. Denne senare torde väl dock näppeligen kunna fylla rekvisitet i § 1, ty dels skulle ju då hans uppsåt att överbevisa den misstänkte om brottet ge sig tillkänna i en starkt aktiv verksamhet från hans sida för anskaffande av falskt fällande material, en verksamhet som strängt taget utslutes av den åtalsberättigades efterforskningsplikt, dels har ju den åtalsberättigade att innan han anhängiggör talan anställa prövning av materialet mot den misstänkte för att såmedelst själv undgå ansvar. Det överensstämmer näppeligen med lagstiftarens intentioner, att den som av arghet falskeligen gör en enkel anmälan, vars grundlöshet visar sig under igångsatt efterforskning, varför åtal ej kommer till stånd, skall drabbas av talionsstraffet i § 1. Betänker man detta, träder oklarheten i de processrättsliga begrepp, varmed lagstiftaren arbetar, tydligt i dagen. Det i gällande strafflag 16: 4 reglerade fallet att någon gjort angivelse, men åtal därå ej följt, har 1734 års lagstiftare ej uppmärksammat. Samtiden känner också det inadekvata i lagens behandling av förevarande rättsfråga. Så förklarar

¹ Jfr HAMMARSKJÖLD s. 92.

² NEHRMAN s. 280 § 27, jfr KPåbudet ²²/₆ 1727 (MODÉE I s. 662).

³ NEHRMAN s. 45 § 52, WREDE, Grunddragen av bevisrätten s. 177, KALLENBERG, Forum i brottmål s. 143, ENGSTRÖMER, Vittnesbeviset s. 170.

⁴ Jfr härtill NEHRMAN, Jurisprudentia criminalis s. 304 §§ 17 ff.

NEHRMAN¹, att ifråga om »reconventionen» bör man skilja mellan »angifwares eller delatorers och anklagares wilkor», men han utför ej närmare denna tanke. Författningarna äro också osäkra i behandlingen av frågor om anmälares ansvar; man påträffar stadganden, som stå i viss motsats till bestämmelserna i MB². Man har näppeligen i förevarande fall hjälpt sig med reglerna i 60:4, snarare torde då 60:2 med dess uppåt obestämda böteskala kommit till användning trots arghetsmomentets förhandenvaro³.

Beträffande anmälares processuella skyldigheter är att märka, att en enkel anmälan enligt uttalanden av NEHRMAN⁴ och i åtskilliga författningar⁵ ej medför förpliktelse att utföra talan. Genom detta anmälares lösgörande från åtalsskyldighet markeras skillnaden mellan anmälan och den egentliga »anklagelsen».

Efterforskningsförfarandet på grundval av myndighet tillhandakommet meddelande om begånget brott saknar allmän reglering. Sälunda finnas inga generella stadganden om åtalsmyndighets efterforskningsförhör, ej heller bestämmelser om domares undersökning jämlikt RB 4:1 om misstankes skälighet. Läser man NEHRMANS⁶ framställning »om Inquisitione Generali eller Undersökning uti Brottmål i Almänhet», får man den uppfattning, att sådana spaningsförhör spela mycket liten roll i praxis. Dock anföres⁷, att »brottets beskaffenhet och omständigheter måste efterfrågas, och genom lagliga skiäl göras wissa» och »när efterfrågan genast sker om brottet, och hwem thet giordt, af androm eller them, som målet angår, kan sådant ej anses som förbudt». NEHRMANS hela behandling av den förberedande undersökningen går ut på, att domaren snarast möjligt utsätter ting och påbörjar rannsaking. Utan tvivel är detta en

¹ NEHRMAN, s. 45 § 52; trots uttalandet att om frågan »fram bättre handlas» ha vi ej kunnat finna någon behandling av förevarande spörsmål.

² Se ex. KF ⁹/₈ 1733 (MODÉE II s. 996) KF ⁷/₆ 1749 (ibm IV s. 2869).

³ Stöd för detta antagande utgör stadgandet om anmälan angående förräderi i MB 4:4 in fine, där dock straffskalan är alldeles obestämd.

⁴ NEHRMAN a. st.

⁵ Se den i not 5 till s. 91 ovan citerade KF ²²/₈ 1770 (»utan at vidare med sakens utförande wara beswärad») m. fl. i samma not anmärkta författningar.

⁶ NEHRMAN kap. 5.

⁷ NEHRMAN s. 57 §§ 3, 4.

ledande grundsats i 1734 års lags processordning i brottmål. Men att helt undvara extrajudiciell myndighets spaningsförhör låter sig ej göra i en rättegångsordning av sådan struktur som det svenska 1700-talets; redan domstolsförfattningen lägger hinder i vägen därför. Också måste man medge tillåtligheten av dylika förhör. Påståendet torde kunna vågas, att spaningsförhör, betingade av reglerna om åtal och häktning och verkställda av åklagare eller polisbetjäning, i mitten av 1700-talet spela en betydande roll i arbetet för brotts beivrande.

Vi ha redan påpekat¹ det förhållande, att polisens verksamhet i efterforskningstjänst på grund av detta arbetes förment administrativa karaktär icke i avsevärd mån uppmärksammas i den utländska brottmålsprocessens lagstiftning och doktrin. Med tanke härpå är det ytterst knapphändiga omnämmandet av spaningsförhöret i det svenska 1700-talets processuella rättskällor och juridiska skrifter ingalunda ägnat att rubba den ovan uppställda satsen om detta förhörs praktiska betydelse under förevarande tid. Detta så mycket mindre som de i efterforskningen arbetande myndigheterna sakna egentliga instruksioneella tjänsteföreskrifter.

1734 års lag omtalar endast i ett par särskilda fall spaningsförhör. BB 15:4 och 6 föreskriva, att då skogseld utbryter, krono- och jägeribetjante skola jämte manskap infinna sig vid brandstället: 15:5 innehåller följande stadgande:² »Förr än manskapet skiljes åt, skal noga efterfrågas, helst af Kronobetienterna, huru elden är kommen lös. Finnes wägfarande wara ther til wällande, eller lösker dräng, eller then ej kännes god at gälda skadan, och får han ej borgen för sig; tå skal han i förwar tagas, och Härads Rätten strax theröfwer ransaka och döma. Är thet bofast man; warde stemd til nästa Ting». MB 30:2 ger följande bestämmelse om förfarandet i fall, då barn omkommit genom våda: »Ligger moder ihäl barn sitt, ransake therom Domaren strax, ther thet i staden skedt, å Landet ransakes af Presten och soknens äldsta i soknestufwun, ther Kronofogde eller Länsman bör när wara. Finnes thet af wåda skedt;

¹ Ovan s. 14.

² NEHRMAN s. 57 § 4 yttrar om detta stadgande, att lagen här »gör skilnad emillan ransakning som af Rätten sker, och efterfrågan som af androm förrättas kan; hwilket til flere brott bör lempas».

blifwe hon tå warnad, och ware för böter fri. Pröfwes thet annorlunda skedt; gånge tå saken til Domaren»¹. Om spaningsförhör ha vi dessutom i författningssamlingarna funnit följande föreskrift i kungl. brevet den 6 augusti 1760² till Svea hovrätt: »Då grofwa brottmåål i Lappmarken sig tildraga, må Kronobetjeningen i Sochuestämman, samt presternes och Nämndens närwaro, efter gifwen anledning anställa förhör, och hwad derwid kan förekomma i penman fatta, då presterskapet jämwäl har tillfälle, at den, som för grof missgiärning antingen kan misstänkas, eller är angifwen, til bekännelse förmå, och där så sker, behörigt intygande däröfwer meddela, samt den til gierningen bundne uti Landsfängelset låta inmana, at därefter vid nästgräntsande Sochnars laga Ting, dit de til uplysning nödiga witnen sedermera kunna instemmas, närmare ransakning undergå.» Detta sista stadgande bär ju tydlig karaktär av undantagsbestämmelse, betingad av de särskilda förhållandena i rikets avlägsna och svårtillgängliga landsdelar. Det är dock i sin mån belysande för den auktoritativa rättsuppfattningen på området. Vi skola nedan söka utreda några huvudpunkter i den härvidlag tillämpade praxis. Vi antaga då, att de för domstolsförhör i brottmåål gällande reglerna komma till subsidiär användning³.

Förhörsmyndighet är givetvis i allmänhet den spanande tjänstemannen-åklagaren, kronobetjänt eller fiskal. Emellertid kunna även andra myndigheter anställa förhör liksom också målsäganden. Så finna vi prästerna spela en ej obetydlig roll som förhørsledare, vanligen med bistånd av socknens förtroendemän (MB 30: 2, 1760 års ovanciterade brev); särskilt i saker rö-

¹ Stadgandet, som ej lär kunna beläggas ur Gamla Testamentet, grundar sig på äldre författningar, se ABRAHAMSSON s. 327, KRes på prästerskapets besvär ²²/₁₀ 1723 (MODÉE I s. 529) § 7, KRes ²⁰/₃ 1724 (ibm I s. 550), KF ¹⁴/₁ 1726 (ibm I s. 640), jfr kyrkolagen 3: 13. För den vidare rättsutvecklingen se KF ²⁶/₂ 1817 (BACKMAN I s. 314) § 12 och KF ²⁹/₃ 1843 (ibm suppl. s. 81) § 4, vilken sistnämnda författning avskaffar kyrkoråds befogenhet att rannsaka jämlikt MB 30: 2.

² FLINTBERG IV s. 88 (ej hos MODÉE eller UGLA).

³ NEHRMAN s. 177 §§ 41 ff. behandlar frågan om vittnesförhör inför domstol jämlikt RB 17: 23 i förberedande undersökning, men kommer till det resultat, att sådant förhör endast är tillåtet i fiskaliska aktioner, och även i dessa »sker sällan thetta». Först efter åtal eller anmälan anställer domstol någon undersökning (§ 44).

rande den kyrkliga ordningen, sedlighetsmål och liknande, torde dessa ämbetsmän under 1700-talet vara ganska verksamma såsom undersökare¹. Även läkare, fältskärer och andra, som kallas att undersöka och vårda genom brottsligt förfarande skadade personer, kunna verkställa efterforskning om skadans uppkomst². Föreligger fara för den skadades liv, ha läkare och fältskär plikt att av patienten inhämta berättelse om brottet och utfråga honom angående gärningsmannen³. Den som verkställer likbesiktning, bör naturligtvis av tillstädesvarande personer inhämta alla tillgängliga upplysningar om dödsorsaken.

¹ Med stöd av kyrkolagen 10:6. Ur CALONII yttranden i Högsta Domstolen ha vi antecknat ett par exempel på det förberedande förfarandets funktion i praxis på 1790-talet. Ehuru dessa yttranden härröra från en något senare tid än den vi i denna avdelning i allmänhet ha för ögonen, torde dock det beskrivna förfaringssättet kunna betecknas såsom typiskt för 1700-talets praxis på landsbygden. ⁷/₁ 1794 (ARWIDSSON, Mathiæ Calonii opera omnia III s. 247) refereras undersökningen i ett tidelagsmål sålunda: »att bonden O. M. från T. i H. socken för Prosten H. i hemlighet berättat, det han, resande ensam å landsvägen, oförmärkt hade blifvit varse, att drängen J. Å. med ett stokreatur tidelag föröfvat: att Prosten H. vid ett husförhör i G. by, uti Comministern K:s och flere personers närvaro förehållit J. Å. om denna af O. M. emot honom angifna styggelse: att J. uppå Prostens föreställningar gerningen vidgått: att Prosten derefter hos Krono-Länsmannen i orten detta mål anmält: att i anledning deraf J. blifvit för rätta ställd . . .». ¹/_s 1796 (ibm IV s. 102) antecknas ur akten i ett blodskamsmål: »Sedan C. A:dotter i detta år emot våren blifvit skiljd från sin faders hus, och kommit i tjenst hos bonden J. M:son i R., har hon, den 5 sistlidne Maji om aftonen, för pigan S. E. i tromål och under fyra ögon omtalt, det hon den nästförtgångne vintern emellan tjugonedag jul och påskhelgen, trenne serskilde resor haft beblandelse med sin fader A. J:son; och som S. E. kort derefter för sin och C:s husbonde J. M:son och hans hustru B. C:dotter yppat hvad C. i förenämnde måtto henne förtrott, och C. uppå de sistnämndes i anledning deraf till henne gjorda föreställning, vidgått sig en så skändelig synd hafva bedrifvit; så har J. M:son sådant hos Nådårs-Predikanten S. anmält, hvilken åter, efter med C. i vittnens närvaro anstält förhör, saken hos Kronobetjeningen angifvit; hvarå och sedan Krono-Länsmannen D. i Klockaren Es och dess samt Härads-domaren E. E:sons öfvervaro härom hört ej mindre A. J:sons hustru I. J:dotter än A. sjelf, och denne då äfven medgifvit, det han en gång med sin dotter haft sammanlag uti en loge, hafva A. och C. blifvit till kronohäktet insände, och vid sisthållet laga sommaring med T:s härad till ansvar ställde.

² NEHRMAN s. 63 § 20.

³ KBr ²⁴/₁ 1751 (BACKMAN III s. 116, NEHRMAN s. 58 § 6 daterar ²⁴/₆).

Förhöret har givetvis liksom domarens rannsaking formen av inkvisitoriskt utfrågande. Man söker pressa misstänkt person till att erkänna; pinande till bekännelse förbjudes emellertid uttryckligen i lagen (MB 20: 8, RB 17: 37). Utfrågande av övriga personer, som antas ha något att meddela i saken, sker i tillämplig mån enligt bestämmelserna i RB 17 om vittnesförhör; dock äro dessa regler i förevarande fall ej att anse såsom tvingande; beedigande av utsaga är givetvis uteslutet. Anlitande av försvarare tillåtes ej; dock kan man näppeligen vägra äkta man eller målsman att närvara, då hustru, resp. omyndig förhöres såsom misstänkt (RB 15: 1). All offentlighet, även parts-offentlighet jämlikt RB 17: 21 och 22, är naturligtvis utesluten. Dock synes man lägga vikt på att förhörsvittnen närvara¹, en regel, som ju i nutida praxis fått karaktären av sedvanerättsbud. Om protokoll föreskriver 1760 års brev, att vad under spaningsförhöret förekommer skall upptecknas. Denna regel torde icke vara allmänt gällande, då egentlig protokollföring ej betingas av förhörets ändamål och förhörsmyndigheten i regel saknar nödig kompetens i detta avseende, dock synes i Stockholm sedan mitten av 1700-talet polisrapporter komma i bruk och erhålla viss betydelse jämväl för domstolsförhandlingen². Rätt att tvångsvis inställa personer till förhör tillkommer befallningshavande³, men näppeligen kronobetjante och fiskaler. Dessa kunna emellertid enligt därför gällande regler⁴ gripa för brott misstänkt person och dymedelst få tillfälle att anställa förhör med honom. För att i fall av tredska erhålla upplysningar av andra personer måste åklagaren hänvända sig till befallningshavande eller domare. Behov därav torde liksom i nutiden sällan förekomma. Man torde i sådant fall vara böjd hänskjuta saken till rätten för rannsaking.

Ovanstående satser utgöra endast ett försök att klarlägga den grund, på vilken sedermera, i mån av åklagare- och polisväsendets utveckling till större energi och effektivitet i spaningen,

¹ Jfr MB 30: 2 och det ovanciterade KBr ⁶/_s 1760 samt de i not 1 till föregående sida refererade rättsfallen.

² Jfr nedan s. 157 f.

³ Med stöd av UB 1: 9, jfr KBr ³/₁₂ 1719 (ABRAHAMSSON s. 240), KF ²⁸/₆ 1720 (MODÉE I s. 195) p. 8, HEDENSKOG s. 145.

⁴ Jfr nedan s. 110 ff.

efterforskningsförhøret växer upp. Fast praxis på området kan man näppeligen tala om under 1700-talet. De organisatoriska förutsättningarna för en sådan tillkomma småningom först från århundradets slut.

Emellertid finnas redan från äldre tid för efterforskningens behov särskilda regler om undersökning i ett par speciella fall. Dessa bestämmelser, som haft avsevärd betydelse för undersökningsförfarandets utbildning i vår rätt, avse spänningen angående dråps- och tjuvnadsbrott. Beträffande dessa slag av förbrytelser föreligger ju ett starkt behov av att anordna efterforskning, i ena fallet därför att den av brottet träffade därigenom bringas om livet och således ej själv kan utöva någon verksamhet till beivrande av förbrytelsen, i det andra på grund av tillgreppsbrottens frekvens och beskaffenhet att regelmässigt innehålla ett hemlighetsmoment.

Dråpsrannsakans såsom efterforskningsform finnes redan i medeltidsrätten. Landslagens dulgadråpsförfarande¹ med nämnds rannsakande och härads bötesplikt om dråparen ej kan framskaffas äsyftar uppklarande av kriminella dödsfall². 1600-talsrätten föreskriver, att domare skall undersöka liket efter person, som omkommit genom våld, och i tvivelaktigt fall har befallningshavande att anordna likbesiktning av läkare, fältskär »eller ock i brist af dem, twenne andre förståndige och beskiedelige män»³.

1734 års lag upptar i MB 27 ett stadgande om dulgadråpsböter för ouppklarat dråpsfall på landet. Om den egentliga dråpsrannsakans ger MB 28:6 följande kortfattade stadgande: »Ther twifwelachtigt är, om then döde af sot, eller annars handawerk döden fått; låte Domaren eller Konungens Befallningshafwande, then dödas kropp syna, innan then begrafwen warder»⁴. Bestämmelsen har fått plats i kapitlet om vådadråp, den bör givetvis icke desto mindre finna tillämpning i varje fall, då misstanke är för handen, att kriminellt handlande varit döds-

¹ Kristoffers Landslag Drapmaal medh Wilia 25, 26, ABRAHAMSSON s. 759 f., ARNELL s. 756 f., NORDSTRÖM II s. 391 ff.

² Lagkommissionens protokoll ²⁸/₄ 1706, Förarbetena II s. 263.

³ KBr ¹⁶/₁₀ 1701 m. fl. hos ABRAHAMSSON s. 744 ff. angivna författningar.

⁴ Jfr förslag till SB 1723 3:4, Förarbetena VI s. 447.

orsak. Undersökning av misstänkt dödsfall förutsattes i såväl bestämmelsen om dulgadråp som stadgandet i MB 13: 3: »Finnes någon ligga död, och wet ingen, huru han omkommen är; then må ärliga begrafwas». Redan bestämmandet av sätt för jordfästning nödvändiggör utrönande av orsaken till dödsfall (kyrkolagen 18: 12).

Lagens regler om dråpsrannsakan återge endast vad redan förut varit gällande rätt. Några egentliga bestämmelser om spaningsförfarandet lämnas icke. Det förutsattes anmälan om det misstänkta dödsfallet till befallningshavande eller domare. Sådan anmälan skall göras av kronobetjänt, i stad av fiskal; anmälan måste givetvis föregås av undersökning huruvida skäl finnes till påkallande av besiktning¹. Anmälan till domare på landet synes snart ha kommit ur bruk, medan hänvändelse i stad göres till magistraten. I 1744 års provinsialläkareinstruktion² föreskrives, att provinsialläkare är skyldig på rekvisition av landshövding eller magistrat förrätta likbesiktning med biträde av fältskär. Över verkställd besiktning upprättas skriftlig »attest», som läkaren har att på domstols anfordran beediga. Dessutom har provinsialläkare skyldighet att på begäran av domstol avge yttranden i medikolegala frågor³. Den stora betydelse, som redan i 1700-talets förra del tillägges de rättsmedicinska obduktionerna, framgår av strävandena att göra dem så tillförlitliga som möjligt. Läkarbristen nödgas till anlitande av fältskärer och i undantagsfall även av medicinskt alldeles obildade personer, men det inskärpes, att »så widt möjligt är» endast läkare böra förordnas att verkställa likbesiktning⁴. En svår punkt är kostnadsfrågan. Några utgifter för efterforskning i brottmål vill det allmänna icke ikläda sig. I förevarande avseende nödgas man dock göra undantag, liksom tvång uppstår att utfästa belöningar för upptäckande av vissa grövre brott. Visserligen ålägges i första hand »den, som til besichtning wällande warit» att gälda kostnaderna för för-

¹ Göta hovrätts brev ²/₁₂ 1752 (DRANGEL, Anmärkingar til Sweriges Rikes Lag s. 306), jfr KBr ¹⁰/₁ 1755 (MODÉE VI s. 3648).

² KInstr ¹²/₄ 1744 (MODÉE III s. 2139), jfr KInstr ²⁹/₇ 1774 ibm X s. 381).

³ Läkareeden, formulär ³⁰/₁₂ 1757 (MODÉE VI s. 4725).

⁴ Svea hovrätts brev ²⁷/₁ 1768 (MODÉE IX s. 1), KBr ³/₅ 1770 (UGGLAS I s. 106).

rättningen, men kan denne icke betala, lämnas ersättning av allmänna medel¹.

Särskilda föreskrifter om efterforskning angående barnamord meddelas i kungl. brevet den 10 januari 1755². Anmälan om att dött foster hittats och att modern ej kunnat uppspanas skall göras på landet av kronobetjänt till domare eller kronofogde, i stad till rätten. Den som mottagit anmälan har att låta lysning utgå med uppmaning till allmänheten att meddela upplysningar i saken³. Vederbörande domare skall på given anledning genast upptaga undersökning, »samt om någon skäligen hålles misstänkt, då låta hos den samma, antingen genom någon Jordgumma, eller andra trowärdiga Qwinnor efter beskaffenheten på det nogaste undersöka». Författningen förutsätter, att underordnad polismyndighet, innan anmälan göres till fogde eller domare, skall söka utröna vem modern är. Vidare är av intresse att konstatera, att författningen ej tänker sig fogde såsom första efterforskningsmyndighet; denna funktion synes ha övergått på länsman.

Vid sidan av bestämmelserna om undersökning av misstänkt dödsfall finnas i 1700-talsrätten föreskrifter om förfarandet vid rannsakan efter gods, som förkommit genom brottsligt handlande eller vars tillrättaskaffande är av betydelse för utredning av kriminella förhållanden.

Husrannsakan efter stulet gods bedrives enligt äldre lagar av målsäganden på visst kontrollerat sätt. Landslagen TiufwaB 13 innehåller noggranna föreskrifter om proceduren vid stöldrannsakan. Efterforskning i annans hus företages av målsägande med biträde av fyra av honom utsedda gode män. Enligt Stads-lagen TiuffwaB 2: 1 får husrannsakan endast ske »med Foghatans och Rådhmanna orlofwe». ABRAHAMSSON⁴ meddelar om samtida praxis, att »ingen ransakan efter Tiufnad tillåtes i annars huus, med mindre, at antingen den, uti hwilkens huus Tiufnaden förmenes wara, det samtycker, eller at wederbörande Domare eller Befallningshafwande efter omständigheters beskaffenhet, finner

¹ KBr 17/1 1739 (JUSLEEN s. 55). KBr 9/6 1762 (MODÉE VII s. 5215).

² Hos MODÉE VI s. 3648, FLINTBERG V s. 233 daterar 10/1 1754.

³ Jfr KFörbudet mot barnamord 12/4 1750 (MODÉE V s. 2955).

⁴ ABRAHAMSSON s. 812.

skialigt, sådant at bewillia, då den förrättas af wederbörande Cronobetiente». Detta uttalande torde dock endast avse landet¹; i stad kan otvivelaktigt husrannsakan efter tillstånd av magistraten verkställas av någon stadens tjänsteman, fiskal, uppsyningsman el. dyl.

Lagkommissionen upptar de sålunda angivna, i praxis utvecklade reglerna². Målsägande har att inhämta tillstånd, på landet av häradshövding eller fogde, i stad av borgmästare och råd, sedan »fare han tit med lendtzman och en nämbdeman eller 2:ne edsworne stadztienare». Dessa ha därefter att förrätta undersökningen, under det att den som begärt rannsakan »stånde utanföre». 1731 års ständer anse emellertid dessa regler vara för stränga³, och stadgandet i MB 52:2 om husrannsakan efter stulet gods erhåller följande lydelse⁴:

»Nu hafwer man wåhn å, eller någon kunskap, hwart tiuf, eller tiufnad, är kommen; begiäre tå lof af Häradsfogde, eller Länsman å landet, eller af Borgmästare och Råd i staden, at ther ransaka, och säge hwad han hafwer mist, och hurudant så ock sina skiäl ther til: såsom at then misstänckte förr stulit; eller at sådana tiufsaker hos honom sedda äro; eller at han them försåldt; eller at han håller sig undan och synes taga sak å bak; eller warit i selskap med andra, som tiufnaden med skiäl tilwitas kan: I thessa och flera sådana fall, må ransakan honom ej nekas; utan fare han tit med twänne Nämndemän, eller twänne edsworna Stadstienare, eller ock andra goda män, och förkunne ther byamän, eller husbondan, at the tit sände äro. Finnes ej thet man ransakar efter; bewise tå then, som ransakan begiärte, eller gånge ed, at han sitt mist hafwer, och ej af illwilja ransakning sökt. Ej må man annorlunda ransaka af sielftagen macht. Gör thet någor, och finner ej tiufnaden; böte tijo daler, och fülle skadan.»

¹ ARNELL s. 801 hänvisar visserligen till ABRAHAMSSONS anförda uttalande, men tydligen är detta icke i sin helhet tillämpligt på stadsförhållandena.

² Förslag till TjufwaB 1696 10:4, Förarbetena IV s. 436; bestämmelsen ifråga går så gott som oförändrad genom alla förslagen fram till 1731.

³ Förarbetena VIII s. 77, s. 282.

⁴ Jfr bestämmelserna i samma ämne i Danske Lov 6:17: 14—19, Norske Lov ibm.

Lagstiftaren, som i kapitlets följande paragrafer ger ytterligare, processuellt dock mindre intressanta regler om husrannsakans genomförande, bygger sålunda på enskild målsägandes bedrivande av undersökning efter tillåtelse och under kontroll av myndighet. För erhållande av sådan tillåtelse kräves att skäl visas — lagrummets uppräknings av dessa är emellertid endast exemplifierande. Det är ej som i äldre rätt¹ tillräckligt att deponera viss penningssumma. Däremot synes det citerade stadgandet räkna med att man genom självtagen rannsakning kan undersöka på egen hand och undgå straff om det sökta hittas. Denna eventualitet omnämnes emellertid ej i samtida källor.

MB 52:2 nämner intet om rätt för myndighet att på eget initiativ företa husrannsakning. Lagstiftaren anser sig kunna lämna anställande av sådan efterforskning liksom efterforskning överhuvud åt enskilda medborgares företagsamhet. Emellertid lider det intet tvivel, att myndighet, som äger medge rannsakning, också kan självantaga företagsamhet av sådan. På denna grund stöddes sig de i 1700-talets författningar ymnigt förekommande stadgandena om »visitationer» efter isynnerhet smuggelgods samt olovligen införd eller tillverkat brännvin och redskap för brännvinstillverkning².

Såsom objekt, vilka efterspanas genom husrannsakning, nämner MB 52:2 »tiuf, eller tiufnad». Således icke blott stulet gods utan även för stöld misstänkt person. Lagens bestämmelse fattas av samtiden såsom kasuistisk. Genom husrannsakning söker man efter överhuvud alla föremål, som åtkommit genom brott eller stå i samband med en förbrytelse³. Desslikes efterspanas med tillämpning av förevarande lagrum gärningsmän till brott när

¹ Stadslagen Tiuffwab 2:1, jfr Förarbetena II s. 71, VII s. 363 f.

² Se beträffande brott mot tullförfattningarna den intressanta bestämmelsen i KF 21/5 1739 (MODÉE II s. 1516) p. 8, KRes 17/5 1762 (ibm VII s. 5305) § 31, KF 18/4 1768 (ibm IX s. 29), KF 22/3 1770 (ibm s. 294), KFörbud 18/7 1776 (ibm X s. 622), vilken sistnämnda författning förbjuder husvisitation av tullbetjänte. Brännvinslagstiftningen innehåller i detta avseende ganska vittgående stadganden, se KF 21/12 1773 (MODÉE X s. 231), KK 14/9 1775 (ibm X s. 487), KBr 19/10 1776 (UGGLAS II s. 56).

³ Se sålunda, utom i föregående not angivna författningar, Förbud 27/9 1755 (MODÉE VI s. 388) »at med Boskaps uphandling och köttets försäljande förfördela Slagtare-ämbetet», KPåbud 24/3 1768 (ibm IX s. 25) »emot Caffée-drickande».

vederbörande kan för brottet gripas, särskilt efterlysta personer¹ och rymmare². Man använder således MB 52: 2 utanför dess egentliga tillämpningsområde i fall, då husrannsakan kräves för beslagtagande av kriminellt gods eller eljest för utredning i grövre brottmål³, samt för gripande av för brott mistänkt person.

Initiativet till inledande av rättegång vid domstol är i 1734 års lags processordning icke fixerat med bestämda former för brottmåls anhängiggörande. Lagen befinner sig på övergångsstadiet från exklusivt privat till företrädesvis offentligt åtal; dessutom insläppes domstolen själv såsom initiativtagare i vissa fall. Följden blir, att man har att räkna med tre olika sätt att inleda domstolsprocedur: först målsägandes åtal, som ännu anses vara den regelmässiga formen för talans väckande och därför tillerkännes företrädesrätt framför myndighets initiativ, vidare det administrativa beivrandet av brott, ännu ej utbildat till begreppsmässig, fristående åtalsfunktion, slutligen domstols inkvisitoriska inskridande ex officio. Åtal och åtalsrätt äro därför i 1734 års lag, isynnerhet i vad rör de administrativa myndigheternas verksamhet, särdeles obestämda och svävande begrepp, som icke utan vidare kunna behandlas med användande av gällande rätts systematik och inordnas under dess kategorier.

Begreppsbildningens osäkerhet på det ifrågavarande området har redan förut i denna framställning trätt i dagen vid behandlingen av den straffprocessuelle anmälaren och hans rättsställning. Detta förhållande blir ännu tydligare vid en genomläsning av de lagens rum, som handla om inledande av domstolsproceduren i brottmål⁴. Huvudstadgandet i ämnet, SB 1: 1, är till sin formulering ganska svävande, och vid ett försök att

¹ Om efterlysning och efterspaning av brottslingar NEHRMAN s. 120 §§ 4 ff., jfr KBr ²⁶/₆ 1682 (SCHMEDEMAN s. 760), KBr ⁷/₁ 1697 (ibm s. 1479), KBr ¹⁹/₁ 1697 (ibm s. 1481) samt UB 8: 14.

² KRes ⁷/₄ 1752 (MODÉE V s. 3258) § 50.

³ Jfr NEHRMAN s. 95 § 56.

⁴ Någon analys av 1734 års lags åtalsregler har icke lämnats av HEDENSKOG i hans arbete om offentlig åtalsrätt, ej heller finnes eljest i modern litteratur någon ingående behandling av ämnet. Vi ha dock ej anledning att för den förevarande framställningen anställa någon dylik utredning.

klargöra dess innehåll utefter ingalunda tolkningssvårigheter¹. Samma är förhållandet med föreskrifterna i MB 60 om ansvar för falsk angivelse och falskt åtal. Går man vidare till de olika bestämmelserna om talans anställande och därmed sammanhängande spörsmål i MB 40: 9 och 53: 2 samt RB 4: 1, 10: 24² och 11: 10, möter samma bild av ett institut, som icke klart utformats av lagstiftaren. Betecknande är den särdeles skiftande terminologien. I de nämnda lagrummen förekomma uttrycken »angifwa»³, »angifwa och tilwitta», »anklaga», »kära», »åkära», »tillägga annan brott för Rätta», »gifwa någon skuld för missgierning» såsom beteckningar på handlingar ledande till domstolsprövning av brottmål. Dessa handlingar äro av växlande processuell valör. Utom domstolens inskridande påträffa vi i de förevarande lagrummen den utomståendes anmälan till domstol eller åtalsberättigad, målsägandes väckande av talan och administrativ myndighets hänskjutande av brottmål till domstols handläggning.

Trots att lagen sålunda ej nått fram till formell klarhet ifråga om åtalsinstitutet och därmed sammanhängande rättsfenomen torde man dock kunna våga påståendet, att i 1700-talets rättsanvändning åtalet i modern mening dock tagit ganska bestämd form såsom fristående processuell funktion. Både doktrin och praxis ha i detta såväl som i åtskilliga andra fall passerat förbi 1734 års lagstiftares ståndpunkt. Detta blir otvetydigt vid en genomläsning av NEHRMANS⁴ behandling av ämnet »om them, hwilka tala på ogierningar, antingen som måls-

¹ Vi antaga, att lagrummets första punkt innehåller en uppmaning till varje medborgare att till domare anmäla groft brott (jfr ovan s. 90); endast målsäganden åläggas emellertid juridisk plikt att göra sådan anmälan i form av åtal; åsidosättande av denna plikt medför bötesansvar och skyldighet för offentlig åklagare att anställa talan.

² Till detta lagrum KALLENBERG, Forum i brottmål s. 142 ff.

³ Om denna term NEHRMAN s. 44 §§ 48 ff. och kap. XVII, ENGSTROMER, Vittnesbeviset s. 169 ff., Svenska Akademiens Ordbok I sp. 1422 f. Angående 1700-talsförfattningarnas språkbruk se ex. Rättegångsprocess wid Ammiralitets Cammar Rätten ^{15/11} 1732 (MODÉE II s. 963) p. 6, KF ^{9/3} 1733 (ibm III s. 996, KStadgan ^{5/4} 1737 (ibm II s. 1323), KF ^{11/7} 1753 (ibm V s. 3534), jfr vidare uttrycken »angifwa och påtala» i KBr ^{18/10} 1750 (JUSLEEN s. 259), »påtala» i KBr ^{20/7} 1762 (UGLA s. 75).

⁴ NEHRMAN kap. III, se vidare kap. XVII.

ägande, eller på Embets vägnar». Här möta vi ett ganska väl om också ej på alla punkter fullt utbildat åtalsbegrepp, som passar in endast i en formellt klart ackusatorisk brottmålsprocess. Vi anse oss därför, trots själva lagens obestämda hållning med hänsyn till det straffprocessuella domstolsinitiativet, kunna arbeta med ett åtalsbegrepp av nutida typ, när vi gå att undersöka frågan, vilken grad av visshet om den misstänktes brottslighet, som den åtalsberättigade har att uppnå innan han bringar saken under domstols prövning.

Samtliga i det föregående angivna lagrum behandla den åtalsberättigades anställande av talan, somliga dessutom andra former av initiativ till rättegång. De förevarande bestämmelserna reglera således överhuvud åtalet och dess verkningar, åtalsrätten, formen för rekonventionstalan, ansvar för falskt åtal. Det är det sistnämnda ämnet, som i detta sammanhang närmast intresserar oss, när det gäller att bestämma den för åtals anställande nödiga visshetsgraden. Ty några direkta stadganden härom ger 1734 års lag naturligen icke. Men även om lagstiftaren icke medvetet fattat betydelsen av åtalsbeslutet och dess underlag, så verkar ändå behovet av undersökning före åtal lika starkt i 1700-talets ackusatoriska process som nutilldags. Så påpekar NEHRMAN¹, att »sakägaren», innan han anställer talan, »måste vara försedd med skiäl och witnen», och, tillägger han, »til at förskaffa sig thessa, fordras stundom längre tid».

Den, som för grövre brott² åtalat annan, blir enligt MB 60: 3 fri från ansvar för falskt åtal, om han har »halfwa bewis å sin sido». MB 53: 2 fordrar, att åklagaren skall »bewisa» sin anklagelse; den bevisning, som här är tal om, kan dock näppe-ligen gå över gränserna för vad 60: 3 kräver. Grund finnes ej att antaga, att lagstiftaren i det särskilda i 53: 2 omhandlade fallet vill uppställa en undantagsregel³.

Lagstiftaren synes sålunda utgå från, att undersökningen för åtal bör framskaffa halft bevis mot den misstänkte. Sådant bevismått är enligt RB 17: 29 »ett witne om sielfwa målet»,

¹ NEHRMAN s. 33 § 23, jfr s. 164 § 6.

² MB 60: 1: »sak, som går å lif, eller ära», beträffande mindre brott se NEHRMAN, *Jurisprudentia criminalis*-s. 305 § 23.

³ Bestämmelsen i MB 4: 4 in fine behandlar ett fall av ogrundad anmälan, varför densamma ej här bör komma i åtanke.

givetvis också under alla omständigheter erkännande. Men man kan ej stanna härvid. Föreligga mot den misstänkte sådana indicier, att han på dem jämlikt RB 17: 30 kan dömas till värjemålsed, bör givetvis intet ansvar komma ifråga för den, som framställt anklagelse, vare sig den tilltalade friar sig med ed eller finnes ej böra ådömas edgång. NEHRMAN¹ ger stöd åt detta antagande, då han i förevarande fråga åberopar RB 21: 3: »Finnes någon sak hafwa varit så mörk och twifwelachtig, at man til rättegång skiälig orsak haft; eller hafwer man sin wederpart på edgång kommit . . .». Och som förutsättning för domares initiativ till rannsaking uppställer RB 4: 1, att »ther finnes skiälig miss-tancka til».

Det torde sålunda vara tydligt, att man ej kan vidhålla den strängt formella regeln i MB 60: 3. Finnes anklagaren ha haft »skiälig orsak» till åtal, kan något ansvar ej ådömas honom på den tilltalades rekonventionstalan. Målet för den åtalet föregående undersökningen blir således att stärka misstanken därhän, att den kan sägas vara »skiälig». Avgörandet av detta spörsmål tillkommer den om åtal beslutande målsägaren eller myndigheten. 1734 års lag står i förevarande hänseende på samma ståndpunkt som gällande rätt (strafflagen 16: 6²).

Om särskilt förfarande med undersökning före åtals anställande meddelar 1700-talsrätten bestämmelser, som här kräva beaktande.

Det i *gemeines Recht*³ förekommande institutet *defensio pro avertenda inquisitione* upptages av 1615 års rättegångsprocess⁴, som i punkt 22 tillägger hovrätten domsrätt i mål mot domare angående ämbetsfel. Innan stämning utfärdas i sådan sak, skall emellertid rätten »först skrifwa them til och granneligen förspörja om Kärandens Saak, såsom ock förwänta ifrån them theas entskyllan och Resolution». Detta inhämtande av förklaring från den till åtal anmälde blir givetvis den i hovrätten anställde åkla-

¹ NEHRMAN s. 280 § 24.

² Detta lagrums uttryck »sannolika skäl» förekommer redan i KInstr för »Hof-Auditeuren» 16/12 1687 (SCHMEDEMAN s. 1184) p. 4.

³ Se KRESSIUS, *Commentatio in Constitutionem Criminalem Caroli V Imperatoris* s. 38 f., STRÜBEL, *Das Criminalverfahren in den deutschen Gerichten IV* s. 279 ff.

⁴ SCHMEDEMAN s. 143.

garens, advocat-fiscalen, sak, och sålunda uppkommer på de av denne tjänsteman mot domare och andra ämbetsmän anställda åtalena benämningen fiskaliska aktioner, vilka omtalas i ett flertal 1600-tals författningar, mestadels med inskärpande av vikten av att de skyndsamt företas till avgörande¹.

I sammanhang med justitiekanslersämbetets inrättande och fiskalsväsendets inordnande under ämbetet göres försök att väsentligt utsträcka användningen av det i rättegångsprocessen föreskrivna förklaringsförfarandet². Byggande på tidigare författningar³ stadgar 1734 års instruktion för justitiekanslern⁴ punkt 9, att fiskalerna böra tillhållas »at intet begynna någon lagsökning å ämbetes vägnar inuan den, som det angår, igenom wederbörande Rätt, eller Ämbetsmän, fådt däraf del, til sin förklaring; åliggandes Fiscalen, antingen han pröfwar Förklaringen nöyachtig, eller ei, efter sakens beskaffenhet, antingen Justitie-Cantzlern eller andre sine Förmän⁵, sådant at tilkiänna gifwa, och om han, eller de, finna förklaringen wara giltig, då lämnas saken opåtald: men i widrig händelse bör fiscaliske actionen anställas, och det änskiönt Fiscalen skulle tycka förklaringen wara nöyachtig. Begynner Fiscalen någon fiscalisk action emot Justitiæ-Cantzlerns, eller andre des Förmäns samtycke, må honom sådant ei förwägras: dock kan han på en slik händelse ei befrias, såsom eljest, at gifwa wederbörande reconvention, alt efter omständigheterna, om han billigheten af sin talan ei gitter bewisa, eller utföra.»

Det vill synas⁶ som skulle man avsett att genom denna

¹ Se KBr ³/₅ 1687 (SCHMEDEMAN s. 1119) KBr ¹³/₁₂ 1692 (ibm s. 1331) KBr ⁹/₁₁ 1694 (ibm. s. 1388).

² RB 27:7 1734 års lag utgår från att förklaring skall inhämtas i omedelbart i hovrätten anhängiggjort brottmål.

³ KInstr för JK ²⁶/₆ 1719 (MODÉE I s. 109) p. 4, KInstr för JK ²⁶/₆ 1720 (ibm I s. 188) p. 7, KBr ²⁴/₄ 1729 (cit. hos NEHRMAN s. 193 § 20, ej återfunnet i författningssamlingarna), KBr ²⁶/₄ 1735 (MODÉE II s. 1236).

⁴ KInstr ¹⁷/₈ 1739 (MODÉE II s. 1579).

⁵ Jfr härtill KBr ²/₃ 1748 (JUSLEEN s. 196).

⁶ Det citerade stadgandets lydelse tyckes tala i sådan riktning; antagandet bestyrkes av NEHRMAN s. 42 § 45, då han säger, att »fiscalerne äga nu ej then friheten, som Kongl. Bref then 9 Nov. 1694 lemnar them»; detta brev (SCHMEDEMAN s. 1388) inskräper blott föreskriften i rättegångsprocessen om inhämtande av förklaring. NEHRMANS yttranden i föreva

bestämmelse i viss mån koncentrera åtalsprövningen i viktigare saker hos justitiekanslern för att såmedelst skapa bättre garantier mot obefogade åtal. Det är emellertid tydligt, att ett sådant projekt ej låter sig genomföra under det svenska 1700-talets förhållanden, ej heller står i överensstämmelse med processordningens huvudprinciper. Lagstiftaren vågar sig också inte på att föreskriva förklarings inhämtande och remiss till justitiekanslern såsom obligatoriska åtgärder utan lockar endast fiskalerna med utsikten att undgå rekonvention i fall av talans ogillande. I tvivelaktiga saker kan ju detta vara praktiskt, där den misstänkte befinner sig på fri fot; dock är det rimligt antaga, att fiskalen i dylikt fall hellre avstår från talan än han besvärar sig med att anställa förklaringsprocedur. Det visar sig också, att den citerade bestämmelsen icke får någon större betydelse i praxis utöver vad av ålder brukats i saker mot ämbetsmän för tjänstefel, om nu överhuvud något dylikt åsyftats. NEHRMAN¹ anför sålunda, »att uti Fiscaliska Actioner, och sådana som uti Hof-Rätten uptagas, hörer Hof-Rätten honom först, på hwilken stemning begiäres, och inhämtas hans förklaring och utlåtelse», men »i andra brott, och sådana, som uptagas vid Underrätten, brukas ej thenne Communication». Senare författningar² återge samma uppfattning. 1770 års instruktion för justitiekanslern³ har i punkt 7 formuleringen »utom de wanliga summariska rättgångar i brottmål må ej någon Fiscal begynna lagsökning å embetes wägnar, inuan . . .». Och i 1779 års instruktion⁴ för

rande fråga äro emellertid sinsemellan motsägande, jfr nämnda ställe och s. 193 §§ 18 ff. å ena sidan med nedan i texten citerade uttalanden s. 101 §§ 5, 6 å den andra. De sistnämnda äro utan tvivel uttryck för praxis' ställning.

¹ NEHRMAN s. 101 §§ 5, 6.

² I dessa omtalas, såvitt vi kunnat finna, endast åtal i hovrätt mot ämbetsmän under beteckningen »fiscalisk action», se sålunda KBr^{12/11} 1761 (MODÉE VII s. 5083), KBr^{4/8} 1762 (UGLA s. 83), KBr^{1/2} 1771 (MODÉE IX s. 696); jfr dock KBr^{5/2} 1767 (UGGLAS I s. 5).

³ KInstr^{9/8} 1770 (MODÉE IX s. 262).

⁴ KInstr^{16/10} 1779 (MODÉE XI s. 915), JK skall enligt instr. p. 5 tillse, att fiskalerna »ej åtala hwad ej beifran förtienar eller nöjaktigt förklaradt warda kan».

samme ämbetsman saknas varje omnämmande av fiskaliska aktioner och åtalsprövning efter förklarings inhämtande. Man har otvivelaktigt vidblivit att använda *defensio pro avertenda inquisitione* endast i egentliga fiskaliska aktioner, åtal mot domare eller annan ämbetsman för brott i tjänsten, samt i hovrätten omedelbart upptagna mål (RB 27: 7)¹.

Ingrepp i för brott misstänkt persons frihet genom gripande och häktning förutsätter, att misstanken nått en viss grad av styrka. Detta stärkande av misstanken kan mestadels icke ernås utan undersökning av i fallet relevanta faktiska omständigheter. Efterforskningen, som även tjänar förevarande ändamål, begränsas i detta avseende till sin omfattning genom lagens reglering av häktningsförutsättningarna.

Vi föranlätas att i detta sammanhang söka klarlägga huvudprinciperna i 1734 års lags häktningsrätt² för att såmedelst kunna besvara frågan om häktningsundersökningen och dess omfattning.

1600 talsrätten³ föreskriver, att den som begått »missgierning, särdeles lifssak»⁴ kan och skall, om han tages på bar gärning eller flyende fot, eller där brottet eljest är uppenbart, gripas av en var. Särskilt ha kronobetjante, fiskaler och vakter skyldighet vid straffansvar att i dylikt fall gripa den misstänkte. Den som verkställt gripande skall genast avlämna sin fånge till »Domaren eller Executoren»; under det senare uttrycket förstås givetvis

¹ Detta antagande om praxis' ställning bestyrkes av det förhållande, att man i visst fall finner nödigt särskilt förordna om JK:s hörande, se KBr 15/12 1762 (UGLA s. 103) »huru förhållas bör med Lagsökningar uti Religionsmål, som äro af granlaga beskaffenhet».

² Den utredning av denna fråga, som lämnas av SKARSTEDT II s. 129 ff., kunna vi ej godtaga för den förevarande undersökningen.

³ Se 1643 års förslag till Rättegångs Process uti Missgärningom och Högmålom kap. 1 (WAHLBERG s. 130 ff.), ABRAHAMSSON s. 656 ff., s. 704, s. 743 f., ARNELL s. 30 ff., s. 692 ff., NORDSTRÖM II s. 424 ff., KREÜGER, Den svenska kriminalprocessens utveckling s. 153 f., WACHTMEISTER, Utredning rörande ridderskapet och adelns privilegier s. 20 ff., SKARSTEDT II s. 125 ff.

⁴ ABRAHAMSSON s. 656; »är ock saken grof som å lif, lem eller fängelse går, så at man om then beskyltles undanflicht skialigen fruchta kan», KInstr för »Hof-Auditören» 10/12 1687 (SCHMEDEMAN s. 1184) p. 4.

i första hand befallningshavande. Föreligger ej sådant fall, som nyss nämnts, får gripande ej ske utan vidare. Man har att vända sig till »Domaren eller Executoren», vederbörande myndighet anställer prövning av frågan, och om det förefinnes »stora liknelser och halfbindande skiäl»¹, säkre föregångne skiäl eller sannelike præsumptioner och liknelser»², utfärdas häktningsorder på vederbörande. De, som misstänkes för mindre brott, får ställa borgen för sig, i vissa fall lämnas han utan vidare på fri fot om han äger fastighet, »men löscker dräng wari sielf Löfftesman och så länge i arrest, til des saken är Lagförd och Domb å gången»³.

Genom särskilda bestämmelser regleras rätten att för brott gripa vissa personer. Dessa stadganden äro av intresse för framställningen av såväl tidigare som 1734 års lags häktningsrätt. Beträffande adelsmän föreskriva adliga privilegierna av 1723⁴, »at icke någon adelsman skal wäldföras, icke heller, innan han til någon grof missgierning öfvertygad är, eller Domaren, efter Lag och Process skiäligt pröfwat, at giöra sig, för Hans bråtts skuld om dess Person försäkrad, fängslas, inmanas . . . Warder någon af Ridderskapet och Adelen uti uppenbar grof missgiärning och Lifs-sak, bahr och å färsk giärningen, eller å flyende foth, tagen, bör han strax antastas och uti et anständigt och säkert rum til saksens utförande inmanas, och sedan med honom efter lag förfaras. Är giärningen icke så grof, eller någon Lifs-sak, och likwäl af swårt utseende, må then skyldige personel- eller reel-Bårigen för sig ställa, dock utom de måhl, som Duels-Placatet röra.» 1723 års privilegier för prästerskapet och riksdagsordningen av samma år innehålla liknande bestämmelser. Beträffande präst stadgas⁵, att han icke får häktas om han ej gripes på färsk giärning »förän han til någon grof missgiärning lagligen är öfwerbevisad, eller Domaren eller Executoren pröfwar saken wara sådan, at han om des Person bör giöra sig försäkrad». Riks-

¹ KF ²⁹/₁₁ 1689 (STIERNMAN, Samling af Kongl. Maj:ts Bref etc. V s. 99) om process i Kammar- och Kommerskollegierna p. 5.

² KF ²/₃ 1683 (SCHEDEMAN s. 828) angående General och Regementz Rätterne, Regl. om process p. 21.

³ Kongl. Maj:tz Krögare och Gästgifware Ordning ²⁹/₃ 1664 (SCHEDEMAN s. 366) p. 25.

⁴ Ridderskapet och adelns privilegier ¹⁶/₁₀ 1723 (MODÉE I s. 462) p. 5.

⁵ Prästerskapets privilegier ¹⁶/₁₀ 1723 (MODÉE I s. 482) p. 24.

dagsman kan icke häktas för mindre brott, för livssak och duellförbrytelse skall han häktas, om han tages på färsk gärning eller flyende fot, i annat fall fordras beslut av domare i sammanhang med rannsaking om brottet¹.

De nu refererade privilegiebestämmelserna utgöra på det hela taget endast ett återgivande av den samtida häktningsrättens allmänna regler. Bofast och känd person häktas ju ej för mindre förbrytelse, utan lämnas på fri fot, understundom mot borgen. Bestämmelserna om riksdagsmans häktande innebära emellertid verklig avvikelse från eljest gällande rätt i så måtto, att gränsen för »groft brott» drages högre än vanligt, samt därutinnan att häktning ej får ske när vederbörande är »öfwertygad», han kan endast gripas på färsk gärning eller flyende fot eller på domares befallning.

Om gripande av för brott misstänkt person innehåller 1734 års lag i huvudsak följande stadganden:

SB 1:2: »Dråpare, och andre grofwe missgierningsmän, skola genast å färsk gierning gripas, i hächte sättas, och utan upskof för Rätta ställas. Ej må borgen tagas, ther saken går å lif, eller kropp, tå man med penningar ej böta må.»

SB 1:3: »Hwar som någon häfta låter, then ej i grof missgierning bar åtagen är, ware skyldig honom så länge föda, at han för Rätta til saken bindes. Nu orkar han honom ej föda, eller wil ej saken fullfölja; eller har man å embetes wägnar missgierningsmannen fångsla låtit; niute tå han uppehälle af almäna fångamedel.»

MB 40:8: »Tager annan man tiufwen, än then, som rätter målsägande är, eller godset wårda borde; tå äger han tiugunde penningen af alt, thet tiufwen ther hade med sig, som hans egit war.»

BB 15:5: »Förr än manskapet skiljes åt, skal noga efterfrågas, helst af Kronobetienterna, huru elden är kommen lös. Finnes vägfärande wara ther til wällande eller löscker dräng, eller then ej kännas god at gälda skadan, och får han ej borgen för sig; tå skal han i förwar tagas, och Härads-Rätten strax ther öfwer ransaka och döma. Är thet bofast man; warde stemd til nästa Ting.»

¹ Riksdagsordningen 17/10 1723 (MODÉE I s. 504) p. 23.

BB 28: 14: »Hwar som genom falskt pass, eller annat swек, tager fri skiuts eller förtäring af gästgifwaren eller almogen; böte hundrade daler, och för swек sitt särskilt, som thet är til. Han må ock genast gripas och i hächte sättas, ther han intet hafwer at widerwåga, eller borgen för sig ej ställa kan. Sedan döme Rätten theröfwer wid nästa Ting.»

MB 20: 7: »Hwar som griper, bastar eller binder någon oförwunnen, utan uppenbar missgierning, ther han må gripas och hächtas före; then hafwer brutit edsöret. . . .»

Vid en noggrann genomläsning av dessa bestämmelser träder genast i dagen överensstämmelsen mellan 1734 års lags häktningensrätt och förut gällande regler. Huvudstadgandet, SB 1: 2, är visserligen i sig själft ganska intetsägende och torftigt¹, avfattat som det är i en försiktig passiv formulering, men det innehåller intet stridande mot den äldre rättens grundsatser. Och i de övriga lagrummen framskynta flestades de gamla rättsreglerna.

Vi skola nu med ledning av de angivna lagstadgandena och i samtida författningar meddelade föreskrifter söka att rekonstruera häktningensrätten i 1734 års lags processordning.

Först möter då bestämmelsen i SB 1: 1 om obligatorisk häktning. Den som begått groft brott och tages å färsk gärning² skall gripas och sättas i häkte. Lagrummet talar ej om vem som skall företaga dessa handlingar. Beträffande gripandet torde

¹ Mera upplysande är stadgandets ifråga motsvarighet i 1717 års förslag till RB 4: 7 (Förarbetena V s. 424): »Ther grofwe och uppenbare missgiärningar och lifssaker sig tildragit, warde then brotslige, antingen han är bofaster, eller ej, utan stämning gripen, och til rätta förd; för honom må ej borgen tagas. Men är giärningen icke uppenbar; utan mörk och twifwelachtig; ther må domaren then brotsliga til en kort tid instämma; kommer han ej tilstädes, eller förnimmes han hålla sig undan och synes således saken å bak taga; tå skall domaren tillita Konungens befallningshafwande i orten, ther en sådan boende eller wistande är, honom genom tienliga medel til rätten at inskaffa låta, emedan ingen sådan sak, uti then bråtligas frånwaro bör afdömas . . . Angifwes någor för ringare brott, som angår slagsmål eller annan oförrätt; ther gifwes stämning lika som thet sker i andra rättegångssaker . . .»

² Ingen anledning förefinnes att antaga annat än att stadgandet ifråga även avser den som gripes å »flyende fot». Detsamma gäller om »rymmare», MB 25: 1, NEHRMAN s. 108 § 24, förrymda och efterlysta personer.

man kunna utgå från, att detta är en medborgerlig skyldighet¹, som särskilt åligger målsäganden och såsom tjänsteplikt vissa myndigheter, nämligen sådana som ha till uppgift att beivra brott och dra försorg om ordningens upprätthållande. Av intresse är bestämmelsen i MB 40: 8 om belöning åt den utomstående, som griper tjuv; av stadgandet framgår också, att målsägande anses böra fasttaga brottsling utan att därigenom erhålla särskild fördel. Sedan missgärningsman gripits, skall han enligt lagen sättas i häkte. Denna åtgärd kan givetvis ej vidtagas av enskild person, härför fordras myndighets medverkan. Därför blir regeln den, att den gripne skall överlämnas till myndighet, som har att besluta om inmanande i häkte. Sådan myndighet är först och främst domare, magistrat och befallningshavande, man torde emellertid (jfr BB 15: 5) kunna utgå ifrån att även kronobetjänt samt lands- och stadsfiskaler ha befogenhet att besluta om häktning i förevarande fall². Häktningsbeslutet måste givetvis föregås av en myndighetens undersökning, huruvida rekvisitet i SB 1: 1 är fyllt, d. v. s. om den gripne tagits på färsk gärning vid förövädet av »grof missgierning»³. Den som verkställt gripandet har att övertyga myndigheten härom på sätt han bäst gitter⁴. Angående omfånget av begreppet »grof missgierning» ha olika meningar yppat sig. FLINTBERG⁵ refererar till SB 2: 1 samt

¹ Jfr NEHRMAN a. st., ABRAHAMSSON s. 656.

² NEHRMAN a. st. säger helt kort, att »til wederbörande Crono-betienter lefwereras the således af androm fasttagne». Jfr uttrycket »Krono-betjent» i KF 11/7 1753 (MODÉE V s. 3534) och s. 122 nedan.

³ SKARSTEDT förmenar, II s. 131, att »enskild person hade full befogenhet att på sitt eget ansvar låta i häkte inmana förbrytare». En sådan regel har omöjligen kunnat tillämpas i ett rättssamhälle sådant som 1700-talets Sverige. Fängelserna kunde inte stå öppna för vem som helst, som ville inspärta personer där. Det onöjaktiga i SKARSTEDTS behandling av förevarande fråga ligger främst däri, att han icke skiljer mellan gripande och häktning, vilket SB 1: 2 gör i lika mån som nuvarande SP 19. SKARSTEDT har ej heller tagit del av NEHRMANS framställning av häktningsrätten i Processus criminalis kap. VII.

⁴ Om talan mot beslut i häktningsfråga NEHRMAN s. 110 § 27.

⁵ FLINTBERG III s. 266, jfr LINDBLAD, Om prescription enligt Sveriges lag, 2 uppl., s. 150 ff. NEHRMAN s. 110 § 29 inlåter sig icke på spörsmålet. I specialförfattningar stadgas obligatorisk häktning vid vissa förbrytelser, se KStadga 5/4 1737 (MODÉE II s. 1323), KBr 23/3 1738 (JUSLEEN s. 29) jfr KBr 27/4 1750 (ibm s. 242).

RB 8:2 mom. 5, 6 och 25:5, WREDE¹ och WACHTMEISTER² tolka uttrycket såsom liktydigt med urbota brott, medan SKARSTEDT³ och GRANFELT⁴ förmena, att »grof missgierning» föreligger, när brott är av sådan art, att underrätts dom angående detsamma jämlikt RB 25:5 måste underställas. Spörsmålets avgörande i ena eller andra riktningen har för den förevarande undersökningen ringa betydelse.

Av SB 1:3 framgår, att häktning även kan äga rum, då den misstänkte »ej i grof missgierning bar åtagen är». Det gäller att klargöra förutsättningarna för frihetsberövandet i dylikt fall.

Stadgandet i MB 20:7 innehåller förbud mot att gripa någon »oförwunnen, utan uppenbar missgierning, ther han må gripas och hächtas före». Det är tydligt, att denna formulering är betydligt vidare än uttrycket i SB 1:2 »å färska gierning». Griper man person, som är »förwunnen» till brott, varför han kan häktas, blir man ej straffad för fridsbrott, samma är förhållandet, om brott av nyssnämnda beskaffenhet är »uppenbart». Det senare fallet är förhanden, om vederbörande tagits på färsk gärning eller flyende fot. Men gripande är tillåtet även om inkulpaten är »förwunnen» till häktningsbrott. Uttrycket är utan tvivel synonymt med det i adelns och prästerskapets privilegier förekommande »til någon grof missgierning öfwerlygad»⁵. Härmed avses den, mot vilken ett starkt mått av bevisning föreligger. Halft bevis är icke tillräckligt, man torde fordra erkännande eller två vittnen eller någon jämförlig stark bevisning⁶. I detta som i föregående häktningsfall har den som företagit gripandet att överlämna den misstänkte åt myn-

¹ WREDE, Bevisrätten s. 182.

² WACHTMEISTER s. 25.

³ SKARSTEDT II s. 132 ff.

⁴ GRANFELT, Straffprocessrätt I s. 32 f. Se vidare KALLENBERG, Forum i brottmål s. 153 f., ENGSTRÖMER, Vittnesbeviset s. 162 f.

⁵ Samma uttryck i det för häktningsrätten viktiga KBr ²⁹/_s 1738 (JUSLEEN s. 29) »om edsöres brytares inmanande i hächte».

⁶ NEHRMAN ger icke någon tolkning av uttrycket »förwunnen» i MB 20:7, men påpekar, s. 111 § 30, att till »fängslandet fordras starkare skäl, än til blott stemning eller förhör öfwer brottet, ty olägenheterna äro swårare». Det nämnda KBr ²⁹/_s 1738 föreskriver, att »målet» skall vara »strax bewisligt».

dighet, vilken verkställer prövning av frågan om den gripne är »förwunnen» till häktningsbrott och på grund av undersökningens resultat beslutar i häktningsfrågan.

Det behöver ej särskilt framhållas, att häktningsmyndighet i de fall, för vilka nu redogjorts, själv kan verkställa gripande eller förordna om sådant, vare sig på eget initiativ eller efter framställning från målsäganden¹. Under alla förhållanden skall emellertid rekvisitet i MB 20: 7 vara fyllt: grovt brott skall vara »uppenbart» eller vederbörande »förwunnen» därtill.

Lagen talar ej om något ytterligare fall, där häktning för groft brott kan ifrågakomma. Däremot onämna såväl de omtalade privilegiebestämmelserna som också senare författningar², att domaren kan, även om vederbörande ej tagits å färsk gärning eller är övertygad om brottet, »giöra sig om des Person försäkrad». 1717 års förslag till RB³ stadgar, att i en »mörk och twifwelachtig» sak domaren skall kalla den misstänkte till sig till förhör; uteblir han, har befallningshavande att inställa honom inför domaren (1734 års lag RB 11: 10, MB 1: 9). Här förutsättes emellertid, att rannsaking anställs av domaren, och först om den misstänkte härvid »til wunnen warder»⁴ häktas han, Vi ha således ej här att göra med en häktning på det förberedande stadiet; tvångsätgården tillgripes först sedan domstolsförfarandet tagit sin början.

I det föregående har endast varit tal om gripande och häktning av person, som misstänkes för groft brott. Vid andra förbrytelser äger frihetsberövande i regel ej rum. Här kan vederbörande undvika tvångsätgård genom att ställa borgen (SB 1: 2), beträffande mindre brott kräves ej ens detta. Adelsman skall sålunda endast ställa borgen i det fall att gärningen utan att vara groft brott eller duellförbrytelse, »likwäl är af swårt utseende». Detsamma torde i allmänhet tillämpas, när det gäller bofasta, välkända, förut oförvitliga personer⁵. Det kommer an

¹ NEHRMAN s. 110 § 27.

² Se särskilt det nämnda KBr 28/3 1738.

³ Ovan not 1 till s. 113 citerade stadgande.

⁴ Det meranämnda KBr 28/3 1738, jfr Adelsns privilegier p. 5. Samma visshetsgrad kräves således för häktning i varje fall, då den misstänkte ej tagits på bar gärning.

⁵ BB 15: 5, NEHRMAN s. 111 § 31: »personernas stånd och willkor bör ock härwid anses».

på häktningsmyndighet att i ty fall pröva om borgen bör ställas eller ej¹. Men med »wägförande», »lösker dräng» och »then ej kännas god at gälda skadan» förfar man annorlunda (BB 15: 5, 28: 14). Dylika personer kunna utan vidare inmanas i häkte om de icke förmå ställa borgen för sig. Förutsättning härför är dock, att de äro skäligen misstänkta för brott. Givetvis lämna dessa regler ordningsmyndigheterna en vidsträckt befogenhet att förfara efter lägligheten².

Vår analys av häktningsreglerna i 1734 års lags processordning ger följande sammanfattande resultat. Envar kan, målsägande och ordningsmyndighet skall gripa den som tages å bar gärning vid eller träffas å flyende fot efter förövande av groft brott eller vars grova brottslighet eljest är uppenbar; i detta senare fallet torde dock utomstående privatperson näppeligen ha rätt att gripa annan än rymmare eller efterlyst person³. Har gripandet verkställt av annan än kronobetjänt eller därmed jämförlig myndighet, skall den gripne genast överlämnas till sådan myndighet, varefter denna verkställer undersökning huruvida häktningsförutsättningar föreligga och beslutar i häktningsfrågan. Nämnda myndighet kan jämväl på eget initiativ eller efter framställning från målsäganden förordna om häktning, i vilket fall häktningsorder verkställas av underlydande personal. För mindre brott kunna av myndighet gripas och häktas okända och lösa personer, som ej ställa borgen för sig, och i mellansvåra brottsfall kan så förfaras även med bofast person, som ej ställer säkerhet, allt under förutsättning att skäligen misstanke om vederbörandes skuld föreligger. Domare, som under rannsaking finner misstanke vara förhanden, kan, om jämväl häktningsförutsätt-

¹ Jfr SKARSTEDT II s. 134 (»må» i SB 1: 2).

² Ett uttryck för praxis härvidlag innehåller det för senare rättsutveckling (jfr SP 19: 7) betydelsefulla stadgandet i KF 13/2 1776 (MODÉE X s. 511) om polisväsendet i Stockholm § 4: »... Begås någre förbrytelser emot Politie-ordningarna af lösa personer, som ej äro til namn och hemwist kände, antyde Upsyningsmännen dem genast, at wara sig til Öfwer-Ståthållaren följaktige, ehwad tid på dagen det ock wara må. Tredskas de ändå, och wisa motsträfwighet, ware närmaste wakt skyldig, at uppå wederbörande Politie-Betjentes requisition, lemna behörig handräkning til förbrytarens afförande och inställande.»

³ NEHRMAN s. 108 §§ 24, 25, jfr s. 110 § 27.

ningar i övrigt föreligga, förordna om tilltalads inmanande i häkte¹.

Det framgår av den gjorda utredningen, att 1734 års lags häktningsrätt i sina huvuddrag överensstämmer med ännu gällande regler på detta rättsområde. Frånsett domares under ransakning företagna häktning är tillgripande av denna tvångsåtgärd alltid resultat av administrativ myndighets prövning av frågan om laga häktningsförutsättningar föreligga. En myndighets undersökning av i häktningsfrågan relevanta omständigheter förutsättes således. Det är givet, att denna undersökning blir av utomordentlig betydelse för det förberedande förfarandets utgestaltung och utsträckning i varje fall, då användande av häktning kan komma ifråga, främst således i alla svårare kriminalfall.

I första hand gäller det för häktningsmyndigheten att bestämna den ifrågavarande handlingens kriminella karaktär. Redan detta föranleder en ingående undersökning av det föreliggande konkreta fallet. Men så måste därutöver den misstänktes förhållande till det konstaterade brottet klarläggas i viss omfattning. Antingen skall det fastställas, att han tagits på färsk gärning under brottets förövande. Eller också, att mot honom eljest finnas så starka skäl, att han kan anses överbevisad om att ha begått brottet ifråga. Häktningsmyndigheten skall sålunda driva sin undersökning längre än vad den om åtal beslutande behöver göra. Det är för den förre icke nog, att halft bevis mot den misstänkte kan presteras. Häktningsmyndighetens misstanke måste vara starkare grundad än anklagarens².

Det sagda ger vid handen, att häktningsrättens krav på undersökning av brottsfallets faktiska omständigheter genom häktningsmyndighets försorg blir en kraftigt verkande faktor till utvecklingen i vår rätt av ett förberedande förfarande på statsorgans bedrivande. Det är också naturligt att denna undersökning grundlighet ger upphov åt satsen att häktad person skall,

¹ Det av SKARSTEDT II s. 131 omnämnda stadgandet i 1789 års konungaförsäkran (MODÉE XIV s. 318) är alltså i bästa överensstämmelse med allmänt gällande häktningsrätt.

² NEHRMAN s. 111 § 30. — Denna sats kommer vidare till tydligt uttryck såväl i 1717 års förslag till RB 4:7 (not 1 till s. 113 ovan) som ock i det meranämnda KBr ²/₃ 1738 om edsöresbrytares inmanande i häkte.

»utan uppskof för Rätta ställas» (SB 1:2). Därmed markerar 1734 års lag gränsen för den förberedande undersökningen i svårare brottmål. Har man nått den visshetsgrad, som kräves för häktningsbeslut, så kan och bör dömande rättsbehandling av saken ta vid. Någon ytterligare förberedelse av domstolsförhandlingen tänker man sig icke som behövlig.

Det är med hänsyn till det sist anförda naturligt, att strävandet efter koncentration i domsförhandlingen icke gör sig märkbart i 1734 års lag genom några direkta och utförliga föreskrifter om domstolsförfarandets förberedande. Lagstadganden i denna riktning stå icke i överensstämmelse med den principiella gestaltningen av lagens brottmålsprocess. Förfarandet i underrätt är av sådan beskaffenhet, att det icke kräver någon direkt förberedelse. Domstolen fungerar som rannsakande myndighet, och det gäller att snarast möjligt få den misstänkte inställd för rätta; därefter har man att i görligaste måtto påskynda den judiciella handläggningen av saken. Endast ren efterforskning, åtalsbeslut och i vissa fall tillgripande av tvångsåtgärd mot misstänkt person tänkas föregå förfarandet inför dömande rätt. Det organisatoriska underlag, varpå 1734 års lagstiftare har att bygga det förberedande förfarandet i brottmål, är ju icke heller av den art, att åt de engagerade statsorganen kan uppdragas något egentligt förberedelsearbete av mera avsevärd processuell betydelse.

Nästan fullständigt skjuter man åt sidan behovet av koncentration i domstolsförhandlingen. Endast på ett enstaka ställe i lagen tränger det sig fram till erkännande. Visserligen gäller stadgandet i RB 14:3 att »käranden skal, ehwar rättegången börjas, alla thes skiäl och bewis genast frante» givetvis även brottmål i så måtto, att anklagaren har skyldighet att vid rannsakingens början omtala vad han har sig i saken bekant och uppgiva de bevismedel han har kännedom om¹. Men lagrummet ålägger ingalunda anklagaren någon plikt att verkställa undersökning i syfte att kunna förse domaren med nödigt faktiskt material för sakens avgörande. Det är tvärtom domarens sak att genom egen rannsaking komplettera de upplysningar han av anklagaren

¹ Jfr FLINTBERG IV s. 408 till RB 14:3.

eller eljest erhållit därhän, att målet kan avdömas. RB 14: 3 kan således ingalunda sägas ge uttryck åt någon anklagarens skyldighet att förbereda domstolsförhandlingen. Men balken innehåller på annat ställe ett stadgande, som i föreliggande fråga är av intresse. I 4: 1 säges det att domaren, där någon beskylls för grov missgärning och lagtima ting ej snart infaller, skall sätta särskilt ting och tillsäga »Kronofogden at kalla Nämnd samman, så ock them som nödige äro». Kronofogden har således att draga försorg om att vid urtima ting för rannsaking i brottmål utom nämnden andra personer, vilkas närvaro är nödvändig för rannsakingens genomförande, skola infinna sig. Dessa »nödige» personer äro naturligtvis främst vittnen och sakkunnige, dessutom väl också målsäganden¹. Bestämmelsen ifråga är otvetydigt en frukt av strävandet att koncentrera rannsakingen till ett rättegångstillfälle. Behovet härav är naturligen starkast vid häradsrätterna, vilket förklarar den ifrågavarande bestämmelsens plats i lagen. Otvivelaktigt är densamma tillämplig på rannsaking i grövre brottmål, överhuvud även sådan som försiggår å lagtima ting eller vid stadsdomstolar.

Det förevarande lagstadgandets syftmål är skapandet av vissa betingelser för att domstolens undersökning av konkret brottsfall skall kunna genomföras utan onödig tidsutdräkt. Där emot avser bestämmelsen icke att ålägga den offentlige anklagaren någon särskild plikt till utredning utöver vad som kräves för att kunna fastställa vilka personer äro för rannsakingen »nödige». Vi ha här att göra med en på ren koncentration riktad föreskrift.

Det sätt, varpå 1734 års lag tillgodoser behovet av domstolsförhandlingens förberedande till vinnande av koncentration, kan, särskilt med hänsyn till samtida domstolsorganisation, svårigen anses tillfredsställande. Det dröjer heller inte länge förrän klagomål över den långsamma rättskipningen i brottmål förnimmas och man börjar överväga medlen att påskynda densamma². Helt naturligt är det särskilt förhållandena på lands-

¹ Att den tilltalade skall inställas faller ju av sig själv, han räknas näppeligen bland de »nödige» i RB 4: 1.

² Här om MATZ, Om underdomares materiella processledning s. 84 f. Se vidare »Kongl. Förkortnings-Commissionens project til hämmande af widlyftighet i utsöknings och Rättegångs mål» 1755 och »Tolf Frågor wid ämnet til Rättegångens förkårtande; framgifne til trycket år 1756».

bygden, som tilldraga sig uppmärksamheten. Till systemets processuella brister komma även statsfinansiella sådana. Rannsaksfångarnas underhåll tynger statskassan.

I själva verket finnas blott två verksamma medel till missförhållandenas undanrödjande. Antingen en radikal reform av landsbygdens domstolar, nämndens avskaffande eller undanträngande till medverkan i en reellt skäligen betydelslös domsförhandling, följande på den av domaren ensam verkställda undersökningen — den samtida danska utvecklingslinjen. Eller också skapande av en verklig förberedande undersökning, tillräckligt omfattande och effektiv, möjliggjord genom inrättande av ett särskilt för detta ändamål avsett åklagar- och polisväsen. Det förra alternativet är lyckligtvis uteslutet på grund av politiska förhållanden, det senare tyvärr otänkbart av ekonomiska skäl. Så blir endast övrigt att inom ramen av bestående organisatoriska förhållanden söka verka för något större skyndsamhet i brottmålets handläggning.

I första hand ha vi som utslag av detta strävande att anteckna påminnelser till ämbetsmännen att förfara med största möjliga snabbhet¹ ävensom föreskrifter om särskild handläggning av vissa brottmål². För det förberedande förfarandets utveckling torde isynnerhet de förra ha varit utan nämnvärd betydelse. Större verkan i detta avseende kan man tillskriva en del bestämmelser i kungl. brevet den 18 oktober 1750³ om rättegångens förkortande i brottmål, som inskräpa och förtydliga stadgandet i RB 4:1. Här stadgas, »at the Kronobetjente, hwilka wid Härads-Rätterna något brottmål angifwa och påtala, böra förut, innan Tinget hålles, noga efterspana och göra sig underrättade om alla them, som uti thet målet kunna gifwa någon uplysning, och til then ändan låta them inkallas at wid Tinget höras, på thet saken icke behöfwer uppskjutas ther-

¹ Se sålunda KBr ¹⁸/₁₀ 1750 (JUSLEEN s. 259) in fine, KRes ¹⁰/₈ 1762 (MODÉE VII s. 5296) § 2, och särskilt KBr ¹¹/₁₂ 1766 (BACKMAN V s. 365), som föreskriver, att »den Domare eller annan Embetsman och Betjent, genom hwars wällande någon Delinquent uppehålles i fängelse längre än behof varit, bör utan skonsmål åläggas Fångförtäringersättning till Kronan, utom det ansvar hans försummelse eljest kan förtjena».

² KBr ²/₈ 1748 (JUSLEEN s. 193), KBr ²²/₁₁ 1749 (ibm s. 233).

³ Hos JUSLEEN s. 259.

igenom, at wederbörande, som hafwa om thensamma kunskap, och således borde therom sin berättelse göra, ej äro tilstådes . . . » Denna föreskrift innehåller i själva verket ingenting utöver vad som stadgas i RB 4:1. Den är närmast av instruktionsmässig natur. Den riktår sig vidare endast till landsbygdens åklagare. Icke desto mindre har 1750 års brev otvivelaktigt haft väsentlig betydelse för den senare utvecklingen på det förberedande förfarandets område. Av vikt ur principiell synpunkt är markerandet av åklagaren såsom ansvarig för sakens färdigställande till förhandling. Författningen ifråga betraktas ännu som gällande rätt och återfinnes i lageditionerna till den dag som är.

Utan direkt sammanhang med de nu omhandlade bestämmelserna om förberedelsearbete i brottmål torde ha meddelats föreskriften i förordningen den 11 juli 1753¹ att kronobetjänt, såsnart någon för begånget brott gripes, skall av prästerskapet i den häktades hemförsamling taga bevis om hans kristendoms-kunskap, vilket bevis skall överlämnas till domaren och sedan medfölja rannsakningsakten. Här föreskrives vidtagandet av en bestämd förberedande åtgärd; oavsett vilken omfattning och karaktär förberedelsen i övrigt erhåller anordnas sålunda en viss identitetsprövning och utredning av det förevarande brottets subjektiva faktorer. Man torde kunna utgå från att denna åtgärd skall vidtagas i varje fall då någon häktats, även om häktningsåtgärden ej beslutats av »Krono-betjent» i sträng mening.

¹ Hos MODÉE V s. 3534.

FEMTE KAPITLET.

Svensk rättsutveckling.

Polisväsendets uppkomst. Förfarandet före domsförhandling i gällande rätt.

1. Polisväsendets uppkomst. Förfarandets organisation.

Det rättstillstånd vi sökt framställa i föregående kapitel utgör ännu i det väsentliga underlaget för det förberedande förfarandets organisation och bedrivande i nutida rätt. Nuvarande förhållanden på detta område kunna skildras och förstås endast utifrån den historiska grunden, förefintlig i 1734 års lags processordning. Dock har den gångna tiden fört oss ganska långt bort från 1700-talets förhållanden. Medan lagstiftningen i stort sett stått stilla sedan 1734 — av mera avsevärd betydelse har blott varit strafflagsreformen av år 1864 — har i praxis en utveckling ägt rum på den grundval och med de utgångspunkter, som i det föregående antytts. Denna utveckling har till väsentlig del framdrivits och främjats genom organisatoriska förändringar hos de myndigheter, som haft det förberedande förfarandets bedrivande om hand, förändringar, vilka i sin mån betingats därav, att uppfattningen av den enskilde medborgarens straffprocessuella uppgift småningom blivit en annan. Målsäganden har befriats från det huvudsakliga ansvaret för att begångna brott beivras med undersökning och åtal. Denna verksamhet har i stället överlämnats åt de offentliga myndigheterna, polisväsendet och åklagarmakten, som för detta ändamål erhållit en vidare utbildning från de primitiva inrättningar, 1700-talets samhällsorganisation innefattade.

De båda antydda i utvecklingen arbetande faktorerna ha steg för steg, utan att den processuella lagstiftningsapparaten i

mera avsevärd omfattning anlåtats, fört oss fram till en faktisk ordning på det förberedande förfarandets område, vilken i betydande grad avviker från den ursprungliga legalordning, vilken ännu ej fått någon efterträdare. De myndigheter, nya eller till funktionssätt och arbetsförmåga väsentligt ombildade, som skapats av de sista 150 årens samhällsutveckling, ha förstått att på ett smidigt sätt utnyttja de möjligheter att anordna ett före domstolsförhandlingen gående spanings- och utredningsförfarande, som gällande lagbestämmelser erbjudit. Det är emellertid naturligt, att det förberedande förfarande, som på detta sätt växt upp, visserligen inom lagens rāmärken men utan uttrycklig legal reglering, blivit i hög grad formlöst, till innehåll och omfång väsentligen bestämt av de olikartade myndigheternas personliga kvalifikationer och av en mer eller mindre lokal praxis. Det är också givet, att en framställning av gällande rätts regler om förfarandet före domsförhandling har att arbeta med betydande svårigheter och näppeligen kan fylla större krav på exakthet och allmångiltighet. Lag och författningar ge ej mycken ledning; praxis kan näppeligen sägas ha antagit den karaktär av allmän och konstant giltighet, som fordras för att den skall kunna tillerkännas egenskapen och betydelsen av sedvanerätt. Det huvudsakliga material man på området har att röra sig med består av instruktionsbestämmelser av olika ålder och normativ kraft, i allmänhet till sin giltighet lokalt begränsade.

Vår nutida praxis i det förberedande förfarandet har utbildats i sammanhang med polisorganisationernas uppväxt i de större städerna. Härvid har Stockholm gått i spetsen; övriga städer ha efter råd och lägenhet med anpassning till lokala förhållanden efterbildat huvudstadens polisväsen; landsbygden har följt på avstånd utan att statligt initiativ eller kommunal självstyrelse här varit verksamt med någon högre grad av aktivitet eller målmedvetenhet. Det är därför ganska naturligt, att Stockholms polis- och åklagarväsen fått en avsevärd betydelse för utvecklingen överhuvud; i själva verket torde man kunna säga, att Stockholmspolisens system och för dess verksamhet gällande regler varit i väsentlig mån bestämmande för det förberedande förfarandets uppbyggnad och gestaltning i riket i dess helhet. Vid sådant förhållande bli polisväsendet och undersökningsordningen i Stockholm av särskilt intresse för oss,

och det måste anses ej blott försvarbart utan rent av oundgängligt att ägna en betydande del av den kommande framställningen åt de lokala förhållandena i huvudstaden. En ytterligare anledning härtill utgör den omständigheten, att Stockholms polisväsen alltfort är det ledande och synes väl uppbära sin traditionella roll som fortbildare av det förberedande förfarandets såväl organisation som arbetsformer här i landet. Nyligen ha av huvudstadens polisledning tagits initiativ, som, därest de fullföljas i den inslagna riktningen, komma att bli normgivande för den närmaste tidens straffprocessuella utveckling på förevarande område och därmed också för gestaltningen av förfarandet före domförhandling i vår reformerade brottmålsprocess.

En ny epok i det förberedande förfarandets historia börjar genom den nyorganisation av Stockholms polisväsen, som genomföres i och med förordningen den 13 februari 1776¹ »angående Policens förbättrande här i Residence-staden». Denna författnings ingress anger visserligen det egentliga syftet med utfärdandet av densamma vara att ernå »förbättring af rättegångs-sättet i politie-mål.» Man finner också vid en genomläsning av förordningen, att en huvudpunkt är ordnandet av ett snabbare och enklare förfarande vid avdömandet av mindre brottmål². Dessa skola nämligen regelmässigt³ handläggas och även i den tilltalades frånvaro avdömas av överståthållaren. Och om förfaringssättet ges ganska vidlyftiga regler, i förhållande till vilka den allmänna brottmålsprocessens bestämmelser stå subsidiärt giltiga. Man kan dock trots detta näppeligen värja sig för tanken, att såväl denna vidlyftiga reglering av processen i bagatellmål som ock ordasättet i förordningens ingress snarast tjäna till att något skyla över den betydelsefulla omdaning av det gamla kommunala polissystemet till en statlig organisation, ägnad att främja den restaurerade konungamaktens politiska intressen. Huru härmed än må förbålla sig, de organisatoriska nyheterna i förordningen äro dock de ojämförligt viktigaste. Vid sidan

¹ Hos MODÉE X s. 511. Även särtryck, Stockholm, Norstedt & Söner, 1861.

² Se förordningens §§ 3—11; VON SYDOW, Stockholms polis s. 260 ff.

³ Politie-Collegii domsrätt avskaffas ej fullständigt 1776, se den nämnda förordningen § 14..

av anordnandet av summariskt förfarande i mindre brottmål lämnas bestämmelser om tjänstgöring, vilka bli av största betydelse för utvecklingen av en polisundersökning före domstolsförhandlingen.

Det gamla Politie-Collegium av år 1672 får såsom central polismyndighet lämna plats åt överståthållaren. Denne erhåller sålunda i huvudstaden samma åliggande med hänsyn till brotts beivrande, som av ålder tillkommit befallningshavandena i länen. Överståthållarens funktion i detta avseende kommer till tydligt uttryck i instruktionen för denne ämbetsman den 16 februari 1776¹, som i § 17 föreskriver, att »öfweriuseendet och hufwudstyrelsen af hela Police wäsendet här i Staden tillkommer Öfwer Ståthållaren, hos hwilken berättelser böra ingifwas och sammanstöta uti alt thet, som i mer eller mindre mohn är stridande emot god ordning och Police, på thet Öfwer Ståthållaren icke allenast må warda underrättad om alt hwad uti Residentet sig tildrager, från then största till then minsta förbrytelsen, utan ock kunna widtaga nödige mått och utwägar till förekommande af alla missbruk och oredor, samt bihållandet af thet Allmännas säkerhet.» Härigenom lägges den samlade polismyndigheten i överståthållarens hand, och det ges honom en vittgående maktbefogenhet att ingripa mot brottsligheten såväl preventivt som repressivt. Man sörjer också för att den centrala polismyndigheten erhåller organisatoriska och pekuniära hjälpmedel för sin verksamhet i ordningens tjänst. I första hand är här att anteckna inrättandet av en chefstjänst, vars innehavare, Politie-Mästaren, har att vid alla tillfällen då det erfordras, tillhandagå överståthållaren »uti hwad till Politie wäsendets underhållande i thess här utstakade skick för angeläget präfwat» (instruktionen för överståthållaren § 28). Politie-Mästarens ämbete göres till en förtroendetjänst, tillsatt medelst kunglig fullmakt (förordningen § 12). Under honom² ställas »Stadsens Fiscaler och Politie Betjeningen»; på stat uppföras en ordinarie och två vice fiskaler,

¹ Otryckt, Riksarkivet.

² Hos polismästaren anställes dessutom kanslipersonal, bestående av en notarie, en registrator, två kanslister samt vaktmästare, von Sydow, Stockholms polis s. 262, varav framgår att polismästartjänsten är förenad med betydande arbetsbörd i form av expedition etc.

en gevaldiger, två vice gevaldiger och femtio uppsyningsmän¹, en högst anseelig förstärkning av polisstyrkan. All denna personal, om vars kompetens endast nämnes, att »the bör wara edsworne och beskedelige», tillsättes av överståthållaren, som har oinskränkt befogenhet att efter gottfinnande varna, suspendera eller från tjänsten skilja befattningshavare, som finnes ha gjort sig förtjänt av sådant straff (förordningen § 13).

1776 års förordning om polisväsendet i Stockholm har sin väsentliga betydelse däruti, att den lägger en helt ny organisatorisk grundval för säkerhetstjänsten och förfarandet till brotts beivrande. Men själva detta senare omgestaltas icke genom förordningen. De former för undersökning och åtal i kriminalsaker, som utbildats tidigare och särskilt i 1672 års förordning om Stockholms styrelse kodifierats, bibehållas även efter omorganisationen av 1776. Vi skola kasta en blick på det förberedande förfarandets funktion, sådan denna framträder i 1776 års författningar.

Till poliskammaren², överståthållareämbetets avdelning för polisärenden, vilken som ovan sagts efterträtt det gamla Politie-Collegium, ingå anmälningar om begångna förbrytelser såväl från underdomare, militärbefälhavare och polis-tjänstemän (förordningen § 2) som också från allmänheten³. Viktigast äro givetvis rapporterna från polisbetjäningen. Dessa förutsättas muntligen avgivna i poliskammaren och innehålla redogörelse för vad polismannen i tjänsten iakttagit, däremot icke några egentliga undersökningsresultat. Detta framgår av bestämmelserna om rapports bevisvärde, vilka stadganden äro anknutna till reglerna om vittnesbeviset i RB 17: 11 och 29 (förordningen

¹ VON SYDOW, Stockholms polis s. 262, Stadsfiskalerna i Stockholm s. 10.

² Namnet »poliskammare» förekommer icke i 1776 års författningar, men användes redan i Gustaf III:s kansli, se VON SYDOW, Stadsfiskalerna i Stockholm s. 10.

³ Se Överståthållarämbetets kung. ^{17/4} 1776 (MODÉR X s. 522). Det i denna kungörelse nämnda »Reglemente för Stadsens Fiscaler och Politie-Betjening» har varken av VON SYDOW (Stadsfiskalerna i Stockholm s. 10) eller av förf. kunnat återfinnas. Ingressen till Överståthållarämbetets instr. ^{12/10} 1839 (Svensk Författningssamling 1839 nr 41) för Stockholms stads Fiskaler och Polis-Betjente säger, att »för ledning av underlydande Fiskalers och Polisbetjentes verksamhet någon bestämd Instruction förut icke funnits».

§ 6). Uppsyningsman, som avger falsk rapport, straffas med fästning (§ 13).

Inkomna anmälningar prövas i poliskammaren, som företar en uppdelning av ärendena efter deras beskaffenhet (§ 3). Beträffande »alla egentligen så kallade Lagbrott, med hvilka icke Öfver-Ståthållaren utan Domaren eger befattning» gäller, att »Öfver-Ståthållaren fogar anstalt therom, at the warda wid wederbörliga Domstolar i laga ordning ofördröjeligen undersökte och afdömde». Förseelser mot politiförfattningarna upptar och avgör däremot överståthållaren såsom polisdomare, försåvida icke saken är vidlyftig, flere äro inblandade i densamma eller fråga uppstår om vittnesjäv eller om oriktighet i polismans rapport, i vilka fall målet remitteras till vederbörande domstol (§§ 6, 7). Någon egentlig av poliskammaren verkställd undersökning av inrapporterat kriminalfall omtalar förordningen icke. I fråga om politimål föreskrives, att vederbörande inkulpat genast skall inkallas inför överståthållaren; åtlyder han ej kallelsen, hämtas han; »lösa personer, som ej äro til namn och hemwist kända» anhållas genast och inställas i poliskammaren (§ 4). Beträffande de grövre brottsfallen, domstolssakerna, finnes ingen föreskrift utöver den ovannämnda. Det är ju emellertid tydligt, att poliskammaren har befogenhet att anställa och givetvis även anställer den undersökning, som kan vara nödig för avgörande av frågor om remiss till domstol skall ske, om den misstänkte skall häktas etc. Förordningen står emellertid kvar på 1734 års lags grundval; överståthållaren har endast befallningshavandes allmänna skyldighet jämlikt 1734 års landshövdinginstruktion¹ »at låta missgärningar genast komma til sine behörige Domstolar.» Den polisundersökning, som sedan växt upp i Stockholmspolisens praxis, har således frambragts icke genom några föreskrifter i 1776 års förordning eller annorstädes utan av det praktiska behovet, som kunnat fyllas tack vare de organisatoriska möjligheter till en noggrannare undersökning, som genom poliskammarens inrättande skapats.

Stadsfiskalernas ställning förändras icke genom 1776 års polisreform. Författningarna ställa dem »jemte then öfrige Politie Betjeningen» under överståthållaren och polismästaren.

¹ KInstr 4/11 1734 (MODÉE II s. 1071) p. 6.

De ha skyldighet att liksom gevaldiger och uppsyningsmän anmäla iakttagna förbrytelser till poliskammaren, och i likhet med andra polismän till- och avsättas de efter gottfinnande av överståthållaren. Polisförordningen ålägger fiskalerna att »för hwar theras Tract» utföra åklagartalan i politimål (§ 8). Om deras funktion i grövre brottmål säges ingenting. Otvivelaktigt ha de att företräda åtalet även i mål, som remitteras till domstolarna. Bestämmelserna i 1672 års förordning om fiskals handläggning av grövre brottmål ha redan före 1734 års lag upphört att gälla¹. I slutet av 1700-talet fungera fiskalerna såsom uppvaktande åklagare i alla mål på sätt i politimål är föreskrivet. De ha emellertid fortfarande intet initiativ till åtal och äro i detta avseende således icke åklagare i egentlig mening; åtalsinitiativet endast överflyttas 1776 från politikollegium till poliskammaren. Grundsatzen i SB 1:1 överges icke.

Från 1776 fram emot 1800-talets mitt göres inga väsentliga förändringar i det sålunda tillrättalagda systemet. Polisens organisation förblir densamma, blott styrkan ökas i mån av stadens tillväxt och förhandenvarande ekonomiska resurser². På 1830-talet börjar emellertid ett starkt reformbehov göra sig gällande; man vill ha ökad effektivitet i polisarbetet. Den första frukten av dessa strävanden är överståthållarämbetets instruktion för Stockholms stads Fiskaler och Polis-Betjente, utfärdad den 12 oktober 1839³. I denna författning markeras skarpt stadsfiskalernas ställning som polistjänstemän. Fiskalerna bli föreståndare för var sitt av stadens tre polisdistrikt. De åläggas att inställa sig varje morgon å distriktets vaktkontor och »der emottaga så wäl rapporter af Polis-Betjeningen som af enskilte personer gjorde anmälanden, af beskaffenhet att de tillhöra polismaktens åtgärd, och i mån af sig företeende omständigheter, antingen sjelfwe derwid genast lägga hand eller meddela nödige föreskrifter åt de närvarande Polis-Betjenterne, hwilka i allmänhet äga att af Fiskalerna erhålla råd och upplysningar i ärenden af mindre wanlig beskaffenhet». Vidare ha fiskalerna

¹ Se ovan s. 84 f.

² VON SYDOW, Stockholms polis s. 263 f.

³ Svensk Författningssamling 1839 nr 41.

att »hwarje Söcknedags förmiddag upwakta uti Kongl. Polis-Kammaren för att inhämta hwad dem kan warda anbefaldt». Om fiskalernas åklagargöromål innehåller instruktionen inga bestämmelser. De förutsättas fortgå enligt hävdvunnen praxis. Av intresse är i övrigt endast författningens omnämnande av skriftliga rapporter från polisbetjäningen, vilka vid denna tid synes ha fått en betydande användning, ehuru de muntliga ingalunda kommit ur bruk.

Genom kungl. brevet den 9 mars 1850¹ erhåller Stockholms polisväsen en väsentligt förändrad organisation, som i sina huvuddrag ännu är bestående. Denna nyordning² rör visserligen direkt ordningspolisen i nutida mening — någon särskild kriminalpolis existerar ännu icke —, och några mera väsentliga förändringar i undersökningens gestaltning göras ej. Dock ger polisorganisationen i sitt ombildade skick bättre möjligheter för en effektiv utredning av brottmålen före domstolsremiss och dessa möjligheter tillvaratas också. 1850 års polisreform är utgångspunkten för Stockholms moderna polisväsen. Nu framträder också för första gången i utförliga instruktionsbestämmelser³ den praxis i det förberedande förfarandet, som utbildat sig på den nedärvda i 1672 och 1776 års förordningar legalt fastställda grunden. Såväl polisorganisationen överhuvud som undersökningsordningen i närvarande tid utgöra en direkt fortbildning av 1850-talets institutioner. Systembyggnaden är i det väsentliga oförändrad. Vi anse oss därför sakna anledning

¹ Särtryck, Stockholm, Norstedt & Söner, 1850.

² Se härom FERLIN, Stockholms stad i juridiskt, administrativt, statistiskt och borgerligt hänseende II s. 1226 ff., s. 1549 ff., s. 1877 ff., von SYDOW, Stockholms polis s. 267 ff., Stadsfiskalerna i Stockholm s. 12 ff. Bland förarbetena till 1850 års polisreform uppmärksammas »Projekt till förändrad organisation af Poliswården inom Hufwudstaden äfwensom till Instruction för de till den nya Polis-Styrelsen föreslagne Tjenstemän och Betjente af A. F. U.», 1840.

³ Se Överståthållarämbetets Instruction för Polis- och Nattbevakningspersonalen i Stockholm ²⁶/_s 1850, polismästarens Föreskrifter för Polispersonalen i Stockholm ³¹/₁₀ 1853 (båda särtryck, Norstedt & Söner, Stockholm resp. 1850 och 1853) samt polisorder, avtryckta hos KJELLGREN och TJELLANDER, Stockholms polisförfattningar s. 116 ff., s. 179 ff., s. 277 ff. Det angivna materialet har sedermera hoparbetats i den ännu gällande, av polismästaren ³¹/₇ 1866 utfärdade Instructionen för polispersonalen i Stockholm (särtryck, Norstedt & Söner, Stockholm 1866).

att noggrannare skildra dessa institutioner och detta system utan övergå till en redogörelse för de nuvarande reglerna om det förberedande förfarandets organisation och gestaltning.

Huru obrutet det historiska sammanhanget med äldre tiders inrättningar är och huru väl nedärvd organisation och praxis förstått att möta och anpassa sig efter nyare tiders krav, blir klart vid ett betraktande av nutida Stockholmsförhållanden på det förberedande förfarandets område. Principerna i 1734 års lags för länge sedan upphävda SB 1:1 och i den jämgamla landshövdinginstruktionens punkt 6, den senare för Stockholms del upptagen i 1776 års polisförordning, stå ännu orubbade i vår huvudstads förberedelsepraxis. Den moderna straffprocessrättens åtalsinstitut har ingen plats i denna praxis.

Reglerna om polisväsendets inrättning och det förberedande förfarandets funktion finnes numera nedlagda i ett antal författningar¹ av växlande ålder och juridisk karaktär, som reellt ersatt de aldrig upphävda 1672 och 1776 års förordningar samt 1839 års instruktion för stadsfiskaler och polisbetjäning. I främsta rummet står instruktionen för överståthållareämbetet den 1 december 1882, senast ändrad genom kungörelse den 28 oktober 1921. Vidare uppmärksammas instruktionerna för polismästaren och polisdomaren, båda av den 20 maj 1868, samt för förste, andre och tredje polisintendenterna, samtliga av den 31 december 1917, vilka uppräknade författningar utfärdats av Kungl. Maj:t. Av betydelse för vårt ämne äro vidare Överståthållareämbetets beslut den 5 maj 1885 om polismästarens handläggning av vissa ärenden och den 29 oktober 1921 angående arbetsordning för allmänna åklagarna vid rådhusrätten och

¹ Av nedannämnda författningar återfinnas de flesta i Samling av lagar, författningar, instruktioner, order m. m., som angå Stockholms polis, utg. 1919 av EKSTRÖM (äldre upplagor 1887 och 1908 utg. av HINTZE, den senare med supplement sammanställt 1913 av WILLERS). De nedan omnämnda KK ^{28/10} 1921 och KSkrivelsen ^{13/9} 1912 med ändringsförfattningar äro intagna i Svensk Författningssamling. Arbetsordningen ^{27/9} 1912 föreligger i särtryck (Stockholm, Beckman, 1912); ändringar i densamma äro intagna i Kommunal författningssamling för Stockholm. Överståthållareämbetets beslut ^{29/10} 1921 har hämtats ur ämbetets protokoll (ej tryckt).

polisdomstolen även den av polismästaren den 31 juli 1866 utfärdade instruktionen för polispersonalen, ändrad och tillökad genom senare givna polisorder. Slutligen observeras den genom kungl. skrivelsen den 13 september 1912 fastställda stadgan för Stockholms magistrat och rådhusrätt, senast ändrad genom kungl. brevet den 10 februari 1922, samt av överståthållarämbetet och magistraten den 27 september 1912 fastställd arbetsordning för magistrat och rådhusrätt med senare av dessa myndigheter stadfästa ändringar.

Instruktionen för överståthållarämbetet upptar i § 22 äldre författningars stadganden om att överståthållaren utövar högsta polismyndigheten i Stockholm och skall tillse, att allmän ordning och säkerhet till person och egendom upprätthålles samt att begångna brott bliva lagligen beivrade. Till denna verksamhet hörande ärenden handläggas i ämbetets avdelning för polisärenden (§ 33). Polismästaren är överståthållarens biträde i polisfunktionen (instr. för polismästaren § 31); åt honom är delegerad en övervägande del av polismyndigheten (samma instr. § 2, protokoll den 5 maj 1885), bland annat beträffande rannsakingar i brottmål och undersökningar om olyckshändelser. Polismästaren utövar sin verksamhet i poliskammaren; till sitt biträde har han förste polisintendenten, som handlägger de mål och ärenden, med vilka polismästaren ej själv tager befattning (instr. för förste intendenten §§ 1, 2). Andre polisintendenten är chef för ordningspolisen (instr. för andre intendenten §§ 1, 2); tredje polisintendenten förestår säkerhetspolisen och särskilt kriminalavdelningen (instr. för tredje intendenten §§ 1, 2). För upptäckande av brott och utredning i brottmål verka företrädesvis den nämnda kriminalavdelningen och distriktpolisen. Den förra, som räknar sin egentliga upprinnelse från 1856, då åtta konstaplar under befäl av en polisadjutant avdelades till tjänstgöring »vid säkerhetspolisen»¹, har småningom vuxit till en betydande organisation, underställd tredje polisintendenten²; avdelningen ombesörjer nu-

¹ FERLIN II s. 1231 f., VON SYDOW, Stockholms polis s. 278 ff.

² Kriminalavdelningen (förut detektivavdelningen) omorganiserades och förstärktes 1917, varvid tredje polisintendentsbefattningen inrättades, se Betänkande av 1915 års poliskommitté I s. 88 ff. (bihang till beredningsutskottets utlåtanden och memorial 1916 nr 122) samt beredningsutskottets

mera den väsentliga delen av utredningen i svårare kriminalfall. Distriktpolisens¹ är fördelad på lokala distrikt, ett vart förestått av en poliskommissarie, som har under sig ett antal överkonstaplar och konstaplar. Kommissarien är den egentliga undersökningsmyndigheten i distriktet (instr. för polispersonalen 2: 15, 16); hans spanande verksamhet har dock numera till största delen övertagits av kriminalavdelningens personal. I Stockholms polisorganisation ingå även stadens åklagare. Dessa äro dels stadsfiskaler och polisassessorer, vilka såsom allmänna åklagare utföra åtal i rådhusrätten, dels poliskommissarier, som bestrida åklagartjänsten i polisdomstolen; i vissa till denna senare domstols handläggning hörande mål föra emellertid stadsfiskalerna åklagartalan (överståthållarämbetets protokoll den 29 oktober 1921 § 1). Stadsfiskalerna², numera till antalet två, utnämnas av överståthållaren och stå under dennes och polismästarens lydnad (instr. för överståthållarämbetet § 8, för polismästaren § 3). De två polisassessorerna, vilkas befattningar nyinrättades 1921³, tillsättas av Kungl. Maj:t efter anmälan av överståthållarämbetet (instr. för ämbetet § 2). Polisassessorerna, vilka biträda tredje polisintendenten och närmast under honom utöva förmanskapet över polispersonalen vid kriminalavdelningen, ha att efter de anvisningar, polismästaren meddelar, leda och övervaka vid kriminalavdelningen förekommande förhör och undersökningar i brottmål. De ha därjämte den befogenhet, som tillkommer stadsfiskal, och skola i sådan egenskap tjänstgöra såsom allmänna åklagare i huvudstaden med den tjänstgöringsskyldighet, som överståthållaren bestämmer (samma instr. § 41, ovannämnda protokoll § 2).

Sedan vi sålunda redogjort för de i det förberedande förfarandet verksamma myndigheternas organisation, tillkommer

utlåtande 1917 nr 178 s. 46 ff. Avdelningen omfattade 1921 116 man under tredje intendents befäl, se polismästarens P. M. ²/₈ 1921 (bihang till stadskollegiets utlåtanden och memorial 1921 nr 26: 2).

¹ Om denna närmare von SYDOW, a. a. s. 289 ff.

² Närmare om dessa von SYDOW, Stadsfiskalerna i Stockholm s. 13 ff.

³ KK ²⁸/₁₀ 1921 (Svensk Författningssamling nr 721), överståthållarämbetets skrivelse ¹¹/₈ 1921 med förslag till inrättande av polisassessorbefattningar samt polismästarens P. M. till överståthållaren i nämnda fråga (bihang till stadskollegiets utlåtanden och memorial 1921 nr 26: 1, 2).

uppgiften att granska förfarandets anordning i Stockholmspolisens praxis¹.

Den förberedande undersökningens ändamål anges i instruktionen för polismästaren § 4 vara att, då misstanke uppkommit om att under allmänt åtal hörande brott förövats, undersöka om det verkligen timat, att sammanföra och utreda alla till brottet hörande omständigheter samt att uppspåra och framdraga allt vad som utgör bevis eller liknelse mot viss person såsom gärningsman. Enligt 1866 års instruktion för polispersonalen är distriktskommisarie undersökningsmyndighet vid sidan av poliskammaren. Kommisarien skall, så snart han genom anmälan eller eljest fått kännedom om brott, genast igångsätta efterforskning, utreda brottets närmare omständigheter och efterspana brottslingen; vidare under rättas övriga distrikt och i viktigare fall polisstyrelsen (instr. 2: 15). Anhållen person skall inom 24 timmar inställas i poliskammaren för häktningsprövning. Kommisarien har att sammanfatta efterforskningens resultat i en skriftlig rapport, som inges till poliskammaren (2: 17). Denna efterforskningsverksamhet utövas numera företrädesvis av kriminalavdelningen. Som spaningsledare fungera denna avdelnings kommisarier eller under dessas ledning och ansvar överkonstaplar vid avdelningen; kommissarierna ha att författa eller överse och i varje fall underskriva de till poliskammaren gående rapporterna (jfr 1866 års instr. 2: 17). Tredje polisintendenten och polisassessorerna övervaka och leda kriminalavdelningens spaningsarbete och lägga stundom även personligen hand därvid genom hållande av förhör med misstänkta och vittnen. När kriminalavdelningen har spaningsrapporten färdig, går denna liksom från polisens övriga avdelningar och distrikt till poliskammaren; i varje fall medföljer rapport häktad, som inställes i kammaren inom ovan nämnd tid av 24 timmar; befinner sig den tilltalade på fri fot, avges rapport först sedan utredningen fullständigt slutförts. Poliskammaren tar så ärendet under behandling; i regel handläggas hithörande saker av förste polisintendenten i polismästarens ställe (jfr instr. för förste intendenten § 2). Är den misstänkte häktad, prövas lagligheten av denna åtgärd; finnes saken vidare vara så utredd, att ytterligare förberedande undersökning ej är

¹ För det följande jfr von Sydow, Stockholms polis s. 280 f.

av nöden, remitterar poliskammaren ofördröjligen saken till vederbörlig domstol (instr. för polismästaren § 4 mom. 2). Anses däremot vidare undersökning behöfvig, går målet tillbaka till kriminalavdelningen (eventuellt annan avdelning eller distrikt), som fortsätter utredningen och efter dennas avslutande till poliskammaren översänder fullständig rapport, sammanfattande vad i målet kunnat utrönas. Efter prövning av inkommen rapport bestämmer poliskammaren om åtal skall äga rum och hänskjuter i sådant fall skyndsamt målet till handläggning vid vederbörlig domstol, rådhusrätten, polisdomstolen eller annan, allt efter sakens beskaffenhet¹ (nämnda instr. § 4 mom. 3). Remitterade mål, i vilka tilltalad är häktad, upp- tagas utan åklagares åtförande till handläggning vid någon av rådhusrättens avdelningar; i viss utsträckning sker fördelningen mellan de olika avdelningarna efter målets beskaffenhet, mestadels dock genom lottning (stadgan och arbetsordningen för Stockholms magistrat och rådhusrätt). För att ansvar skall kunna ådömas fordras dock, att vederbörande åklagare, polis-assessor eller stadsfiskal, anmäler sig vilja föra talan. I fråga om på fri fot varande personer föranleder remiss ej åtgärd, förrän åklagare inkommit med stämning².

Det förberedande förfarandet i Stockholm har sålunda karaktären av en polisundersökning, verkställd av i regel icke rättsbildad spaningspersonal under ledning och kontroll av

¹ Om poliskammars rätt att nedlägga bagatellartad sak och med dela varning HEDENSKOG s. 153 f.

² Det system, för vilket i texten redogjorts, återfinnes i ännu (december 1922) gällande instruktionsbestämmelser. Det har emellertid på viktiga punkter undergått förändring efter ikraftträdandet av lagen den 2 juni 1922 om tiden för företagande av rannsaking med häktad. I förfarandet mot häktade har poliskammarens funktion väsentligen förlorat sin betydelse, Häktning beslutas nu definitivt av kriminalavdelningens tjänstemän, vanligen tredje intendenten. Anmälan om företagen häktning göres från avdelningen till rådhusrätten, som efter lottning utsätter målet att förekomma på viss dag. I denna anmälan nämnes för vad brott den häktade tilltalas, om han erkänner eller förnekar samt om han förut undergått bestraffning. Polisrapporten passerar ännu genom poliskammaren, därest rapporten blir färdig i så god tid, att denna procedur är möjlig. Någon verklig prövning av saken före remiss anställer poliskammaren naturligen ej. Egentlig remiss har ju skett genom häktningsanmälan. Poliskammarens »remiss» av rapporten är således en reellt skäligen betydelslös expeditiönsåtgärd. •

den centrala polismyndigheten, poliskammaren, vilken även har befogenhet att i fall av föranledande besluta om åtal och som samtidigt är den egentliga häktningsmyndigheten¹. De i polisorganisationen inordnade åklagarna äro icke egentliga åtalsorgan utan skola endast föra ansvarstalan i redan anhängiggjorda brottmål. De syssla i regel ej med undersökning, i varje fall icke planmässigt i av dem senare handlagda mål, utan informera sig för domstolsförhandlingen ur den av spaningspersonalen och poliskammaren sammanbragta utredningsakten.

Den anordning av det förberedande förfarandet, som nu skisserats, återfinnes i sina huvuddrag jämväl i flertalet av de rikets övriga städer, i vilka poliskammare eller eljest polismästarämbete finnas inrättade. Från början av förra århundradet ha dessa städer småningom med anpassning efter lokala förhållanden organiserat sitt polisväsen med Stockholms institutioner som förebild och samtidigt upptagit huvudstadens anordning av det förberedande förfarandet. I denna utveckling går Göteborg i spetsen; förordningen den 19 augusti 1807 om en förbättrad polisinrättning i staden Göteborg är i det väsentliga en kopia av 1776 års förordning om Stockholms polisväsen. Sedan följa från 1825 ett antal av rikets större städer². Organisationen av

¹ Huruom ändring härutinnan skett genom senaste tids praxis, se föregående not.

² För närvarande (1922) finnas poliskammare utom huvudstaden i Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg, Örebro, Karlskrona och Eskilstuna, polismästare äro dessutom anställda i Gävle, Uppsala och Lund. Det i Stockholm tillämpade systemet med remiss från poliskammaren (eller polismästare) till domstol praktiseras i samtliga dessa städer med undantag av Eskilstuna och Lund. Våra uttalanden om förhållandena i landsortens »poliskammarstäder» (städer med Stockholmsystem) grunda sig dels på meddelanden från tjänstemän i stadsstyrelserna i Göteborg, Malmö och Lund, dels på studium av följande litteratur och författningssamlingar: VON SYDOW i Förslag till reglemente för polispersonalen i riket 1907 s. 57 ff., HÄRLEMAN i Förslag till polisreglemente för riket 1913 s. 44 ff., REUTER-SKIÖLD I s. 97 ff., NORRHIN, Städernas särskilda skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten s. 49 ff., Samling av författningar, ordningsregler instruktioner m. m., som angå Göteborgs polis, utg. av LUNDBERG 1891, Samling av polisförfattningar, kungörelser m. m. . . . för Göteborgs poliskår 1907, Kommunal författningssamling för Göteborg, utarb. 1914 av HEGARDT,

polisinrättningarna i förevarande landsortsstäder har som nämnts försiggått efter huvudstadens mönster men företer naturligen dock en i detaljerna lokalt bestämd omväxling. Samma är förhållandet med stadsfiskalernas ställning¹. Det normerande författningmaterialet är likaledes skiftande till ålder och härkomst, till dels dessutom ofullständigt. Det är därför naturligt, att förberedelsens bedrivande ej överallt sker efter alldeles samma schema, utan fastmera lokal praxis i vissa avseenden gestaltar sig olika i olika städer. Men i stort sett härskar i förevarande städer det i Stockholm praktiserade systemet med av polispersonalen under polisbefällets ledning verkställd undersökning, åtalsbeslut av poliskammare eller polismästare och påföljande remiss av utredningsakten från denna polismyndighet till domstol, där stadsfiskal sedan har att utföra det redan anhängiggjorda åtalet².

Väsentligt olika mot Stockholmssystemet framträder det förberedande förfarandets anordning i städer utan polis-

Samling av författningar . . . för Malmö poliskår 1898, Kommunal författningssamling för Malmö 1866—1911, Samling av gällande författningar rörande Norrköpings stad, utg. av HERTZMAN 1858, Författningssamling för Norrköpings stad, utg. av SCHILLBERG 1914, Samling av instruktioner, order m. m., som angå Hälsingborgs polis 1914, Kommunal författningshandbok för Hälsingborg 1915 I, Kommunal författningshandbok för Gefle stad, utarb. av LINDBERG 1912, Allmänna författningar och särskilda stadgar samlade för Örebro stad 1890, Samling av kommunala stadganden för Upsala stad 1890, supplement 1893. Slutligen ha uppmärksamrats KSKrivelserna ²⁴/₄ 1914 angående Uppsala, ²⁹/₁₀ 1915 angående Norrköping och ¹³/₂ 1920 angående Örebro (samtliga i Svensk Författningssamling).

¹ KInstr ²⁴/₅ 1918 för stadsfiskalerna, gällande alla stadsfiskaler utom Stockholm, föreskriver, att »stadsfiskal är allmän åklagare i stad» (§ 2) ävensom att »den befattning med säkerhets-, ordnings- och sundhetspolisen, som stadsfiskal hittills på grund av särskilda stadganden eller hävdvunnet bruk må hava utövat, skall fortfarande åligga honom, intill dess förändrade bestämmelser i ämnet kunna varda av Kungl. Maj:ts Befallningshavande fastställda» (§ 5). Genom uttrycklig föreskrift ha, såvitt vi kunnat utröna, endast stadsfiskalerna i Göteborg, Malmö, Hälsingborg och Uppsala fritagits från befattning med polisväsendet.

² En måhända ej uppmärksamrad konsekvens av remissystemet framträder i de städer, där polismästaren tillika är medlem av rådhusrätten. Denne kan då komma att fungera som domare i mål, som han själv remitterat till rätten. Det torde väl näppeligen kunna bestridas, att polismästaren i dylikt fall bör anses jävig.

mästare¹. Här har utvecklingen från 1700-talets förhållanden försiggått utan några genomgripande organisatoriska nydaningar. Polisväsendets organisation och efterforskningens bedrivande ha ju dock helt naturligt påverkats av inrättningarna i de största städerna, som överhuvud i polishänseende äro ledande. Dock äro såväl organisation som förfarande enklare i de medelstora och mindre städer, det nu är tal om. I städer med magistrat har i regel borgmästaren, understundom magistraten själv, ledningen av polisväsendet; saknas magistrat, är landsfogden i länet polischef (instr. för landsfogdarna den 14 december 1917 § 3). Stadsfiskalen — sådan finnes numera i alla rikets städer — är allmän åklagare i staden och har i denna egenskap skyldighet att utan dröjsmål beivra förbrytelser och överträdelser av lag eller särskilda stadganden (instr. för stadsfiskalerna den 24 maj 1918 § 2). Stadsfiskalens ställning i förhållande till polisväsendet är bestämd av lokala regler och hävdvunnet bruk (samma instr. § 5). I regel tillhör han polispersonalen, utövar som förman för övriga polisbetjante den omedelbara ledningen av polisverksamheten och fungerar då även såsom undersökningsledare. Understundom förestår stadsfiskalen den i vissa medelstora städer befintliga detektiva avdelningen, i vilket fall han givetvis också

¹ Bland städer, i vilka polismästarämbete finnes, inta Eskilstuna och Lund, såsom ovan nämnts, en särställning i så måtto, att förfarandet före domsförhandling i dessa båda städer har samma struktur som i städer utan polismästare. Se beträffande Eskilstuna HÅRLEMAN, a. a. s. 54 och Reglemente för Eskilstuna stad i KSkrivelse ⁹/₄ 1920, Svensk Författningssamling 1920 nr 201 (om 1879 års reglemente för Eskilstuna HEDENSKOG s. 141 not 3, den citerade bestämmelsen har dock ej givit upphov till någon praxis liknande den i Stockholm). Angående Lund se Arbetsordning och lönestat för rådhusrätten och magistraten i Lund ²⁵/₂ 1921 (särtryck Lund, Håkan Ohlsson, 1921), Stadga för polisväsendet i Lund ⁹/₂ 1874 med ändring ¹⁷/₇ 1876 och Instruktion för polispersonalen i Lund ²⁵/₆ 1874 (båda särtryck ibm 1917). Se för övrigt beträffande ifrågavarande grupp av städer ASK, Föreläsningar i svensk förvaltningsrätt II s. 62 ff., Förslag till reglemente för polispersonalen i riket 1907 (VON SYDOW) s. 61 ff., REUTERSKIÖLD I s. 97 ff., Lärobok för landsfiskaler, utg. av MALMGREN, V s. 30, NOTHIN s. 49 ff. samt Kommunal författningssamling för Jönköpings stad, utg. av EKDAHL 1919, Kommunal författningssamling för Sundsvalls stad, utg. av ÖDLUND 1912, Samling af kommunala stadganden för Falu stad 1905, Samling af kommunala stadganden för Kristinehamns stad 1913, Samling af kommunala stadganden för Visby stad 1904.

tjänstgör som ledare av efterforskning. Överhuvud torde man kunna säga, att stadsfiskalen i dessa nu förevarande städer är den egentliga undersökningsmyndigheten. Jämlikt SP 19: 9 har han häktningsbefogenhet. Han äger för genomförande av undersökning att av stads- och polisbetjäning erhålla nödig hjälp (instr. § 7). Då stadsfiskal själv lett förberedande undersökning, bestämmer han på grundval av undersökningens resultat om åtal skall anställas eller ej samt anhängiggör och utför i förra fallet åklagartalan. Har anuan tjänsteman (poliskommissarie el. dyl.) varit undersökningsledare, överlämnar denne efter slutförd undersökning utredningsakten till stadsfiskalen för vidare åtgärd¹. Förfarandets struktur är sålunda en annan än i polismästarstäderna. Det har regelmässigt karaktären av en åklagarundersökning, vars ledare självständigt beslutar om och utför åtal i det av honom själv undersökta målet. I varje fall tillkommer åtalsfunktionen oavkortad åklagaren².

Vi vända oss så till landsbygden för att kasta en blick på det förberedande förfarandets anordning därstädes. Även här gäller, att en jämn, i stort sett obruten utveckling försiggått från förhållandena på 1700-talet under indirekt påverkan av framstegen i de större städerna. De förbättringar, som ägt rum på landsbygden ha på det hela skett därigenom, att polis- och åklagarmyndigheternas kvalifikationer för verksamheten till brotts beivrande ökats och tekniken i undersökningen utbildats.

Först på 1850-talet regleras genom nya och mera fullständiga författningar landsstatens tjänsteåligganden med avseende å utredning och åtal i brottmål³. Vi återfinna

¹ Se ex. instruktion ¹³/₁₀ 1895 (ändrad ³¹/₁ 1906, intagen i den ovan nämnda författningssamlingen för Sundsvall) för polispersonalen i Sundsvall 2: 12.

² Den för åtals väckande använda formen har ingen betydelse för giltigheten av de i texten uppställda satserna. Översändande till domare av underrättelse om häktning jämte anhållan om rannsaking med den häktade måste, försåvitt denna anhållan göres av åklagare, anses innebära ett väckande av åtal jämlikt SP 19: 1.

³ Om den före 1918 gällande ordningen se HEDENSKOG s. 90 ff., NJURLINGS Handbok för kronolänsmän, 4 uppl. utg. av UNANDER, särskilt s. 38 ff., Lantpoliskommitténs utlåtande 1902 s. 2 ff., Förslag till reglemente för

i dessa författningar det gamla under 1600-talet utbildade systemet. Kungl. Maj:ts Befallningshavande är högsta polismyndighet i länet och skall därför dra försorg om ordningens upprätthållande samt tillse, att begångna brott bliva i laga ordning beivrade (instr. för landshövdingarna den 10 november 1855 § 10). Under befallningshavanden stå kronofogdar, länsmän och den lägre polisbetjäningen. Fogdarna skola var inom sitt fögderi verka för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet och antingen själva eller genom underlydande länsman ombesörja, att förbrytelser under allmänt åtal lagligen beivras (instr. för kronofogdarna den 10 november 1855 § 4). Länsman har samma åliggande inom sitt distrikt; upptäcker han åtalbar förbrytelse, har han att »vidtaga de laga åtgärder, som därav påkallas» (instr. för kronolänsmännen den 10 november 1855 § 4). Landsfiskalen, vilkens tjänst nedsjunkit till relativ betydelselöshet i undersöknings- och åtalshänseende, har endast att inskrida efter särskilt förordnande eller på grund av uttryckligt stadgande i lag eller författning (instr. för landsfiskaler den 26 maj 1876 §§ 3, 4). Dessa nu refererade korta föreskrifter innehålla det väsentliga av vad författningarna ha att förmåla om det förberedande förfarandets organisation på landsbygden. I praxis förfar man så, att den med häktningsrätt utrustade länsmannen med hjälp av tillgänglig polispersonal (fjärdingsmän, länsdetektiver, centralpolis m. fl.) upptar och genomför undersökning, på grundval av dennas resultat avgör åtalsfrågan och fungerar som åklagare inför häradsrätten. Kronofogde kan givetvis också arbeta efter samma schema och därvid ånita länsmans hjälp; fogdens verksamhet i undersökning och utförande av åtal är dock utan större praktisk betydelse¹.

Man kan näppeligen säga, att 1917 års omorganisation av landsstaten² i någon väsentligare mån rubbat den 1855 kodifierade ordningen. Dock ha vissa organisatoriska förändringar skett i syfte att öka polis- och åklagarväsendets effektivitet. Länsstyrelsen är som förut länets högsta polismyndighet och har

polispersonalen i riket 1907 (VON SYDOW) s. 64 ff., Fögderiförvaltningskommitténs betänkande 1912 s. 104 ff., s. 136 ff., s. 297 ff.

¹ Chefen för civildepartementet i statsrådsprotokollet 14/4 1917.

² För det följande se UDDÉN, Landsstaten enligt 1917 års organisation, MALMGREN V s. 30 f.

att utöva noggrann tillsyn däröver, att begångna brott bliva lagligen beivrade (instr. för landshövdingarna etc. den 12 april 1918 § 6). Men omedelbart under länsstyrelsen har ställts en ny befattningshavare, landsfogden, som är polischef på länets landsbygd och i dess städer utan magistrat (instr. för landsfogdarna den 14 december 1917 § 3). Landsfogden är dessutom inom sitt nämnda tjänstgöringsområde med vissa undantag allmän åklagare och skall såsom sådan beivra företrädesvis grova brott och sådana, som påkalla utredning av mera krävande art; dock kan länsstyrelse på landsfogdes hemställan överlämna beivrandet av dylika förbrytelser åt annan åklagare (instr. §§ 6, 7). Under landsfogde står såsom polismyndighet och allmän åklagare landsfiskalen, den forne länsmannen, jämte vissa med honom i förevarande avseende likställda tjänstemän. Dessa skola lagföra brott, som ej av landsfogden beivras (instr. för landsfiskalerna den 14 december 1917 §§ 2 ff.). Såväl landsfogde som landsfiskal ha jämlikt SP 19: 9 häktningsrätt. Författningarna förena undersökning och åtal i samma tjänstemans hand. Landsfiskal skall dock uppta efterforskning angående brott, som tillhör landsfogdes åtal och meddela denne senare underrättelse om inträffade händelser och vidtagna åtgärder. Landsfogde kan också när som helst överta handläggning av viss sak, som landsfiskal begynt utreda. Som regel autas emellertid endera av de båda tjänstemännen enhetligt genomföra huvudsaklig undersökning och åtal i ett givet brottfall. Övertar landsfogde av landsfiskal påbörjad kriminalsak, förutsättes den förre själv bedriva vidare undersökning och på grundval av vad i saken utretts besluta om åtal. Att landsfogde uteslutande på landsfiskals rapport skulle anhängiggöra och utföra åtal torde ej vara avsett. Den 1917 reglerade ordningen, för vars huvudpunkter nu redogjorts, torde i allmänhet icke ha förts ut i praxis i full enlighet med lagstiftarens intentioner. Landsfogdarna, vilka på grund av utbildning och föregående sysselsättning ofta varit mindre lämpade för undersöknings- och åtalsverksamheten, ha dessutom av övriga ingalunda obetydliga tjänsteåligganden hindrats från att i avsedd omfattning arbeta som undersökare och åklagare. Förhållandena ha därför ganska mycket blivit kvar vid det gamla. Landsfiskalerna äro nu liksom fordom länsmännen landsbygdens egentliga undersök-

ningsmyndighet och åklagare¹. Det förberedande förfarandet på landsbygden företer sålunda samma struktur som i de mindre städerna, det är formfri åklagarundersökning, enhetligt ledd av en med tvångsrätt beklädd polisman-åklagare, som har full befogenhet att besluta om och utföra åtal.

I gällande rätt förekomma sålunda två organisatoriskt skilda typer av förfarande före domstolsförhandling. Å ena sidan ha vi de större städernas system med polisundersökning och remiss till domstol direkt från tvångsberättigad polismyndighet, varvid åklagaren ifråga om häktade helt förbigås och uppträder först i själva domstolsförhandlingen; på fri fot varande person inkallas emellertid till svaromål inför rätta av åklagaren, icke den remitterande polismyndigheten. Vid sidan av »poliskammarssystemet» står landsbygdens och de medelstora och mindre städernas enkla, enhetligt ledda åklagarundersökning, följd av den med tvångsrätt utrustade undersökningsledarens beslut i åtalsfrågan, och, därest åtal anställes, utförande av ansvarstalan i domstolsförhandlingen. Båda arterna av förfarande ha växt upp på 1734 års lags grundval. Till sin struktur äro de dock grundväsentligt olika. I poliskammarstäderna har åklagaren en helt annan ställning än den nutida rättsuppfattning tillerkänner honom. Vi föranledas därav att i detta sammanhang uppta till skärskådande frågan om remissförfarandets juridiska karaktär. Det torde nämligen på intresserat håll råda en ganska allmän tvekan om hur detta institut bör i rättsligt avseende bedömas. Särskilt synes åklagarens och åtalsrättens plats i systemet icke vara klar.

Remissinstitutets historiska uppkomst har skildrats i detta och föregående kapitel. 1600-talsrätten ställer vid sidan av målsägandes åtalsrätt och åtalsplikt befallningshavandes ämbetsmässiga skyldighet att tillse, det grövre brottmål bringas till domstols handläggning. För Stockholms del ålägges politikkollegium av 1672 att föranstalta om brottmåls hänskjutande till

¹ UDDÉN s. 54 antar, att KInstr ²⁴/₁₆ 1918 för stadsfiskalerna § 2 skulle lägga hinder i vägen för landsfogde att i stad utan magistrat utöva allmän åklagares funktion. Den citerade paragrafen ger dock tydligt vid handen, att allmän åklagares befogenhet i stad av dylik typ tillkommer såväl landsfogde som stadsfiskal med företrädesrätt för den förre.

domstol. Denna verksamhet övertas 1776 av överståthållarämbetet för polisärenden, sedermera av poliskammaren. Att man sålunda från den administrativa myndigheten med förbigående av åklagaren vänder sig till domstol är i full överensstämmelse med den grundsats ifråga om det offentliga straffprocessuella initiativet, som kommer till uttryck redan i 1635 års landshövdinginstruktion och som fortfarande står att finna i motsvarande nu gällande författning.

Men sagda princip fick i Stockholm en helt annan tillämpning i praxis än vad fallet blev i rikets län. Befallningshavandena nöjde sig regelmässigt, i senare tid undantagslöst, med att övervaka de lokala myndigheternas, fogdars, länsmäns och stadsfiskalers, verksamhet för brotts beivrande. Dessa tjänstemän blevo därför självständiga undersöknings- och åtalsorgan, som efter gottfinnande bedrevo efterforskning och använde tvångsmedel, och som både anställde åtal och utförde det inför rätta. Ej så i Stockholm. Här kom den administrativa centralmyndigheten att själv omedelbart handha verksamheten för beivrande av förbrytelser, den blev på samma gång undersökningsmyndighet, tvångsmaktens utövare och åtalsorgan. Åklagarna, inordnade i förvaltningsmyndighetens tjänstemannastab, fingo endast om hand uppgiften att inför rätta föra talan i det redan anhängiggjorda målet; att utföra undersökning för och besluta om anställande av åtal överlämnades åt andra befattningshavare.

Denna sålunda utbildade form av det förberedande förfarandets organisation kan för Stockholms del stödjas på grundsatsen om befallningshavandes ämbetsplikt med hänsyn till förbrytelsers beivrande. Ty poliskammaren är en del av överståthållarämbetet själv. Men vid Stockholmsystemets efterbildande i landsorten har denna synpunkt släppts ur sikte. Poliskammare och polismästare utanför huvudstaden äro ingalunda inordnade i länsstyrelserna, de utgöra fastmera rent kommunala eller åtminstone lokala myndigheter, såsom polisorgan underordnade befallningshavanden. Det kan näppeligen sägas, att dennes befogenhet att övervaka brotts lagliga beivrande delegerats åt de nämnda polismyndigheterna. Dessa äro otvivelaktigt fullt sidordnade med övriga lokala polisorgan inom länet. En inrättning, tillkommen i Stockholm med dess säregna administrativ-

organisatoriska förhållanden, låter sig ej utan vidare flyttas över till en landsortsstad av helt annan förvaltningsrättslig karaktär.

I föregående kapitel har påvisats, hurusom inledandet av domstolsprocedur i brottmål icke i 1734 års lag erhållit någon enhetlig utformning. Frånsett domares inskridande jämlikt RB 4: 1 stå bredvid varandra målsägandes åtal och den administrativa myndighetens beivrande av brott, av vilket senare institut det förevarande remissystemet utgör en avläggare. Härutinnan har senare rättsutveckling icke bragt någon genomgripande förändring. I Lagkommitténs och Äldre Lagberedningens förslag till rättegångsbalk¹ möter visserligen en fullt ackusatoriskt konstruerad brottmålsprocess med klart utformat åtalsbegrepp och fristående åtalsmyndighet. Vid sidan av åklagaren, den offentliga åtalsrättens utövare, står den med tvångsmakt beklädda häktningsmyndigheten. Men i ett viktigt avseende finna vi denna konstruktion ej genomförd: när misstänkt person inmanats i häkte, skall häktets föreståndare genast därom göra anmälan till ordföranden i vederbörlig domstol, vilken sedan utsätter dag för rannsaking i målet. Detta anhängiggörande av saken sker utan åklagares åtförande, därest annan än åklagare häktat. I denna ordning igenkänna vi tydligt den gamla lagens uppfattning. Häktning inleder rättegång, ytterligare undersökning före rannsakingen är onödig, åklagaren har endast att inställa sig vid rätten och yrka ansvar å den häktade, något formligt anställande av åtal kommer ej ifråga.

Ur de nämnda lagverken, vilka sålunda ej erkänna någon fristående åtalsfunktion i mål mot häktad, framgå nu gällande bestämmelser om åtal och häktning i SP 19. Trots att denna lagparagrafs eget innehåll² icke synes ge vid handen annat än åklagarens fullständiga suveränitet över åtalet, så kan dock näppeligen betvivlas, att de äldre lagförslagens inkonsekventa reglering av åtalsinstitutet måste godtagas även för gällande rätt. Visserligen har Nya Lagberedningen³ givit uttryck åt upp-

¹ Lagberedningen 1849 II kapp. 2, 3, 10, Lagkommitténs motiv s. 101 ff.

² De direkta förarbetena till SP ge ingen vägledning i förevarande spörsmål.

³ Förslaget till rättegångsväsendets ombildning III föreskriver i kapp. 4 och 6, att företagen häktning skall prövas av »häktningsdomare», vilken har att på föranledande hänskjuta målet till handläggning vid domstol; åtal

fattningen av åklagaren såsom innehavande monopol på det offentliga initiativet till domstolsprocedur. Och vårt nutida processuella tänkande torde vara benäget att för gällande rätts del försvara samma ståndpunkt¹. Icke förty måste konstateras, att modern lagstiftning icke nått fram till insikten om den ställning, som bör tillerkännas åklagaren i en modern ackusatorisk process. Lagen den 2 juni 1922 om tiden för företagande av rannsaking med häktad föreskriver nämligen att när någon häktats för brott, »skall den, som beslutat om häktningen därom göra anmälan hos ordföranden i den domstol, som har att företaga rannsakingen med den häktade». Denna lag ställer sig helt på 1734 års lags ståndpunkt²: ingen åtskillnad mellan åklagare och häktningsmyndighet, intet åtal emot häktad utan i stället omedelbar remiss till domstol, ingen ytterligare undersökning efter företagen häktning.

Vi finna sålunda i gällande rätts reglering av offentligt initiativ till domstolsprocedur i brottmål en sammanblandning av två teoretiskt oförenliga element, modern straffprocessrätts åtalsbegrepp och den äldre svenska rättens beivrande av brott. Åtal i egentlig mening förekommer, då målsägande anhängiggör rättegång och i regel när åklagare anställer talan mot på fri fot varande misstänkt person. Administrativ (häktnings- och polis-)myndighets beivrande av brott tar formen av remiss från myndigheten till domstol, vilken åtgärd äger rum generellt i poliskammarstäderna och överhuvud i förfarandet mot häktad. En ytterligare inkousekvens i systemet är den i de nämnda städernas praxis utbildade regeln, att efter remiss av på

väckes emellertid i detta fall såväl som eljest av åklagare genom utfärdande av skriftlig stämning. 1884 års senare förslag, som icke innehåller några bestämmelser om formen för åtals anställande och ej heller upptagit »häktningsdomare»-institutet, stadgar, att därest häktning beslutats av annan myndighet än allmän åklagare, skall denne genast underrättas därom; befallningshavande, i stad polismyndighet, har att hänskjuta målet till handläggning vid domstol (kap. 3 §§ 7, 14, 16).

¹ Se sålunda SKARSTEDT II s. 157 ff., HEDENSKOG s. 101 ff. s. 148 ff., WESTRING i Svensk Juristtidning 1922 s. 228 f.

² Samma tankegång ligger otvivelaktigt under bestämmelserna i instruktionerna ¹⁴/₁₂ 1917 för landsfogdarna § 8, för landsfiskalerna § 14. Dessa tjänstemän äro dock samtidigt häktningsmyndighet och åklagare.

fri fot varande persons sak åklagaren har att medelst stämning inkalla den misstänkte till svaromål inför rätta.

Den lämnade utredningen har klarlagt remissens historiska grund. Förhållandet mellan remiss och åtal kan icke konstrueras till ett enhetligt system, då de båda arterna av processuellt initiativ bygga på olika, i strid mot varandra stående rättsprinciper. Det blir därför omöjligt att teoretiskt besvara frågan om åklagarens ställning i remissförfarandet¹. Hans funktion är att vid dömande rätt uppträda såsom anklagelsens representant i det remitterade målet. Enligt äldre rättsuppfattning bör han, i egenskap av den remitterande myndigheten underordnad tjänsteman, vara skyldig att efter remiss föra ansvarstalan utan befogenhet att frånträda denna talañ. Åklagaren är således ej utövare av åtalsrätt, han fyller endast funktionen som processuell kärke, vilken funktion remissmyndigheten uppdragit åt honom. Denna mening, som ännu torde vara allmän i praxis², står i full överensstämmelse med remissystemets natur och rättsgrund. Men den går ingalunda ihop med nutida uppfattning av åklagarens processuella ställning. Det är otvivelaktigt i känsla härav som Högsta Domstolen³ för-

¹ Det försök härtill, som HEDENSKOG gör, bygger icke på nöjaktig utredning av problemets faktiska underlag. Man kan lika litet säga, att »poliskammaren efter hållen undersökning remitterar saken till vederbörande stadsfiskal för åtals anställande» (s. 102) som att »polischefen blir den myndighet, som helt och hållet leder förberedelserna till åtalet, och åklagaren mottager ur denna myndighets hand en anklagelse, som är fullt färdig att framläggas för domstolen» (s. 141).

² HÄRLEMAN i Förslag till polisreglemente för riket 1913 s. 52 f., däremot HEDENSKOG s. 102.

³ H 1916: 211. Fallet var följande. Efter det poliskammaren i Malmö till polisdomstolen därstädes hänskjutit mål angående vissa bröderna G. E. och F. O. Svensson till last lagda förseelser, ställde stadsfiskalen M. Berger dem under åtal vid polisdomstolen. Det upplystes emellertid, att åtalet på grund av misstag i den till polisdomstolen remitterade rapporten riktats mot orätta personer, varför B. avstod från fullföljd av detsamma. Polisdomstolen, där bröderna S. fordrade ersättning för sina inställelser, utlät sig, att enär åtalet vore utan fog anställt, och bröderna S. förty måste vara berättigade till ersättning för inställelsebesvär, förpliktades B., vilken utfärdade den i målet bröderna S. åtgångna stämningen, att utgiva sådan ersättning med visst belopp. Hovrätten gjorde på B:s talan ej ändring i polisdomstolens beslut. I utslag ⁵/₅ 1916 på B:s fullföljda besvär yttrade Högsta Domstolen: Det beslut om bröderna S:s inkallande till polisdom-

klarat ålagaren icke vara bunden av remissen; han skulle fastmera äga frihet att, efter det saken hänskjutits till domstol, efter gottfinnande disponera över åtalsrätten. Detta medgivande åt det moderna åtalsbegreppet må vara än så betingat av allmänt processuella teoretiska och praktiska skäl, man kommer dock näppeligen ifrån att denna ståndpunkt, som väl får anses numera vara gällande rätts, icke är försvarbar med hänsyn till remissförfarandets rättsliga grund. Detta förfarandes oförenlighet med vårt nutida åtalsinstitut är i varje fall ofrånkomlig. Endast ett avskaffande av remissystemet kan ställa åklagaren på hans rätta plats i svensk brottmålsprocess¹.

2. Förfarandets bedrivande.

Efter att sålunda ha redogjort för den organisatoriska anordningen av det förberedande förfarandet i gällande rätt övergå vi till en undersökning av de rättsregler, som normera detta förfarandes bedrivande. Dessa regler äro som bekant icke samlade i någon avdelning av den allmänna lagen, de ha merendels icke en gång fått avsiktligt uttryck i skriven lag. Vi befinna oss i detta hänseende på ungefär samma ståndpunkt som 1734 års lags rättsordning, liksom också vårt nuvarande förfarande före domsförhandling utgör en omedelbar och organisk

stolen, som av polismästaren tecknats å den angående omförmälta förseelser avgivna rapport, innefattar väl icke, såsom B. förmenat, ett för honom bindande förordnande om åtal; men då, med hänsyn till innehållet i sagda rapport och beslut, B. icke kan anses hava anställt åtalet utan skäl, befrias han från ersättningsskyldighet. Utslagets formulering ger föga ledning för bedömandet av Högsta Domstolens uppfattning av remissens juridiska karaktär. Läget kompliceras genom den omständigheten, att till remissen kommit åklagarens stämning; ett fall av häktningsremiss hade erbjudit en mera tillspetsad frågeställning. Nu kan Domstolen tala om åklagarens »åtal», däremot undviker man att bestämt engagera sig för åsikten, att remissen utgör ett »förordnande om åtal». En sådan definition på remissen skulle stå i strid med vanligt juridiskt språkbruk, som använder nämnda uttryck i helt annan mening.

¹ 1920 års förslag till lag om polisundersökning m. m. föreskriver i kap. 1 § 21, att, där häktning ej beslutats av vederbörande åklagare, utredningsakten skall överlämnas till denne för beslut om huruvida åtal skall anställas, se vidare P. M. (bil. F) vid statsrådsprotokollet ²⁷/₂ 1920 s. 85.

fortbildning av den gamla lagens. Vägledande på området äro några till största delen utanför RB befintliga lagbestämmelser, en del instruktionsmässiga föreskrifter, olika för de skilda grupperna av i förberedelsen sysselsatta tjänstemän, samt slutligen mer eller mindre lokal sedvänja.

Trots lagstiftarens brist på intresse för det förberedande förfarandets reglering, har detta förfarandes omfattning och processuella betydelse i hög grad ökats sedan 1700-talets utgång. Domstolens rannsaking har småningom krympt ihop, de extrajudiciella myndigheternas utredningsarbete i motsvarande mån vuxit ut. I stora delar av vårt land, särskilt poliskammarstäderna, finner man numera ett förfarande före domstolsförhandling, som i vikt och omfång närmar sig den kontinentala brottmålsprocessens förberedelse. Denna evolution har möjliggjorts genom polisväsendets utveckling men också därigenom, att vår äldre rätts föga utbildade straffprocessuella former lämnat vidsträckt spelrum för praxis' fortbildning och anpassning efter förändrade processuella och sociala behov.

Inga lagbestämmelser ha hindrat eller hindra bedrivande av undersökning i fall, då någon icke är häktad i målet. Den åtalsbeslutande myndigheten har härvidlag alltid varit obunden av tidsgräns för det förberedande förfarandets slutförande. Annorlunda ställer sig saken, då den misstänkte befinner sig i häkte¹. Här ligger det högsta vikt på att undvika varje onödig tidsspillan. 1734 års lag föreskrev i detta syfte, att den häktade skulle »utan uppskov för Rätta ställas» (SB 1: 2). Denna grundsats har jämväl sedermera varit den ledande i förfarandet mot i häkte inmanad misstänkt. Men 1734 års lag byggde, såsom vi ovan sett, på den uppfattningen, att då den misstänkte häktats, krävdes ingen ytterligare undersökning av det förevarande kriminella förhållandet, man kunde omedelbart övergå till rannsakingen och det gällde endast att få sådan till stånd snarast möjligt. Ännu i förordningen den 10 april 1810 angående tiden, inom vilken häktad person bör ställas inför rätta dominerar detta åskådningssätt. Någon tidsgräns, inom vilken häktningsåtgärden skall meddelas till domare, stadgas ej i denna författning; man har fortfarande SB 1: 2 till rättesnöre i detta avseende. Men 1800-talet

¹ Jfr för det följande SKARSTEDT II s. 285 ff., för finländsk rätt GRANFELT, Straffrättslig häktning s. 42 f.

inför ett nytt moment i förfarandet mot häktad. Det är den ytterligare undersökningen efter vidtagen häktningsåtgärd¹. Två särskilda faktorer göra sig gällande till framdrivande av en sådan ytterligare undersökning. Dels är det den allmänna häktningsförutsättningens försvagande från brottslighetens »uppenbarhet» i MB 20: 7 ned till den på sannolika skäl grundade misstanken i SP 19: 8. Dels och huvudsakligen förändringen i uppfattningen av den förberedande undersökningens uppgift. Denna uppgift vidgas smånigom från det blotta möjliggörandet av den misstänktes inställande till domstols rannsaking fram till ett utredande av brottsfallet för underlättande och koncentrerande av domstolens arbete. I 1868 års instruktion för polismästaren i Stockholm § 4 mom. 2 finna vi den antydda utvecklingens resultat. Sedan förberedelsens uppgift förklarats vara att undersöka om brott verkligen timat och att sammanföra och utreda alla till brottet hörande omständigheter, ålägges polismästaren »att, där någon blivit för brott i häkte inmanad, ofördröjligen och, där ej omständligare förberedande undersökning eller närmare utredning i särskilda fall är av nöden, inom 24 timmar efter det rapport i målet polismästaren tillhandakommit» remittera den häktade till domstol för rannsaking². Ett betydande avstånd ligger mellan dessa regler å ena sidan samt SB 1: 2 och 1810 års förordning å den andra. Ännu en omständighet utöver de två ovannämnda kunde anföras som bevis för påståendet att det förberedande förfarandet mot häktad icke numera kan betraktas och regleras från 1734 års lags ståndpunkt. Det är det 1864 genomförda särskiljandet mellan häktnings- och åtalsfunktion och mellan häktnings- och åtalsmyndigheter. Åklagare kan med fog kräva möjlighet till fortsatt undersökning av häktads brottslighet, innan han går till åtalsfrågans avgörande.

De senaste årens lagstiftning har emellertid icke tagit vederbörlig hänsyn till den sålunda försiggångna utvecklingen på det förberedande förfarandets område. 1917 års instruktioner för landsfogdar och landsfiskaler markera det första steget på vägen tillbaka till 1734, då det föreskrives, att lands-

¹ Jfr SKARSTEDT II s. 157 ff.

² De citerade instruktionsbestämmelserna ha upptagits som lagregler av Nya Lagberedningen III 3: 4, jfr ibm 4: 16.

fogde eller landsfiskal, som verkställt häktning för brott, ofördröjligen skall därom göra anmälan hos ordföranden i vederbörlig domstol (instr. för landsfogdarna § 8, för landsfiskalerna § 14). I praxis ha dessa bestämmelser visserligen varit mindre betänkliga, då efter häktningsanmälan en tid på intill tre veckor stått till förfogande för ytterligare förberedande undersökning¹. Och mot SP 19 stöta ej dessa föreskrifter i den mån häktningsmyndighet och åklagare på det av förevarande bestämmelser berörda området äro samma befattningshavare. Värre är, att genom lagen den 2 juni 1922² om tiden för företagande av rannsaking med häktad den gamla för snart femtio år sedan upphävda SB 1:2 återupplivats i skärpt form. Denna lag föreskriver i § 1, att om »någon blivit här i riket häktad för brott, för vilket åtal skall äga rum inför allmän underrätt, skall den, som beslutat om häktningen, därom ofördröjligen göra anmälan hos ordföranden i den domstol, som har att företaga rannsakingen med den häktade». Sedan sagda anmälan inkommit, skall rannsaking företagas snarast möjligt, inför rådhusrätt sist å åttonde och inför häradsrätt sist å fjortonde dagen (nämnda lag § 2). Härmed har lagstiftaren skjutit åt sidan det sedan länge erkända behovet av undersökning utöver vad som fordras för häktningsbeslut. Så mycket betänkligare är detta återvändande till 1734 års lags ståndpunkt som gällande rätt medger extrajudiciell häktning på svagare skäl än den gamla lagen. Och därjämte ger 1922 års lagstiftare i väsentlig mån tillspillo den möjlighet till ytterligare undersöknings verkställande, som den obestämda formuleringen av SB 1:2 dock erbjöd och som under 1800-talet utnyttjats till fromma för det förberedande förfarandets utbildning och för hela underrättsprocedurens närmande till modernare rättegångsformer i brottmål. Vid sidan härav står som en ytterligare inadvartens hos den nya lagen, att den med totalt förbigående av den självständiga åklagarmakten föreskriver som generell regel remiss från häktnings-

¹ Enligt den numera delvis upphävda KF 10/4 1810.

² Om lagens tillkomst se Kungl. proposition nr 28 till 1922 års riksdag med vidfogat utlåtande av Lagrådet samt Första lagutskottets utlåtande nr 20, Första kammarens protokoll nr 32 s. 58 ff., Andra kammarens protokoll nr 36 s. 17 ff.

myndighet direkt till domstol och därmed lagfäster mot en fundamental straffprocessuell grundsats stridande administrativ praxis.

Utfärdandet av 1922 års lag om häktningstidens begränsning kan icke undgå att inverka på besvarandet av frågan om det förberedande förfarandets uppgift i nutida svensk brottmålsprocess. Denna uppgift kan icke vara en väsentligt annan i mål mot på fri fot varande person än i de viktigare och ofta mera svårutredda grövre brottsfall, där den miss-tänkte hålles i häkte. Förfarandet i dessa senare mål är regel-mässigt typbildande för brottmålsprocessen i allmänhet. Föreskriver man nu häktad persons inställande inför rätta inom en frist så kort, att fullständig utredning i mera invecklade fall icke kan åvägabringas innan domstols behandling av saken tar sin början, så reduceras därigenom det förberedande förfarandets processuella betydelse till ett mindre än vad fallet är, om undersökningsmyndigheterna lämnas tillräcklig tid att slutföra sitt arbete innan målet överlämnas till domstol. Den lagstiftare, som utfärdat förberörda lag, har därmed också sagt sin mening om den förberedande undersökningens uppgift. Denna kan numera icke anses sträcka sig utöver häktningsundersökningens gräns. Ty den undersökande myndigheten kan ingalunda med säkerhet beräkna att få åtnjuta maximitiden av åtta, resp. fjorton dagar från det rättens ordförande mottager häktningsanmälan till rannsakingens påbörjande. Undersökningen förutsättes av lagstiftaren vara klar i och med häktningsremissen. Det utredningsarbete, som sedermera kan göras före domstolsförhandlingens början, blir en av omständigheternas läge i det individuella fallet betingad överloppsgärning. Den förberedande undersökningen har sålunda drivits tillbaka från den position, som uppnåtts i Stockholmsinstruktionen av 1868, en ståndpunkt, som man förut kunnat anse vara gällande rätts, åtminstone försåvitt rörde städerna¹. Det är inte längre fråga om att genom undersökning före domsförhandlingen »sammanföra och utreda alla

¹ Praktiskt taget också med hänsyn till landsbygden, då den 1810 utmätta treveckorsperioden mellan häktningsanmälan och rannsakingens påbörjande i regel gav tillräcklig tid för uttömmande förberedelse även efter det 1917 års instruktionsföreskrifter tillkommit. I undantagsfall torde dock ha inträffat, att nöjaktig utredning ej hunnit anskaffas till första rättegångs-tillfället, som då i viss mån fått karaktären av häktningsdomarförhör.

till brottet hörande omständigheter, att uppsåra och framdraga allt vad som utgör bevis eller liknelse mot viss person såsom gärningsman». Det förberedande förfarandet mot häktad har fyllt sin uppgift, när förhandenvaron av häktningsföresättningar konstaterats och målet på grund härav hänskjutits till dömande rätt. Beträffande förfarandet i fall då den misstänkte befinner sig på fri fot kan man, som ovan framhållits, icke sträcka dess uppgift vidare än som sker i häktningsfallen. Gränsen bestämes här av åtalsprövningens krav.

Sedan lagstiftaren sålunda tryckt ihop det förberedande förfarandets volym och inskränkt dess processuella uppgift och betydelse, blir härav en given följd, att domstolens rannsakande och utredande verksamhet i motsvarande mån ökas. En del undersökning, som förut haft plats i förberedelsen, flyttas över i domstolsförfarandet¹. Processformen förändras till likhet med för ett århundrade sedan gällande ordning och frukterna av 1800-talets utveckling på det förberedande förfarandets område kastas bort.

Satserna om det förberedande förfarandets uppgift bilda utgångspunkten för den kommande framställningen av gällande rätts särskilda regler om förberedelsens bedrivande.

Efterforskning angående brott under allmänt åtal² åligger numera statsorgan, kriminalpolis³ och åklagare⁴. Dessa äro skyldiga att igångsätta spaning, såsnart anledning förekommer, att brott av ovannämnda slag begåtts. Spaningens syfte är att anskaffa noggranna underrättelser om de närmare omständigheterna vid förekommet brotts förövande samt att upptäcka och i fall av föranledande gripa gärningsmannen⁵. Sättet för spaningens bedrivande tillkommer det icke process-

¹ Jfr LÖFGREN i motion i Första kammaren vid 1922 års riksdag nr 80 s. 6.

² I den kommande framställningen lämna vi helt åsido angivelse- och målsägandebrott såsom i förevarande avseende av mindre intresse.

³ Förslag till reglemente för polispersonalen i riket 1907 § 3, Förslag till polisreglemente för riket 1913 § 1 samt gällande polisinstruktioner.

⁴ Instruktioner för åklagarna. Principen uttalas av såväl Lagberedningen 1849 II 2: 1, 15, som Nya Lagberedningen III 3: 1, 4, 5.

⁵ Jfr instruktionen för polispersonalen i Stockholm ^{21/7} 1866 2: 15.

rätten att bestämma i vidare mån än den spanande myndigheten under sitt arbete anlitar vissa rättsliga hjälpmedel, vilka lagstiftaren med hänsyn till uppkommande konflikter mellan beaktansvärda intressen funnit nödigt reglera såsom straffprocessuella institut. Hit höra isynnerhet efterforskningsförhör och användandet av tvång i någon form.

Efterforskningen ledes i regel av polisman med eller utan åklagarbefogenhet¹. Såsom egentliga efterforskningsledare fungera sålunda merendels i stad poliskommissarie eller stadsfiskal med polismans ställning, på landet landsfiskal och i mindre utsträckning landsfogde. Högre polisbefäl i stad utövar dessutom ofta en övervakande funktion och lägger någon gång personligen hand vid spaningens bedrivande. Efterforskningens ledare har till sin hjälp underlydande polisbetjante, spanare av olika grader. Bestämmelser härom finnas i de spanande myndigheternas instruktioner. Domstol deltagar icke på något sätt varken i efterforskningen eller i det förberedande förfarandet överhuvud.

Anledning till igångsättande av efterforskning är uppkomsten av misstanke, att brott av visst slag förövats. Sådan misstanke uppstår på flerahanda sätt. De vanligaste och viktigaste äro rapport från polisbetjänt och anmälan från enskild person. Varje polisman är skyldig att omedelbart eller genom befäl till vederbörlig spaningsmyndighet meddela vad som synes honom grunda misstanke om att brott förövats². Samma plikt åligger åklagare i förhållande till annan åklagare, inom vars kompetensområde behandling av förment kriminellt förhållande faller³. Däremot torde man icke utan uttryckligt lagstadgande kunna konstituera en allmän plikt för offentlig tjänsteman att till vederbörande åklagare eller spaningsmyndighet meddela av tjänstemannen i denna hans egenskap iakttagna omständigheter, som tyda på att brott förövats⁴.

¹ Jfr för det följande ovan s. 133 ff. och HEDENSKOG s. 141 ff.

² Instr. för polispersonalen i Stockholm 4:14, KInstr 29/9 1899 för fjärdingsmän § 2 mom. 1.

³ HEDENSKOG s. 140, jfr ovan s. 92. •

⁴ Lagberedningen 1849 II 2:6 och Nya Lagberedningen III 3:3 stadga en dylik anmälningsplikt.

Att till polismyndighet eller åklagare meddela om misstänkt brottsligt förhållande torde i nutida rättsuppfattning liksom i äldre anses vara en allmän medborgarplikt¹. Men någon juridisk förpliktelse därtill åligger i regel icke enskild person; gällande rätt står härutinnan på samma ståndpunkt som 1734 års lag². Den utomstående meddelande till myndighet eller målsägande om förövat brott saknar i nutida lagspråk särskild benämning. Strafflagen kap. 16³ skiljer mellan å ena sidan »åtal», ett till domstol riktat ansvarsyrkande, å andra sidan »angivelse», under vilken beteckning sammanfattas såväl utomståendes meddelande till myndighet eller målsägande⁴ om kriminellt förhållande som också målsägandes till åtalsmyndighet ställda begäran om att brott av visst slag (»angivelsebrott») skall beivras med undersökning och åtal. »Angivelse» omfattar således handlingar av växlande juridisk valör. I det nyare rättspråket torde man emellertid tendera till att inskränka termen »angivelse» att gälla endast målsägandes hänvändelse till åtalsmyndighet för att utverka beivrande av »angivelsebrott». Annan »angivelse»-handling, särskilt meddelande till myndighet om begånget brott, benämner man numera hellre »anmälan.» Sådan anmälan kan till sitt innehåll vara skiftande. Under »angivelse»-begreppet i strafflagen kap. 16 ingår blott anmälan, som innebär ett utpekande av viss person såsom skyldig till ett bestämt angivet brott. Utanför detta begrepp faller det blotta inberättandet av iakttagna fakta, häntydande på visst brott. Gränsen mellan dessa olika slag av anmälan drages av den materiella straffrätten⁵. Gällande rätt föreskriver ej viss form för anmälan om brott⁶. Varje medde-

¹ Nya Lagberedningen III mot. s. 176.

² Strafflagen 3: 7—9, 8: 23, Nya Lagberedningen a. st., HEDENSKOG s. 140.

³ Härtill HAMMARSKJÖLD s. 91 ff., THYRÉN s. 4 ff., s. 15 ff.

⁴ Om adressat för sådant meddelande HAMMARSKJÖLD s. 91 f., THYRÉN s. 16.

⁵ Jfr HAMMARSKJÖLD s. 92 f., THYRÉN s. 17. — Ej användbart för gällande rätt är Nya Lagberedningens stadgande i III 1: 4: »Anmälan om brott anses ej såsom angivelse . . . med mindre den sker skriftligen».

⁶ Tjänsteman, som mottar anmälan, torde i regel, åtminstone i viktigare fall, uppteckna densamma i skrift, jfr VON SCHULTZ, Polishandbok II s. 18, instr. för polispersonalen i Sundsvall ^{30/10} 1895 (ÖDLUND, Kommunal författningssamling för Sundsvalls stad) 3: 5, vidare Militär bestraffningsförordning ^{17/12} 1915 § 1.

lande, som grundar misstanke om begånget brott, utgör oavsett dess innehåll och form anledning för efterforskningsmyndighet att igångsätta spaning.

Ett viktigt medel för inhämtande av upplysningar i det förberedande förfarandets syfte utgör spaningsförhören. Om detta institut saknar gällande lag allmänna föreskrifter,¹ ehuru detsamma i praxis är av utomordentlig betydelse². Ledare av förhören är vanligen spaningsledaren, vilken kan uppdraga anställande av visst förhör åt underlydande polisman. Även högre polisbefäl och vederbörande åklagare kunna anställa förhör. Föremål för utfrågande i spaningsförhör är varje person, som antas kunna meddela upplysningar om i saken relevanta fakta, oavsett om någon misstanke riktas mot honom eller ej. Sättet för förhören bedrivande röner givetvis inflytande av bestämmelserna i RB om förhör med vittne och för brott tilltalad³. Förhørsformen är liksom inför rätta inkvisitoriskt utfrågande genom förhørsledaren. Beträffande förhör med misstänkt äro reglerna i RB 17:36 och 37 vägledande. Vederbörande kan »förmås» till bekännelse med tjänliga medel, men bekännelsen skall vara frivillig och får icke framkallas genom pinande⁴, skrämrel eller svek. Inspärning får ej användas såsom medel att framtvunga bekännelse. Den misstänkte är sålunda otvivelaktigt skyldig att förklara sig med anledning av den mot honom riktade misstanken och att i sin förklaring följa sanningen, men denna plikt får icke uttagas med tvång eller list av något slag. Vid förhör med annan upplysningsperson användas i tillämpliga delar föreskrifterna om vittnesförhör. Särskilt uppmärksammas regeln i RB 17:21, att varje person höres för sig utan att annan, som hörts eller skall höras, därvid är närvarande, samt att den som förhöres om möjligt bör avge en samman-

¹ Angående efterforskningsförhör i vissa fall meddelas bestämmelser i sjömanslagen ¹⁵/₆ 1922 § 64, jfr vidare SP 16:1, KF ²⁴/₉ 1906 om konsulatväsendet § 50, Militär bestraffningsförordning ¹⁷/₁₂ 1915 §§ 3 ff.

² För det följande VON SCHULTZ II s. 73 ff., REUTERSKIÖLD II s. 71 ff., MONTAN, Smärre juridiska uppsatser s. 63 f., WREDE, Grunddragen af Finlands processrätt s. 192 f.

³ Förhørsledarens uppträdande bör i tillämplig mån bestämmas av Domarreglernas föreskrifter om domares handläggning av brottmåll, se särskilt reglerna nr 22, nr 23.

⁴ Strafflagen 15:11, HAGSTRÖMER, Svensk straffrätt II s. 239 ff.

hängande berättelse om vad han har sig i saken bekant. Förhørsledaren har därefter att framställa särskilda frågor. Miss-tänkt torde ej i praxis tillåtas närvara vid förhör med annan, ej heller kan han representera sig genom försvarare eller annat ombud. Han saknar således möjlighet att genom förhørsledarens förmedling eller på annat sätt få avgiven utsaga kompletterad. Offentlighet vid spaningsförhör förekommer ej. Dock torde det vara regel, att åtminstone ett, helst två förhörsvittnen närvara¹; såsom sådana pläga oftast polisbetjänter fungera. Försvarares medverkan är utesluten vid spaningsförhör liksom överhuvud i det förberedande förfarandet². Vid förhör med omyndig torde målsman ej kunna förmenas närvara (RB 15:1).

Skyldighet att på kallelse infinna sig till spaningsförhör och därvid meddela upplysningar finnes ej i lag bestämd. Men utan antagande av en sådan plikt skulle spaningsförfarandet till stor del sväva i luften³. Man kan därför svårligen undgå att statuera en förpliktelse för enskild person att efter anmodan av efterforskningsmyndighet inställa sig till förhör och därvid besvara av myndigheten framställda frågor, försåvitt förhöret hålles på eller invid den plats, där den anmodade vistas⁴ och på sådan tid, att han utan större olägenhet kan iaktta inställelse. Förklaringsplikt vid spaningsförhör kan ej sträckas längre än till ett direkt besvarande av framställda frågor eller uttrycklig vägran att svara; skyldighet att avge sammanhängande berättelse eller omtala allt vad den hörde har sig i saken bekant, kan ej ifrågakomma, även om förhørsledaren bör söka utverka förklaring av sådan art. Reglerna om vittnesplikten få sålunda ej komma till analogisk användning. Detta gäller även ifråga om tillgripande av tvångsätgård mot den som tredskas att infinna sig till förhör⁵. Efterforskningsmyndighet har mestadels ej tillgång till medel att framtvinga in-

¹ SP 16:1, sjömanslagen § 64, VON SCHULTZ II s. 74 f.

² Jfr BAGGE, Den utländska lagstiftningen angående förberedande undersökning i brottmål m. m. s. 119.

³ HEDENSKOG s. 144, REUTERSKIÖLD II s. 72. Dylig plikt föreskriva såväl Lagberedningen 1849 II 2:19 som Nya Lagberedningen III 3:11, mot. s. 190.

⁴ Nya Lagberedningen III mot. a. st., BAGGE a. st.

⁵ Jfr för det följande HEDENSKOG s. 144 ff., BAGGE a. st.

ställelse. Beträffande misstänkt¹ gäller dock i praxis regeln, att hämtning kan användas om det ifrågavarande brottet är belagt med frihetsstraff; för övrigt komma till användning bestämmelserna om gripande och häktning. Mot annan upplysningsperson kan efterforskningsledare i regel icke tillgripa tvång. Men vissa myndigheter ha erhållit generell rätt att till förhör tvångsvis inställa såväl misstänkt som annan person. En sådan myndighet är befallningshavande². Vidare tillkommer polismästare i vissa större städer (Stockholm, Göteborg, Malmö, Hälsingborg, Örebro) befogenhet att »vid utfärdande av kallelse till inställelse hos poliskammaren förelägga sådant äventyr för uteblivande, som enligt allmän lag äger rum för underlåtenhet att hörsamma kallelse till domstol i brottmål»³. De nämnda myndigheterna äro således beklädda med domstols tvångsmakt enligt lagen den 10 juli 1899 om påföljd i vissa fall av parts uteblivande i brottmål. För att tvångspåföljd skall kunna ifrågakomma torde böra fordras delgivning av kallelsen genom polis- eller stämningsman på sätt om delgivande av stämning i brottmål är stadgat⁴.

Protokoll över förberedande undersökning omnämnas för första gången i förordningen den 19 augusti 1807 om en förbättrad polisinsättning i staden Göteborg⁵. Denna författning stadgar i kap. 4 § 3, att poliskammaren i svårare brotsfall har att »med den brottslige anställa förhör, brottets beskaffenhet undersöka, samt om flere däri äro delaktiga; och om så pröfvas, en eller flera af dem i häkte inmana, hvarefter det häröfver förda protokoll bör domstolen tillhandakomma». Bestämmelsen ifråga återfinnes ej i 1776 års förordning om polisväsendet i Stockholm men utgör otvivelaktigt ett uttryck för

¹ Jfr justitieombudsmannens berättelse till 1921 års riksdag s. 158 f. De bestämmelser om tvångsrätt, som upptagits i 1920 års förslag till lag om polisundersökning, gå längre än vad gällande rätt kan anses medgiva.

² HEDENSKOG s. 145 och övergångsstadgande vid landshövdinginstruktionen ¹²/₄ 1918 (jfr ingressen till Förslag till ny landshövdinginstruktion m. m. 1917).

³ Instr. för polismästarna i de nämnda städerna. Uttrycklig föreskrift saknas dock beträffande polismästaren i Stockholm, varom se HEDENSKOG s. 146 not 1.

⁴ Instr. för polispersonalen i Stockholm 1:17.

⁵ Samling av polisförfattningar, kungörelser m. m., utgiven för Göteborgs poliskår 1907.

dåtida Stockholmspraxis; man saknar anledning anta, att med det ifrågavarande stadgandet avsågs någon nybildning. Det nutida polisförhørsprotokollet eller polisrapporten har således gamla anor. Men likafullt saknas allmänna lagbestämmelser om detta i nutida brottmålsprocess särdeles viktiga institut¹. Undersökningsprotokoll förekommer numera i alla mera invecklade brottsfall, undantagslöst då någon är häktad i saken². Protokoll över förhör uppsattes av efterforskningsledare, således i regel polis-kommissarie eller landsfiskal, vanligen under förhörets gång, understundom efteråt med ledning av memorialanteckningar. Vid avfattandet följes praxis vid uppsättande av dombok. Någon kontroll på protokollets riktiga återgivande av vad under förhöret förekommit finnes icke, här ännu mindre än i fråga om dombok. Nedskrivs protokoll under pågående förhör, torde det antecknade i regel uppläsas för den som avgivit den protokollerade utsagan, däremot förekommer endast i undantagsfall, att den hörde underskriver referatet av den lämnade förklaringen³. Det färdigskrivna protokollet undertecknas av efterforskningsledaren och tillställes i händelse åtal sker domstolen, som är oförhindrad använda detsamma som hjälpmedel vid rannsaking och uppsättande av dombok. Av denna möjlighet till arbetets underlättande gör domstolen merendels vidsträckt bruk. Ofta får rannsakingen karaktären av en genomgång av förhørsprotokollet med tilltalad och vittnen och protokollet intas helt eller delvis i domboken. Undersökningsprotokollet undantränger sålunda i allt mera betänklig grad domstolens omedelbara rannsaking, sättande i stället såsom domsunderlag efterforskningens i skrift nedtecknade resultat. Det är tydligt, att i denna utveckling ligger en allvarlig fara för den svenska brottmålsprocessens framtid.

1734 års lags särskilda föreskrifter om undersökning av misstänkt dödsfall och om rannsakan efter stulet gods

¹ Utförliga föreskrifter om förhørsprotokoll meddelas i Militär bestraffningsordning ^{17/12} 1915 § 7 för i författningen avsett fall.

² KInstr ^{14/12} 1917 för landsfogdar § 8, för landsfiskaler § 14, BAGGE a. st.

³ Jfr bestämmelserna i sjömanslagen § 64, militär bestraffningsförordning § 7, instr. för polispersonalen i Stockholm 2:17.

återfinnas även i gällande rätt. Bestämmelsen om dråpsrannsakan har nu sin plats i SP 16: 1, dit den flyttats från den upphävida missgärningsbalken. Det angivna lagrummet återger emellertid icke den ursprungliga lydelsen av MB 28: 6. Denna kortfattade och jämväl otydliga bestämmelse hade redan ett par gånger före 1864 berörts av lagstiftningen med tillägg och ändring. Genom förklaringen den 23 mars 1807¹ punkt 16 stadgades, att »enär mål angående dråp angifwas eller anmälas hos Domaren, bör han, jemte skyndsamt anställande af laga undersökning, äfwen genast foga anstalt, där sådant förut icke skedt, at behörig besigtning öfwer den döda kroppen warder af wederbörande Läkare eller Fältskär förrättad». Detta stadgande, som anbefalldes domaren att i mål om dråp alltid föranstalta om likbesiktning, hade emellertid ej något avseende på den egentliga dråpsrannsakan i det förberedande förfarandet. Kvar stod fortfarande otydligheten i MB 28: 6, vilket lagrum ej angav av vem dödsfalls »twifwelachtighet» skulle fastställas, innan befallningshavande eller domare förordnade om besiktning. I städerna med deras bättre ordnade polisväsen och lättare tillgång till läkare torde tillämpningen av MB 28: 6 ej ha vållat större svårigheter. Annorlunda på landsbygden. Om där rådande praxis anföres i en motion vid 1823 års riksdag,² att »uti Landt Församlingar gemenligen händer, att, vid fråga om drunknad, eller genom annan vådlig händelse omkommen persons begrafning, Kronobetjeningen icke håller någon undersökning för att erhålla nödige upplysningar utan genast på Pastors tillkännagifvande af dödsfallet, anmäler målet hos Domaren, hvilken åter, utan all föregående undersökning, påkallar Provincial-Medicus, ofta aflägsset boende, hvarigenom många gånger onödiga utgifter af Statsmedlen åstadkommas.» På lagutskottets hemställda beslut med anledning av nämnda motion ständerna skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om ändring i MB 28: 6³. Genom

¹ BACKMAN III s. 116.

² Se Lagutskottets betänkande nr 37 i Bihang till Samtliga Riks-Ständens protocoII VII: 1 s. 125 ff.

³ I Adeln mötte förslaget motstånd, enär man ansåg det icke kunna anförtros åt kronobetjeningen att avgöra om meddelande till befallningshavande eller domare skulle ske. Sådant meddelande borde alltid göras och besked från den underrättade myndigheten avvaktas. Se Lagutskottets betänkande nr 106, Bihang VII: 1 s. 558.

förordningen den 19 februari 1824 erhöll också lagrummet den förändrade lydelse, som sedan ordagrant upptagits i SP 16: 1.

Enligt detta stadgande skall undersökning angående dödsorsak genast verkställas så snart någon avlidit utan vederligen föregången sjukdom av sådant slag, att den kunnat medföra döden. Lagrummets uttryck »någon finnes ligga död» får ej tagas alltför bokstavligt. Varje dödsfall, oavsett om det inträffar i annan persons närvaro eller ej, bör givetvis föranleda undersökning, där minsta skäl finnes till antagande, att döden kan vara vållad av straffbart förhållande¹. Sådan anledning bör presumeras vara för handen i varje fall av våldsam död, genom olyckshändelse², självmord eller dylikt, ävensom då den döde ej lidit av någon husfolk eller grannar bekant svårare sjukdom. Skyldighet att till efterforskningsmyndighet meddela om misstänkt dödsfall torde åligga ej blott polismän utan överhuvud var och en, hos vilken misstanke uppstår, särskilt den som har att till pastor göra anmälan om dödsfallet³. Undersökning anställs av landsfiskal (landsfogde), poliskommissarie⁴ eller därmed jämställd polistjänsteman (stadsfiskal) i närvaro av två tillkallade »trovärdige män», av vilka åtminstone den ene oftast är polisbetjänt. Dessa skola övertära såväl själva besiktningen av liket och dess omgivning som ock förhör, vilket anställs med ifrågakommande upplysningspersoner. Allmänna regler för spaningsförhör tillämpas härvid och protokoll uppsättes av undersökningsledaren. Sedan undersökningen avslutats, skall »då minsta anledning därtill finnes» meddelande om förhållandet med insändande av protokoll göras till befallningshavande, i stad till polismyndighet⁵, vilka myndigheter sedan »efter omständighe-

¹ Jfr Lagberedningen 1849 II 2: 20, Nya Lagberedningen III 3: 9 och 1884 års senare förslag 2: 8.

² Se rättsfallet H 1906: 135.

³ Jfr KF ³/₁₂ 1915 angående kyrkoböckers förande § 32 och norska straffprocesslagen § 263.

⁴ Instr. för polispersonalen i Stockholm 2: 16.

⁵ Föreskriften i SP 16: 1 om att meddelande skall ske till »Konungens befallningshavande eller domaren» torde genom KStadgan ²⁹/₁ 1886 om rättsmedicinsk undersökning § 1 få anses ändrad till enlighet med vad texten innehåller. Meddelande till domare förekommer i allt fall icke i praxis.

erna» äga pröva om likbesiktning och ytterligare undersökning¹ äro av nöden innan begravning sker. Givetvis kan undersökningsledaren, om han finner skäl, jämväl efter insändande av berörda meddelande fortsätta spaningsarbetet efter vanliga regler. Förordnande om rättsmedicinsk undersökning utfärdas av nämnda därom beslutande myndigheter² för läkare, som därefter förrättar besiktning i enlighet med närmare föreskrifter i stadgan den 29 januari 1886 angående vad iakttagas bör vid rättsmedicinsk undersökning av död människas kropp jämte till denna stadga anslutna författningsmässiga bestämmelser³.

De gamla stadgandena om rannsakan efter stulet gods i MB 52:2 och 4 ha liksom den reformerade bestämmelsen om dråpsrannsakan övergått till SP, där de i sin ursprungliga lydelse⁴ återfinnas i § 16 punkterna 7 och 8. Till stor del äro dessa ålderdomliga föreskrifter i nutida rättsutövning ersatta med sedvanerättsliga eller författningsmässiga regler av annat innehåll.

På grundval av de förevarande lagrummen har senare rättsutveckling uppbyggt institutet husrannsakan, som avser att tillgodose behovet av att för spaningsändamål undersöka byggnader och andra avstängda områden, inom vilka hemfrid åtnjutes. Huvudprinciperna för regleringen av detta efterforskningsmedel finnas utbildade redan i 1700-talsrätten⁵. Ända-

¹ Denna undersökning anställes numera ej av domstol, vadan SP 16:1 i denna del får anses ha blivit obsolet.

² Se den ovannämnda stadgan 29/1 1886 § 1 (domstolsförordnande torde ej förekomma på det förberedande stadiet). För äldre rätt RABENIUS II s. 20 f.

³ Se WESTRINGS lagedition under SP 16:1. — För äldre rätt KInstr för Provincial-läkarna i Riket 13/6 1822 och Sundhets-Collegii af Kungl. Maj:t fastställda stadganden om hvad iakttagas bör wid medico-legala besiktningar å döda kroppar 18/11 1818 med förklaringar och tillägg 22/9 1823 (BACKMAN III s. 117 ff).

⁴ Straffbestämmelsen i MB 52:2 in fine har överflyttats till strafflagen 11:11.

⁵ Jfr ovan s. 101 ff. — För det följande se Lagberedningen 1849 II 6:32 ff., Nya Lagberedningen III 5:1 ff. och 1884 års senare förslag 2:17 ff., justitieombudsmannens ämbetsberättelse till 1910 års riksdag s. 283 ff. och lagutskottets vid samma riksdag utlåtande nr 7, samma riksdags skrivelse nr 25, REUTERSKIÖLD II s. 75 f., BAGGE a. a. s. 146 ff. Hos de båda nämnda författarna finnas notiser ur den på detta område vidlyftiga speciallagstiftningen, se även HEDENSKOG s. 144.

målet med husrannsakens anställande är att möjliggöra gripande av efterspanad person, beslagtagande av föremål, som åtkommits genom brott eller eljest stå i förbindelse med brottslig handling, särskilt i bevisavseende, ävensom uppspanande och tillvaratagande av annan bevisning än sådant föremål, således överhuvud företagande av spaningsåtgärder. Rätt att besluta om anställande av husrannsakan tillkommer numera häktningensmyndighet, som ju är beklädd med allmän befogenhet att använda lagstadgade tvångsmedel. Förutsättningarna för laggillt beslut om husrannsakan äro olika vid olika slag av brott. Är det fråga om tjuvnadsbrott eller annat brott, i vars straffskala ingår straffarbete, får husrannsakan tillgripas för varje spaningsändamål, därest skälig anledning, såsom nämnes i SP 16:7, är för handen. I lindrigare brottsfall¹ är möjligheten att använda husrannsakan mindre omfattande. Här fordras förutom nyssnämnd skälig anledning antingen att det är fråga om gripande av efterspanad person eller att rannsakan skall ske hos den för brottet misstänkte i annat spaningssyfte². För att rannsakan skall i dylikt syfte kunna anställas hos icke misstänkt person, kräves uttryckligt medgivande i lag eller samtycke av vederbörande. De föreskrifter SP 16:7 ger om sättet för husrannsakens verkställande äro föråldrade. Målsägandes medverkan³ vid undersökningen torde höra till sällsyntheterna. I allmänhet verkställas rannsakan av polisman efter vederbörlig myndighets order. Till åtlydnad av bestämmelsen i SP 16:7

¹ Här om se även debatten i Andra kammaren ²³/₂ 1910 i kammarens prot. nr 11 s. 13 ff.

² Lagutskottet 1910 har uttryckt åsikten, att husrannsakan där sådan vid ringare brott finge ske dels för häktnings verkställande skall äga rum, dels ock hos den för brott eller delaktighet däri misstänkte och i vissa fall jämväl hos annan för beslag av gods, som genom brott åtkommits eller förbrutits. Dessa regler torde i visst avseende vara för snäva. Husrannsakan bör för vilket spaningsändamål som helst, således eftersökande av bevisning överhuvud, kunna anställas hos för brott misstänkt person, åtminstone försåvitt på brottet kan följa frihetsstraff.

³ Under vissa omständigheter torde målsägande, hans ombud eller hos honom anställd person ej böra tillåtas deltaga i eller vara närvarande vid rannsakens verkställande. Frågan har varit uppe i rättsfall, omnämnda i justitieombudsmannens ämbetsberättelse till 1922 års riksdag s. 82 ff., s. 103 ff., däri de rannsakande myndigheterna dock frikänts från ansvar för olaga förrättning.

skola två ojäviga vittnen närvara vid rannsakan¹. Huruvida det med viss husrannsakan avsedda syftet uppnås, torde i nutida rättsutövning vara utan betydelse i annat avseende än för bedömning av frågan om skälig anledning till företagande av rannsakan förefunnits. Laga förutsättningar för tvångsmedels tillgripande skola under alla förhållanden föreligga.

Kroppsrannsakan² såsom spaningsåtgärd finnes ej omnämnd i 1734 års lag. Numera är i SP 19: 21 stadgat, att »å häktad person må kroppsrannsakan företagas, till utrönande av om han något på sig haver, varav säkerheten i häktet eller under hans forslande, äventyras kan». Tullstadgan den 1 juli 1904 medger i § 143, att kroppsrannsakan får företagas å den, som ankommer till tullplats eller gränsort och misstänkes ha på sig förstucket gods. Utanför dessa bestämmelser är praxis osäker. I allmänhet torde man anse, att undersökning får företagas på för brott skäligen misstänkt person i varje fall för efterletande av gods, som genom brottet förlorats, samt där på brottet ifråga kan följa straffarbete, jämväl i annat spaningssyfte³. Beslut om kroppsrannsakan fattas av häktningsmyndighet, i tullmål av viss tullmyndighet. Rannsakan verkställs av polis- eller tulltjänsteman i vittnens närvaro; är den misstänkte kvinna, får undersökningen verkställas och bevitnas endast av kvinnor eller läkare⁴.

Om tagande i beslag av stulet eller tappat gods föreskriver den från MB 52: 1 överflyttade bestämmelsen i SP 16: 6: »Ingen må självvilligt taga åter det han vidkännes, evad det är från honom stulet, eller han det tappat haver; utan lite befallningshavanden eller domaren till: dock må han det återtaga av den, som är lösker man eller misstänkt att vilja rymma, eller

¹ Jfr rättsfallen H 1914: 130 och 1909: 102. Tjänsteman, som verkställer rannsakan, bör jämlikt RB 17: 11 anses ojävig och kan därför rannsaka i allenast ett vittnes eller annan tjänstemans närvaro.

² För det följande se Lagberedningen 1849 II 6: 39, Nya Lagberedningen III 5: 9., ff., 1884 års senare förslag 2: 24 ff., REUTERSKIÖLD II s. 74 f., BAGGE, a. a. s. 146 ff.

³ REUTERSKIÖLD'S uttalande II s. 75 torde ej kunna godtagas för praxis. — Jfr de föreslagna stadgangena i 1884 års senare förslag 2: 24 och 1920 års förslag till lag om polisundersökning 4: 3.

⁴ Instr. för polispersonalen i Stockholm 1: 6, tullstadgan § 143 samt i föregående not nämnda lagförslag.

där stulet gods å färsk gärning finnes.» Enskild person har således i visst fall befogenhet att ta i beslag gods som genom brott frånhänts honom. Men i regel förutsättes beslags verkställande av offentlig myndighet. Närmare regler om sådan åtgärd ger icke allmän lag, däremot finnas bestämmelser om beslag i ett stort antal specialförfattningar¹. Generellt torde gälla, att föremål, som under laga hus- eller kroppsrensakan anträffas och som skäligen kan antagas åtkommet eller förverkat genom brott eller ha betydelse för utredning i brottmål, bör av den rannsakande tagas i beslag. Därutöver torde häktningsmyndighet vara befogad särskilt föranstalta om beslagtagande av föremål, som nyss sagts, försåvitt det kan ske utan tvång eller med anlitande av laga tvångsmakt. Vid beslags verkställande böra vittnen närvara. Förrättningsmannen har att uppteckna det beslagtagna samt överlämna detsamma jämte förteckning till myndighet, som förordnat om rannsakan eller beslag. Denna myndighet åligger sedan att vårda godset och ansvara för att det kommer lagligt ändamål tillgodo².

Omfånget av undersökningsarbetet i det förberedande förhållandet bestämmes i sin mån av den visshetsgrad, som kräves för åtals anställande, samt av häktningsföresättningarna. Som vi ovan på tal om förberedelsens uppgift i svensk brottmålsprocess utrett, markera i själva verket de i dessa avseenden gällande regler i olika fall gränsen för den förberedande undersökningens legala utsträckning. Befinner sig den misstänkte på fri fot, har man att avsluta undersökningen såsnart tillräcklig grund att inleda rättegång är för handen. Den som häktats skall ofördröjligen ställas inför rätta utan hänsyn till hur pass utredd saken i övrigt är. Med häktningen är målet färdigt att bringas under domstols prövning.

I det föregående har visats hurusom det egentliga åtalet icke är den enda formen för inledande av domstolsprocedur i brottmål. Vid sidan av åtalet i sträng mening står remissen. Gå vi nu till gällande rätts regler om åtalets grund finna vi ej

¹ Se BAGGE, a. a. s. 141, vidare REUTERSKIÖLD II s. 77 f., Lagberedningen 1849 II 6:38 ff., Nya Lagberedningen III 5:10 ff., 1884 års senare förslag 2:26 ff., 1920 års förslag till lag om polisundersökning kap. 3.

² Om beslagsförfarande i Stockholm se instr. för polispersonalen 1:6.

detta förhållande beaktat av lagstiftaren. 16 kap. strafflagen talar endast om »åtal» och om »angivelse, som åtal åstadkommit» eller »varå åtal ej följt.» Remissen nämnes icke här. Om lagredaktören överhuvud haft detta institut i tankarna, så är det samma otvivelaktigt inbegripet under beteckningen »åtal». Det finnes inga skäl att i förevarande avseende göra skillnad mellan om åtal beslutande åklagare och remitterande myndighet.

Allt inledande på ämbetets vägnar av rättegång vid domstol i brottmål omfattas därför av bestämmelsen i strafflagen 16: 6: »finnes den, som åtal . . . gjort, hava sannolika skäl därtill haft; vare från straff fri». Initiativ till domstolsprocedur förutsättes således, att misstanken mot vederbörande inkulpat stödes av »sannolika skäl». Beträffande tolkningen av detta uttryck ansluta vi oss till förut i doktrinen uttalade åsikter¹ och hänvisa för övrigt till den ovan² givna bestämningen av åtalsbeslutets underlag enligt allmän straffprocessuell teori. Beträffande remissförfarandet är att märka, att den om remiss beslutande myndigheten skall ha »sannolika skäl» för denna sin åtgärd, däremot måste den åklagare, som på grund av remiss fullföljer talan, anses fri från varje slag av rekonventionsansvar på grund av talans anställande. Detta vare sig åklagaren genom stämning inkallar den misstänkte till svaromål³, eller talan fullföljes omedelbart på remiss.

I förevarande avseende tillämpas således alltfört de regler, som gällde i 1734 års lags processordning. Detsamma kan sägas om den särskilda åtalsprövningen vid fiskaliska aktioner⁴. Kungl. förklaringen den 23 mars 1807 föreskriver i punkt 40, att enskild part icke får taga stämning å domare för fel eller brott i ämbetet utan har att i dylikt fall vända sig med anmälan till vederbörande hovrätt eller justitiekanslern. Mottagen anmälan prövas av myndigheten, som i fall av föranledande

¹ CARLÉN, Kommentar öfver strafflagen s. 299, HANMARSKJÖLD s. 102, HEDENSKOG s. 115, s. 148, THYRÉN s. 18 f.

² Ovan s. 16 f. Beträffande angivelsebrott se justitieombudsmannens ämbetsberättelse till 1913 års riksdag s. 260 ff., Lagutskottets vid samma riksdag utlåtande nr 4.

³ Jfr det i not 3 till s. 146 ovan angivna rättsfallet H 1916: 211.

⁴ För det följande se RABENIUS I s. 301, BLOMBERG, Den nordiska förvaltningsrätten, i Nordisk Retsencyklopædi V s. 149 f., HEDENSKOG s. 186 f., HAGMAN, Sveriges grundlag s. 111.

överlämnar saken till advokatfiskal eller särskilt förordnad åklagare; sedan den anmälda domarens förklaring inhämtats, förelägges målet hovrätten för dess vidare åtgärd. Enligt allmänt gängse uppfattning gälla dessa regler ej blott talan mot domare för ämbetsfel utan överhuvud anhängiggörande mot offentlig tjänsteman av rättegång i mål, som tillhör överrätts omedelbara upptagande. Utom till hovrätt och justitiekanslern kan anmälan numera göras till justitieombudsmannen och i vissa fall till militieombudsmannen (instruktioner för dessa funktionärer den 14 maj 1915). Samtliga de nämnda myndigheterna kunna även ex officio var inom sitt kompetensområde gå i författning om beivrande av tjänstefel. Det förfaringssätt vid åtals anställande, som stadgas i 1807 års författning, användes emellertid ej i nutida praxis. Myndighet, som har att förordna om åtal, inhämtar själv förklaring från vederbörande tjänsteman innan åtalsfrågan avgöres¹. För detta ändamål ges föreläggande med utsättande av tid inom vilken tjänstemannen ifråga har att inkomma med förklaring: justitiekanslern och hovrätt ha befogenhet att meddela sådant föreläggande med utsättande av vite². Befinnes inkommen förklaring ej nöjaktig, beslutes åtal, och dettas utförande uppdras åt åklagare, i regel advokatfiskalen i vederbörande hovrätt. De bestämmelser, som i 1807 års förklaring lämnats om förfarandet i mål, som i hovrätt anhängiggjorts mot domare, äro numera ersatta med stadgandet i RB 27: 18.

Vår framställning i föregående kapitel av 1734 års lags häktningsrätt gav bland annat vid handen, att häktning vid »grof missgierning» skulle företagas, om den misstänkte tagits på färsk gärning eller flyende fot eller han eljest var till brottet »förwunnen». Dessutom kunde under vissa omständigheter den häktas, som skäligen misstänktes ha begått mindre brott. I senare rättsutveckling³ har en enhetlig allmän häktningsförutsättning, »miss-

¹ Instruktioner ¹⁴/₅ 1915 för justitieombudsmannen § 6 och för militieombudsmannen § 7, KInstr ²⁵/₁₀ 1918 för justitiekanslersämbetet ²⁵/₁₀ 1918 § 3.

² KInstr ²⁵/₁₀ 1918 för justitiekanslersämbetet § 3. Justitieombudsmannen och militieombudsmannen kunna infordra förklaring genom hovrätt, vilken i sådant fall plägar ge vitesföreläggande.

³ För gällande häktningsrätt se SKARSTEDT II, HAGSTRÖMER II s. 353 ff., GRANFELT, Straffrättslig häktning, REUTERSKIÖLD II s. 73 f.

tanke, grundad på sannolika skäl» (SP 19: 8), utbildats ur den gamla lagens för skilda brottsgrupper olika häktningsgrunder. Jämsides härmed ha tillkommit bestämda föreskrifter om de brott, för vilka häktning får ske, varjämte i vissa fall häktningsåtgärdens befogethet gjorts beroende av förhandenvaron av någon ytterligare speciell förutsättning (SP 19: 5—7). De sålunda givna reglerna bli bestämmande för den förberedande undersökningens utsträckning i fall, då den misstänkte tas i häkte. Ty då häktning skett, skall saken genast gå till dömande rätt. I detta hänseende ha vi numera återvänt till 1734 års lags ståndpunkt. Den förberedande undersökningen i svårare rättsfall består i ett fastställande av huruvida häktningsförutsättningar föreligga. Detta torde numera gälla såsom undantagslös regel. Ty i nutida praxis förekommer ej som i 1734 års lags processordning, att en »mörk och tvivelaktig» sak angående ett häktningsbrott hänskjutes till domstol under det att den misstänkte i avbidan på rannsakingens resultat lämnas på fri fot. I dylikt fall anställs talan först efter företagen häktning. Det förberedande förfarandet i grövre brottsfall får sålunda karaktären av en häktningsundersökning, som, därest häktning beslutes, omedelbart följes av häktningsmyndighetens remitterande av saken till domstol. Vi ha ej anledning att här sysselsätta oss med spørsmålet om häktningsutredningens innehåll och omfång.

Slutligen möter frågan om domsförhandlingens förberedande enligt gällande rätt. I detta avseende stå vi i det hela ännu kvar på 1700-talsrättens ståndpunkt, åtminstone såvitt rör förberedelsetankens uttryck i lagstiftning.

Allmänna regler om förberedande av domsförhandling saknas sålunda utöver vad i RB 4: 1 och den i föregående kapitel omförmälda, ännu i kraft varande förordningen den 18 oktober 1750 stadgas om åklagares plikt att till förhandlingen inför rätta inkalla personer, som kunna ge upplysningar av betydelse för sakens utredning. Äldre lagförslag¹ ge ej heller direkt uttryck åt angelägenheten av att domsförhandlingen till vinnande av koncentration förberedes. För gällande rätts del kan icke upptagas regeln i 1920 års förslag till lag om polisundersökning § 1, att innan åtal anhängiggöres för brott, vara kan följa frihetsstraff, målet skall

¹ Jfr Lagberedningen 1849 II 2: 15, 16, Nya Lagberedningen III 3: 4, 5.

»om möjligt så förberedas, att fullständig bevisning och utredning i övrigt föreligga vid första rättegångstillfället»¹. Förberedelsens uppgift är i nuvarande processordning vida blygsammare.

Särskilda förberedelseåtgärder föreskriver gällande lagstiftning i ett par fall. Från 1700-talrätten stammar skyldigheten för extrajudiciell häktningsmyndighet² att efter företagen häktning³ införskaffa prästbevis angående den häktades levnadsomständigheter. Efter utfärdandet av lagen den 17 oktober 1900 om straffregister har härtill kommit åläggande för häktningsmyndighet och åklagare att anskaffa straffregisterutdrag beträffande häktad, i vissa fall även angående på fri fot varande för brott tilltalad person⁴. Genom dessa åtgärder sörjer man för att någon utredning rörande tilltalads subjektiva förhållande föreligger färdig till förhandlingen inför rätta.

Samma syfte tjänar den för vissa fall stadgade särskilda förundersökningen för villkorlig dom⁵, ett institut som efter amerikansk förebild införts i vår rätt genom lagen den 28 juni 1918 angående villkorlig straffdom. Undersökningen avser att utreda, huruvida förutsättningar för användande av villkorlig dom föreligga i det konkreta brotsfallet, och detta undersökningens ändamål bestämmer dess objekt och omfång. I saken

¹ Jfr P. M. vid nämnda lagförslag s. 81.

² En viss inkongruens mellan KF ^{11/7} 1753 och KK ^{30/3} 1901 (fortfarande gällande jämlikt KK ^{23/12} 1915) har uppmärksamrats. Den förra författningen föreskriver, att »så snart någon för begånget brott gripes, skal Krono-betjenten taga skriftligt bewis . . .». 1901 års KK däremot talar om att »sedan någon blivit för brott häktad, allmänna åklagaren eller domstol hos pastorsämbetet . . . begär uppgift . . .». Det senare uttrycket torde ej vara fullt koncist. Det är otvivelaktigt den häktande myndighet, ej åklagare, som har att rekvirera prästbevis.

³ I praxis lär förekomma, att prästbevis enligt det i KK ^{30/3} 1901 föreskrivna formulär understundom begäres för på fri fot varande misstänkt person. Författningarna synas ej ge anledning till rekvisition av bevis i dylikt fall.

⁴ KK ^{26/11} 1914 om skyldighet i vissa fall att inhämta utdrag ur straffregistret, ändrad genom KK ^{24/6} 1918, jfr MONTELIUS, Om vanhederlighets rättsverkan s. 8 ff.

⁵ Se lag ^{23/6} 1918 angående villkorlig straffdom, särskilt §§ 25 ff. KInstr ^{23/6} 1918 för undersökare jämlikt lagen angående villkorlig straffdom, Förslag till lag angående villkorlig straffdom m. m. 1917, särskilt s. 75 ff.

relevanta omständigheter, som falla utanför de nämnda förutsättningarnas område, äro således ej föremål för ifrågavarande förundersökning. Bedrivandet av denna särskilda undersökning åligger ej den ordinarie undersökningsmyndigheten. Lagstiftaren, som ansett denna myndighet ej alltid kunna antagas ägna erforderligt intresse åt den förevarande utredningsuppgiften¹, har anförtrott densamma åt en särskild förundersökare, förordnad av den dömande rättens ordförande. Härigenom har i de ifråga stående brottsfallen en uppdelning av undersökningsarbetet ägt rum på tvänne olika, av varandra oberoende myndigheter. Uppgiften att utreda spörsmålet om förutsättningar för tillämpning av villkorlig dom äro förhanden torde böra anses ligga inom den tilltalades och hans försvarares egentliga verksamhetsfär. Det är dock ingalunda meningen härmed förneka, att den omhandlade anordningen särskilt under rådande processuella förhållanden kan vara betingad av praktiska lämplighetshänsyn.

¹ Förslag till lag angående villkorlig straffdom m. m. 1917 s. 76.

SJÄTTE KAPITLET.

De lege ferenda.

1. Reformproblemets läge.

Bland brottmålsprocessens ej fåtaliga svårlösta organisationsfrågor ges det näppeligen något, vilket i lika grad som det förberedande förfarandets problem tilldragit sig intresse och varit föremål för meningsutbyte¹. Domsförhandlingens anordning är i moderna processlagar tämligen enhetligt reglerad, i synnerhet om man betraktar förfarandet med jury i de svårare målen. Någon starkare rörelse till förändring i den sålunda tillrättlagda ordningen är för närvarande knappast märkbar utöver strävandet på vissa håll att gestalta förhandlingen inför jurydomstolen kontradiktorisk. Regleringen av rättsmedelssystemet erbjuder visserligen betydande svårigheter, då tradition och organisatoriska hänsyn härvidlag göra sig starkt gällande. Gestalt-

¹ HEGLER lämnar i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft bd 33 s. 938 ff. en förteckning på aktuell tysk litteratur i dessa frågor, vilken förteckning ger en föreställning om den iver, varmed det förberedande förfarandets problem debatteras i vårt södra grannland. Se vidare ROSENBERG i Verhandlungen des 29. deutschen Juristentages bd 1 s. 4 ff. och DELAQUIS i Festgabe für Emil Zürcher s. 42 f. Professor VON BELING i München visade vid besök förf. en lista på 39 nyare tyska författare, som sysselsatt sig med förberedelsens problem de lege ferenda. Även i Frankrike är intresset starkt och kring 1897 års lag har växt upp en omfattande litteratur, se LE POITTEVIN i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal bd 8 s. 138 ff. och GARÇON i samma tidskrift bd 10 s. 284 ff., ZUCKER s. 11 ff. och s. 21 noten, de ovan citerade arbetena av FRÉMICOURT och MORIZOT-THIBAUT samt litteraturhänvisningar hos GARRAUD, Traité II s. 527 ff. och hos VIDAL-MAGNOL s. 937 ff. I de nordiska länderna ha frågor på det förberedande förfarandets område nyligen diskuterats å Svenska Kriminalistföreningens möte 1919, å Dansk Kriminalistförenings årsmöte 1920 samt å Tolfte Nordiska Juristmötet i Kristiania 1922.

andet av appellproceduren är också en ganska livligt debatterad fråga. Intet av de nämnda eller eljest aktuella straffprocessuella reformspörsmålen har emellertid ventilerats så flitigt och från så skilda utgångspunkter som problemet om det förberedande förfarandets anordning. Trots en tidvis särdeles intensiv, nu mer än halvsekellång debatt i detta ämne har man ännu knappast kommit fram till någon enighet i huvudpunkterna, om än vissa grundprinciper synas på väg att kämpa sig fram till mera allmänt erkännande¹. Meningarna bryta sig ännu skarpt på väsentliga punkter. Omläggning av det förberedande förfarandet står såsom en mer eller mindre aktuell lagstiftningsfråga på dagordningen i flera av de länder, som under senare tid kodifierat sin brottmålsprocess. Frankrikes reform av år 1897 har icke ställt till freds ivrarna för det förberedande förfarandets ombildning². Under de båda sista årtiondena ha i Tyskland tvänne förslag till reform av brottmålsprocessen sett dagen, i vilka omgestaltningen av förfarandet före domsförhandlingen varit en huvudfråga³. Slutligen har Danmark, icke nöjd med sin endast några år gamla processordning i brottmål, gått i författning om framläggande av förslag, särskilt syftande till en omläggning av det förberedande förfarandet⁴. Även i England ha uttryckts önskemål om en förenkling och förbättring i förberedelsens funktion, så vill man avlägsna *the grand jury* och *the coroners inquest* och samtidigt stärka fredsdomarens kompetens för sin uppgift⁵. Endast i Skottland⁶ och Norge synes man vara på det hela belåten

¹ Det vill synas, som skulle den moderna tidens vetenskapsmän allt enigare samla sig kring den undersökningsform, som upptagits av 1920 års tyska förslag, varom nedan s. 176 ff. Dock saknas fortfarande ingalunda representanter för andra meningar.

² Oppositionen mot det rådande systemet företrädes i senare tid särskilt av GARÇON. Även GARRAUD, Frankrikes främste systematiker på det straffprocessuella området, är gynnsamt stämd mot det förenklade förfarandet med *l'enquête officieuse*, se *Traité* II s. 633 ff.

³ Om dessa förslag närmare nedan s. 176 ff.

⁴ Något resultat av detta initiativ föreligger ännu (december 1922) icke.

⁵ Se ex. GERLAND s. 279 ff., s. 610 ff., KENNY s. 456 f., ALEXANDER s. 241 ff.

⁶ Jfr BUDDING, *Die Polizei in Stadt und Land in Grossbritannien* s. 126, MANNHARDT, *Strafverfahren in Schottland* s. 183 med citat.

med det förberedande förfarandets inrättning, även om i det senare landet icke saknas blick för reformbehovet¹.

Orsakerna till den påtagliga svårigheten att på ett praktiskt tillfredsställande sätt organisera förfarandet före domsförhandlingen äro flera och flerahanda. Den första och förnämsta är otvivelaktigt beskaffenheten av de reala förhållanden, det här gäller att reglera². När undersökningen av ett visst antaget kriminellt förhållande påbörjas, är det faktiska läget i saken vanligen ytterst oklart. Man har få och osäkra hållpunkter och måste gå fram mestadels på känn, snabbt och energiskt men samtidigt försiktigt och hänsynsfullt. Liksom misstag äro svårare att undvika, stå också de stridiga intressen, som påkalla beaktande, i ännu skarpare motsats till varandra här än på processens senare stadier. Å ena sidan det intresse, som fordrar snabbt uppdagande och effektivt beivrande av begångna brott; nödvändigheten att använda tvångsmedel särskilt mot den misstänktes person; behovet att tillvarata bevisning, som löper fara att försvinna eller förstöras. Å andra sidan reser sig starkare än annorstädes kravet på hänsyn till den misstänkte och andra i saken invecklade personer; ömtåligheten i deras ställning gör sig här särskilt starkt förnimbar. För att nöjaktigt gå i land med sin svåra och grannliga uppgift måste den i förberedelsen verksamma myndigheten besitta betydande kvalifikationer i säkert omdöme, takt och teknisk skicklighet. Och ju mera svårartat och invecklat fallet är, desto större mått av dessa egenskaper är av nöden, om ej behandlingen skall bli ensidig eller ineffektiv. Men det räcker ej med tillgång till för värvet lämpliga tjänstemän. Det kräves därutöver, att man vill och vågar hysa förtroende till de i förberedelsen arbetande myndigheterna och lämna dem i händerna tillräcklig maktbefogenhet för brottsfallens snabba och grundliga utredning. Är denna förutsättning ej till finnandes, måste lagstiftaren beträda en annan väg än att lämna de för-

¹ Uttalanden av KJERSCHOW i diskussion å Tolfte Nordiska Juristmötet, jfr SALOMONSEN i Förhandlingar vid Svenska Kriminalistföreningens möte 28/10 1919 s. 39 f.

² Jfr KAHL i Goltdammers Archiv für Strafrecht und Strafprozess bd 53 s. 1.

beredande myndigheterna fria händer i deras ämbetsutövning. Då framställer sig uppgiften att dels uppbygga en mera invecklad organisation, där arbetet fördelas mellan varandra kontrollerande myndigheter, dels i lag ingående reglera förberedelsens bedrivande. Den utomordentliga svårigheten att på detta sätt anordna en nöjaktigt fungerande förberedelse behöver ej mer än ett påpekande. Näppeligen torde någon annan rättslig materia vara mera känslig för detaljreglering i lagstiftningsväg än just förfarandet i brottmål före domsförhandling. Vad förberedelsens ledning behöver är framför annat frihet att, väl under ansvar och tillsyn men inom ganska vida gränser, handla efter vad sakens beskaffenhet kräver.

En annan orsak till vanskligheten att på tillfredsställande sätt reglera brottmålsprocessens förberedande stadium ligger däri, att man här möter vitträckande organisationsproblem, som beröra flera av rättsskipnings- och förvaltningsapparatus olika grenar. Polisnrättningen i landet måste enligt sakens natur handha efterforskningen, åtminstone på det begynnande stadiet och i den stora massan av fall. Till åklagarmaktens organisation och prestationsförmåga måste stor hänsyn tagas. Och slutligen anser man sig icke kunna undvara en mer eller mindre vitträckande medverkan av domstol i det förberedande förfarandet. Hela den straffprocessuella apparaten tar förberedelsen sålunda i sin tjänst. Frågan blir att anpassa denna apparat och förberedelseformen till varandra. Organisationsproblem höra ju ingalunda till lagstiftningens mera lättlösta uppgifter.

Yttermera äro att nämna politiska hänsyn. En viss anordning av det förberedande förfarandet förmenas understundom påkrävas såsom ett den medborgerliga och politiska frihetens skydd mot övervåld och godtycke från vissa undersökande myndigheters sida. Så hör man ofta sägas, att domstols verksamhet på förberedelsestadiet skulle vara av särskild betydelse i detta hänseende och att densamma därför måste utsträckas utöver vad rent processuella hänsyn påfordra. Ett flertal lagbestämmelser, i sig själv hinderliga för det förberedande arbetets rationella bedrivande, krävas vidare av vissa politiska riktningar för att skydda den misstänkte och betrygga hans rättsliga ställning. Det är ju givet, att ett beaktande av sådana synpunkter måste ytterligare komplicera det redan förut svårlösta problemet.

Det sagda har berört några av grundmotiven för det förberedande förfarandets inrättning i den kontinentala brottmålsprocessen. Rent processuella synpunkter ha icke fått vara bestämmande vid utformningen av förberedelsen i fransk rätt, ej heller vid de franska institutens efterbildning i andra länder. *Code d'instruction criminelle's* brottmålsprocess har fastmera tidvis utgjort en politisk programpunkt i dessa länder liksom inkvisitionsprocessens ersättande med engelska processformer varit det i Frankrike under revolutionen.

Men *Code d'instruction criminelle's* system är varken till anda eller gestalt engelsk rättegångsordning. Dess brottmålsprocess utgöres rätt besett av gammal fransk inkvisitionsprocedur, till vilken såsom avslutande led fogats en offentlig och muntlig domsförhandling. Hade denna senare lyckats tillkämpa sig ställningen såsom processens verkliga tyngdpunkt, i vikt och betydelse överskyggande förberedelsen, så skulle det förberedande förfarandets problem kunnat lösas enklare och mera rationellt än som blivit fallet. Men traditionen från den gamla regimen var för stark. Till stadiet före domsförhandlingen ville man förlägga ej blott sakens fullständiga utredande utan även i betydlig mån upptagande av bevisning. Målet skulle läggas fram för rätten fullt klart till omedelbart avdömande. Så blev det en lagstiftarens huvuduppgift att ordna det processuellt så betydelsefulla förberedande förfarandet på ett för ändamålet tjänligt sätt. En synpunkt trängde sig här fram före de andra: omsorgen om den misstänktes rättssäkerhet, som inkvisitionsprocessen i väsentlig grad lämnat å sido. Erfarenheterna av de judiciella myndigheternas verksamhet under den gamla regimen hade fött ett allmänt misstroende mot dessa myndigheters förmåga av opartiskhet och humanitet i tjänstens utövning. Egenomligt nog träffade detta misstroende företrädesvis polis och åklagare, mindre den inkvirerande domaren. Och när misstroendet ropade på garantier till betryggande av den misstänktes ställning i förberedelsen, trodde man sig finna sådana på två håll: i domaren och i lagen. Domaren, som nu plötsligt befanns vara folkfrihetens och den misstänktes riddare sans reproche¹,

¹ MITTERMAIER i Verhandlungen des 29. deutschen Juristentages bd 2 s. 178 citerar ett uttalande av SUNDELIN 1861: »Der bisher so masslos geschmähte Untersuchungsrichter wird nun plötzlich als ein Cherub der Freiheit betrachtet».

utrustades med makten på det förberedande stadiet¹. Polis och åklagare kunde man inte undvara, men de skulle göras så maktlösa som möjligt. Domaren skulle fram så snart någon åtgärd av betydelse borde vidtagas, och i alla viktigare fall skulle han ta hand om undersökningen. Så togs lagstiftningstekniken till hjälp för att i lagbestämmelsen skapa ytterligare garantier. Allt skulle regleras i lag, om alla mått och stegs vidtagande skulle bestämmas i detalj. Endast domaren undgick att fullständigt bindas till händer och fötter. Och så tillkom denna konstfulla, invecklade och svårbegripliga apparat, som kallas franskt förberedande förfarande.

Vi ha redan i ett föregående kapitel funnit, att den kontinentala brottmålsprocessens förberedelseform icke är nöjaktigt användbar i praxis. Ytterligare framgå av det sist sagda systemets principiella feltankar. Först och främst det förberedande förfarandets alltför stora processuella betydelse, inkräktande på domsförhandlingens rättmätiga utrymme. Vidare därav följande överdrivet noggranna reglering av förberedelsens bedrivande. Slutligen den olämpliga funktionsfördelningen mellan de i förfarandet verksamma myndigheterna, särskilt domarens framskjutande på bekostnad av polis och isynnerhet åklagare. Allt sammantaget komplicerar i betungande grad förfarandet och gör förberedelsen till en svårhanterlig och långsamt arbetande apparat. Redan studiet av kontinentala straffprocesslagar och av systematiska verk över kontinental brottmålsprocess gör den svenske läsaren betänksam mot den ifrågavarande förberedelseformen. Intrycket förbättras för visso icke genom en besiktning på ort och ställe av de reala förhållandena, särskilt av de omfångsrika akterna. Formernas vederbörliga iakttagande är förenat med besvärligheter, varom man i Sverige icke gör sig någon riktig föreställning. Förfarandet tar i anspråk tid, personlig kraft och pengar, som man här aldrig skulle kunna avse för detta samhällsarbete. Därtill brister det i kontinental brottmålsprocess på ännu två kardinalpunkter: processens säkerhet äventyras genom den otillräckligt genomförda omedelbarheten i förberedelse och i domsförhandling; snabbheten i förfarandet

¹ Det torde ej vara uteslutet, att en missuppfattning av den engelske fredsdomarens processuella roll varit bidragande orsak till den reglering, instruktionsdomarens ställning fått.

spilles i väsentlig mån genom förberedelsens anordning. Det är denna, som i första hand är vållande till att långsamhet, dyrhet och även i viss mån bristande säkerhet i avgörandet kunna sägas utmärka den kontinentala brottmålsprocessen¹.

Det kan ha sitt intresse att i detta sammanhang efterse, i vilken riktning de aktuella strävandena till reform av brottmålsprocessen i kontinentala länder gå med hänsyn till förberedelsens gestaltning. Danmarks endast sex år gamla processlag ger oss härutinnan ingen ledning; lagen är i förevarande hänseende konservativ, presenterar icke några nyskapande idéer på området. Detsamma kan sägas om det förslag till reform av brottmålsprocessen, som 1908 framlades i Tyskland². Även detta lagarbete bibehåller i det väsentliga det franska systemet. Domarens *Voruntersuchung* finnes sålunda kvar, om än partsoffentlighet stadgas och försvararens rättigheter utvidgas efter mönster av 1897 års franska reform. En mera betydande nyhet är avskaffandet av den särskilda åtalsprövningen i *das Zwischenverfahren*.

Mera representativt för den moderna tyska vetenskapens ståndpunkt är det år 1920 framlagda förslaget till lag om rättegång i brottmål³, bland vars redaktörer GOLDSCHMIDT⁴ intagit en framskjuten plats. Huvudpunkterna i för-

¹ Bland tyska vetenskapsmän är man också fullt medveten om detta förhållande. Typiskt är KAHL's utrop i Goltdammers Zeitschrift für Strafrecht und Strafprozess bd 53 s. 3: »Befriedigt ist von dieser Ordnung der Dinge nach sechszwanzig Erfahrungsjahren niemand mehr».

² Angående detta förslag se Protokolle der Kommission für die Reform des Strafprozesses samt ASCHROTT, Der Entwurf einer Strafprozessordnung und Novelle zum Gerichtsverfassungsgesetze.

³ Se Entwurf eines Gesetzes zur Änderung des Gerichtsverfassungsgesetzes und Entwurf eines Gesetzes über den Rechtsgang in Strafsachen nebst Begründung veröffentlicht auf Anordnung des Reichsjustizministeriums 1920, härtill SCHLYTER i Svensk Juristtidning bd 5 s. 307 ff., BAGGE, Den utländska lagstiftningen angående förberedande undersökning i brottmål m. m. s. 113 ff., GLEISPACH i Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht bd 33 s. 215 ff., s. 269 ff., GOLDSCHMIDT i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft bd 41 s. 569 ff.

⁴ Om dennes allmänt straffprocessuella ståndpunkt se hans skrift: Zur Reform des Strafverfahrens.

slagets reglering av förfarandet före domsförhandling äro följande. Den förberedande undersökningen har karaktären av en med polisens tillhjälp verkställd åklagarundersökning. *Die gerichtliche Voruntersuchung* är borta. Kriminalpolis och åklagare ställas i nära förbindelse med varandra; organisatoriska förutsättningar för ett intimt samarbete mellan dessa funktionärer skapas. Åklagaren skall själv personligen handha rannsakingen och leda förhören i viktigare saker. Han får icke in blanco överlämna rannsakingens bedrivande åt polisen utan blott använda denna för utförande av särskilda, noggrannt betecknade undersökningshandlingar. Vidare bestämmes, att den åklagare, som lett utredningen i en viss sak, sedan även har att fatta beslut i åtalsfrågan och i fall av åtals anställande utföra talan i domsförhandlingen. Domaren deltar i förberedelsen genom att höra personer, som vägra uttala sig inför åklagaren eller som skola yttra sig under ed, vidare genom att i fall av behov uppta anteciperad bevisning samt genom att handha tvångsmedlen i den mån åklagaren icke är befogad därtill. Åklagarens tvångsrätt utsträcker därhän, att han kan med böter och hämtning tvinga personer att inställa sig till förhör. I rannsakingen införes principiell partsoffentlighet. Den misstänkte tillerkännes absolut rätt att bli hörd före åtals väckande. Hans tillgång till försvarares användande utsträcker, i vissa fall göres medverkan av försvarare obligatorisk. Det ökade rättsliga skydd, som sålunda ges den misstänkte, avser att kompensera honom för avskaffandet av *die gerichtliche Voruntersuchung*, i vilken institution man förut sett den främsta garantien för den misstänktes laglikmätiga behandling i förberedelsen.

Das Zwischenverfahren är avskaffat. Åklagaren anhängiggör målet genom ingivande av en *Anklageschrift*. Efter österrikiskt mönster kan den misstänkte inom viss frist göra *Einwendung* mot anordnande av domsförhandling. Han kan även begära hållande i målet av en *Vorverhandlung*, i vilken åtalsfrågan och spörsmål om upptagande av ytterligare utredning i målet kunna komma under prövning i ett muntligt förfarande. Sådan *Vorverhandlung* kan domstolen också anordna ex officio, om anledning föreligger till antagande, att anställande av domsförhandling däri genom kan undvikas.

Omedelbarhetskravet är vad angår domsförhandlingen om ock ej tillräckligt så dock bättre tillgodosett än i tysk gällande rätt och praxis. Domarprotokoll, nu visserligen mindre omfattande än förr, få uppläsas, däremot ej protokoll, som uppsatts av åklagare eller polis. Handlingarna i målet skola före förhandlingen tillställas dömande rätt, vars fackbildade medlemmar således få tillfälle studera akten på förhand.

Det faller i ögonen, hurusom den sålunda föreslagna anordningen av det förberedande förfarandet, i samma mån som den tar konsekvenserna av utvecklingen i de kontinentala ländernas praxis, utgör ett visst närmande till den skotska förberedelse-typen. Enhetlighet i undersökningsledning och åtalsfunktion, vunnen genom domarens undanskjutande till förmån för åklagaren, vilken göres till verklig rannsakarare i effektivt samarbete med kriminalpolisen, det är målet för det nya Tysklands strävanden till omläggning av den åldrade franska förberedelseordningen.

Att skotsk processordning i någon mån tjänat som mönster för redaktörerna av 1920 års tyska förslag till lag om rättegång i brottmål torde icke vara alldeles uteslutet. Men den egna erfarenheten och teoretiska skäl talade ändock dessförutan tillräckligt starkt för den anordning av förberedelsen, som blev förslaget. Någon efterbildningsprodukt kan denna anordning därför icke sägas vara. Det är härvidlag av särskilt intresse att konstatera, att den engelska förberedelsen icke förmått lämna några bidrag till reformplanen. På bristande kännedom om engelsk rätt och engelska förhållanden har detta förvisso icke berott. Orsaken torde fastmera vara den, att man vid prövning funnit de egenartade engelska rättsinstitutet, åtalsformen, den kontradiktoriska *preliminary inquest, the grand jury* och andra, icke kunna transplanteras i främmande mark. Till samma resultat måste också den svenska processualisten komma vid ett studium av engelsk processordning. Det förberedande förfarandet i engelsk rätt har icke något större förebildligt värde för svenskt reformarbete på området. I första hand bör här pekas på de säregna samhällseliga förhållanden, vilka i England utgöra förutsättningar för den praktiserade förberedelseformens funktion. Dessa sociala förutsättningar äro i

Sverige väsentligt andra. Men även mot det engelska förberedande förfarandet såsom sådant kunna riktas vägande anmärkningar ur processuell synpunkt. Förfarandet är tämligen svårhanterligt och invecklat; det är vidare dyrbart och kan näppeligen fritas från anklagelse för långsamhet, åtminstone försävt gäller *the ordinary procedure*. Kärnan i engelsk förberedelse är polisarbetet och på detta hänger i väsentligaste mån såväl utredningen i målet som åtalets framförande. Påtagliga brister äro saknaden av ett organiserat åklagarväsen samt den onöjaktiga och onödiga prövningen av åtalsfrågan genom *the grand jury*. Vidare må erinras om den specifikt engelska uppfattningen av den misstänktes ställning, en uppfattning, som synes den svenske iakttagaren konstlad och opraktisk. Frångåendet av den i sakens natur grundade satsen, att den misstänkte är bästa källa för målets upplysning, medför ej endast en metod för vittnens behandling, som står i bjärt motsats till förfarandet mot den misstänkte, utan också bristande säkerhet i avgörandet. Engelska brottmålsdomstolar fälla ofta till ansvar på grunder, som ej skulle stå sig inför en svensk domares prövning. Att en sådan metod är farligare för den misstänkte än hans utsättande för en måttlig inkquisition, kan väl svårligen förnekas.

I detta sammanhang bör framhållas den processuella betydelsen och beskaffenheten av den engelske domarens *preliminary examination*¹. Det finns nämligen bland de kontinentala ländernas processualister mer än en, som pekar på denna offentliga, muntliga och kontradiktoriska förhandling såsom idealet av rannsaking, en ordning, som bör i fullständigaste mån efterbildas i andra europeiska länder. Gentemot sådan mening måste med bestämhhet hävdas, att en rannsaking av denna typ icke kan ersätta den undersökning till sakens uppklarande, som utföres av åklagare och undersökningsdomare. *The preliminary examination* vill ingalunda vara en sådan rannsaking utan endast den form, i vilken domaren utövar sin tvångsbefogenhet jämte sin funktion som kontrollant på förberedelsens bedrivande och prövare av den framställda anklagelsens bärighet. Men vidare är en processform som denna icke lämpad för effektiv undersök-

¹ Jfr MEYER i Forhandlingerne paa Dansk Kriminalistforenings femtende Aarsmøde 1920 s. 105, LIEPMANN, Summarisches Strafverfahren in England s. 111 ff., BINDING, Grundriss des deutschen Strafprozessrechts s. 198.

ning. Verklig undersökning måste vara inkvisitorisk och dessutom innehålla ett moment av hemlighet. I en offentlig, kontradiktorisk förhandling utreder man ej ett brottsfall. Därför är också i England ej *the preliminary examination* utan polisens efterforskning den verkliga undersökningen. Ett försök att införa engelsk domareundersökning i länder med kontinental brottmålsprocess skulle ofelbart leda till att polisen finge mera att göra och mera att säga till om i förberedelsen. Denna komme att de facto anta karaktären av en polisundersökning. Den offentliga, muntliga och kontradiktoriska rannsakingen skulle snart reduceras till en i utredningsavseende tämligen ineffektiv repetition för domsförhandlingen.

Med ovanstående vilja vi ingalunda ha sagt, att i den engelska förberedelsen icke skulle finnas element, värda att tillvarata vid arbetet på svensk processreform. Emellertid torde kunna påstås, att det goda i engelskt förberedande förfarande är att finna mindre i själva den organisatoriska anordningen än i den anda, som behärskar den engelska brottmålsprocessen. Men denna följer näppeligen med formen till ett annat land. Rent organisatoriskt står otvivelaktigt den skotska brottmålsprocessens förberedelse högre än motsvarande engelska förfarande. Det skotska systemet är enklare och mera lätthanterligt. Tillvaron av ett effektivt åklagarväsen bidrager härtill. Den skotske *procurator-fiscal* gör otvivelaktigt mera effektivt rannsaksarbete än den engelske fredsdomaren i hans *preliminary examination*. Prövningen av åtalsfrågan kunde möjligen tillgå på ett smidigare sätt, dock är även på denna punkt det skotska systemets företräde framför det engelska obestridligt. Slutligen är formen för åtals väckande praktisk och sättet för rättens information till domsförhandlingen anpassat efter omedelbarhetsgrundsatsens krav. Domarens medverkan avser endast utövande av tvångsrätt; någon egentlig rannsakande funktion tillkommer honom icke. I flera viktiga avseenden, om ock ej över hela linjen, fyller den skotska förberedelsen de krav, man i en ackusatorisk brottmålsprocess bör ställa på det förberedande förfarandets anordnande.

Reglering av förfarandet före domsförhandlingen och av därmed förknippade institut, särskilt åklagarväsendet och tvångsmedelsrätten, är det för närvarande mest angelägna

straffprocessuella reformproblemet i vårt land. Vi sakna i stort sett lagregler om förfarandets bedrivande, och den organisatoriska apparaten är ännu rudimentär. Vad som finns av det ena såväl som det andra är frukter av det mer eller mindre effektiva tillfredsställandet på enstaka punkter och vid skilda tillfällen av den processuella och sociala utvecklingens mest pockande krav. Rättsområdet har aldrig upptagits till legislativ behandling såsom enhetligt processuellt problem. Utgångsläget för ett arbete på det förberedande förfarandets reform är därför ett helt annat hos oss än i det kontinentala utlandet. Det gäller icke att omgestalta ett förefintligt utbildat system. Spörsmålet är i stället att bygga upp ett sådant av förhandenvarande och nyanskaffat material efter de grundsatser, som böra vara ledande vid utgestaltningen av det förberedande förfarandet i modern ackusatorisk brottmålsprocess, och med anknytning till och fortbildning av bestående judiciell och administrativ organisation. Den svenske lagstiftaren kan på förevarande rättsområde arbeta med friare händer än vad fallet i allmänhet är i utlandet, ehuru även han givetvis är i viss mån bunden av historiska och organisativa förutsättningar.

Under det sedan ett århundrade tillbaka pågående arbetet på reform av det svenska rättegångsväsendet i dess helhet har naturligen även förfarandet före domsförhandling uppmärksamats och tagits till behandling såsom en viktig del av brottmålsprocessen. De äldre lagförslagen, Lagkommitténs av 1839¹ och Lagberedningens av 1849², ansluta sig härvidlag väsentligen till gällande rätt utan att ifrågasätta några mera betydande nybildningar på området. Särskilt är det anmärkningsvärt, att förberedelsens organisatoriska underlag av förslagen lämnas orört. Såväl åklagar- som polisväsen förutsätts ordnade i administrativ väg. Domstolarna tänkas ej medverka i det förberedande förfarandet. De i båda förslagen i huvudsak liklydande bestämmelserna »om upptäckande och åtal af brott» samt om straffprocessuella tvångsmedel ha till den del de röra åtal och häktning vid 1864 års strafflagsrevision upptagits i lagstiftningen. Även i övrigt torde ifrågavarande bestämmelser kunna sägas i huvudsak återge gäll-

¹ Förslag till Allmän Criminallag. Andra upplagan, med de förändringar, hwilka Lag-Comiteen vid slutlig granskning af Förslaget infört.

² Förslag till Rättegångs-Balk.

ande rätts ståndpunkt i berörda ämnen. Något större intresse för det förberedande förfarandets problem de lege ferenda ha dessa förslag numera icke.

Det av Nya Lagberedningen år 1884 framlagda betänkandet angående rättegångsväsendets ombildning¹ upptar dels i förslaget till lag om domstolsförfattningen föreskrifter om åklagarväsendets organisation, dels också i förslaget till lag om rättegångsordningen i brottmål bestämmelser »om den förberedande undersökningen». Lagberedningen räknar med, förutom lägre åklagare i polismans ställning, en kår av i regel rättsbildade »öfveråklagare», förordnade av Konungen på viss tid, ej överstigande fem år för varje gång. Chefskapet över samtliga åklagare tillkommer justitiekanslern. »Öfveråklagarna» skola var inom sitt distrikt »dels utöfva inseende öfver samtliga inom distriktet tienstgörande lägre åklagare samt leda, sammanhålla och öfvervaka deras åtgärder till efterforskande och beifrande af brott, dels sjelfva i enahanda hänseende inom distriktet omedelbart förvalta åklagarembetet inför rätta». I avdelningen »om den förberedande undersökningen» behandlar förslaget till lag om rättegångsordningen i brottmål såväl »efterforskning af brott» som även de olika tvångsmedlen. Åklagaren, som har att förfoga över åtalsrätten, skall med polismyndigheternas biträde igångsätta och leda »efterforskningen», vilkens syfte är att »efterforska huruvida brott är begånget och alla dermed sammanhängande omständigheter äfvensom efterspana gerningsmannen och samla den bevisning, som erfordras för hans öfvertygande». I svårare brottsfall tänkes »öfveråklagaren» ta hand om ledningen av »efterforskningen». Tvångsrätt tillkommer i allmänhet befallningshavande, åklagare och vissa polisämbetsmän. Med häktad person skall omedelbart efter ankomsten till ransakningshäkte förhör anställas av en »häktningsdomare», vilken, där den häktade ej sättes på fri fot, har att hänskjuta målet till handläggning vid vederbörlig domstol; uppskov med remiss kan medges för utrednings fullständigande. Form för åtals väckande är »skriftlig stämning»; sådan skall förekomma även där den som skall tilltalas hålles häktad i målet. Hur förslaget tänker sig förhållandet mellan åtal och remiss framgår ej fullt klart av lag-

¹ Nya Lagberedningens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. I—IV.

exten. Å ena sidan stadgas, att rannsaking med den häktade skall utsättas utan avvaktande av att stämning inkommer, å andra sidan föreskrives, att rannsaking ej får företagas »utan att viss person lagligen tilltalas för bestämdt brott». Härav vill synas¹ som skulle för rannsaktions påbörjande fordras, att vederbörande åklagare i varje fall framställer anklagelse mot den miss-tänkte. Remissen har således ej betydelse såsom processen vid dömande rätt inledande åtgärd. För övrigt överensstämmer förslaget vad angår förfarandet före domsförhandlingen i det väsentliga med gällande rätt. Utförliga bestämmelser förekomma om tvångsmedlens användning.

Den anordning av det förberedande förfarandet, som återfinnes i Nya Lagberedningens förslag av år 1884 till lag angående vissa bestämmelser om rättegången i brottmål², avviker betydligt från den nu skildrade. Sagda förslag förutsätter ingen förändring i förberedelsemyndigheternas organisation. »Öfveråklagare», såväl som »häktningsdomare» saknas. På det hela taget utgör förslaget endast en modernisering av det år 1849 framlagda. Remiss av häktad person till domstol göres med åklagares förbigående av befallningshavande, i stad av polismyndighet.

Ett antagande av sistberörda lagförslag skulle näppeligen medfört annan vinst än något större säkerhet ifråga om gällande rätts innehåll. Utan organisatoriska insatser står ju föga att vinna på förberedelsens område. På denna punkt ligger också svagheten hos den i Nya Lagberedningens principbetänkande anbefallda ordningen. Behovet av ett effektivt åklagar- och polisväsende är ej i förslaget nöjaktigt tillgodosett. Åklagarmaktens förstärkning genom på kort tid förordnade »öfveråklagare», hänvisade att delvis söka sin utkomst genom annan verksamhet än åklagartjänsten, skapar näppeligen tillräckliga förutsättningar för en god förberedelse³. Och »häktningsdomare»-

¹ Ett uttalande i motiven III s. 211 torde även kunna tolkas därhän.

² Nya Lagberedningens förslag till lag angående vissa bestämmelser om rättegången i brottmål.

³ Möjligheten att på 1880-talet organisera ett dåtida kontinentala fördringar tillfredsställande åklagarväsende torde ej ha varit stor. Nya Lagberedningen är i denna punkt pessimistisk (I s. 256 f.). Förstärkta Lagberedningen säger, s. 42, att den »anser förhållandena i vårt land för när-

institutet torde i dess av Beredningen föreslagna form knappast vara användbart i svensk praxis.

Innan vi övergå till ett betraktande av den svenska reformfrågans aktuella läge, synes det lämpligt att med några ord beröra den reglering, som det förberedande förfarandet erhållit i på senare tid framkomna finländska förslag till reform av rättegångsväsendet. För det svenska reformarbetet på förevarande område äro dessa förslag givetvis av särskilt intresse, då gällande finländsk förberedelseordning¹ i det väsentliga överensstämmer med den svenska. Liksom överhuvud står också i detta avseende Finlands rättegångsordning kvar på 1734 års lags gemensamma grund, och den straffprocessuella utvecklingen har efter skilsmässan 1809 förlöpt efter samma linjer.

År 1900 framlades av en för ändamålet tillsatt kommitté ett fullständigt förslag till reform av rättegångsväsendet², innefattande bland annat förslag till lag om domstolarna och till lag om rättegången i brottmål. Sedan nämnda förslag överlämnats till Lagberedningen för granskning, offentligjorde denna under åren 1909—12 ett reviderat förslag till reform av rättegångsväsendet³. Detta överarbetades ytterligare av trenne år 1918 tillkallade särskilda sakkunniga, vilka emellertid ej avlämnat något definitivt betänkande. Ett af dessa sakkunniga utarbetat, ehuru ej slutgiltigt granskat och godkänt förslag föreligger emellertid i tryck⁴. Vad beträffar åklagarväsendets organisation och det förberedande förfarandets anordning överensstämman de tre förslagen i det väsentliga. Särskilt äro det senaste förslagets av-

varande icke medgifva inrättandet af öfveråklagarebefattningar, så aflönade, att deras innehafvare kunna uteslutande egna sig åt åklagarekallet».

¹ Härom GRANFELT, Straffprocessrätt I s. 374 ff., s. 476 ff. samt Sammandrag av föreläsningar i straffprocessrätt s. 108 ff., WREDE, Grunddragen af Finlands processrätt s. 191 ff.

² Förslag till reform af rättegångsväsendet, utarbetade af en därtill förordnad komité. I—IV.

³ Lagberedningens förslag till reform af rättegångsväsendet, uppgjorda efter verkställd granskning af de förslag, som utarbetats af en för revision af lagstiftningen angående rättegångsväsendet tillförordnad kommitté. I—V. Härtill CHARPENTIER, Rättegångsreformen, i Finska Juridiska Föreningens Tidskrift bd 48 s. 809 ff.

⁴ Förslag till lag om domstolarna, lag om rättegång i tvistemål och lag om rättegång i brottmål [utan titelblad].

vikelser från Lagberedningens text utan mera vittgående betydelse. Vi redogöra för huvudpunkterna i det av Lagberedningen föreslagna systemet.

Åklagarväsendet organiseras enhetligt under ledning av en »Högste åklagare». De egentliga åklagarna äro dels lagfarna »statsåklagare», vilka utföra åtal i den kollegiala underrätten, dels »underåklagare», i stad poliskommissarie eller annan därtill förordnad polistjänsteman, på landet kronolänsman; dessa senare handha till dels på grund av lagbud, i andra fall efter statsåklagares förordnande, åtalsfunktionen i den lägre med ensamdomare och nämnd besatta underrätten. Den förberedande undersökningens syfte anges vara att införskaffa sådana upplysningar om ett begånget brott, att det kan avgöras huruvida åtal för brottet bör väckas, samt att så förbereda saken för rättegången, att allt bevis må kunna på en gång företes. Undersökningen ankommer på den åklagare, vilken har att åtala förevarande brott. »Statsåklagare» kan emellertid i vissa fall överlämna undersökningens verkställande åt »underåklagare». Förslaget bygger på intimt samarbete i undersökningen mellan åklagare och polis i den mån dessa två myndigheter icke äro förenade i samma person. Det åligger den som höres i förberedande undersökning plikt i lika mån som vittne vid domstol att lämna upplysningar i saken. Om spaningsförhøret meddelas inga särskilda föreskrifter¹. Försvare får anlitas av en var misstänkt. I mål angående grövre brott har »statsåklagare» att utöver vanlig förberedande undersökning verkställa »ranskning» med den misstänkte. Denna »ranskning», som ledes av »statsåklagaren» personligen, är inkvisitorisk men försiggår under principiell partsoffentlighet, i varje fall alltid i närvaro av särskilt »ranskningsvittne». Försvare bör vara tillstädes under pågående »ranskning» men har ej rätt därunder meddela sig med den misstänkte. »Statsåklagaren» är befogad tvångsvis inställa person till förhör under »ranskningen». Noggrant protokoll skall föras över alla undersökningshandlingar. Allmän tvångsrett tillkommer »statsåklagaren». Företaget anhållande skall genast inrapporteras till denne, som oförtövat

¹ På denna punkt företes förslaget en allvarlig lucka. I 1918 års förslag har anmärkta brist delvis avhjälpes (§§ 10 och 11 i 9 kap. av förslaget till lag om rättegång i brottmål), bestämmelser om själva förhørets anordning saknas dock även här.

och inom en vecka skall förhöra den anhållne. Över häktningsbeslut kan klagas hos domstol, vilken senast inom en vecka har att pröva beslutets giltighet. Domstolen har för övrigt under hela det förberedande förfarandet ställningen av kontrollorgan. Dess direkta medverkan kan erhållas för anteciperat bevisupptagande. Över åtalsrätten disponerar vederbörande åklagare fritt. Opportunitetsprincip råder. Åtal väckes genom inlämnande till vederbörande domstol av en »anklagelseskrift», vid vilken skall fogas förteckning, innehållande uppgift å vittnen och övriga bevismedel, som åklagaren vill begagna sig av, ävensom vad med varje särskilt bevis skall ådagaläggas. Undersökningsakten tillställs samtidigt rätten. Försvarsidan har ävenledes att ingiva bevisförteckning av omförmälda slag samt skriftliga handlingar, som försvaret vill åberopa, i vilket sammanhang även formella invändningar böra framställas. Domsförhandlingen kännetecknas av en strängt genomförd omedelbarhetsprincip.

De på 1880-talet i Sverige framlagda förslagen till reform av brottmålsprocessen föranledde icke någon lagstiftning på det förberedande förfarandets område. Lagberedningens senare förslag av år 1884 nådde visserligen två år senare fram till riksdagen men lyckades ej vinna dess gillande. Förväntningar om förslaget återkomst i reviderat skick till någon riksdag längre fram gingo icke i uppfyllelse.

Reformbehovet på området tog sig dock snart nya uttryck¹. I framställningar från justitieombudsmannen såväl som i riksdagsmotioner framkommo flerfaldiga gånger önskemål om reglering i lag på vissa punkter av förfarandet före domsförhandlingen. 1904 års riksdag anhöll hos Kungl. Maj:t² om utarbetande och framläggande för riksdagen av förslag till lagstiftning, åsyftande att åstadkomma större skyndsamhet beträffande för brott häktade personers inställande för domstol och företagande av fortsatt rannsaking med häktade. 1910 års riksdag³ begärde utarbetande och framläggande av förslag till lag om husrannsakan, kroppsannsakan och kroppsbesiktning samt revision

¹ En redogörelse för reformsträvandena intill 1922 föreligger i Första lagutskottets vid 1922 års riksdag utlåtande nr 20 s. 40 ff.

² Skrivelse $\frac{13}{4}$ 1904 nr 65.

³ Skrivelse $\frac{4}{3}$ 1910 nr 25.

av bestämmelserna om övriga tvångsmedel. Dessa framställningar föranledde emellertid ej tillkomst av några lagförslag. Reformspörsmålet upptogs emellertid i vid omfattning av 1914 års senare riksdag, vilken under återopande av de omnämnda tidigare framställningarna anhöll om framläggande av förslag till lagstiftning om förundersökning och häktning jämte övriga tvångsmedel. Riksdagen förklarade sig övertygad om att det icke skulle möta avsevärdare svårigheter att legalt reglera dessa ämnen utan samband med en allmän processreform. Några organisatoriska förändringar av åklagar- och polisväsendet eller domstolsförfattningen ifrågasattes icke ¹.

Riksdagens sistberörda framställning föranledde Kungl. Maj:t att i slutet av år 1914 ² igångsätta arbete på ett lagförslag av angivna innehåll, vilket arbete uppdrogs åt tvänne inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. Dessa färdigställde under år 1919 ett utkast till lag om polisundersökning och häktning m. m., vilket utkast remitterades för yttrande till ett flertal myndigheter och ytterligare överarbetades. I början av år 1920 anmäldes ärendet i statsrådet ³, varefter det upprättade förslaget gick till lagrådets granskning. Denna myndighet ⁴ tillstyrkte, att förslaget med vissa detaljändringar lades till grund för lagstiftning i ämnet. Däremot förklarade i slutet av nämnda år i motsats mot tidigare uttalande processkommissionen ⁵ sig icke kunna understödja förslagens upphöjande till lag. Myndigheter, kompetenta att arbeta i en modern förberedelse, funnes icke tillgängliga. Förslaget avveke även på centrala punkter från de principer, som enligt kommissionens mening borde vinna tillämpning beträffande förberedelsens reglering. Slutligen syntes icke lämpligt eller ens möjligt att till särbehandling upptaga det förberedande förfarandets problem, vilket borde lösas i sammanhang med brottmålsprocessens allmänna reform. Förslaget ifråga gjordes ej till

¹ Skrivelse ¹¹/₈ 1914 nr 139.

² Beslut ⁹/₁₀ 1914.

³ Se det tryckta statsrådsprotokollet ²⁷/₂ 1920, som även innehåller de sakkunnigas förslag och yttranden däröver.

⁴ Utlåtande ⁸/₁₀ 1920, bilagt motion nr 80 i Första kammaren vid 1922 års riksdag.

⁵ Skrivelse ²⁸/₁₂ 1920 till chefen för justitiedepartementet, bilagd Kungl. Maj:ts proposition nr 28 till 1922 års riksdag.

föremål för regeringsproposition, men bragtes däremot motionsvis inför 1922 års riksdag¹.

Detta »förslag till lag angående polisundersökning i brottmål samt häktning m. m.»² kan i av detsamma berörda delar av brottmålsprocessen sägas vara en ny upplaga av 1884 års senare förslag. Någon ombildning av förberedelsens organisatoriska apparat ifrågasätter 1920 års förslag icke. Däremot erbjuder detsamma en fullständig ordning för undersöknings bedrivande och handhavande av tvångsmedel. De förberedande myndigheternas befogenheter och skyldigheter äro noggrannt fixerade. Undersökningen skall upptagas och bedrivs av en »undersökningsledare»; vilka tjänstemän, som skola fungera i denna egenkap, bestämmas i administrativ ordning. »Undersökningsledaren» kan i viss omfattning med tvång inställa personer till förhör och, där så erfordras, »kvarhålla» den för brottet misstänkte. Förhöret är hemligt och inkvisitoriskt, »om möjligt» skall ojävigt vittne närvara. Vad undersökningen ger vid handen protokolleras nog. Utsaga uppläses till godkännande av person, som avgivit densamma. Protokollen sammanföras till en akt och på grundval av denna uppsätter »undersökningsledaren» en »polisrapport», innefattande »en klar och noggrann sammanfattning av den framkomna utredningen». Efter slutad undersökning översändas sakens handlingar till åklagaren, därest denne ej fungerat som undersökningsledare. Beslutes åtal, stämnes på fri fot varande misstänkt till svaromål; förfarandet mot häktad inledes genom »åtalsskrift». Stämning och »åtalsskrift» skola innehålla angivande av »den brottsliga gärning, som åtalet avser, samt det eller de lagrum, som enligt åklagarens mening äro tillämpliga». Den tilltalade såväl som rätten erhålla avskrift af stämning, resp. »åtalsskrift» samt »polisrapport». Om försvarares medverkan i undersökningen saknas bestämmelser. Häktad person kan begära att få häktningståtgärdens befogenhet prövad av »häktningsdomare». Häktningstidens längd får ej utan särskilt medgivande av sådan domare sträckas över en viss kort tidrymd. Rannsaking vid dömande rätt med häktad person skall påbörjas snarast möjligt och vid rådhusrätt senast åttonde dagen samt vid annan under-

¹ Motion nr 80 i Första kammaren vid 1922 års riksdag.

² Föreligger tryckt såväl i statsrådsprotokollet ²⁷/₂ 1920 som även i den i föregående not omnämnda motionen.

rätt senast fjortonde dagen efter det rättens ordförande mottagit avskrift av »åtalsskrift» som förut sagts.

Sålunda ter sig det av 1914 års sakkunniga anbefallda systemet i vad detsamma avviker från gällande rätt. Vid riksdagen 1922 fick detta förslag en konkurrent i en kungl. proposition¹ med förslag till »lag om tiden för företagande av ransakning med häktad». Propositionen, som föranletts av en framställning från justitieombudsmannen, ville provisoriskt reglera förfarandet mot häktade genom ett generellt stadgande, att företagen häktning ofördröjligen skulle anmälas till vederbörande underrätts ordförande. Denne hade att föranstalta om att rannsaking med den häktade påbörjades snarast möjligt och på landet sist å fjortonde, i stad sist å åttonde dagen från det anmälan inkommit. I yttrande över propositionens förslag hade lagrådet funnit sig icke kunna tillstyrka, att detsamma i befintligt skick lades till grund för lagstiftning i ämnet. Andra myndigheter hade ej beretts tillfälle uttala sig om förslaget.

Första lagutskottet² upptog motionen och propositionen till gemensam behandling. Det av regeringen framlagda förslaget avstyrktes emedan detsamma komme att medföra ett olämpligt beskärande av förberedelsen, utsträckt användning av bruket att kvarhålla gripen person i avvaktan på häkningsbesluts avkunnande samt ökning av den ransakande domstolens inkvisitoriska funktion och av den sammanlagda häktningstidens längd. Beträffande motionens förslag fann utskottet i likhet med Nya Lagberedningen, 1914 års riksdag, processkommissionen av 1919, 1920 års lagråd och tidigare regeringar³, att hänsyn till en blivande allmän reform av brottmålsprocessen icke förhindrade särskild behandling av och lagstiftning om det förberedande förfarandet och tvångsmedelsrätten. Det i motionen innehållna förslaget avstyrktes emellertid, i första hand på den grund, att tillfredsställande organisatorisk grundval för en förberedelseform som den föreslagna icke vore förhanden. Dessutom hade som ovan nämnts processkommissionen 1920 förklarat, att förslaget i viktiga delar avveke från de principer, som enligt kommissionens mening borde vinna tillämpning vid reglerandet av det förbere-

¹ Kungl. Maj:ts proposition nr 28.

² Utlåtande nr 20.

³ Jfr nedan s. 221 f.

dande förfarandet. Därtill komme, att utredning påginge rörande ombildning av rikets polis- och åklagarväsen. Utskottet föreslog, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utarbetande och framläggande av nytt förslag till lagstiftning om förberedelse och tvångsmedel. Detta arbete borde bedrivas i kontakt med processkommissionens allmänna utredningsarbete och med beaktande av de organisatoriska förändringar i förberedelsens apparat, som komme att föreslås av den pågående polisutredningen.

Reservation mot utlåtandet anfördes bland annat av sex utskottsledamöter, vilka hemställde, att regeringsförslaget måtte av riksdagen antagas, men motionen lämnas utan bifall; skrivelse till Kungl. Maj:t av ovanberörda innehåll ansågo reservanterna icke böra avlätas. Dessa reservanter följdes av riksdagen, och på grundval av dess beslut utfärdades lagen den 2 juni 1922 om tiden för företagande av rannsaking med häktad. Vi ha i föregående kapitel redogjort för denna lags innehåll och processuella betydelse.

Utgången av behandlingen vid 1922 års riksdag av det förberedande förfarandets problem har icke gett någon den viktiga frågans lösning för längre tid framåt. Den vidtagna lagstiftningsåtgärden på området innebär i själva verket ett rent underkännande av förberedelsens uppgift och betydelse; domstolen i dömsförhandling skjutes i stället fram såsom undersökande myndighet. Detta återvändande till en äldre tids processform står i skarpaste motsats till den allmänt-europeiska och hittills även i Sverige försiggångna utvecklingen av förfarandet i brottmål. Man torde kunna anta, att kravet på reform av det förberedande förfarandet härefter skall bli ännu mera bjudande än förut. Vid sådant förhållande ligger det vikt på att ha linjerna för rättsområdets reglering klara. Vi ha redan förut i detta arbete på tal om förberedelsens ställning i akusatorisk brottmålsprocess varit inne på detta ämne. I anslutning till därstädes framställda satser vilja vi försöka i det följande ge en framställning av principerna för det förberedande förfarandets anordning i modern akusatorisk brottmålsprocess. Härvidlag se vi frågan endast ur rent processuell och praktiskt processuell synpunkt. Politiska

motiv och meningar lämnas således åsido. Processteoretiska principer vinna ej beaktande mot den processuella läglighetens krav.

Framställningen delas på en översikt av de allmänna linjerna för det förberedande förfarandets anordning och en tillämpning av det såmedelst utvunna resultatet på aktuella svenska förhållanden.

2. Principerna för anordnandet av förfarandet före domsförhandling¹.

Tre egenskaper böra i första hand utmärka en god förberedelse: den skall vara effektiv, snabb och betryggande.

Förberedelsens anordning bör säkra ett omedelbart ingripande vid brotts begående, en energisk spaning, användande av tvångsmedel så snart behov därav uppstår, grundligt och sakkunnigt utredande av fallet i alla hänseenden av betydelse och i den utsträckning förberedelsens ändamål påfordrar.

I nära sammanhang med effektiviteten står snabbheten. Men denna egenskaps vikt kräver, att den särskilt framhålls.

¹ För det följande se WREDE i Finska Juridiska Föreningens Tidskrift bd 31 s. 308 ff., BAGGE i Svensk Juristtidning bd 5 s. 65 ff., Finländska förslaget till reform av rättegångsväsendet 1900 III s. 186 ff., Finländska Lagberedningens förslag 1909 III s. 105 ff., s. 127 ff., SALOMONSEN i Tidskrift for Retsvidenskab bd 22 s. 43 ff., HAGERUP, Lærebog i straffepocesret s. 192, MUNCH-PETERSEN, Retsreformen, särskilt s. 87 ff. och Den danske Retspleje V s. 148 ff., Forhandlingerne paa Dansk Kriminalistforenings femtende Aarsmøde 1920 s. 58 ff., s. 92 ff., ZUCKER s. 87 ff., KAHL i Goldtdammers Archiv für Strafrecht und Strafprozess bd 53 s. 1 ff., VON LISZT, Die Reform des Strafverfahrens s. 29 ff., ROSENBERG i Verhandlungen des 29. deutschen Juristentages bd 1 s. 3 ff., MITTERMAIER i samma förhandlingar bd 2 s. 134 ff., LUCAS, Anleitung zur strafrechtlichen Praxis I s. 59 ff., ASCHROTT, Der Entwurf einer Strafprozessordnung und Novelle zum Gerichtsverfassungsgesetze s. 51 ff., DOHNA, Das Strafverfahren s. 149 f., STOOSS i Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht bd 27 s. 411 ff., GROSS i samma tidskrift bd 28 s. 93 ff., GOLDSCHMIDT, Zur Reform des Strafverfahrens s. 12 ff. och i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft bd 41 s. 594 ff., GLEISPACH i Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht bd 33 s. 274 ff., DELAQUIS i Festgabe für Zürcher s. 42 ff., 1920 års tyska förslag motiv s. 11 ff., BALOGH i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal bd 8 s. 109 ff. och LE POITTEVIN i samma band s. 138 ff., GARÇON i samma tidskrift bd 10 s. 284 ff., MORIZOT-THIBAUT s. 541 ff.

Snabbheten är av utomordentlig processuell, kriminalpolitisk och ekonomisk betydelse.

Fordran på att förberedelsen skall anordnas så, att den misstänktes rättssäkerhet i möjligaste måtto skyddas, står i en viss motsats till kraven på effektivitet och snabbhet. Ty ett effektivt och snabbt förfarande innebär gärna ett moment av hänsynslöshet. Det gäller här att kompromissa förståndigt. Den misstänkte kan begära, att förberedelsen i vad honom personligen angår bedrivs i värdiga och humana former. Särskild vikt ligger på tvångsmedlens handhavande på ett lagligt och hänsynsfullt sätt. Vidare bör tillses, att även försvarets synpunkter beaktas under utredningen, så att denna ej blir ensidigt inriktad på fastställandet av den misstänktes skuld.

Vi skola först tillse, huru förberedelsen bör anordnas för tillgodoseende av kravet på största möjliga effektivitet och snabbhet.

Förfarandet måste i detta syfte först och främst göras enkelt och i möjligaste mån formfritt. Det legala reglerandet av förberedelsens former bör begränsas till det oeftergivliga. Utrymme måste lämnas åt den förberedande myndighetens initiativ. Dess kraft och energi få ej bindas eller förlamas genom formaliteter, som kunna undvaras eller ersättas med garantier av annat slag för säkerhet och objektivitet i utredningen. Förfarandet måste vara smidigt till anpassning för de utomordentligt växlande uppgifter, som föreläggas den undersökande myndigheten.

Enkelhetsgrundsatsen kräver med nödvändighet en såvitt möjligt enhetlig ledning av förberedelsen. En man bör leda utredningen i varje något så när betydande och invecklad brottmålsaffär, såsnart det rena spaningsstadiet passerats. Ty annars förlorar undersökningen i enkelhet och överskådlighet, i effektivitet och snabbhet. En man måste med undersökning och åtal följa saken från rannsakingens påbörjande fram till domens avkunnande i förhandlingen inför dömande rätt. Ty för varje gång en annan skall överta målet och sätta sig in i dess omständigheter, sker det i mer eller mindre mån ett brott mot omedelbarhetsbudet och dessutom förloras tid, arbetskraft och pengar. Förberedelsens verkliga ledare måste vidare för att kunna fylla sin uppgift beklädas med en viss, ej alltför snävt tilltagen tvångsmakt. Eljest förlamas undersökningen, brytes förfarandets

enhetlighet och sker en delning av ansvaret, som minskar känslan av dess tyngd.

Kan man ej som i inkvisitionsprocessen överlämna undersökningen helt åt domaren — ett alternativ, som ej från något håll torde anbefallas —, så blir en delning av funktionerna nödvändig, om man vill ha domaren med. Försöker man rädda enhetligheten genom att göra domaren till åklagarens redskap, har man skapat en anordning, som sätter den med tvångsmakt utrustade domaren till hantlangare åt en tjänsteman, saknande domarens processuella befogenheter. Gör man däremot domaren till en självständig undersökare, så förloras sammanhanget i förfarandet. Undersökningen får två herrar, som bedriva densamma tämligen oberoende av varandra. Och skall så därtill en tredje avgöra åtalsfrågan på grundval av det i denna tvehövdade undersökning hopbragta materialet, så blir det icke två utan tre myndigheter till att dela det arbete, som rätteligen borde ha utförts av en.

Näppeligen torde kunna bestridas, att hänsyn till förfarandets effektivitet och snabbhet kräva en långt genomförd enhetlighet. Undersökningen bör i sin helhet anförtros åt en man. Men rätten att besluta om åtal bör också läggas i denne mans hand¹. När undersökningen är slutförd, är det undersökningens ledare, som sitter inne med hela kännedomen om saken och den bästa kännedomen, den som grundar sig på omedelbar iakttagelse. Denna synpunkt är alldeles förbisedd i kontinental brottmålsprocess. Här skall åtalsmyndigheten grunda sitt beslut på studium av den skriftliga undersökningsakten, som träder i stället för personlig iakttagelse. Den kontinentale åklagaren blir så en skrivbordsman, som läser in sina mål och samlar sina intryck ur skrivna papper och som åtalar personer för grova brott utan att någonsin ha sett eller talat vare sig med dem eller med andra personer, som meddelat upplysningar av relevans för åtalsbeslut och åtal. Att en sådan ordning ur ren åtals synpunkt icke är nöjaktig, ligger i öppen dag. Men därförutom inverkar den men-

¹ Den franska (och tyska) anordningen att överlämna åtalsfrågans avgörande i svårare fall till domstol torde näppeligen vinna stöd hos modernare vetenskapsmän. Emellertid kunde övervägas införande av en inrättning efter mönster av den österrikiska *Einspruch* i överensstämmelse med 1920 års tyska förslag. Det skotska systemet för åtalsprövning torde däremot ligga mindre väl till, åtminstone för svenska förhållanden.

ligt på själva undersökningen. Dennas noggrannhet och objektivitet befordras avsevärt därigenom, att undersökaren får i åtalsfunktionen skörda frukterna av sitt arbete i undersökningen.

Samma synpunkter kräva beaktande, när åtalsbeslutet är färdigt och åtalet skall framföras i domsförhandling. Ingen annan än rannsakingens ledare är verkligt skickad att uppträda som anklagelsens representant. Rannsakingens ledarens personliga bekantskap med sakens omständigheter och personer ersättes icke genom studier av sakens handlingar. Vidare innebär det här som beträffande åtalsbeslutets fattande ett stort slöseri med tid och kraft att låta en ny person sätta sig in i sakens material, när det finnes en, som redan förvärvat sig en ingående och överlägsen kännedom om detta material. Så begås också ett svårt brott mot omedelbarhetsbudet, när man låter åklagaren informera sig ur skrivna papper och i domsförhandlingen ställer honom ansikte mot ansikte med tilltalade, vittnen och sakkunniga, som han icke har någon personlig kännedom om.

Enhetlighetsgrundsatsen kräver vidare, att förberedelsens egentliga ledare utrustas med tillräckliga maktmedel för ett snabbt, energiskt och effektivt genomförande av undersökningen. Lagstiftaren får icke i onödan vältra i undersökningsledarens väg det ena hindret efter det andra, hinder, som denne icke kan undanröja utan medverkan av en annan utanför förfarandet stående person, vanligen undersökningsledaren underlägsen både i insikter och övning för värvet, en person, som först måste noggrant och omständligt informeras om sakens läge, innan han kan fatta det beslut, som hans erfarenhet och i saken insatta kollega icke får fatta. Detta försåvitt icke, som merendels sker i praktiken, tvångsrättens handhavare avkunnar sitt beslut efter en undersökning av sakläget, vilkens reella värde är lika med noll.

Vid sidan om enkelhet i anordningen och enhetlighet i ledningen kräver hänsynen till det förberedande förfarandets effektivitet, att förberedelsens bedrivande anförtros endast åt för uppgiften verkligt kvalificerade personer. Det är tydligt, att i alla viktigare fall funktionen som undersökningsledare, fränsett spaningsarbetet, endast kan lämnas åt tjänstemän med juridisk bildning. Men icke nog härmed.

Icke vilken jurist som helst är kompetent till denna syssla. För att ernå goda resultat skall den lagfarne undersökningsledaren vara specialist i facket. Den vanlige underdomaren är icke utan vidare i stånd att nöjaktigt leda en rannsaking¹. Ganska naturligt, ty han är utbildad för helt andra uppgifter och skall besitta helt andra egenskaper än förhørsledarens. För undersökningens effektivitet är det emellertid av grundläggande betydelse, att dess ledare är en man med fallenhet och träning för sitt yrke. Arbetsfördelning och specialisering heta nycklarna till tekniska framsteg. Denna viktiga sanning förbiser den kontinentala brottmålsprocessens konstruktör, då han sätter domaren till att rannsaka, en med det verkliga domarvärvet strängt taget oförenlig uppgift.

Sammanfattas det nu sagda, finna vi hänsynen till undersökningens effektivitet och snabbhet kräva, att förberedelse och åtal i en var sak odelade överlämnas åt en enda för rannsakningsarbete kvalificerad, i viktigare saker rättsbildad och med viss tvångsmakt utrustad person. Det gäller så att tillse, huru tillämpning av enhetlighetsprincipen kan förenas med kravet på tillgodoseende av den misstänktes berättigade intressen i förberedelsens anordning.

Uppgiften att reglera förevarande intressekollision innehåller det besvärligaste legislativa problemet på det förberedande förfarandets område. Det gäller här garantierna för den misstänktes processuella rättigheter. Frågan sönderfaller i två huvudpunkter, å ena sidan den misstänktes allmänna ställning i undersökningen och särskilt i med honom hållet förhör, samt hans möjlighet att i för honom gynnsam riktning påverka utredningens resultat, å andra sidan tvångsrättens utövande. Ta vi först det förra spörsmålet i betraktande, torde i allmänhet medges, att nämnda den misstänktes intressen kunna behörigen tillgodoses utan brott mot grundsatsen om enhetlig ledning av det förberedande förfarandet. I den kontinentala förberedelsen har man genom vidsträckt medverkan av domare såsom undersökningsledare sökt trygga såväl den misstänktes ställning i rannsaking och i förhör som även utredningens objektivitet. Numera torde dock den föreställningen ganska allmänt vara över-

¹ Jfr WULFFEN, Staatsanwaltschaft und Kriminalpolizei in Deutschland s. 13 ff.

given, att domares direkta medverkan är nödvändig för att tillförsäkra den misstänkte en värdig och laglikmätig behandling under rannsakingens genomförande och för att bereda honom tillfälle att nöjaktigt sörja för sitt försvar. Man har funnit, att dessa syften nås på en säkrare och mera rationell väg genom själva den processtekniska anordningen av förfarandet. Parts-offentlighet, domstolskontroll samt först och sist ett välordnat och effektivt försvar heta garantierna för human behandling av den misstänkte och objektiv utredning av hans förhållande till det undersökta brottfallet. Vi skola nedan¹ i en särskild avdelning beröra spörsmålet om rannsaking förfarandets tekniska anordning.

En besvärligare punkt än denna är frågan om tvångsmedlens handhavande². Även där man i utlandet velat anordna det förberedande förfarandet med beaktande av det ovan framförda enhetlighetskravet, har man ej ansett sig kunna undvika att överlämna tvångsrättens utövande åt en särskild, från undersökningsledaren skild myndighet, domaren. Endast denne anses kunna i princip ombetros med befogenheten att använda tvångsmedel, särskilt fatta beslut om häktning. Åt annan ledare av undersökning vill man endast ge en snävt begränsad tvångsrätt.

Är en sådan mening hållbar ur rent processuell synpunkt? Vi kunna icke finna det. För att domaren såsom tvångsmedlens handhavare skall ha ett verkligt företräde framför åklagaren-undersökaren, fordras i första hand, att den förre i ålder, erfarenhet och ämbetsställning är den senare väsentligt överlägsen. Detta är långt ifrån fallet med den gemene underdomaren i utlandet, och även i det nuvarande Sverige kan en sådan förutsättning knappast sägas vara allmänt förhanden. Men även om man kunde för tvångsmedlens användande i första hand ställa till förfogande ett nöjaktigt antal kvalificerade domare, så vore fördelen av dessas tvångsutövning likväl ganska tvivelaktig. Först och främst kan aldrig en domare, om han icke är uteslutande specialist på tvångsmedels handhavande, komma upp till undersökningsledaren-specialistens nivå av träning och erfarenhet med hänsyn till tvångsrättsfrågors avgörande. För det andra erfordras

¹ Nedan s. 212 ff.

² Här om särskilt WREDE i Finska Juridiska Föreningens Tidskrift bd 31 s. 316, MITTERMAIER i Verhandlungen des 29. deutschen Juristentages bd 2 s. 175 f.

här som alltid vid brott mot enhetlighetsprincipen ett tidkrävande extraarbete: skall domarens tvångsutövning ej bli en värdelös formalitet, måste han göra sig bekant med de fallets omständigheter, varmed undersökningsledaren redan är till fullo förtrogen. Motvägas dessa uppenbara nackdelar av den vinst ifråga om ökad rättssäkerhet, som domarens mera objektiva prövning av tvångsmedelsfrågor säges medföra? Näppeligen. En principiellt omedelbar domarprövning av all tvångsmedelsanvändning, bl. a. genom föreskrifter om anhållen persons ställande inför domare inom viss kort frist, måste med naturnödvändighet urarta till ett slentrianmässigt avarbetande av de fall, som ständigt och jämt bringas inför domaren. Det måste förslöa även den mest samvetsgranne domare att dag från dag få sig förelagda till avgörande ett antal fall, i vilka undersökningsledaren ifrågasätter användande av tvångsmedel, fall, av vilka det långt övervägande flertalet äro klara, vilkas inbringande för domaren förefaller skäligen onödigt. Det går med häktningsdomaren som med militärläkaren, alla patienterna bli småningom simulanter och behandlas som sådana, till stor skada för de verkligt sjuka. Det blir givetvis samma förhållande med varje ämbetsman, som får till uppgift att i större utsträckning handha tvångsmedels användning. Man må blott icke tro, att en person är mindre mottaglig för denna suggestiva påverkan därför att han kallas domare. Domaren bör hållas utanför den direkta tvångsmedelsanvändningen. Han skall icke befatta sig med de nio och nittio, som lida det deras gärningar äro värda. Hans hjälp skall förbehållas dem, som behöva och begära den. Det bör ankomma på den försvarare, som förordnas till biträde åt varje häktad eller eljest för grövre brott misstänkt person, att påkalla domarprövning av företagen tvångsåtgärd. Ur processuell synpunkt är onekligen den anordning att föredraga, som lämnar befogenheten att i första hand använda tvångsmedel i händerna på en lagfaren undersökningsledare och ger den, mot vilken tvångsmedel använts, möjlighet att hos en lätt tillgänglig kvalificerad domare besvära sig över förment olagliga åtgärder. Denne domare kommer att bedöma honom förelagda spörsmål om tvångsrätts användning på ett helt annat sätt än den häktningsdomare, som är van att avverka så och så många anhållna i timmen. Från underdomaren kan man endast gå till överrätten, som sedan avgör frågan på grundval av det skriftliga

material, som undersökningsledaren och underdomaren sammanbragt och protokollerat. Men har undersökningsledaren befogenhet att använda tvångsmedel, kan man få hans åtgöranden prövade i muntlig förhandling inför en domare, vars ställning och verksamhet ge särskilda garantier för grundlighet och opartiskhet i prövning och avgörande. Otvivelaktigt måste detta system vara att föredraga framför det utrikes praktiserade att med förbigående av undersökningsledaren skicka den anhållne till en domare, som förhärdats till samma känslolöshet som rannsakaren, men som på grund av sin titel förfogar över helt andra maktmedel än denne.

Genomförandet av grundsatsen om rannsakingens enhetliga ledning stöter således icke på teoretiskt processuella hinder ens med hänsyn till tvångsmedlens användning. Huruvida principens realiserande i hela dess vidd är praktiskt lämpligt eller möjligt, beror på rannsakingaledarnas kvalifikationer och det förtroende lagstiftaren anser sig kunna hysa till dem, i sista hand på den i landet gängse uppfattningen i detta stycke. Huru härmed än må vara, torde riktigheten ur processuell synpunkt av följande satsers svårigen kunna jävas: det förberedande förfarandet blir tillräckligt effektivt och snabbt endast om det ställes under ledning från spaningens avslutande av en enda funktionär; hänsynen till den misstänktes rättssäkerhet förbjuder icke förfarandets ordnande efter enhetlighetsprincipen.

Godkänner man i det väsentliga de sålunda givna riktlinjerna för det förberedande förfarandets anordning, så är därmed principiellt besvarat spørsmålet om detta förfarandes konstruktion. Detta spørsmål innehåller två huvudfrågor, problemet om domstolens ställning i förberedelsen¹ och frågan om förhållandet mellan åklagare och kriminalpolis. Vi skola nu något närmare betrakta dessa båda frågor för att sedan diskutera spørsmålet om förberedelsens anordning i tekniskt avseende.

Det resultat vi nyss nått fram till vid sökandet efter principerna för en rationell konstruktion av det förberedande för-

¹ Det torde böra påpekas, att när vi i det följande liksom i det föregående omväxlande använda orden »domstol» (*förhørsret, undersøgelsesret*) och »domare» såsom beteckning på i förberedelsen medverkande domsmyndighet, avses därmed en lagfaren ensamdomare i den svenske häradsövdingens ställning. Det är således ej fråga om någon medverkan av under rätt, domför till domsförhandling.

farandet utesluter domaren från bedrivande av verklig undersökning och ger honom ställningen såsom rättsmedels- och kontrollmyndighet i förhållande till åklagaren såsom ledare av undersökningen och förberedelsen i dess helhet.

Skälen för och emot bibehållandet, resp. införandet av domarens rannsaking höra till den flitigast ventilerade materian i läran om förfarandet före domsförhandling, sett ur legislativ synpunkt. Av det ovan sagda framgår, att vi icke finna domarundersökningen böra ha plats i en rationellt ordnad förberedelse. Det synes dock påkallat att här sammanställa och bemöta de viktigaste argument, som ännu göras gällande till försvar för denna undersökningsform¹.

I första rummet ställer man då det påståendet, att domarens rannsaking skulle vara åklagarens överlägsen i objektivitet. Åklagaren anses med all makt sträva efter att få den misstänkte överbevisad och fälld, särskilt att pressa ur honom en bekännelse, som kan läggas till grund för åtal. Åklagaren skall vara böjd för att förbigå och lämna utan avseende omständigheter, som tala för den misstänktes oskuld, att bedriva undersökningen ensidigt till den misstänktes nackdel. Detta i trots av lagbud, som ålägga honom att göra sitt arbete med tillbörligt beaktande av den misstänktes rätt och säkerhet. Domaren däremot förmenas på grund av sitt ämbete och den utanför och ovanför saken belägna ställning han intar vara en upphöjd och lidelsefri rannsakingare. Denna från det liberala genombrottets tid härstammande uppfattning torde näppeligen kunna försvaras på reella grunder. Det sätt, varpå en rannsakingare behandlar sin inkvisit, är i ytterst ringa mån beroende av rannsakingarens ämbetsställning. Viktigare är hans individuella temperament jämte de förhållanden, under vilka rannsakingen bedrives, och därav betingade motiv för rannsakingarens uppträdande. Skall man jämföra domare och åklagare rent isolerade med varandra i deras egenskap av rannsakingsledare, lär resultatet bli, att i detta hänseende ingen mera avsevärd skillnad kan spåras mellan de båda olika befattningshavarna. Låt oss för att kunna verifiera detta påstående

¹ Till det följande särskilt WREDE i Finska Juridiska Föreningens Tidskrift bd 31 s. 311 ff., ASCHROTT, a. a. s. 54 ff., MITTERMAIER i Verhandlungen des 29. deutschen Juristentages bd 2 s. 171 ff.

något bese rannsakens psykologi. En man, som leder en undersökning, vill givetvis att denna skall komma fram till ett mål. Och ju mera beslutsam undersökningens ledare är till sin natur, desto mera märkbart kommer detta drag att framträda hos honom. Två mål, uteslutande varandra, kan en undersökning om skuld i brottsligt förhållande tänkas nå fram till: misstänkens undanrödjande eller dess stärkande upp till sannolikhetsgränsen. På ettdera av dessa mål kommer rannsaken att inrikta sitt arbete. Visserligen ej så, att han med all makt skulle sträva hän mot målet under fullständigt förbiseende av den objektiva sanningsforskningens krav. Men han kommer alltid mer eller mindre medvetet, mer eller mindre energiskt, att arbeta mot ett visst mål. Och vare sig han är domare eller åklagare blir detta mål icke uppvisandet av den misstänktes oskuld. Ty det vore i sig onaturligt: redan misstänkens förhandenvaro väger över åt andra hållet. Den normale rannsakens strävan kommer således alltid att mer eller mindre starkt, mer eller mindre ensidigt gå i riktning mot att söka göra den misstänktes skuld sannolik. Ser man på de motiv, som kunna föranleda rannsaken att beakta omständigheter, pekande i annan riktning, så inställer sig genast en synpunkt. Både åklagare och domare frestas att söka förenkla och förkorta undersökningen genom att arbeta på att av den misstänkte få ut en bekännelse och genom att göra det mesta möjliga av hörda personers uttalanden i en för den tilltänkta anklagelsen gynnsam riktning. Men för vilkendera av de båda är denna frestelse starkast? När den rannsakens domaren fått fram ett erkännande och lyckats nödtorftigt belägga de erkända fakta även på annat sätt, då är han fri från saken, han skickar den vidare, han har intet ansvar för vad som sedan händer. För åklagaren är det icke så. Han skall efter slutad rannsaking föra saken vidare, på eget ansvar fatta beslut om åtal, framföra åtalet i domsförhandlingen och där stå för riktigheten av undersökningens resultat. Åklagaren har ett särskilt personligt intresse av att utredningen i saken blir möjligast grundlig och objektiv, så att åtalet kan stödjas på tillräckligt och tillförlitligt material. Men huru härmed än må vara, även om det kunde visas, att domarens undersökning vore åklagarens överlägsen ifråga om objektivitet och allsidighet, så vore därmed ändock icke vunnit något avgörande argument för

domarundersökningens bibehållande eller införande. Ty erfarenheten har till fullo ådagalagt, att pålitligt skydd mot ensidighet i utredningen, verklig garanti för att även den misstänktes utredningsintressen på ett effektivt sätt tillvaratas, icke äro att finna i rannsakningsledarens person eller ämbetsställning. Garantier av sådant slag äro för svaga för att kunna godtas av en lagstiftare, som på allvar vill sörja för grundlig och allsidig utredning i brottmålsaffärer. Liksom ifråga om tillförsäkrandet åt den misstänkte av en laglikmätig behandling under rannsakningen ligger garantien för grundlig och objektiv undersökning däri, att man sörjer för ett gott och effektivt försvar för den misstänkte på förberedelsestadiet. Det är kärnpunkten. Ingen undersökningsledare kan vara fullt opartisk och objektiv, det står utom mänsklig förståelse. Icke heller vore en sådan fullkomlig objektivitet uteslutande till godo. Ty den skulle icke gagna undersökningens effektivitet. Har en sak två sidor och vill man att båda skola bli belysta och rättvisligen beaktade, så skall man dela arbetet med undersökningen på två personer, som få söka utreda saken vardera från sin ståndpunkt. Samspelet mellan två viljor med olika uppgifter och meningar ger den bästa belysningen åt en tvistig fråga. Det är denna regel, som låter kombinationen anklagelse—försvar visa sin överlägsenhet över ensidig inkquisition, även där denna lägges i en upphöjd och förträfflig inkvisitors hand. Så visar sig dogmen om domarens objektivitet som rannsakarare vara ett reliket av gammalt inkvisitoriskt föreställningssätt.

Förutom i ett vaket och energiskt försvar skall den misstänkte finna sitt bästa skydd mot ensidig rannsaking icke i domaren utan i domsförhandlingen. Denna måste vara inrättad så, att den ger mesta möjliga trygghet för ett på objektiv grundval fotat avgörande och sålunda kan korrigera den förberedande undersökningens eventuella brister. Denna synpunkt äro de kontinentala processualisterna alltför benägna att förbise. De vilja ordna förberedelsen så som vore denna processens viktigaste del, i vilken sakens omständigheter skola fullständigt och slutgiltigt klarläggas. Vi ha förut riktat oss mot denna mening, framhållande dess oförenlighet med en verkligt ackusatoriskt konstruerad brottmålsprocess. Uppfattningen är förståelig med hänsyn till de kontinentala ländernas historiska

föregående och med tanke på den med jury sammansatta underrättens konstitutionella svaghet. Men för en svensk ligger det naturligare till att icke göra för mycket av förberedelsen utan i domsförhandlingen se processens kärna, på vars utbildning mesta omsorgen skall nedläggas. Utifrån denna ståndpunkt är det lätt att bemöta ett någon gång hört argument mot förberedelsens konstruerande utan domarundersökning. Man finner svårigheten med att hålla domaren utanför det förberedande förfarandet till dels däri, att vid konflikt mellan den rannsakande åklagaren och försvaret domaren måste tas i anspråk, esomoftast överta ledningen av rannsakingen¹. Men i dylika konfliktfall, vilka säkerligen inträffa ganska sällan, ligger det i regel närmare till hands att gå icke till domaren utan till domsförhandlingen. Det är i allmänhet lämpligare att i sådana fall icke på den ifrågavarande punkten driva saken vidare med hjälp av domaren. Ty frågan behöver i allmänhet icke med absolut nödvändighet klaras upp på det förberedande stadiet. Hellre då om möjligt bringa målet inför dömande rätt utan att dra in domaren i förberedelsen.

Domsförhandlingens förberedande anses i visst fall ej kunna ske utan domares medverkan, nämligen när anteciperat bevisupptagande kommer ifråga². Grundsatsen om vidsträcktaste omedelbarhet i domsförhandlingen kräver dock, att sådant bevisupptagande inskränkes till möjligt minimum. En form för ifrågavarande åtgärders vidtagande utan domarens medverkan torde kanske stå att finna. Hur som helst, även om domaren skulle behöva anlitas för konserverande av viss bevisning, avsedd att användas i domsförhandlingen, så kan icke därav härledas någon rimlig grund för bibehållandet eller införandet av domarens rannsaking. Fallen äro sällan förekommande och kunna ej få någon betydelse för det förberedande förfarandets principiella utgestaltning.

En betänklighet mot förslaget om slopande av domarundersökningen har man velat finna i vådan av att lägga i åklagarens hand så vidsträckt tvångsmakt, som skulle bli nödvändigt, om icke domaren för tvångsmedlens handhavande komme att medverka i den omfattning, att det bleve mera prak-

¹ Så KJERSCHOW i diskussion å Tolfte Nordiska Juristmötet.

² Jfr den av Finländska Lagberedningen III § 101 föreslagna bestämmelsen.

tiskt behålla domaren som verklig utredningsperson. Vi tro oss i det föregående ha uppvisat, att det icke är nödvändigt att anställa domaren såsom primär handhavare av tvångsmedlen. Denna funktion kan överlämnas åt den rättsbildade åklagaren under domarens kontroll. Men även där man icke anser sig kunna utrusta åklagaren med en dylik befogenhet, kan utan tvivel en domarens medverkan vid tvångsmedels användning ordnas så, att förberedelsens enhetlighet ej behöver i det väsentliga brytas genom införande av verklig domarundersökning¹.

Till skäl av icke-processuell art, som anförs till förmån för domarens undersökning, höra de politiska. Har man lyckats övertyga en tysk eller österrikisk praktiker om att denna undersökningsform icke är processuellt försvarbar, är det till slut två argument han faller tillbaka på. Det första, att det av politiska skäl är omöjligt att slopa domarundersökningen. Undersökningsdomare och jury äro demokratiens straffprocessuella skydd mot reaktionära strävanden. Ett sådant argument må ju ha stor praktisk betydelse. Det kan givetvis bli bestämmande för brottmålsprocessens faktiska utformning. Men det bör icke få vara det. Den straffprocessreform blir ej lyckad, som icke får genomföras efter vetenskapliga linjer utan skall anpassas till politiska krav.

Ett annat argument till domarundersökningens stöd, som man får höra i den kontinentala brottmålsprocessens länder, är att de bestående straffprocessuella organisationernas, domstols-, åklagar- och polisväsendets, inrättning lägger hinder i vägen för ett system med åklagaren som verklig ledare av förberedelsen i alla svårare kriminalfall. Åklagarväsendet är ju i allmänhet i dessa länder svagare utvecklat med hänsyn till antalet anställda befattningshavare, under det att ett stort antal rannsakande tjänstemän finnas inom domare- och poliskårerna. Man förmenar därför, att införande av verklig åklagarundersökning skulle nödvändiggöra anställande av ytterligare ett betydande antal rättsbildade åklagare, vilket både bleve dyrbart och kanske också förenat med rekryteringssvårigheter. Det kan förvisso ha sin vansklighet att anpassa den existerande straffprocessuella apparaten till en av enhetlighetsprincipen präglad

¹ Den skotska förberedelsen kan i viss mån åberopas som belägg på denna sats.

förberedelseform. Man stöter här på vitträckande organisatoriska spörsmål, vid vilkas lösning givetvis även ekonomiska hänsyn få tas i betraktande. Men det torde kunna med säkerhet påstås, att den enhetligt ledda förberedelsen icke blir organisatoriskt dyrbarare än den nuvarande kontinentala formen av förberedande förfarande. Vad man ger ut på åklagarväsendet, sparas in på annat håll¹. Domarnas och polisämbetsmännens arbetsbörda minskas i samma mån som åklagarnas växer. Det är dock under alla förhållanden samma arbete, som skall utföras av rättsbildade befattningshavare. Arbetet ökas ej, om man sätter åklagaren till rannsakare i stället för åklagare och polismän. Snarare kunde man vara böjd att gå till det motsatta antagandet: genom den enhetliga förberedelsens förenklade system inbesparas én hel del dubbelarbete. Enhetlig åklagarundersökning bör sålunda såsom annan driftkoncentration verka förbilligande. I varje fall är det säkerligen görligt att inrätta systemet med enhetlig förberedelse med anlitande av samma antal jurister, som skulle behövas för en organisation efter kontinentalt mönster.

Vi ha slutat vår vidräkning med de skäl och grunder, som pläga anföras till försvar för domarens förundersökning. Det sagda torde ge vid handen, att domarundersökningens ställning i modernt brottmålsförfarande icke är processuellt hållbar. Man bör icke blottakta sig för att införa denna undersökningsform dit, där den saknas. Det är också högst nödigt och nyttigt att avlägsna den från processordningar, i vilka den fått plats, eller i varje fall reducera dess roll till den minsta möjliga. Någon ny tanke är detta icke. Frågan har varit ett stridsämne av första rang på kongresser och i litteraturen under ett par mansåldrar. Det har tagit tid och krävt möda för vetenskap och praxis att kämpa sig ifrån denna återstod av inkvisitorisk processordning, som efter absolutismens fall blivit ett demokratiens palladium. Men nu synes dock tiden vara mogen att överföra det gamla institutet till rättshistorien. Domarens förundersökning finner numera endast tämligen fåtaliga försvarare bland vetenskapens män. I de västeuro-

¹ Att, såsom STJERNBERG i Nordisk Tidsskrift for Strafferet bd 10 s. 152 framhåller, någon besparing av domare- och poliskrafter icke kan förväntas vid införandet i Sverige av enhetlig åklagarundersökning, beror på den utvecklade organisationen av våra nuvarande förberedande myndigheter.

peiska länderna är det övervägande antalet ledande kriminalister och processualister för dess borttagande ur systemet¹. Även praxis visar sig ogynnsamt stämd mot domarundersökningen. I Frankrike, Tyskland, Österrike och Norge, där man kan grunda sina erfarenheter på längre tids tillämpning av processlagar med denna undersökningsform, finner man överallt densamma användning vara stadd på retur². Från Tyskland, vars praktiker i allmänhet omfatta meningen, att *die gerichtliche Voruntersuchung* är ett oundgängligt led i brottmålsprocessen, vittnas hurusom jurister, vilka arbetat i förfarande med enhetlig förberedelse, funnit denna överlägsen det eljest praktiserade systemet³. Lagstiftningen börjar småningom böja sig för det oavvisliga kravet på domarundersökningens avskaffande. Visserligen finnes den ifrågavarande undersökningsformen kvar i de två nyaste processordningarna i brottmål, Danmarks av år 1916 och Hollands av år 1921. Men icke desto mindre torde den ej höra framtiden till. Det tyska förslaget av år 1920 har strukit domarens förundersökning. De svenska och finländska lagförslagen ha ej heller lämnat plats åt densamma, dock mindre anmärkningsvärt, då det här ej är fråga om länder med kontinental brottmålsprocess. Det bör emellertid stå varje iakttagare av straffprocessuella åsiktsströmningar och utvecklingstendenser i nutiden klart, att domarens förundersökning icke längre kan ha plats i en verkligt modern rättegångsordning i brottmål. De ursprungliga motiven för anordnande av en mera vidsträckt domarverksamhet i förberedelsen, behovet av skydd mot den autokratiska statens maktfullkomliga polis och politiskt ledda åklagare, saknaden av försvarares deltagande i den hemliga och inkvisitoriska rannsakingen, dessa motiv verka ej nu på samma sätt som förr i världen. Den kriminalprocessuella lagstiftningen har att ta konsekvenserna av det ändrade läget.

Domarens uppgift i det förberedande förfarandet blir därför att övervaka förberedelsens genom-

¹ Bland domarundersökningens motståndare finna vi sålunda i Tyskland VON BELING, GOLDSCHMIDT, ROSENFELD, DOHNA, MITTERMAIER, ASCHROTT, ROSENBERG, VON LILIENTHAL, VON LISZT, STEIN och ett stort antal mindre kända namn, i Österrike GLEISPACH och STOOSS, i Schweiz DELAQUIS, i Frankrike CONTE och GARÇON, i Norge HAGERUP och SALOMONSEN.

² Se ovan i redogörelsen för gällande utländsk rätt.

³ HASSLER, Bayerns Volksgerichte, i Svensk Juristtidning bd 7 s. 55 ff.

förande på sätt lag stadgar. I första hand har han att fungera som besvärinstans för talan mot beslut av undersökningsledare. Dessutom bör han i vissa hänseenden spontant kontrollera förberedelsens bedrivande, exempelvis genom prövning ex officio av varje häktningsåtgärds befogenhet, där ej åtal inom viss tid anställes mot den häktade¹, och genom tillsyn över att den misstänkte får sitt försvar nöjaktigt tillgodosett. Vidare kan han tänkas på begäran av den misstänkte pröva befogenheten av fattat åtalsbeslut, såväl i materiellt som i formellt avseende.

I undantagsfall kan dessutom domaren komma att medverka i undersökningen vid anteciperat bevisupptagande. Men allt det övriga egentliga utredningsarbetet lämnas åt polis och åklagare, vilken senare dessutom har att fatta beslut om åtal och sedan uppträda som anklagelsens representant i domsförhandlingen.

Nästa huvudfråga, som här föreligger till behandling, är spörsmålet om förhållandet mellan åklagare och polis, om hur samverkan dem emellan bör ordnas och vilka uppgifter, som böra tillkomma den ena eller andra myndigheten².

Olika lösningar av detta problem finner man i olika länder. De låta dock återföra sig på två huvudtyper. I Norge, Danmark, Frankrike, Österrike och de flesta tyska stater är vid sidan av domaren polisen den egentliga utredningsmyndigheten. Fastän åklagaren nominellt står som undersökningens ledare, lägger han dock endast i undantagsfall personligen hand vid denna. »Ledningen» av förberedelsen tillgår så, att åklagaren vid sitt skrivbord genomläser av polis och domare upptagna protokoll och på grundval av detta rent skriftliga material fattar sina beslut, ger anvisning om komplettering i olika hänseenden om så finnes behövt samt slutligen på sin

¹ Domarprövning ex officio av företagen häktning synes böra ske inom en tid av 10—14 dagar (ifråga om recidivister längre tid) från häktningsbeslutet, varvid domaren har att bestämma den ytterligare tid, som den misstänkte får hållas häktad före åtals väckande. Ett stadgande i dylik riktning bör vara ägnat att i väsentlig mån påskynda åklagarens arbete.

² Se för det följande WULFFEN i Bulletin de l'Union internationale de droit pénal bd 13 s. 476 ff. och samlingsverket Staatsanwaltschaft und Kriminalpolizei in Deutschland.

sålunda förvärvade kännedom om saken skrider till slutligt avgörande, anhängiggör åtal och för talan inför rätta. Sedan den första spaningen av polisen undångjorts, ha polis och undersökningsdomare reellt samma funktion, de äro båda rannsakande myndigheter. Åklagaren är blott och bart anklagare och utövar som sådan en viss kontroll på undersökningens ledning och fullständighet. Avlägsnar man i länder med dylik ordning domarens förundersökning, har man endast ersatt densamma med polisens, om ej ändring göres i förfarandets anordning i övrigt. På detta slags »åklagarundersökning» kan tillämpas det mesta av vad ovan sagts om nackdelarna av att fördela förberedelsefunktionerna på domare å ena och åklagare-polis å andra sidan. Någon vinst i enhetlighet och effektivitet bleve det väl, men ej någon av större betydelse och värde. Men denna vinst skulle kanske uppvägas genom den sänkning av utredningens tillförlitlighet, som kunde befaras bli följden av domarens ersättande med en icke-rättsbildad polisman. Anställde man åter som rannsakare juridiskt bildade polistjänstemän (Norge, Danmark), så vore därmed uppnått, att förberedelsen uppdelades mellan två lagfarna funktionärer, en faktisk undersökare utan inflytande på sakens vidare öde och utan större intresse för detsamma, och en endast nominell ledare av rannsakingen, vilken hade att besluta om åtal och uppträda i domsförhandlingen utan att ha någon personlig kännedom om den sak, i vilken han fungerade som det offentliga intressets egentlige representant. Härtill måste då med nödvändighet komma domaren som tredje man. Ty åt polisen kunde man ej överlämna tvångsmedlens handhavande, icke heller åt en åklagare med den norsk-danske *statsadvokatens* ställning.

En annan ordning praktiseras i några tyska stater, Baden, Hessen och Sachsen, i viss mån även i Skottland, Sverige och ett antal schweiziska kantoner. Denna ordning, som i 1920 års förslag anbefallts till införande i Tyskland i dess helhet och även återfinnes i de finländska förslagen, bygger på den principen, att rannsaksledarens och åklagarens funktioner böra förenas i samma person, vilken befattningshavare skall arbeta i intim kontakt med den spanande kriminalpolisen. Åklagaren avses sålunda vara rannsakingens egentlige ledare med polisen som hjälpporgan. Polisen skall visserligen omhänderha

och bedriva spaningen. Men sedan misstanken mot en bestämd person vunnit tillräcklig styrka, har åklagaren att genast gripa in. Han skall då personligen anställa förhör och företa andra undersökningshandlingar, där det ej befinnes fördelaktigare att för vissa angivna åtgärders vidtagande anlita till åklagarens förfogande ställda polismän.

Skärskådar man närmare dessa båda typer av förberedande förfarande, anordnat utan domarrannsaking, så torde ej kunna bestridas, att den först omnämnda, så att säga normaleuropeiska formen för åklagarundersökning endast är en av åklagaren högst ofullständigt kontrollerad och ledd polisundersökning. Någon egentlig väsensskillnad består icke mellan denna undersökningsform och den vanliga, av domare och polis under åklagarens inseende utförda undersökningen. Åklagaren är i båda fallen en ren byråttjänsteman, som vinner sin kännedom om saken genom läsning av skriftliga handlingar. Om protokollen i målet uppsatts av en domare eller av en polistjänsteman kan ofta komma på ett ut, isynnerhet om den senare är jurist — och även den icke-lagfarne polismannen är ofta en lika god, ibland kanske bättre rannsakarare än den genomsnittlige underdomaren. Den gemensamma bristen i kontinental domar- såväl som åklagarundersökning är frånvaron av enhetlighet och omedelbarhet i det förberedande förfarandet. Så gott som alla de anmärkningar, vilka ovan framställts mot domarens förundersökning som rannsakningsform, kunna också riktas mot den kontinentala åklagarundersökningen. Men de fördelar med annan ordning, som framhöllos såsom argument mot systemet med domarundersökning, dessa fördelar vinnas icke genom att i stället för detta system sätta ett förberedande förfarande av den typ, som för närvarande är den normala exempelvis i Norge. Denna förberedelseform är behäftad med alla de brister, som låda vid domarrannsakingens system, den har däremot inga av den enhetliga förberedelsens fördelar. Själva organismen är oförändrat densamma som i förfarandet med *retslig förundersøgelse*. Skillnaden är endast den, att rannsakningsledaren, om han icke rent av är en enkel *politibetjent*, i stället för *dommerfuldmægtig* kallas *politifuldmægtig* och i följd därav är berövad de maktmedel till undersökningens genomförande, som stå hans annorlunda titulerade kollega till buds. Men trots att lagen sålunda missgynnar polis-

ämbetsmannen, så tenderar dock *den retslige forundersøgelse* att minska i användning. Två orsaker till denna utveckling ligga i öppen dag. Först den, att en i polistjänst anställd jurist i enlighet med sakens natur i regel är en bättre rannsakare än en i domartjänst stående. Men vad som tynger vida mer är det förhållandet, att polisjuristen befinner sig i en helt annan kontakt med den detektiva polisen än vad fallet är med *dommeren* och hans *fuldmægtig*. Det är detta, som gör *politifuldmægtigen* mera anlitad och hans undersökning mera effektiv än *dommerfuldmægtigens*. När man vänder sig till *politifuldmægtigen*, så vänder man sig icke bara till honom utan till hela *politiet*. Men vänder man sig till *dommeren*, så vänder man sig till en ensam man.

Denna tankegång leder till uppställandet av den verkliga åklagarförberedelsen såsom den mest effektiva och praktiska formen av förberedande förfarande. Det är icke nog med att slopa domarens förundersökning, man måste samtidigt göra åklagaren till verklig rannsakare. Han skall ej blott ha en mer eller mindre nominell ledning av undersökningen och förfarandet i dess helhet. Han bör själv personligen utföra det förhørs- och synearbete, som erfordras utöver vad detektiverna på spaningsstadiet uträttat. Han skall sålunda före åtalsfrågans avgörande ha i varje sak hört den misstänkte, i mera invecklade fall dessutom huvudvittnen och sakkunnige. Vikt ligger dock på, att åklagaren ej betungar sig med undersökningshandlingar, som lika väl kunna utföras av spanarna. Med dessa bör åklagaren stå i närmaste kontakt. De böra till honom personligen¹ överlämna sina rapporter, informera honom muntligen och sedan vid sakens vidare fullföljande ställa sig hans anvisningar och order till efterrättelse. Denna nära förbindelse mellan åklagare och spanare blir lika nyttig för vederbörande tjänstemäns utbildning och träning² som den kommer att verka befordrande på förberedelsens effektivitet och snabbhet.

¹ Vikten av intim förbindelse mellan spanarna och den jurist, som på efterforskningsstadiet utövar tvångsrätten, har redan ovan s. 25 framhållits.

² Det är av utomordentlig betydelse för spanarkårens kvalitet att icke i polisen anställas lagfarna rannsakare. Befordringsmöjligheterna bli andra; kommissariegraden kommer upp på ett högre tjänstgörings- och avlöningsplan. Allvarliga olägenheter äro i detta hänseende förbundna med det norska systemet, varom se PLATOU i Svensk juristtidning bd 6 s. 220 ff.

Mot den nu skisserade anordningen kan näppeligen med skäl anföras den principiella betänkligheten i att placera åklagarna som ett led i polisorganisationen och såmedelst utsläta åklagarmaktens karaktär av självständig judiciell kår. Den ordning, som ovan anbefallts, är i själva verket grundad i sakens natur. Åklagare och kriminalpolis äro egentligen en enhetlig organisation, *les officiers de la police judiciaire*, den samhällets apparat, som har till uppgift att »beivra brott», att utreda brottmålsaffärer och bringa brottslingarna inför rätta till avgörande av deras skuld. Uppgiften är en och enhetlig. Och denna enhetlighet måste också visa sig i konstruktionen av den för brottslighetens bekämpande avsedda apparaten. Det leder till dåliga resultat att av teoretiska grunder och principskäl mellan åklagarmakt och polisväsen gräva en klyfta, som icke naturen själv lagt där. Intim förbindelse bör därför anordnas mellan åklagare och kriminalpolis. Sammanslagning av de två myndigheterna till en bör emellertid ej komma till stånd. En organisatorisk skillnad måste upprätthållas. Men denna skillnad må ej etableras så, att den försvårar samarbetet. Åklagare och polis böra ha tjänstelokaler under samma tak och samverka formfritt och otvunget, därför också effektivt. Åklagarväsendet blir en fristående inrättning under egen överledning. I åklagarnas lydno ställes i viss utsträckning kriminalpolisen, som får till uppgift dels att på egen hand spana efter brottslingar och reda upp kriminalaffärer, men också att gå den åklagare till handa, som övertar målet till rannsaking, när det blir moget därför. Det blir således snarare så, att kriminalpolisen skiljes ut från den övriga polis-inrättningen och ställes under åklagarna. Men icke heller detta fullständigt. Ty kriminalpolisen står tillsammans med övrig polis under polisbefälet i gemen och detta bestämmer i samråd med vederbörande åklagare om rekrytering, tjänstgöring och befordran. Sålunda behåller polisen sin självständighet och åklagarmakten sin. Svårigheten att anordna samarbetet mellan de båda organisationerna förbises ingalunda. Men med god vilja å ömse håll torde den kunna övervinnas till fromma för den gemensamma arbetsuppgiftens lösning.

Ett argument¹ mot kombinationen undersökningsledare-

¹ Muntligen framfört till förf. av norska jurister.

åklagare går ut på, att åklagaren genom sin verksamhet i undersökningen skulle såväl vid åtalsfrågans avgörande som vid åtalets framförande i domsförhandlingen bli subjektivt inriktad mot den tilltalade mera än fallet är, därest polisen gör det egentliga utredningsarbetet. Ett visst berättigande torde man svårligen kunna fränkänna denna farhåga. Den åklagare, som själv lett förberedelsen, får ett betydligt starkare och mera personligt intresse av målet och dess utgång än den, som endast ur skrivna protokoll läst ut anklagelsen. Detta intresse är på det hela taget värdefullt och nyttigt, men kan givetvis också ha sin avigsida. Stor bärvidd kan emellertid icke tillskrivas det förevarande argumentet mot åklagarens enhetliga förberedelse. Ty verkamma korrektiv mot bristande objektivitet hos åklagaren, mestadels beroende på vederbörandes individuella lynnesläggnung, finnas i domsförhandlingen och i försvaret. Domstolen skall vara sådan, att den förmår skipa rätt även där åklagaren alltför energiskt söker driva till fällande dom. Man får ej säga¹, att juryn för sin nöjaktiga funktion fordrar en objektivt riktad åklagare, som den kan ha förtroende för och vars yrkande den på denna grund kan fästa avseende vid. Ty domaren skall icke döma efter förtroende utan på de skäl och bevis, som åklagaren förebringat. Det sista påståendet är förvisso icke något argument mot åklagarförberedelsen, men så mycket mer mot juryn såsom form för lekmanamedverkan i straffrättsskipningen.

Ur processuell synpunkt torde näppeligen grundade invändningar av vikt kunna framställas mot den anordning av det förberedande förfarandet, som ovan anbefallts, den av åklagaren enhetligt ledda förberedelsen. Först genom en dylik anordning blir förberedelsen verkligt effektiv, enkel och snabb. Med detta organisationssätt har man också uppnått vad som stämmer överens med det moderna processystemets natur. Domaren skall döma, ej rannsaka, han har endast att fatta ett avgörande på grundval av det i förberedelsen vunna och i förhandlingen av parterna kompletterade material, som förelägges honom. Han är således naturenligt ingen undersökningsmyndighet. Den uppgift man i detta hänseende tillagt honom svarar icke mot beskaffenheten av hans ämbete. Däremot till-

¹ Ävenledes norska jurister i samtal med förf.

komma utredning och åtal i brottmål enligt sakens natur åklagar- och polisorganisationen såsom en enhetlig apparat. Förberedelsens funktionella duglighet är i hög grad beroende av att dessa fundamentala satsar vinna erkännande vid konstruktionen av förfarandet. Särskilt vilja vi här framhålla betydelsen av den åklagarens ställning, som medföljer enhetlighetsprincipens genomförande. Han får ökat intresse för sin uppgift, hans arbete blir mera levande och verklighetsfyllt än den döda pappersläsningen, hans känsla av ansvar stärkes inför den vidgade uppgiften. Att häri ligga betydande processuella tillgångar är tydligt. I praxis visar åklagarens enhetliga förberedelse sin överlägsenhet över andra former av förberedande förfarande. Isynnerhet är härvidlag av intresse att studera den statistik, som framhäver olikheten i resultat mellan tysk förberedelse sådan den förekommer i Preussen, Bayern jämte flertalet mindre tyska stater och det system, som praktiseras i Baden och Sachsen¹. En jämförelse i detta avseende mellan de två närbelägna och jämnstora landen Baden och Württemberg är särdeles talande. Skottland ger också i sin mån belägg åt den framställda satsen².

Vi komma så över till problemet om det förberedande förfarandets inre organisation. Förfarandets anordnande i detta hänseende skall trygga den misstänktes processuella ställning utan att ge till spillo undersökningens effektivitet och snabbhet. Samtidigt skall kravet på möjligaste omedelbarhet i förberedelse och domsförhandling tillgodoses. Här möta spörsmålen om försvar, offentlighet, kontradiktorisk förhandling och protokollföring i förberedelsen.

Den misstänktes bästa och pålitligaste skydd är ett sakkunnigt och energiskt försvar. Vi ha förut påvisat, hurusom säkra garantier för att den misstänkte behandlas lagligen och hans utredningsintressen tillgodoses icke äro att finna i den förberedelsen bedrivande tjänstemannens person eller ämbetsställning. Så mycket större vikt ligger då på att sörja för ett tillfredsställande försvar. Det betyder den misstänktes höjande från ren

¹ Staatsanwaltschaft und Kriminalpolizei in Deutschland s. 31 f., MITTERMAIER i Verhandlungen des 29. deutschen Juristentages bd 2 s. 179 ff.

² Se i not 6 till s. 171 ovan anförda uttalanden.

inkvisit till en i sakens utredning medverkande part, om än detta begrepp ej får tagas i civilprocessuell mening eller för-
 anleda någon principiell likställighet mellan åklagare och till-
 talad. Av särskild betydelse är, att försvaret kan sätta in på
 ett tidigt stadium av förberedelsen, såsnart undersökningen riktas
 mot en viss person såsom misstänkt. Att häktad person sam-
 tidigt med häktningsbeslutet bör på begäran erhålla försvarare
 förordnad åt sig, är utan vidare givet. Men därutöver skall
 öppnas möjlighet även för den på fri fot varande misstänkte
 att få försvarare samtidigt med åklagarens övertagande av rann-
 sakningen, och i varje fall bör försvarare närvara vid slutförhör.
 Obehindrad kommunikation bör få äga rum mellan den miss-
 tänkte och hans försvarare. Denne skall även kunna hos åklagare
 begära företagande av bestämda undersökningshandlingar till
 uppklarande av sakens faktiska läge. I händelse av menings-
 skiljaktighet mellan åklagare och försvarare bör den senare kunna
 hos domare besvära sig över den förres beslut, liksom han kan
 förelägga åklagaren till avgörande klagomål över polisens åtgärder
 i förberedelsen. Försvarets betydande befogenheter måste kom-
 penseras med noggrannt efterseende, att till försvarare endast
 utses personer, som icke missbruka sin ställning till den objek-
 tiva utredningens nackdel. Valet av försvarare bör därför ske
 inom ett begränsat antal kompetenta och moraliskt vederhäftiga
 jurister.

Rätten och den positiva möjligheten att i utsträckt grad på
 det förberedande stadiet erhålla försvarare bör kompletteras med
 en principiell partsoffentlighet i rannsakingen¹. Tillgång
 till sakens handlingar skall givetvis stå öppen för den
 misstänkte och hans försvarare så snart spaningsstadiet passerats.
 Men därjämte bör försvararen få övervara varje rannsaking-
 förhör med rätt att, sedan åklagaren avslutat sitt förhör,
 genom denne till den hörde framställa frågor. Den misstänkte
 skall däremot i regel ej vara närvarande när vittnen och sak-

¹ I polisens efterforskning ifrågasätta vi offentlighet endast i den mån,
 att opartiskt vittne bör närvara vid förhör med den misstänkte. Däremot
 kan ej ifrågakomma, att försvarare skulle närvara vid förhör med på något
 sätt misstänkt person, ej heller någon form av partsoffentlighet. Vi förut-
 sätta emellertid, att i och med häktningsbeslut proceduren övergår till rann-
 saking, varigenom den misstänktes processuella ställning helt förändras.

kunniga höras; även försvarares närvaro bör av förhørsledaren kunna på förekomna grunder vägras. Är försvarare ej tillstådes vid rannsakningshandlings företagande, bör densamma övervaras av ett eller helst två vittnen i nämndemans ställning. Detta innebär en betydande garanti för att undersökningen föres lagligen och hörda personer behandlas värdigt och humant. Men vikt ligger på att vittnena väljas på ett sätt, som säkrar dem en viss auktoritet mot rannsakningsledaren. I detta hänseende hålla de norska *retsviðnerne* knappast måttet.

- Kontradiktorisk förhandling inför rannsakningsledaren efter mönster av engelsk *preliminary examination* framhålla ofta anhängarna av »den ackusatoriska principens restlösa genomförande» såsom idealet av rannsakningsform¹. Häremot måste med styrka hävdas, att kontradiktorisk förhandling icke hör hemma i rannsakningen, som till sin natur icke är förhandling utan undersökning. Den kontradiktoriska formen är domsförhandlingens, där anklagare och försvarare till domstolens prövning framlägga de utredningsresultat, som vunnits i förberedelsen. Men nöjaktiga sådana resultat kunna uppnås endast genom undersökning. Därför är undersökning det förberedande förfarandets form. Ingen brottmålsprocess kan vara undersökning förutan. Driver man ut den ur den egentliga rannsakningsproceduren, så pressar man endast in hela den undersökande verksamheten i efterforskningen. Resultatet blir, att förberedelsen tar formen av en grundlig polisundersökning med en därpå följande i utredningsavseende tämligen betydelselös förhandling inför rannsakingens ledare, en repetition för domsförhandlingen. Eller också, om man försöker beskära även polisens möjligheter till undersökning, kryper rannsakingen in i domsförhandlingen. Intetdera systemet blir till fördel för den misstänkte eller för sakens snabba utredande. Kontradiktorisk rannsaking kan ha plats endast i en förberedelse som den engelska, där man arbetar utan egentliga åklagare men har att tillgå en väl organiserad och utrustad polis och lämpliga polisdomare. I ett land, som saknar ett sådant polisväsen och sådana domare skulle det engelska systemet näppeligen ge annat resultat än en starkt vidgad inkvisitorisk verksamhet av rannsakingens ledare eller i dö-

¹ Jfr ovan s. 179 f.

mande rätt; på så sätt bleve den kontradiktoriska rannsakingen snart endast ett tomt sken. Av det sagda torde framgå, att kraven på införande av kontradiktorisk rannsaking här-röra ur oriktiga meningar om rannsakningsprocedurens karaktär och syfte, grundande sig på bland annat föreställningen, att förberedelse och domsförhandling böra konstrueras efter likartade principiella linjer. Ett understundom hört argument för kontradiktorisk rannsaking måste här avfärdas. Man säger det vara oförenligt med det straffprocessuella partsbegreppet, att den ene av brottmålsprocessens parter, åklagaren, får rikta sin undersökning mot, eventuellt förhöra, den andra parten, den tilltalade. Detta är skadligt principrytteri¹. Åklagaren är icke att jämföras med den civilprocessuelle kåranden, liksom den tilltalade icke har svarandens i tvistemål ställning. Jämlikhet härskar icke mellan de båda, statens under ämbetsansvar utan eget personligt intresse i saken handlande representant, och den för brott misstänkte, som försvarar sig ur rent subjektiva hänsyn. Hans ställning som straffprocessuell part är väl tillgodosedd, om han har vid sin sida en tränad försvarare och dessutom möjlighet att när som helst anropa en domare om skydd mot åklagarens övergrepp och missbruk av sin ställning².

En viss grad av partsoffentlighet i rannsakningsproceduren ha vi ovan förordat. Från skilda håll framställas emellertid krav

¹ WACH, Struktur des Strafprozesses s. 6 ff.

² Beträffande sättet för den misstänktes (och vittens) hörande i förberedelsen ifrågasätta vi ej någon förändring i gällande svensk rätts regler, varom se ovan s. 155 f. Dessa synas oss praktiska och väl förenliga med rådande svensk rättsuppfattning. Onaturligt och stötande för vår åskådning skulle ett upptagande av den engelska praxis i detta hänseende vara. Strävar man efter största möjliga säkerhet i brottmålsrättskipningen, kan man icke undgå att, på sätt vår nuvarande processordning gör, försäkra sig om den misstänktes medverkan till sakens uppklarande. Öppnas också härigenom en väg för den hårdnackat nekande brottslingen att vid ej fullt tillräckliga bevis undkomma ansvar, så kan å andra sidan icke bestridas, att den oskyldige hos oss har en säkrare ställning än i England. Vidare måste det verka demoraliserande att icke avkräva den misstänkte förövaren av ett brott förklaring och eventuellt bekännelse. Rättslig plikt till förklaring med anledning av framställd anklagelse måste statueras, även om densamma icke får med någon art av tvång uttagas.

på en fullständig offentlighet¹, som tillåter allmänheten att närvara vid varje rannsakningshandling, där ej särskilda grunder förefinnas för dess uteslutande. Man pekar i första hand på att offentlighet bör vara principiellt genomförd i varje modern rättegångsordning. Sedan frambållas vissa offentlighetens fördelar av processpolitisk betydelse. Den misstänktes ställning skulle förbättras; i händelse av att hans oskuld ådagalades finge allmänheten på ett effektivt sätt kännedom därom; vittnena skulle i allmänhetens närvaro förmås till större sanningsenlighet än om de förhördes i enrum eller i tillstädesvaro av endast ett par rättsvittnen; vidare skulle rannsakningsledarna få tillfälle att genom korrekta och välvilliga metoder tillvinna sig ett förtroende, som vore både deras personer och ämbete till bättnad; slutligen kunde genom rannsakningens offentlighet tidningarnas och allmänhetens medverkan till sakens uppklarande lättare vinnas. Knappast något av dessa skäl visar sig emellertid vid närmare beseende ge stöd åt kravet på rannsakningens offentlighet. Vad först angår den principiella sidan av saken, så är det ju klart, att en princip icke får genomföras för sin egen skull, den är ingen vägledning längre än den leder rätt. Vi ha redan frambållit, att förberedelsen ingalunda utan vidare kan konstrueras efter de principer, som ligga till grund för domsförhandlingens utgestaltning. De båda processleden äro till karaktär och syfte väsensskilda. Även övriga framdragna skäl kunna utan svårighet försvagas till relativ värdelöshet. Den misstänkte är under rannsakningen tillräckligt skyddad genom närvaro av försvarare, rannsakningsvittnen och protokollförare. Hans behandling blir icke bättre, om allmänheten beredes tillfälle närvara. Ty vad är det för en allmänhet, som begagnar sig av detta tillfälle när icke någon sensation lockar? Det är »för tillfället på fri fot varande polis- och domstolskunder, sådana som studera yrket och sådana som förtjäna sitt levebröd på att i pressen beskriva resultatet av sina studier»², ävensom

¹ I denna fråga MUNCH-PETERSEN, Retsreformen s. 108 ff., GNEIST, Die Oeffentlichkeit der Voruntersuchung, i Vier Fragen zur deutschen Strafprozessordnung s. 58 ff., ROSENBERG i Verhandlungen des 29. deutschen Juristentages bd 1 s. 18 ff., MITTERMAIER i samma förhandlingar bd 2 s. 191 f. samt den intressanta diskussionen i Forhandlingerne paa Dansk Kriminalistforenings femtende Aarsmøde 1920 s. 92 ff.

² Så en domare i Københavns Byret i samtal med förf.

den misstänktes vänner och anhöriga, ofta tillhörande endera av de nämnda kategorierna. Vilket skydd dessa åhörare bereda den misstänkte mot rannsakaren, är svårt att finna. Att vittnen skulle bemöda sig om att vara sanningsenliga, därför att i en större allmänhet kunde finnas personer i stånd att beslå dem med lögn, är ett påstående, som näppeligen grundar sig på djupare insikt i genomsnittsvittnets psykologi. Det är icke så, att flertalet vittnen äro förhårdade lögnare, som endast med hot och skrämself kunna förmås att hålla sig till sanningen. De flesta vittnen äro tvärtom sådana, att de gärna och åtminstone icke medvetet lögnaktigt öppna sina hjärtan i enrum i eller några få personers närvaro för en lugn och förständig förhørsledare, som inger dem respekt och förtroende. Men säkert är, att ju flera personer som äro tillstädes, desto sämre blir resultatet av vittnesförhøret. Särdeles när det gäller förhållanden, som för vittnet personligen äro obehagliga och generande att tala om. Vad beträffar den andra kategorien av vittnen, de som av ett eller annat skäl fara med lögn i sin utsaga, så lära de i regel näppeligen låta påverka sig av offentligheten. Ett sådant vittne berättar sin på förhand hopgjorda historia. Och stor otur skulle det vara för vittnet, om i en vanlig rannsakningspublik funnes någon, som kunde och ville beslå det med osanning. Vad sedan angår allmänhetens och pressens medverkan till brottsfallets uppklarande, så är den förvisso ett tveeggat svärd. Säkerligen tjänar rannsakningsförhandlingars offentlighet oftare till att varsko medbrottslingar och yrkesbröder, att ge dem anledning och tillfälle till flykt och kollusion, oftare än offentligheten lämnar den undersökande myndigheten handtag i form av upplysningar till sakens utredning. Också i detta sammanhang kan det vara skäl att fästa uppmärksamheten på rannsakningspublikens genomsnittliga sammansättning. Under alla omständigheter torde det vara mest praktiskt, ofarligt och effektivt att överlåta åt rannsakningsmyndigheten att bestämma om och när ett offentliggörande i pressen skall ske och i fall av behov låta sådant tillkännagivande ta formen av en vädjan om hjälp. Därigenom inhöstar man den offentliga rannsakingens fördelar i utredningshänseende och undgår med densamma förknippade olägenheter. Det enda till stöd för rannsakingens offentlighet anförda skäl, som kunde förtjäna något avseende, vore det, att rannsakingens ledaren därigenom finge tillfälle förvärva sig folkets

förtroende. Men långt räcker icke bärvidden hos detta argument. Ty, såsom redan ett par gånger påpekats, den vanliga rannsakningspubliken är knappast sådan, att rannsakningsledaren genom att uppträda inför denna skaffar sig något folkets förtroende i vidare kretsar. Snarare tvärtom: dessa människor, liksom för övrigt också den hygglige genomsnittsborgare, som har annat att göra än sitta som åhörare vid rannsakningsförhör, imponeras säkerligen mera av förhørsledarens fasthet och kraft än av att se den för brott misstänkte, vars skuld kanske är åtskilliga av de närvarande bekant, ännu oftare förefaller dem sannolik, behandlas som en vanlig oförvitlig medborgare. En human och välvillig förhørsledning skall i längden icke undgå att hos de unga män, mer eller mindre brottsliga eller för brottslighet disponerade, som äro åhörare vid rannsakningsförhör, minska respekten för det sätt, varpå samhället sköter reaktionen mot brottsligheten. Så som det vanliga rannsakningsförhörets publik faktiskt är sammansatt, kan man icke utan att sätta respekten för straffrättsskipningen i våda fara varligt fram med den misstänkte vid offentligt förhör under rannsakning. Endast i en hemlig undersökning kan skonksamhet visas varje för brott misstänkt utan att man därigenom spiller viktiga samhällsintressen. Att vinna folkets förtroende åt rättsskipningen bör man sträva efter på annan väg. Endast den hederlige bör rättvisans utövning inge förtroende, och det målet når man icke genom offentlig rannsakning.

Men det mest avgörande skälet mot offentlig rannsakning ligger ej i något av det, som hittills berörts. Det ligger i den misstänktes eget intresse. Undersöker man nogare detta intresse, skall man finna, att det bestämt pekar hän mot att allt förfarande före domstolsförhandlingen — i regel för övrigt denna också — bör hållas utanför offentligheten så mycket som möjligt. Den kategori av misstänkta det här är fråga om — vi räkna härvidlag icke med massan av yrkesförbrytare, stöldrecidivister och dylika, för vilka det processuella förfarandets anordning är tämligen likgiltig eller vilkas önskemål i detta avseende icke förtjäna någon större hänsyn — den ifrågavarande gruppen av misstänkta är i vanliga fall icke anhängare av offentlig rannsakning i eget mål. Snarare tvärtom. Bland dem finnas många, som skulle finna sig i hårdare behandling, skulle vilja lida svårare straff, blott de hade säkerhet för att deras brott och

ännu mera deras lagförande och bestraffning icke bleve kända av folk i allmänhet, av vänner och bekanta, arbetskamrater och förmän. Detta gäller även de oskyldigt misstänkta. De vilja säkerligen hellre att rannsakingen och dess förlopp insvepes i hemlighet, än att allmänheten får reda på att de rannsakats och släppts, ofta på grund av bristande bevisning och utan att deras oskuld positivt ådagalagts genom annans fällande åt saken. Härvidlag är vidare av vikt att klargöra den offentliga rannsakingens betydelse för olika sociala klasser av misstänkta. För yrkesförbrytaren och den socialt deklasserade i allmänhet är offentligheten intet men. För den hederlige arbetaren betyder den mera, under vissa omständigheter dock ej så mycket, isynnerhet om den misstänkte bär ett vanligen förekommande namn, om rannsakingen försiggår i en storstad eller på längre avstånd från vederbörandes hemort. Men för mannen ur den bildade samhällsklassen är, särskilt i ett litet land, den offentliga rannsakingen en allvarlig sak.

Ännu en sida av rannsakingens offentlighet måste här uppmärksammas. Det är dess verkan genom pressen. Det kan icke vara för något folk nyttigt att oavbrutet genom tidningarna hållas ajour med allt kriminellt, som händer och sker i en stor stad och i landet överbud. Det finns i ett land som Sverige de, vilka mena, att pressen alltför mycket och på ett ofta mindre lämpligt sätt sysselsätter sig med detaljerna i mordprocesser och andra uppseendeväckande kriminalaffärer. Här är det dock fråga om domstolsförhandlingar, som föregåtts av förberedande utredningsarbete, varigenom sakförhållanden fastställts till viss säkerhet. Men man behöver icke ha vistats länge i huvudstaden i det land, som genomfört den vidsträcktaste offentlighet i rannsakingen, för att vara på det klara med att exemplet ej manar till efterföljd. Man förstår, varför Danmarks praktiska jurister enstämmigt fordra inskränkning i rannsakingens offentlighet¹. Det är icke för att i ett hemligt förfarande kunna fortsätta med den av alla förstående danskar utdömda inkquisitionen av nedärvd typ. Det är fastmera av omtanke om de misstänkta och om folkets och särskilt den uppväxande ungdomens moraliska hälsa.

¹ Se den i not 1 till s. 216 ovan angivna diskussionen i Dansk Kriminalistforening.

I frågan om rannsakingens offentlighet kan man yttra sig med ett stort mått av bestämdhet. Offentligheten passar icke för rannsakingen. Den gör skada i mycket högre grad än nytta. Skydd för den misstänkte kan man vinna genom att ordna rannsakingen i princip partsoffentlig med auktoritativa rannsakingsvittnen, genom att sätta kontroll på rannsakingens ledning samt först och sist genom försvarets effektiva ordnande.

Till sist skola vi något beröra spørsmålet om förande av protokoll i förberedelsen och detta protokolls betydelse i domsförhandlingen. Vi ha redan förut ur principiell synpunkt behandlat denna fråga¹. Vikt ligger på att hålla förberedelseprotokollets uppgift klar. Protokollet skall tjäna endast förberedelsens syften. Det skall vara till hjälp vid prövning av åtalsfrågan och vid stämningens uppsättande samt underlätta tvångsmedlens användning på det förberedande stadiet, det skall bereda parterna på uppträdandet i domsförhandlingen till vinnande av nödig koncentration i rättens handläggning av målet. Men protokollet får icke ersätta omedelbart bevisupptagande i domsförhandlingen i annat fall än då detta är oavvisligen nödvändigt. Med hänsyn till dessa förberedelseprotokollets uppgifter skall dess avfattning ske. Onödig vidlyftighet må framför allt undvikas. Arbetssparende formulär böra i möjligaste utsträckning komma till användning. Utsagor skola upptagas i direkt anföring med användande av den hördes egna ord om för saklågets fastställande viktiga fakta. Till förhørsledares förfogande bör stå en skrivare till undvikande av att förhörets ledning störes genom den förhörandes direkta befattning med skrivarbete. Avgiven utsaga bör nedtecknas i ett sammanhang eller i självständiga delar efter förhörets fullständiga eller partiella avslutning. Ty följer protokollföringen det fortlöpande förhöret, insmyga sig gärna upprepningar och upptagande av oväsentliga fakta.

En viktig fråga är anordnandet av rättens information till domsförhandlingen. I vilken omfattning sådan behöver ske beror på huruvida förhandlingen gestaltas kontradiktorisk mellan parterna eller rättens ordförande erhåller ledningen av förhöret med tilltalad, vittnen och sakkunniga. Överlämnande av förberedelseakten till rätten bör emellertid i intet-

¹ Ovan s. 21 f.

dera fallet förekomma¹. Stämningen skall i stället göras sådan, att den jämte åklagarens muntliga framställning av anklagelsen bildar tillräcklig grund för förhandlingsledning. På stämningens innehåll måste därför ställas betydande krav. Stämningen bör upptaga en noggrann beskrivning på det åtalade brottets subjektiva och objektiva omständigheter, och vid densamma fogas även förteckning på erbjudna bevismedel jämte redogörelse för bevisningens väsentliga innehåll. En sådan förteckning och redogörelse böra i fall av föranledande inges även från försvaret. Att bevisförteckningarna å ömse sidor skola i god tid delges motparten är självfallet. Vi understryka ännu en gång, att endast genom ett dylikartat system räddas domsförhandlingens dyrbaraste klenod, omedelbarheten. Det måste noga tillses, att förberedelsens protokoll icke på någon väg få tränga sig in i domsförhandlingen mellan rätten och målets omedelbara material.

Även efter tillkomsten av 1922 års lag om tiden för företagande av rannsaking med häktad gör sig, som ovan framhållits, behovet i vårt land av en legal reglering av förberedelsen i dess helhet starkt gällande. Nämnda lag kan med sina verkningar snarast sägas ha förlänat ytterligare skärpa åt detta krav. Antagligt torde vara, att detsamma också snart gör sig påmint hos de lagstiftande myndigheterna. Det synes därför vara på sin plats att i en framställning som denna ägna någon uppmärksamhet åt frågan om de linjer, efter vilka arbetet på reform av det förberedande förfarandet här i landet närmast böra bedrivas.

Oenighet råder därom, huruvida en fullständig omläggning av förfarandet före domsförhandlingen bör och kan genomföras inom ramen av nuvarande processordning. Det göres från olika håll² gällande, att detta

¹ Här särskilt MITTERMAIER i Verhandlungen des 29. deutschen Juristentages bd 2 s. 188 ff. (»die Verwertung der Protokolle für die Hauptverhandlung ist das Hauptübel») med citat, vidare DELAQUIS i Festgabe für Zürcher s. 60.

² Svea hovrätt i utlåtande över 1919 års utkast till lag om polisundersökning m. m. (statsrådsprotokollet ²⁷/₂ 1920 s. 8), WESTRING i Förhandlingar vid Svenska Kriminalistföreningens möte ²⁸/₁₀ 1919 s. 67 f. samt i Svensk Juristtidning bd 7 s. 244 f., processkommissionen i skrivelse ²⁸/₁₂ 1920 (vidfogad Kungl. Maj:ts proposition nr 28 till 1922 års riksdag), chefen för

knappast är möjligt, åtminstone icke lämpligt på grund av strukturen hos vår nu praktiserade brottmålsprocess. Särskilt skulle till den nuvarande domstolsförhandlingen icke kunna anpassas en förberedelse av modern typ. Vidare saknas åklagare, kompetenta att arbeta i en dylik förberedelse och att framföra åtalet i en därpå grundad domsförhandling. Det sista argumentet är givetvis oemotsägligt. Utan en grundlig omdaning av åklagar- och polisväsendet, som ger oss ett tillräckligt antal lagfarna åklagare i nära förbindelse med en fullt effektiv kriminalpolis, är icke någon acceptabel reform av det förberedande förfarandet möjlig. Däremot lära svårligen kunna förebringas vägande skäl för påståendet, att den nu befintliga, i ringa mån formbestämda domstolsförhandlingen icke skulle kunna fungera nöjaktigt i samarbete med en förberedelse, anordnad efter förut i detta kapitel angivna principer. Givetvis komme förhandlingen inför rätta att genomgå en inre omdaning i riktning mot domsförhandlingens struktur i utländsk juryprocess. Rättens egen rannsaking fölle bort i mån som de förberedande myndigheterna toge hand om den egentliga utredningen; domstolsprocessen vunne koncentration. Hela förfarandet utvecklades i modernt ackusatorisk riktning, så långt detta utan ombildning av proceduren i överrätterna vore möjligt. Det synes oss icke troligt, att en sådan utveckling skulle medföra några störningar i processens mekanism eller eljest några nackdelar, förtjänta av beaktande i jämförelse med de betydelsefulla processuella vinster, som därigenom komme att tillföras vår brottmålsprocess. Tvärtom är det av särskilt värde, att processformen utvecklas långsamt och organiskt, så att framtida kodifikation av straffprocessrätten icke behöver medföra en

justitiedepartementet i statsrådsprotokollet ¹¹/₁ 1922 (i utdrag ävenledes bilagt nämnda proposition), HEDERSTIERNNA samt JACOB LARSSON m. fl. i reservationer vid Första lagutskottets vid 1922 års riksdag utlåtande nr 20, däremot 1914 års senare riksdag i skrivelse ¹¹/₈ 1914 nr 139, chefen för justitiedepartementet i statsrådsprotokollet ⁹/₁₀ 1914 (i Första lagutskottets vid 1922 års riksdag utlåtande nr 20 s. 43 ff.), processkommissionen 1919 (statsrådsprotokollet ²⁷/₂ 1920 s. 6), chefen för justitiedepartementet i nämnda protokoll s. 10 ff., Lagrådet i yttrande ⁸/₁₀ 1920 över 1920 års förslag till lag om polisundersökning m. m. (bilagt motion i Första kammaren vid 1922 års riksdag nr 80), LÖFGREN i nämnda motion särskilt s. 4 ff., Första lagutskottet vid nyssangivna riksdag i utlåtande nr 20 s. 54 f.

alltför stor omvälvning¹. Skulle mot förmodan någon detalj i domstolsförhandlingen efter förberedelsens reformerande behöva justeras, är detta förvisso lätt gjort.

Våga vi således med bestämdhet hävda, det en fristående reform av förfarandet före domsförhandlingen både kan och bör genomföras, så måste emellertid lika bestämt framställas kravet på att förberedelsens apparat och processuella anordning regleras i ett sammanhang. Så intimt är bandet mellan de förberedande myndigheternas organisation och förberedelsens metod, att till en given organisatorisk mekanism endast passar ett visst system för förfarandets bedrivande. Man kan icke sätta en modern förberedelse i händerna på våra nuvarande åklagar- och polismyndigheter. Men icke mycket mera rationellt vore att först lägga åklagar- och polisorganisationen till rätta och sedan låta det processuella förfarandet anpassa sig till denna apparat. Straffprocessuella grundsatser måste vara de primärt bestämmande vid det förevarande rättsområdets behandling. Men det är av nöden samtidigt tillse, att organ finnas förhanden, skickliga att i praxis omsätta lagstiftarens processuella intentioner.

Så bildar det förberedande förfarandets problem en fristående och enhetlig legislativ uppgift, som tränger till snar lösning utan bidan på den omdaning av vårt rättegångsväsende i dess helhet, som ännu står i vida fältet, krävande reformer i domstolsförfattningen, för vilkas genomförande erfordras betydande tidrymd. Frågan är nu: vilka förändringar i den nuvarande ordningen böra vidtagas för att ur densamma utbilda en förberedelse av modern typ efter förut framställda principer?

Betrakta vi det förberedande förfarandet i gällande rätt jämfört med förberedelsen sådan den bör te sig i en reformerad ackusatorisk brottmålsprocess, så framträder med tydlighet en viss frändskap mellan de båda formerna av förfarande före domsförhandling. Även i nuvarande ordning finna vi den av åklagaren enhetligt ledda förberedelsen praktiserad. Domstolen har ingen roll i det förberedande förfarandet. Och kontakten mellan åklagare och polis upprätthålles i regel, där de båda myndigheterna ej rent av äro förenade i samma tjänstemans person.

¹ Jfr LÖFGREN i Förhandlingar vid Svenska Kriminalistföreningens möte ²⁸/₁₀ 1919 s. 60.

En förberedelseordning sådan vi skisserat i detta kapitel's föregående avdelning kan därför skapas genom en organisk utbyggnad av de bestående institutionerna. Något systemskifte behöver icke förekomma.

Huvudspörsmålet vid reform av det förberedande förfarandet här i landet är ombildning av åklagar- och polisväsendet¹. Kriminalpolisen måste organiseras enhetligt över hela landet utan skillnad mellan stad och land. Helst bör densamma förstatligas, detta såväl av praktiska skäl som enligt grundsatsen, att verksamhet för brotts beivrande såsom i eminent mening en statsangelägenhet bör bekostas av staten. Sambandet mellan ordnings- och kriminalpolis bör emellertid bevaras, då detsamma underlättar kriminalpolisens arbete och ökar dess möjlighet till god rekrytering för spanartjänsten. Befälet bör därför vara gemensamt för samtliga grenar av polistjänsten, där ej storstadsförhållanden kräva annan ordning. I nära kontakt med spaningspersonalen men ej under polisbefäl ställas de lagfarna åklagarna, vilka ej fästas vid viss eller vissa domstolar, utan erhålla sig anvisade ur egen tjänstesynpunkt lämpliga områden. Dessa åklagare ha generell befogenhet att besluta om åtal och utöva tvångs rätt. Åtals utförande böra de inom vissa bestämda gränser kunna överlämna åt spaningsledarna såsom underåklagare.

Tillämpa vi dessa riktlinjer på våra förhandenvarande förhållanden, framstår som ett första krav landsfogdens förvandling till en verklig polischef (polismästare) för länet i dess helhet. I varje länsstyrelse bör därför inrättas en poliscentral (poliskammare), vilken utövar befallningshavandens funktion som högsta polismyndighet i länet. Under denna myndighet ställas de mindre städernas stadsfiskaler (kommissarier) och landsbygdens landsfiskaler (länsmän), ävensom de särskilda polischefer (polisintendenter), vilka jämte underordnade kommissarier böra finnas i de länets städer utom residensstaden, som ha ett större invånarantal, exempelvis över 20,000. Utbildat ordnings- och spaningsmanskap ställes i tillräckligt antal till dessa myndigheters förfogande. I residensstaden och andra städer med särskild polischef inrättas kriminalavdelningar, vilka ha till uppgift att inom länet verka för utredning av brottsfall efter polismästarens order.

¹ Jfr härtill HASSLER i Svensk Juristtidning bd 6 s. 272 ff.

De större städernas stadsfiskaler ersättas med lagfarna överåklagare (statsfiskaler)¹, vilka ställas i nära förbindelse med kriminalavdelningarna. Överåklagarna, som underordnas justitiekanslersämbetet och utöva chefskap över de lägre åklagarna, kommissarier och länsmän, i dess egenskap av åklagare, sköta rannsaking i viktigare mål, utöva tvångsrätten och ha ensamma befogenhet att besluta om åtal; åtals utförande kunna de i bagatellsaker och enkla erkända mål överlämna åt underåklagare. För utbildning av åklagare och polistjänstemän har staten att sörja genom inrättande i de största städerna av polisskolor. Vidare torde en särskild central polisstyrelse böra inrättas i Stockholm för att handha polisväsendet i gemen rörande angelägenheter och i sista instans avgöra frågor om till- och avsättning, tjänstgöring, befordran och dylikt.

Domstolarnas funktion i det förberedande förfarandet torde med lätthet kunna inpassas i den nuvarande domstolsförfattningens arbetsordning. Den kontrollmyndighet på förberedelsens bedrivande och särskilt tvångsmedlens användning, vi i det föregående velat tillägga underrätt, bör utövas av domhavande, bosatt på eller invid ort, där rannsakningsfängelse finnes, i stad viss lagfaren ledamot av rätten. Denna verksamhet torde ej för domaren bli så betungande, att särskild ersättning därför behöver utgå. I större städer bör en uppdelning av kontrollfunktionen mellan flere domare ske till undvikande av domares alltför stora belastning med rannsakningsärenden och därur härflytande risk för dessa ärendens slentrianmässiga behandling.

I samband med genomförandet av dessa organisatoriska förändringar regleras i lag sättet för det förberedande förfarandets bedrivande efter de grunder, vi ovan framställt. Den blivande »lagen om förfarandet i brottmål före domsförhandling» bör upptaga bestämmelser om åtal, efterforskning och rannsaking i brottmål samt straffprocessuella tvångsmedel. Goda förarbeten till denna lagstiftning finnas förhanden i de

¹ I Stockholm har detta delvis redan skett, se ovan s. 133. Systemet bör vidare utbyggas genom anställande av flera polisassessorer i stället för de nuvarande stadsfiskalerna samt genom en mera rationell anordning av åklagartjänsten med undersökning och åtal enhetligt genomförda av en åklagare i en var sak. Åklagarnas subordination under överståthållarämbetet bör vidare avskaffas

finländska lagförslagen, i Nya Lagberedningens arbeten och i 1920 års förslag till lag om polisundersökning och tvångsmedel.

En ytterligare vägledning vid arbetet på det svenska förberedande förfarandets utbildning har denna skrift velat vara. Må det vara tillåtet avsluta den med uttalande av en förhoppning, att vår brottmålsprocess ej alltför länge ännu må vara i saknad av den betydelsefulla processuella tillgång, som ligger i en effektiv och betryggande förberedelse av brottmål till domsförhandling.

Pris 7 kronor.